

DET NORSKE ARBEIDERPARTI

PROTOKOLL

over forhandlingene på det 40. ordinære
landsmøte 27.—29. mai 1965 i Oslo

DET NORSKE ARBEIDERPARTI

PROTOKOLL

*over forhandlingene
på det 40. ordinære landsmøte
27.—29. mai 1965 i Oslo*

Referat
ved Henry Harm

AKTIETRYKKERIET - OSLO, 1965

Sakregister

	Side
<i>Sakliste</i>	5
<i>Talerregister</i>	7
<i>Deltakere i landsmøtet</i>	9
<i>Landsmøtets åpning, torsdag 27. mai</i>	15
Partiformannens minnetale	15
Åpningstalen	17
Landsmøtets gjester hilser	20
Fullmaktskomitéens innstilling	28
Landsmøtets funksjonærer	29
<i>Ettermiddagsmøtet torsdag 27. mai</i>	32
Einar Gerhardsens innledningsforedrag om den politiske situasjon	33
Halvard Langes innledningsforedrag om den utenrikspolitiske situasjon	45
Ordsiftet	49
<i>Landsmøtets annen dag, fredag 28. mai</i>	68
Arbeidsprogrammet, innstillingen	68
De innsendte forslag	86
Trygve Brattelis innledningsforedrag	146
Statsråd Aase Bjerkholts innledningsforedrag om kvinnekomiteéns innstilling	162
Tor Aspengrens foredrag om demokrati på arbeidsplassen	166
Ordsiftet	173
<i>Ettermiddagsmøtet, fredag 28. mai</i>	186
Fortsatt debatt om arbeidsprogrammet	186
Innstillingen om årsberetningene for 1963 og 1964	202
<i>Kveldsmøtet fredag 28. mai</i>	204
Organisasjonskomitéens innstilling	204
Ragnar Christiansens innledningsforedrag	215
Ordsiftet	222
<i>Landsmøtets tredje dag, formiddagsmøtet lørdag 29. mai</i>	233
Valgkomitéens innstilling	233
Aspengren motiverer innstillingen	235
De enkelte valg	238
Innstillingen fra redaksjonskomitéen for organisasjonsspørsmål	239
Innstillingen fra redaksjonskomitéen for arbeidsprogrammet	243
Reiulf Steen redegjør for innstillingen	249
Innstillingen fra redaksjonskomitéen for andre saker	257
<i>Ettermiddagsmøtet lørdag 29. mai</i>	263
Haakon Lies foredrag om valgkampen 1965	263
Avslutningen	271

Sakliste

1. *Åpning og konstituering.*
 - a) Fullmakter.
 - b) Saklista.
 - c) Arbeidsordningen.
 - d) Valg av ordstyrere, sekretærer og komitéer.
2. *Innstillingen om beretningen 1963 og 1964.*
3. *Innberetning fra Revisjonsnemnda.*
Oversikt over partiets økonomiske stilling.
4. *Lovendringer.*
5. *Den politiske situasjon.*
Innledere: Einar Gerhardsen og Halvard Lange.
6. *Arbeidsprogrammet.*
Innleder: Trygve Bratteli.
7. *Organisasjonskomitéens innstilling.*
Innleder: Ragnar Christiansen.
8. *Kvinnekomitéens innstilling.*
Innleder: Aase Bjerkholt.
9. *Demokrati på arbeidsplassen.*
Innleder: Tor Aspengren.
10. *Innsendte forslag.*
11. *Stortingsvalget.*
Innleder: Haakon Lie.
12. *Valg.*
13. *Avslutning.*

Talerregister

- Andersen, Evelyn, 178.
Aspengren, Tor, 166, 180, 235.
Berge, Gunnar, 179, 254.
Bergh, Bjørg, 225.
Bjerkholt, Aase, 162, 238.
Bohlin, Kjell, 179.
Bratteli, Trygve, 32, 146, 193, 198, 251,
252 254, 255, 256, 271, 273, 277, 280.
Brekke, Knut, 196, 250, 251, 254, 255.
Brotangen, Bjørn, 174, 250, 254.
Bråten Rastad, Elsa, 189, 238.
Bugge, Agnes, 238.
Christiansen, Ragnar, 215, 230, 243,
251.
Dagre, Tor, 177.
Dahl, Eilif, 195.
Dankertsen, Kjell, 49, 179, 238.
Dokken, Ase, 176.
Engstad, Paul, jr. 226.
Engstad, Rasmus, 186.
Eriksen, Ragnhild, 194.
Erlander, Tage, 23.
Fenstad, Aksel, 175.
Fornes, Leif, 228.
Frilseth, Paul, 31.
Førde, Einar, 54, 192.
Gerhardsen, Einar, 15, 17, 20, 26, 27,
31, 33, 62, 275.
Gjengaar, Gudmund, 192, 204.
Gjærevoll, Olav, 190.
Granli, Øyvind, 176.
Grytøyr, Gudmund, 197.
Gudmundsen, Sigurdur, 23, 272.
Guttormsen, Erling, 193.
Halvorsen, Inger, 51, 194.
Halvorsen, Yngve, 225.
Hansen, Ivar O., 31, 50, 178.
Haugness, Lage, 224.
Haugnes, Egil, 222.
Havstad, Isak, 173, 193, 253.
Hellem, Rolf, 197, 228.
Henriksen, Svarva Marit, 197, 255.
Hernes, Gudmund, 53, 191.
Holand, Marinius, 178.
Holen, Bjarne, 189.
Jacobsen, Arvid, 49, 224, 251, 252.
Jahnsen, Frithjof, 187.
Johannessen, Martha, 197.
Johansen, Elida, 188.
Johansson, Arvid, 55.
Joleik, Hjalmar, 31, 177, 255.
Johnsen, Harald, 195.
Juvik, Sverre, 193.
Kalheim, Ragnar, 194.
Karstensen, Åsmund, 194.
Kjærland, Mathilde, 177.
Koht, Halvdan, 32.
Krag, Jens Otto, 20.
Lange, Halvard, 45, 57.
Langhelle, Nils, 57, 195.
Larsson, Josef, 31, 194, 256.
Lie, Haakon, 263.
Lie, Trygve, 278.
Lillaas, Asbjørn, 189, 223, 229.
Lionæs, Aase, 187.
Lodden, Ebba, 189, 254.
Lofthus, Arne O., 192.
Lund, Bernt H., 53, 198.
Løbak, Harald, 226.
Løberg, Sverre, 229, 251.
Mathisen, Ivar, 223.
Mentsen, Parelus, 27, 279.
Michelsen, Gerhard, 176.
Mikkelsen, Erland, 191.
Mosbakk, Kurt, 52, 272.
Myhre, Kåre, 193.
Nilssdal, Ole, 228.
Nilsen, Alfred, 222.
Nilsen, Arne, 197.
Nielsen, Reidar, 188.
Nordskog, Tor, 190, 252, 253.
Olsen, Hans, 189.

Pedersen, Birger, 178.
Renmælmo, Kåre, 198.
Ryanes, Per, 191.
Sand, Normann, 256.
Schei Hagen, Gerd, 225.
Schille, Harry, 177, 229.
Sekkelsten, Eirik, 188.
Seweriin, Rakel, 252.
Siltanen, Sylvi, 22.
Simonsen, Tor, 229.
Skjebstad, Gustav, 226.
Skyllingstad, Wermund, 177.
Steen, Reiulf, 249, 251, 252, 254, 255,
256.

Strøm, Simon, 187, 254.
Strømsnes, Ella, 191.
Strønen, Aslaug, 175.
Stålesen, Inge, 228.
Teigen, Ola, 56, 195.
Tjensvoll, Hanne Marie, 195, 226.
Tonning, Jan, 52, 175, 224.
Tronsen, Ida, 174.
Vraa, Jon, 68, 202, 233.
Watnebryn, Olaf, 262.
Wold-Karlsen, Leif, 197, 253.
Østhagen, Rolf, 28.
Aakervik, Trygve, 222.
Aamo, Bjørn Skogstad, 54, 192.
Aamodt, Borgny, 196.

Deltakere i landsmøtet.

Gjester:

Socialdemokratisk Forbund i Danmark: Jens Otto Krag og Kjeld Olesen.

Suomen Sosialdemokraattinen Puolue: Sylvi Siltanen.

Islands Socialdemokratiske Parti: Sigurdur Gudmundsson.

Israel: Nathan Bar-Yaacov.

Storbritannia: Kit Kenney.

Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti: Tage Erlander, Sten Andersson, Nils-Gösta Damberg, Svea Edin, Rolf Edberg og Ivar Öhman.

Landsorganisasjonen i Norge: Konrad Nordahl, P. Mentsen og Alf Andersen.

Arbeidernes Opplysningsforbund: John O. Berg og Ivar Viken.

Arbeiderbevegelsens Solidaritetsfond: Per Andersen.

Arbeiderbladet/Aktietrykkeriet: Ivar Opsahl.

Arbeiderpressens Samvirke: Johan Ona.

Arbeidernes Avholdslandslag: Tor Rønning.

Arbeidernes Ungdomsfylking: Arvid Jacobsen og Kurt Mosbakk.

Framfylkingen: Georg Lieungh.

Fritt Forum, Arbeiderbevegelsens Studentforbund: Willy Olsen.

Norges Kristne Arbeideres Forbund: Ragnar Andresen og Knut Vik.

Personlig innbudte: Martin Tranmæl, Sigrd Syvertsen, Gunnar Ousland, Nils Hjelmtveit, Terje Wold, Halvdan Koht, K. O. Bergsvik og Anders Frihagen.

Regjeringen: Magnus Andersen, Andreas Cappelen, Olav Gjærevoll, Leif Granli, O. C. Gundersen, Gudmund Harlem, Jens Haugland, Erik Himle, Trygve Lie, Idar Norstrand, Helge Sivertsen og Karl Trasti.

Partikontoret: Frank Andersen, Paul Engstad, Rolf Østhagen, John Sundhagen, Per Bratland, Inge Scheflo, Olav Larssen og Kjell Kristensen.

Sentralstyret: Einar Gerhardsen, Trygve Bratteli, Reidar Hirsti, Haakon Lie, Konrad Nordahl, Halvard Lange, Erik Brofoss, Ivar Mathisen, Lage Haugness, Jørgen Lier, Tor Aspengren, Liv Østlie, Ragnhild Eriksen, Ola Teigen, Aase Bjerkholt og Rakel Seweriin.

Varamenn: Einar Haugen, Bjartmar Gjerde, Bjørg Johansen, Jahrman Mangen og Olaf Watnebryn.

Revisjonsnemnda DNA: Alfred Nilsen, Kåre W. Larsen, Gustav Strøm og Signe Sulutvedt.

Revisor: Rolf Jørgensen.

Landsstyret: Ragna Forsberg, Trygve Lie, Harald Løbak, Leif Kristiansen, Guri Johannessen, Andreas Honerød, Oddvar Berrefjord, Ebba Lodden, Anders Salvesen, Edv. M. Edvardsen, Svenn Aasen, Margit Tøsdal, Nils Langhelle, Hallvard Njøs, Sivert Haltbakk, Roald Bye, Eigil Gullvåg, Marit Henriksen, Sven Olsen, Rolf Hellem, Magne Jønsson og Annemarie Lorentzen.

Kvinnesekretariatet: Bjørg V. Bergh, Hanne Marie Tjensvoll, Janikken Scheie, Lola Melby, Ragna Karlsen, Thora Johansen, Merle Sivertsen, Gerd Hagen Schei, Sonja Ludvigsen og Randi Bratteli.

REPRESENTANTER

Østfold: Arvid Johanson, Evelyn Andersen, Egil Skjolden, Thorleif Kristensen, Edvard Modahl, Aksel W. Fenstad, Hans Olsen, Arne Aasvistad, Ivar Eng, Kurt Gundersen, John Johansen, Randi Aagård, Aksel Lettenstrøm, Harald Ingebretsen, Martha Johannessen, Erik Lund, Kjeld Taanevig, John Johannessen, Svea Flink Olsen, Sverre Hagen, Kåre Renmælmo og Arnstein Nilsen.

Akershus: Olav Brokke, Åse Dokken, Yngve Halvorsen, Tryggve Aakervik, Ivar O. Hansen, Tor Dagle, Tor Simensen, Olaf Morgenlien, Øyvind Granli, Karl Bjørklund, Erling Rønoldhaugen, Fritz Lauritzen, Jan Eriksen, Eilif Dahl, Eirik Sekkelsten, Willy Moe og Bjarne Haugen.

Hedmark: Thorbjørn Walmann, Norvald Strand, Johan Østli, Solveig Buserud, Jens Dybendal, Magne Antonsen, Paul Frilseth, Odd Johansen, Marit Nordli, Karen Haugen, Petter Akeren, Harald Reinertsen, Bjarne Holen, Bjarne Larsen og Reodor Wardenær.

Vest-Oppland: Odd M. Bakkejord, Odd Hermanrud, Haakon Jacobsen, Arvid Dyrendahl, Per Eriksrud, Julius Lihagen, Ole Knapp og Ida Tronsen.

Gudbrandsdal: Dagfinn Aaberg, Terje Lisødegård, Klara Jordet og Olav Storløkken.

Buskerud: Ragnar Christiansen, Jon Vraa, Alfred Sønju, Leif Haraldseth, Olaug Andersen, Rolf Mortensen, Erling Guttormsen, Ole Nilsedalen, Thorleif Nilsen, Einar Stueflaten, Per Henrik Roth, Arne Lofthus, Knut S. Brekke, Jarle Halvorsen og Paul Breiehagen.

Vestfold: Asbjørn Lillås, Helge Halvorsen, Inga Engebretsen, Harald E. Olsen, Knut Ebbestad, Kjartan Madsen, Willy Gundersen, Alf Knudsen, Frithjof Jahnsen, John Jonsmyr, Håkon Hoff, Willy Jensen, Solveig Moe og Hans Olsen.

Telemark: Inge Horst, Elna Kabbe, Frode Svendsen, Thor Viten, Gudmund Graver, Hans Jørgen Raastad, Henry Finrud, Isak Havstad, Birger Gundersen, Kjell Bohlin, Konrad Anderson og Aslak O. Versto.

Aust-Agder: Jørgen Ålia, Louis Bakke og Arne M. Olsen.

Vest-Agder: Åge Bjorvand, Johannes Dahl, Elida Johansen, K. B. Strisland og Wermund Skillingstad.

Rogaland: Peder Næsheim, Leif Larsen, Marthon Helgevold, Otta Monsen, Gunnar Berge, Andun Nygård, Kjell Gursli, Knut A. Jøssang, Kjell Steinsvåg og Egil Haugsnes.

Hordaland: Steffen I. Toppe, Arne Nilsen, Ingvald Ulveseth, Arne Ekeland og Olav Hermansen.

Bergen: Nils Langhelle, Gerhard Michelsen, Aslaug Strønen, Mathilde Kjærland, Jan Tonning og Harry Schille.

Sogn og Fjordane: Klara Engeland, Sverre Juvik, Olav H. Wie, Hjalmar Joleik og Karl Hovland.

Sunnmøre: Asbjørn Bortne og Trygve Rønstad.

Romsdal: Kåre Stokkeland og Sigurd Morstøl.

Nordmøre: Asbjørn Jordahl, Andrea Dønheim, Petter Dalen, Agnes Bugge, Ingvald A. Hansen og Ole Fylling.

Sør-Trøndelag: Tor Nordskag, Asle Bjørgan, Ella Strømsnes, Gudmund Gjengaar, Odd Sagør, Ingolf Holthe, Willy Svarverud, Borghild Ofstad, Bernhard Gylland, Andreas Myran, Rolf Fjeldvær, Odd Asphjell, Ola Gullbrekken, Trygve Bjerkaker, Karl Nicolaisen, Margit Ramlo og Ole Kjønsvik.

Inn-Trøndelag: Olav Stavrum, Jorun Fornes, Kåre Børstad, Johan Støa, Erling Wollan og Leiv Fornes.

Namdal: Harald Johnsen, Olav H. Berg og Hildur Johansen.

Sør-Helgeland: Kristian Sandvik.

Nord-Helgeland: Herman Godøness, Edvard Kaspersen og Henry Tvedt.

Salten: Åsmund Karstensen, Mainer Pedersen og Eindride Sommerseth.

Ofoten: Thore Ness og Birger Persen.

Lofoten: Henning Skjønnås.

Vesterålen: Elnar Bårdsen.

Sør-Troms: Marinius Holand.

Nord-Troms: Helge Jacobsen, Simon Strøm og Rasmus Engstad.

Vest-Finnmark: Reidar Nielsen, Hans A. Opstad og Lars Nilsen.

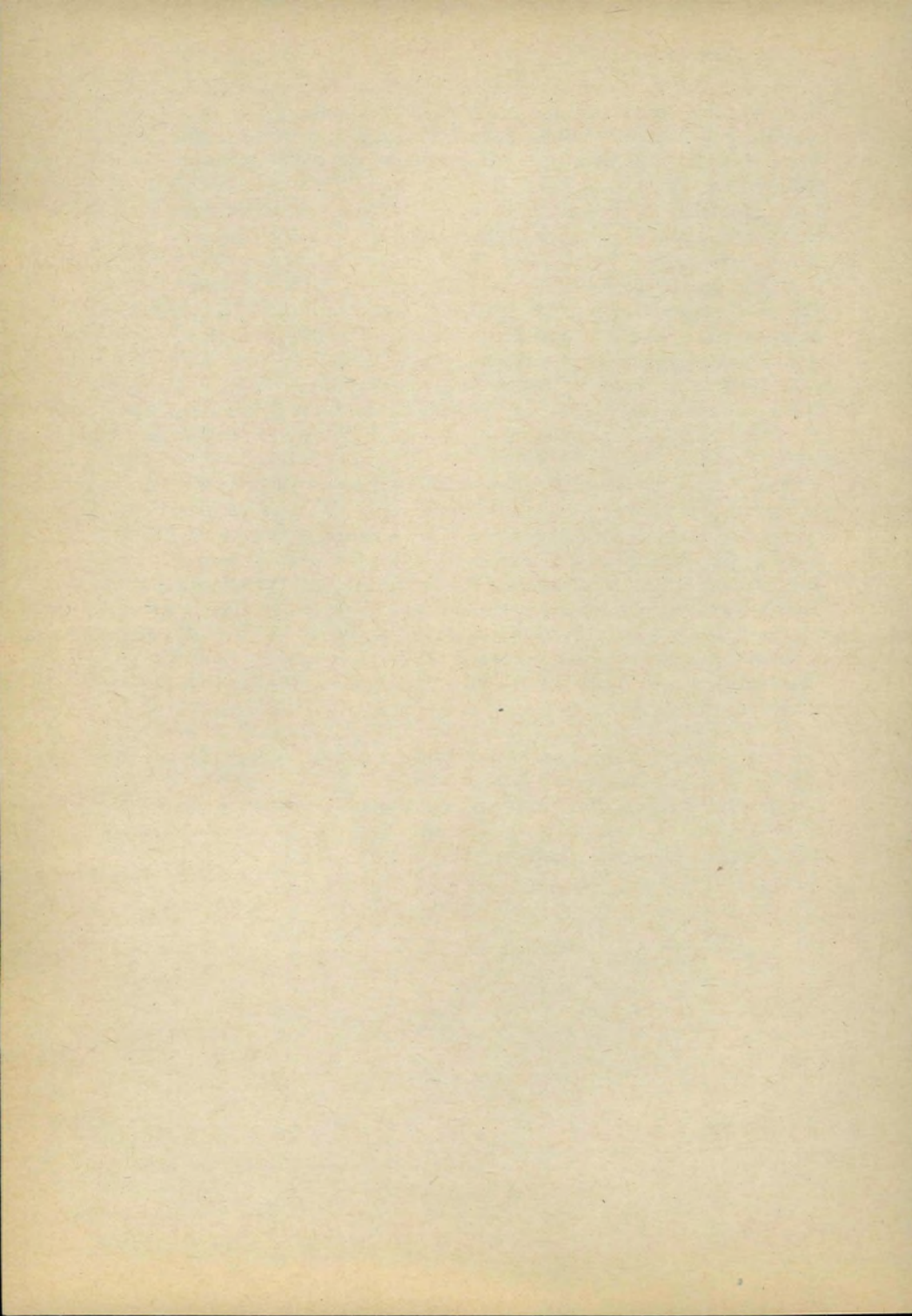
Øst-Finnmark: Ronald Bye, Jarle Johansen og Rudolf Olsen.

Oslo: Ivar Nilsen, Juul Tønnesen, Arne Skjollby, Ivar Sørengen, Rolf Dahl, Einar Larsen, Odd Gjestebø, Per Skaar, Birger Thorvaldsen, Margot Klemetsen, Olav H. Christiansen, Erling Hermansen, Alf

Ottesen, Kåre Myhre, Ragnar Kalheim, Josef Larsson, Ragnar Høglund, Frank Hansen, Roy Engebretsen, Odd Aspelund, Erland Mikkelsen, Borgny Aamodt, Øivind Larsen, Oddvar Bjørnstad, Knut Berg, Arne Hansen, Finn Andersen, Ole Fossen, Thorleif Simonsen, Otto Karstensen, Eilert Lorentzen, Thor Becher, Willie Kristensen, Finn Lund, Marcus Marcussen, Henry Kolstad, Ragnar Bjerknes, Ruth Bolstad, Gunnar Johansen, Sigurd Korsmo, Reidar Braaten, Odd Hübenbecker, Harry Tjørmoen, Karl Kaspersen, Gustav Skjebstad, Per Ryanes, Arne Hansen, Kåre Pedersen, Kåre Eriksen, Leif Østlie, Torbjørn Hagen, Aslaug Olsen, Daniel Danielsen, Henry Hedquist, Arne Jensen, Aage Pedersen, Reidar Sandgrind, Gudrun Authén, Thorbjørn Gulbrandsen, Per Gundersen, Ivar Ødegaard, Odd Hultmann, Thor S. Jensen, Lorang Møllberg, Rolf A. Larsen, Ruth Karlsen, Arne Moe, Gudrun Hansen, Signe Braathen, Kåre Dalberg, Birger Kristoffersen, Ingvald Hansen, Einar Linderud, Reiulf Steen, Magnus Nilsen, Aase Lionæs, Willy Dreher, Olaf Axelsen, Anna Bråthen, Karsten Skovly, Thorleif Ottesen, Erna Pettersen, Kåre Hansen, Randulf Ruud, Leif Wold Karlsen, Oskar Svendsen, Halvor Strønnes, Karl Trasti, Bjørn Nilsen, Erling Evli, Georg Ask, Gudmund Hernes, Bjørn Skogstad Aamo, Einar Førde, Rolf Gerhardsen, Rolf Aakervik, Brynjulf Bull, John Johansen, Bernt H. Lund, Oscar Olsen, Einar Strand og Inger Halvorsen.

Stortingsgruppa: Trond Hegna, Finn Moe, Magnhild Hagelia, Nils Hønsvald, Sverre Løberg, Margith Munkebye, Håkon Johnsen og Thorstein Treholt.

DNA's distriktssekretærer: Thorbjørn Kultorp, Alfred Gulbrandsen, Brede Tørudbakken, Bjørn Brotangen, Willy Jansson, Olav H. Verpe, Rolf Larsen, Inge Stålesen, Osvald Eikemo, Øivind Sandved, Olav Børnes, Sigvart Grøvdal, Arnold Storvold, Fredrik Hveding, Kjell Dankertsen, Karl Ingebrigtsen, Gunnar Skaug, Helge Jagland, Rolf Hansen, Knut Williams og Edvin Fritzman Nilsen.

Landsmøtets åpning.

Det norske Arbeiderpartis 40. ordinære landsmøte ble åpnet i Folkets Hus' store sal i Oslo 27. mai (Kristi himmelfartsdag) kl. 11.00 med en konsertavdeling. Et ensemble, dirigert av Jolly Kramer-Johansen spilte.

Skuespilleren *Harald Heide Steen* leste en prolog av Kåre Holt til musikk av Jolly Kramer-Johansen: «Våre kamper — våre døde — våre håp» — et usedvanlig mektig diktverk som ble lønnet med kraftig bifall.

Pianisten *Kjell Bækkelund* spilte «Tyrkermarsj» av W. A. Mozart, hvoretter operasanger *Jonas Brunvoll* ledet en allsang. Først sang forsamlingen negersangen «We shall overcome» (Vi skal vinne fram), og deretter «La vinden gi svar» (Blowin' in the wind) av Bob Dylan.

Kjell Bækkelund spilte så Horgarleikar av Arne Dørumsgaard. Forsamlingen sang «De unge slekter».

Einar Gerhardsen rettet en takk til alle som hadde medvirket ved dette mektige åpningsprogram, og denne takken lot han spesielt gå til Jolly Kamer-Johansen som alltid hadde vært beredvillig.

Partiformannens minnetale.

Einar Gerhardsen holdt denne minnetalen, mens forsamlingen reiste seg:

Vi reiser oss og minnes våre døde partikamerater.

Også i den nå forløpne landsmøteperioden er det mange partifeller som er gått bort. Vi minnes dem alle, de kjente og de ukjente, i dyp takknemlighet. Jeg må begrense meg til å nevne noen få.

Emil Stang døde i desember i fjor — 82 år gammel. Han ble valgt til partiets viseformann i 1918 og gjenvalgt på landsmøtene i 1919 og 1921. Da Kyrre Grepp døde i 1922 rykket Emil Stang opp som formann, et tillitsverv han hadde fram til februar-landsmøtet i 1923.

Emil Stang, som kom fra en kjent høyre-slekt, ble medlem av Arbeiderpartiet i 1911. Fra 1917 var han medlem av bystyret og formannskapet i Oslo og der gjorde han et stort arbeid. Han var bl. a. formann i den komitéen som i Arbeiderpartiets første flertallsperiode i Oslo fikk i oppdrag å utrede spørsmålet om kommunal alderdoms-, invalide- og enkepensjon. Han var også med på å sette denne viktige reformen ut i livet.

Ved partisplittelsen i november 1923 gikk Emil Stang med kommunistene, men han brøt med kommunistpartiet i 1928 og siden da var han partiløs.

Han ble høyesterettsdommer i 1936 og høyesterettsjustitiarius i 1946. I mange år var han en ulaminnelig dyktig formann i Arbeidsretten.

Eugen Pettersen var 70 år da han døde i mai 1964. Han var medlem av Arbeiderpartiets sentralstyre i flere perioder, stortingsrepresentant for Oslo, medlem av Jern- og Metalls hovedstyre og senere av styret i Norsk Forbund for Arbeidsledere og Tekniske Funksjonærer. I alle sine voksne år arbeidet han på Nyland og i sine mange tillitsverv var han en god og uredd representant for jernarbeiderne i Oslo.

Olav Hindahl, som døde i juli 1963 kom tidlig med i fagbevegelsen og var bl. a. formann i Stavanger og Omegns faglige Samorganisasjon. I 1934 ble Hindahl formann i Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon, et tillitsverv som han hadde i 5 år inntil han ble medlem av Nygaardsvolds regjering i 1939. Han var sjef for Arbeidsdepartementet, og var under krigen medlem av Londonregjeringen. Fra 1935 til 1945 var Hindahl medlem av Arbeiderpartiets sentralstyre.

Henry Jacobsen som døde i januar 1964, var ordfører i sin hjemby, Moss, i 15 år og stortingsmann fra 1945 til han døde. Henry Jacobsen var formann i Det norske Arbeiderpartis landskommunalutvalg.

Anton Medby døde i fjor. Han var ordfører i Bjørnskinn kommune og senere i Andøya kommune, og var formann i Nordland fylkeskolestyre. Anton Medby var i flere perioder medlem av Arbeiderpartiets landsstyre.

Nils Arvesen som døde for bare 14 dager siden var i mange år medlem av Det norske Arbeiderpartis Revisjonsnemnd.

Ulrik Olsen døde i oktober 1963 etter et langt liv i arbeiderbevegelsens og samfunnets tjeneste. I vanskelige år var han en dyktig ordfører i sin kommune, han var stortingsrepresentant i 28 år og medlem av Regjeringen i 10 år. Han bygde opp og ledet det nye Kommunaldepartementet.

Ulrik Olsen var en god mann for landets kommuner og han gjorde en kjempeinnsats for å bedre, styrke og effektivisere dem. Under alt sitt arbeid forsto han betydningen av også å holde god kontakt med de faglige og politiske arbeiderorganisasjoner.

Lars Moen var 78 år da han døde i april 1964. Han var formann i Gudbrandsdal Arbeiderparti i 20 år, medlem av Dovre herredstyre og formann i Oppland fylkesskolestyre. I Stortinget var han medlem i 30 år hvorav flere år som formann i Kirke- og undervisningskomitéen. Han var med i Regjeringen fra 1948 til 1953 som sjef for Kirke- og Undervisningsdepartementet.

Lars Moen var husmannssønn og skredder og det var nok dem som moret seg litt over skredderen som skulle bli kirke- og undervisningsminister. Men alle som kjente Lars Moen visste hva han dugde til og de som ikke hadde kjent ham før måtte snart gi ham full honnør som en ualminnelig dyktig sjef for ett av de viktigste og vanskeligste departementer. Lars Moen var først og fremst folkeskolens mann og i hans statsrådstitid ble forberedelsene gjort til gjennomføringen av den 9-årige skolen. Men han forsto også fullt ut behovet for en rask utbygging av alle høyere skoleslag og for en forsterket innsats på hele kulturlivets område. Han var en Gudbrandsdalens ektefødte sønn, en helstøpt personlighet, et fint menneske som arbeiderbevegelsen kan være stolt av å ha fostret.

I dyp takknemlighet og ærbødighet minnes vi hver enkelt av de partifeller som er gått bort.

Einar Gerhardsens åpningstale.

Einar Gerhardsen hilste landsmøtet med denne talen:

Jeg har den glede å ønske velkommen til Det norske Arbeiderpartis 40. ordinære landsmøte.

Med landsmøte hvert annet år slik vi nå har hatt det en tid, vil de landsmøtene som holdes i stortingsvalgårene bli de politisk mest betydningsfulle. På grunn av den politisk tilspissede situasjon vi har hatt i de siste par årene, vil det også av den grunn være en spesiell interesse knyttet til dette landsmøte og dets beslutninger.

I årene fra 1945 til 1961 med Arbeiderparti-flertall i Stortinget hadde vi stabile politiske forhold i Norge. Disse 16 årene var av de

mest framgangsrike år i vårt lands historie. Da Arbeiderpartiet i 1961 tapte flertallet, fikk vi en ny og usikker politisk situasjon. Etter vårt forrige landsmøte i mai 1963 kom de dramatiske politiske begivenhetene som førte til at en samlet opposisjon med utgangspunkt i en arbeidsulykke felte arbeiderregjeringen. Selv om den borgerlige koalisjonsregjering bare ble sittende en måned, så vil disse begivenhetene komme til å sette varige spor i norsk politisk liv. Dannelsen av koalisjonsregjeringen var først og fremst en seier og en triumf for den retning i Høyre som for enhver pris vil ha en samlet borgerlig front mot Arbeiderpartiet og arbeiderbevegelsen. Med denne samlede borgerlige blokk er det skapt klarere politiske skillelinjer. Nå vet alle at valget vil stå mellom en arbeiderparti-regjering og en borgerlig koalisjonsregjering.

Dette landsmøtet skal behandle og vedta det arbeidsprogram som skal være retningsgivende for Arbeiderpartiets politikk i den kommende stortingsperioden. Våre politiske motstandere gjør krampaktige forsøk på å få folk til å tro at vårt parti har mistet evnen til fornyelse. Det er en nokså umulig oppgave opposisjonspartiene her har tatt på seg. Med sine programmer fra valg til valg kan Arbeiderpartiet dokumentere sin evne til fornyelse. Det norske Arbeiderparti og hele den norske arbeiderbevegelse er med sine foreninger og sine medlemmer en kraftkilde og en inspirasjonskilde. Arbeidet med programmet fra de første forberedelser i mange spesialutvalg, gjennom de ulike organisasjonsledd fram til landsmøtet, er i seg selv et eksempel på en effektiv og en god demokratisk arbeidsmåte. De meget vellykkede konferanser om kunst og kultur, og vitenskap og forskning og om boligsak er eksempler på evnen til å finne nye former for samarbeid om viktige oppgaver. I det forandringenes samfunn vi lever i, er det mer nødvendig enn noen gang at et ledende politisk parti kan hente styrke og inspirasjon hos de krefter i vårt folk som er i pakt med tiden og framtiden.

Vi har nettopp feiret tre minnedager. 30-årsdagen for dannelsen av Nygaardsvolds regjering, 25-årsdagen for 9. april 1940 og 20-årsdagen for frigjøringen 8. mai 1945.

30 års arbeiderregjering er noe enestående. Våre venner i de borgerlige partiene får tilgi oss at vi syns det var en så viktig begivenhet at den fortjente omtale og oppmerksomhet. Og de må tilgi oss at vi som parti og bevegelse er litt stolte og glade over de resultater som er nådd.

9. april var en ettertankens dag da vi så tilbake til en av de mørkeste dagene i vår historie.

Den 8. mai prøvde vi å gjenoppfriske minnene om den gladeste dagen i vårt liv. Vi tenkte tilbake på de fem årene med krig og

ødeleggelse, med forfølgelse og terror, med sult og nød — men vi tenkte også på fedrelandssinn, på innsatsvilje, på samhold og samarbeid i nasjonal motstandskamp. Men framfor alt tenkte vi på den gleden vi kjente den dagen da Norge igjen var fritt.

Dette var minnedagene. Men vi skal videre, og vi må rette blikket framover mot morgendagen og den nye tid. Landsmøtet skal legge grunnlaget for nye framsteg, for ny innsats og ny seier.

Vi har aldri fått noen seier gratis. I det slaget som nå skal utkjempes møter vi en mer samlet motstand enn før. Det krever en forsterket innsats fra vår side — fra hvert enkelt medlem, fra hvert enkelt organisasjonsledd i hele arbeiderbevegelsen. La oss gjenta at vi ikke ønsker makt for maktens egen skyld. I så fall ville vi ikke ha hatt noe godt moralsk grunnlag for vår kamp. Det vi ønsker er å få velgernes fullmakt til å utnytte dagens og morgendagens nye muligheter og til å nå nye mål.

Mens våre motstandere på den borgerlige front igjen er opptatt av et taktisk spill med politiske konstellasjoner og felleslister, så ønsker vi å samle kreftene om vårt eget parti, dets politikk og dets oppgaver. På landsmøtet vil vi diskutere partiets politikk i den forløpne periode — for å få en oversikt over resultatene, for å lære av erfaringene. Vi vil diskutere arbeidsprogrammet — og ser det som det viktigste, fordi vi er mest opptatt av de oppgavene som vi vil gå inn for å få løst i den kommende periode. Vi vil drøfte våre organisasjonsproblemer og valgkampen, fordi vi også her er opptatt av å finne fram til løsninger som svarer til de krav vår egen tid stiller.

Det er disse tre hovedoppgavene som også blir avgjørende for valgresultatet. Vår politikk, vårt program og våre organisasjoners evne til innsats.

Landsorganisasjonen i Norge har nettopp avsluttet en kongress som var preget av samhold og solidaritet og av sterk vilje til å gå inn for fortsatt arbeiderstyre. Vi kjenner oss tryggere og sterkere ved dette tillitsfulle samarbeid mellom den faglige og den politiske arbeiderbevegelse.

Våre kvinnelige partifeller har nettopp hatt sin landskonferanse og gitt uttrykk for sin sterke samkjensle med Det norske Arbeiderparti. Også det er vi glade og takknemlige for. Kvinnene utgjør halvparten av velgerfolket, og den politiske interessen blant dem er stigende. Dette landsmøte skal behandle innstillingen fra partiets kvinnekomité om kvinnens stilling i samfunnet og i arbeiderbevegelsen. Det er en omfattende innstilling som omhandler alle sider av dette viktige spørsmål, og det burde være en selvfølgelig plikt både for kvinnelige og mannlige partifeller å sette seg grundig inn i ut-

redningen. Og det burde være en selvfølgelig plikt for alle sosialister med alvor å gå inn for å få en arbeiderbevegelse og et samfunn der kvinner og menn kan samarbeide på like fot.

Jeg er glad for at jeg også kan si om partiets ungdom at den er solidarisk med sitt parti, at den er levende opptatt av å gjøre seg opp selvstendige meninger om vår politikk og om våre prinsipielle retningslinjer. De unge vil nok som vanlig gjøre seg sterkt gjeldende på landsmøtet, og vi vet at de også vil gjøre seg gjeldende i vår felles kamp for felles oppgaver og felles mål.

Jeg ønsker igjen representanter og gjester hjertelig velkommen til et landsmøte som vil måtte bli et hardt arbeidende møte, men jeg kjenner meg trygg på at det vil bli preget av saklighet og av vilje til å nå gode resultater.

Med dette erklærer jeg Det norske Arbeiderpartis 40. ordinære landsmøte for åpnet.

Landsmøtets gjester.

Einar Gerhardsen: Vi har til dette landsmøte innbudt endel gjester. Vi er som vanlig svært sparsomme med å innby gjester, og vi har som regel holdt oss til våre nordiske granneland. Det har vi gjort også denne gangen. Vi vil gjerne at de som møter her som våre gjester skal hilse landsmøtet med noen ord, og som vanlig vil jeg da gi ordet først til representanten for vårt danske broderparti, formannen i partiet, statsminister Jens Otto Krag. Vi er glad for at du så deg tid til å komme hit og takknemlig for at du vil hilse oss.

Statsminister Jens Otto Krag.

Statsminister *Jens Otto Krag* overbrakte en hjertelig hilsen fra Sosialdemokratiet i Danmark til det norske broderpartis landsmøte. Vi vet, sa statsministeren, som det gikk fram av Gerhardsens innledningsord, at dere holder dette landsmøte i et politisk spennende tidspunkt i norsk politikk. Vi er klar over at de avgjørelser som skal treffes på dette møte vil bli opplegget til en meget viktig valgkamp, og deretter til en velgeravgjørelse som det norske folk vil treffe. Jeg tror at vi som sitter ved gjestebordet alle er klar over at dette landsmøte for dere er mer enn et alminnelig landsmøte, og det ansvar og det alvor som dere går til det med vil prege det arbeid som skal utføres her.

Vi gleder oss over at 30 års arbeiderstyre for Norge har utformet dette land til det moderne Norge. Vi vet at dere har vært bestemmende for prinsippene bak dette arbeid. Vi vet at det gjennom 30 år er nådd enorme resultater, sosialt, faglig, økonomisk, kultu-

relt og undervisningsmessig. Alle vesentlige deler av disse framskritt på nesten alle områder bærer Det norske Arbeiderpartis signatur. Jeg tror også at jeg trygt kan si at det ikke bare i det norske folk fins en tillit til Det norske Arbeiderparti. Det fins hos alle de nordiske folk. I broderpartiene i de øvrige nordiske landene har vi alltid betraktet norsk arbeiderbevegelse som en foregangsbevegelse. Dere hadde idéene, dere hadde motet, viljen, evnene og dyktigheten til å utføre dem i praksis, og dermed har dere skapt arbeidsresultater som har vært veiledende for alle oss andre.

Også på andre punkter har norsk arbeiderstyre satt merker etter seg. Det har gitt Norge en framtreddende plassering i internasjonalt samarbeid, i De forente nasjoner, i nordisk samvirke, i NATO, i EFTA. På område etter område vil man se hvorledes norske representanter der ofte utgikk fra norske arbeiderregjeringer, har øvd en viktig internasjonal innsats.

Den tid er vel forbi da vår bevegelses liv og framtid utelukkende kunne bygges på den voldsomme indignasjon og protest mot de dårlige sosiale forhold. Vi kan vel ikke si at alle sosiale problemer er løst, men der man i arbeiderbevegelsens første tid måtte overvinne en enorm motstand for å gjennomføre de mest nødtørftige sosiale reformer, der er det lettere i dag å få tilslutning. Det betyr at for å holde den dynamikk, som Einar Gerhardsen talte om, som skal føre landet fram i sin utbygging og som samtidig også skal bære sosialismens sinnelag i seg, så blir det også nødvendig med mer og mer byggende tanker enn dem man tidslutning. Det betyr at for å holde den dynamikk, som Einar Gerhardsen talte om, som skal føre landet fram i sin utbygging og som samtidig også skal bære sosialismens sinnelag i seg, så blir det også nødvendig med mer og mer oppbyggende tanker enn dem man tidligere kunne nøyes med. Den fulle beskjeftigelse som vi har, blir av ungdommen i dag oppfattet som en selvfølge, og jeg tror det er ungdommen som har rett. Den er og bør være en selvfølge. Til gjengjeld må vi fortelle ungdommen at for å holde fast på den fulle sysselsetting, så må mange store økonomiske problemer i forbindelse med utenrikshandel, renter og byggevirksomhet og meget annet løses. Vil vi bevare framskrittet og den økonomiske vekst, må vi også bruke de midler som utviklingen krever.

Jeg vet at et nytt og interessant arbeidsprogram for årene 1966—1969 er lagt fram. Vi har i Danmark studert det med stor interesse. Jeg skal ikke gå inn på de enkelte punkter, om hva det sies om demokrati for utdannelsen, demokrati på arbeidsplassen, trykgheten i ansettelsen, — alt dette blir problemer som har samme positive verdi og betydning for framtiden hos oss som hos dere.

Et stort teknisk gjennombrudd feier over Europa og også over våre land og merkes på hver eneste arbeidsplass. Det er dette nye tekniske gjennombrudds resultater vårt partis politikk skal stå i et intimt forhold til.

Jeg vil ønske for dette landsmøte, som jeg vil ønske det for den politiske kamp som følger etter landsmøtet, at den vil bety at Norge enda en gang går inn i en rik og fruktbar arbeids- og oppbyggingsperiode, som vil bli ledet av Det norske Arbeiderparti. Og hermed ønsker jeg dere godt arbeid på landsmøtet!

Den finske gjest hilser.

Sylvi Siltanen hilste fra det finske sosialdemokratiske partiet (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue) og ønsket alt godt for landsmøtet. Hun uttalte bl. a.: I Finland kjemper vi fortsatt med store økonomiske problemer. Vi har en stor regional vinterarbeidsløshet, til og med under høykonjunktur. I de senere årene har bolignøden vært meget stor, og boligbyggingen har stagnert. De vansker som landbrukspolitikken er i har medført at statsfinansene befinner seg i en stadig prekær tilstand. Disse Finlands mer betydningsfulle problemer er ikke egentlig forårsaket av noe spesielt politisk parti eller noen spesiell regjering, men på den annen side kan man likevel gjøre gjeldende at visse forhold er resultatet av dårlig politikk. Hos oss har de borgerlige partiene regjert landet siden 1959. I 1962 hadde vi valg under eksepsjonelle forhold, og disse partier oppnådde en klar majoritet i Riksdagen. I kraft av sin tallmessige overlegenhet har de borgerlige partier tilspisset sin politikk med den følge at vi har fått store skatteforhøyelser og en sterkt inflatorisk prispolitikk. Utsiktene til en ekspansiv produksjonspolitik i Finland er nå dårligere enn på mange, mange år. Den borgerlige politikken kan på ingen måte sies å ha lagt noe grunnlag for en høyning av produksjonen, bedring av levestandarden og en forbedring av de sosiale forhold. Dette har vi i løpet av de siste 7 årene kunnet erfare.

Men vi tror at en vending til det bedre kommer til å inntreffe. Ved de kommunale valg som fant sted i oktober i fjor ble det sosialdemokratiske partiet landets største politiske parti. Vi fikk henimot 100 000 stemmer mer enn det nest største partiet. Det neste riksdagsvalg finner sted senest i begynnelsen av juli neste år. Hvis samme tendens gjør seg gjeldende åpner det seg nye og bedre muligheter for Finlands politiske liv. Til tross for at vi nå har medvind venter vi likevel ikke noen lette dager. Sosialdemokratiet har fått større tilslutning, men også oppgavene øker. I Finland

fordres en økt tiltro til den framskrittssvennlige og demokratiske politikken, og her er etter min oppfatning mulighetene til stede, ja, de har økt betraktelig.

Kjære venner, jeg ønsker dette møte og det arbeid som vil bli utført her og samtidig hele den sosialdemokratiske virksomheten her i Norge all mulig framgang, og lykke til med høstens valgkamp!

Hilsen fra Island.

Sigurdur Gudmunsson som er formann i det sosialdemokratiske ungdomsforbundet og sekretær i Islands sosialdemokratiske parti overbrakte en varm hilsen fra partiet og uttrykte ønske om en framgangsrik virksomhet.

— Det er blitt sagt, uttalte Gudmundsson, at kunsten er en lengsel mot det uoppnåelige. På samme måte kan man si at politikk er uttrykk for en lengsel etter å nå fram til det mulige, og det har lyktes for Det norske Arbeiderparti i rikt monn. Så godt at partiet av den grunn er kjent over hele verden. Vi på Island er alltid stolte over vårt store norske broderparti og følger nøye med i dets framgang. Det er vårt håp og ønske at kommende valg vil bringe partiet og arbeiderbevegelsen en stor seier.

Einar Gerhardsen introduserte deretter statsminister Tage Erlander og sa herunder bl. a.: Jeg vet ikke hva svenskene synes om å komme sist. Det er det imidlertid alfabetet som sørger for. Men når det gjelder å prate er det jo alltid en fordel å få siste ordet.

Statsminister Tage Erlanders hilsningstale.

Statsminister *Tage Erlander* sa innledningsvis at det alltid var en stor opplevelse å være til stede på Det norske Arbeiderpartis landsmøter. Jeg skal forsøke så godt jeg kan å hevde meg omtrent like bra som de svenske skiløperne har hevdet seg overfor de norske konkurrentene. Vi kommer iblant sist!

Statsminister *Erlander* overbrakte en hilsen fra det svenske partiet og sluttet seg til alle de gode ønsker som var kommet fra Finland, Danmark og Island. Han ville imidlertid føye til noen mer generelle refleksjoner og uttalte herunder bl. a.:

Det er noe ganske merkelig at ingen steder i verden har den demokratiske arbeiderbevegelsen på en så avgjørende måte kunnet påvirke så vel den økonomiske, sosiale som den kulturelle samfunnsutviklingen som i Norge og Sverige. Intet sted er, så vidt

jeg vet, både det organisatoriske, tekniske og det reelle samarbeidet mellom fagbevegelsen og det sosialdemokratiske partiet sterkere enn i disse to land. Man kan vel også si at det er få land, der splittelsestendensene har vært så betydningsløse som i Sverige og Norge i de seneste årtier. Det siste har en ikke ubetydelig virkning. Vi kan se det ved å oppholde oss et øyeblikk ved den svenske politiske historien i 20-årene. Da var det svenske partiets slagkraft i stor utstrekning svekket på grunn av en splittelse, som tvang mange av partiets store menn — en Branting og en Thorson — til å bruke en alt for stor del av sine krefter til en kamp mot splittelsen. Og man kan vel si at det store radikale friggjøringsverket, det store radikale framstegsarbeidet først begynte da splittelsen i begynnelsen av 30-årene var overvunnet i Sverige.

Det er jo naturlig for borgerlige partier å lengte etter gamle tider, og det er akkurat det som skjer i Sverige på det nåværende tidspunkt. Man lengter tilbake til tiden omkring 20-tallet. Og dermed hausser man opp hver tendens om at det skal oppstå en såkalt radikal tendens innenfor bevegelsen. Nå vil de vel ikke en radikalisering av de politiske forholdene i Sverige, våre borgerlige venner. Å nei, det er nok ikke så, men de vet at skulle de ha hell med seg, så innebærer det en tilbakegang til 1920-årenes stillestående forhold og inaktivitet. Men vi håper jo at det ikke vil lykkes. I det minste har *vi* tenkt å sørge for at de ikke har hell med seg.

Jeg sa at arbeiderpartiene i Sverige og Norge har preget utviklingen mer enn i mange andre land til gang — til skade? — det fantes jo ikke måte på ulykkesprofetiene, da kampen sto om makt, men i dag kan vi se at Sverige og Norge leder produksjonsstatistikken i de seneste årene. Investeringene er noe vi satser på framtiden. Det er to land som konkurrerer om førsteplassen, begge land er styrt av sosialdemokratiske, av sosialistiske regjeringer. Det er Norge, det er Sverige. Framstegstakten har vært rask, men som Einar Gerhardsen nettopp sa: Vi lever i en forvandlingenes verden. Framstegstakten selv kan volde bekymringer og lidelser for menneskene.

Da jeg for noen år siden hadde anledning til å reise gjennom kull-distriktene i Vest-Virginia i Vest-Amerika, så slo det meg at den raske forvandling av amerikansk industri, som har ledet Amerika fram til en ubestridt førerstilling, den har en merkelig høy standardhøyning for flertallet av de amerikanske borgere, men ikke for dem som var sysselsatt i næringer som ikke lenger var etterspurt, ikke for dem som bodde i utflytningsområdene. Der hersket en nød som ikke berodde på noe annet enn at amerikansk industris hurtig-togs fart hadde rasjonalisert, slik at kullene ikke lenger var den fremste drivkraften, men andre og mer effektive metoder. Og da

slo det meg at det ved siden av en sterk produksjonsøkning etter vår mening må være en målbevisst ledelse fra samfunnets side for å gi folket full sysselsetting og øke mulighetene til å øke produksjonsressursene. Men det rekkes likevel ikke bare med denne målsettingen. Den må også knyttes til teorien om solidaritet og samvirke og se til at framskrittets frukter og resultater kommer alle til gode — ikke bare dem som gjennom et mer eller mindre lykketreff har valgt de etterspurte yrker, har valgt å bosette seg i landsdeler som befinner seg i utvikling og ekspansjon.

Og det er vel det vi har forsøkt å gjøre i de europeiske arbeiderpartiene, i den utstrekning vi har hatt adgang til å påvirke utviklingen. Vi har, kanskje først og fremst gjennom fagbevegelsen, krevd og kjempet gjennom at arbeidets frukter skal komme alle til gode, men fagbevegelsen alene har ikke kunnet oppnå avgjørende resultater. Den har måttet ha bistand. Det har vi et illustrerende eksempel på i dagens Sverige. Vår neste store sosialreform er å gjøre noe som ser så enkelt ut, nemlig gjennom lovveien å skaffe LO's medlemmer den samme syketrygd og de samme økonomiske sykebidrag som funksjonærene og tjenestemennene alt har erobret ved forhandlingsbordet. Men så stor er forskjellen på disse sosiale goder i et samfunn som er stolt over å ha avskaffet klassegrensene at denne reformen koster 1 milliard svenske kroner. Det er et interessant eksempel både på viljen til å la framskrittets resultater komme alle til gode og på den komplette rolle som fagbevegelsen har rett til å kreve av partiets virksomhet.

En politikk med denne målsettingen har vist seg å være framgangsrik. De borgerlige partiene har etter så mange års tilbakeslag i Sverige — og så vidt jeg vet også her i Norge — kommet på den idéen at når denne sosialdemokratiske politikken har vært så bra for sosialdemokratiet og Arbeiderpartiet så må den vel også ha sin velsignelsesbringende effekt også i den borgerlige leir. Og derfor kryper de da også så nær inn på oss i sine politiske opplegg. Og på det punkt har dere et ubestridelig patent her i Norge, for det var Lyng som begynte. Han la fram en regjeringserklæring, der han aksepterte sosialdemokratisk politikk. Men det må jo bety, at når de unnviker striden og kryper inn på oss — det må bety en ideologisk bankerott. Det ser da også mer skarpsynte borgerlige iakttakere. Den kjente presse mannen, sjefredaktøren av den store borgerlige avisen Dagens Nyheter, Olof Lagercrantz, har skrevet et par artikler som er meget interessante. Han spør seg selv: Hva har egentlig liberalismen for en rolle i dagens samfunnsdebatt? Det er, som han skriver, umulig å skille mellom hva den egne innsatsen betyr og hva den samfunnsmessige innsatsen

betyr for tryggheten og for velferden. Og så fortsetter han, og jeg siterer derfor ordrett:

«Det är «tunnelbanan», «penicillinet», «storstadsväxten» som i dag förändrar samhället och skapar nye villkor för den enskilde. Den politiske diskusjonen ligger decennier efter den tekniska utvecklingen. — Socialdemokraterna befinner sig i ett överläge, inte så mycket därför att de länge suttit vid makten, uten därför att deras myter stämmer bättre överens med verkligheten än deres motstånderes. En av deres stora myter är solidariteten, kollektivet, gemenskapen. När alltså utvecklingen går i denna riktning har socialdemokraterna lättare att hålla huvudet kallt.»

Og han har rett. Når sosialdemokratene nærmer seg virkeligheten forsøker vi, som han sier, å realisere myten om det vi kaller vår ideologi. For de borgerlige betyr en hver tilnærmelse til virkeligheten et syndefall, et steg til siden av og en avstandtaken fra deres egen ideologi. Det er *det* og ikke organisatoriske småsaker som skaper forvirringen på den borgerlige side. Og jeg tror vi skal legge stor vekt på å få dem til å forstå at de på dette punkt er forvirrede og uten klarhet.

Det er forbindelsen mellom ideologi og virkelighet, mellom drøm og realisme som har skapt 30-årene og 30-årenes framskritt for Det norske Arbeiderparti. Jeg kan ikke ønske denne kongress noe bedre enn at deres forhandlinger skal preges av samme styrke og vilje til å forene framtidvisjonen med den hverdagslige virkelighet. Klarer dere det, på samme måten som dere har gjort det før, da behøver jeg ikke ønske dere et godt valg i det hele tatt.

Statsminister Erlanders hilsningstale ble mottatt med langvarig bifall.

Einar Gerhardsen takket og gjorde oppmerksom på at ved siden av Jens Otto Krag møtte Kjeld Olesen fra det danske partiet, og ved siden av Erlander møtte Sten Anderson, Nils-Gösta Damberg og Svea Edin.

Landsorganisasjonen møter med Konrad Nordahl, P. Mentsen og Alf Andersen, og så kommer en rekke andre organisasjoner. Jeg vil rette en særlig takk til Konrad Nordahl som har møtt som førstemann i delegasjonene på vårt landsmøte, og som jo også i mange år har vært med i ledelsen for partiet. Det at Landsorganisasjonen i så mange år har hatt en mann som Konrad Nordahl i spissen, — det har betydd uendelig mye, både for Landsorganisasjonen og for Det norske Arbeiderparti og for hele arbeiderbevegelsen. Jeg tror jeg godt kan legge til — av uendelig stor betydning for hele det

norske samfunn. Særlig er vi i Det norske Arbeiderparti veldig takknemlige overfor Konrad Nordahl fordi han alltid har vært vår venn, at han alltid har representert en vilje til å skape en enhetlig arbeiderbevegelse. Det dreier seg her om to likeverdige organisasjoner som samarbeider på like fot. Det har vært Nordahls og hans kollegers oppfatning, det har vært det syn Arbeiderpartiets tillitsmenn har hatt på dette samarbeidet. Bare på *det* grunnlag kan samarbeidet bli godt og tillitsfullt. En hjertelig takk, Konrad Nordahl, for det du har betydd for norsk arbeiderbevegelse gjennom mange, mange år.

LO's nye formann, P. Mentsen, hilser.

Parelius Mentsen sa at det var en personlig glede og en stor ære for ham å hilse landsmøtet fra de innenlandske organisasjoner med Landsorganisasjonen i Norge i spissen. Vi har nettopp hatt vår kongress i LO, og vi stiller nå store forventninger til partiets landsmøte. Uten det beste samarbeid mellom LO og Det norske Arbeiderpartiet er det små muligheter for å gjøre særlige framstøt. Det samspill som alltid har vært mellom den faglige og politiske bevegelse har vært til stor gagn for den samlede arbeiderbevegelse. På den kongressen vi nettopp har holdt ble det gjort mange og viktige vedtak. Jeg nevner bl. a. retningslinjer for den framtidige tariffpolitikk, arbeidstidsspørsmålet sto i forgrunnen, og til det vil jeg gjerne føye til at vi har forpliktet oss til å gjennomføre en nedsettelse av arbeidstiden i den kommende fireårsperiode. Arbeidstidsforkortelsen må skje i det tempo som landets ressurser tillater, og det må skje i samsvar med de svenske og danske landsorganisasjoners framstøt. Den tredje store saken som vi behandlet var det industrielle demokrati, den fjerde gjaldt forsikringsspørsmålet, som betyr et grunnkudd for den private forsikringsbransjen. Den femte store saken gjaldt likestillingssaken, ikke bare likelønns-saken, som vi er på god vei til å løse. Vi mener at vi må legge forholdene slik til rette at kvinnene kan være med på å konkurrere om alle stillinger, også i embetsverket. Det var enstemmige vedtak på kongressen, og jeg håper at vi også her får sterke vedtak.

Jeg ønsker lykke til med landsmøtet. Vi håper at forhandlingene må skje på et saklig og godt plan. Det som må bli hovedsaken er at vi makter å gjøre stortingsvalget til høsten til fordel for arbeidsfolket.

Einar Gerhardsen takket for hilsningene og opplyste at Martin Tranmæl ikke hadde kunnet møte på grunn av sykdom. Det blir vel det første landsmøte i dette århundre han ikke har kunnet delta i.

Det må være rart for ham der oppe på sykestua på Akers sykehus. Skal vi be to av landsmøtets dirigenter å hilse på Martin Tranmæl med noen blomster?

Formannens forslag ble møtt med kraftig bifall.

Fullmaktskomitéens innstilling.

Rolf Østhagen, formannen i fullmaktskomitéen, leste innstillingen, som var sålydende:

Fullmaktskomitéen har hatt møter den 25. og 27. mai og gjennomgått de innsendte fullmakter. I alt er mottatt fullmakter fra 300 representanter. Landsstyret ga i møte 24. og 25. januar Sentralstyret fullmakt til å foreta fordeling av representantene på de enkelte fylkes- og kretspartier. Fordeingslisten ble godkjent i Sentralstyrets møte den 22. februar 1965.

Det er meldt forfall fra følgende representanter, hvor varamenn møter:

Representanter:

Kåre Ingvaldsen.
Arne Strøm.
O. Normann Sand.
Petra Nyheim.
Steinar Bruøygaard.
Elvin Jordet.
Karl Bjerkeli.
Liv Nebell.
Oddvar Berrefjord.
Petter Høydal.
Oddvar Romfo.
Erling Myrholt.
Halvdan Liland.
Valter Gabrielsen.
Sigurd Danielsen.
Alf Tobiassen.
Håkon Bergerskogen.
Johan M. Bøe.
Trygve Nilsen.
Wiktor Remme.
Johan Wikeby.

Varamenn:

John Johannessen.
Olav Brokke.
Karl Bjørklund.
Harald Reinertsen.
Olav Storløkken.
Leif Haraldseth.
Erling Guttormsen.
Knut Ebbestad.
Inge Horst.
Karl Hovland.
Agnes Bugge.
Gudmund Gjengaar.
Simon Strøm.
Lars Nilsen.
Arne Skjollby.
Erling Hermansen.
Willie Kristensen.
Kåre Pedersen.
Henry Hedquist.
Einar Linderud.
Willy Dreher.

Ved landsmøtets åpning møtte i alt 287 representanter. Fullmaktskomitéen anbefaler samtlige fullmakter godkjent.

Fullmaktskomitéen.

Rolf Østhagen, Inger Halvorsen, Torbjørn Hagen og Tryggve Aakervik.

Fullmaktskomitéens innstilling ble enstemmig vedtatt.

Saklista.

Saklista, slik den er gjengitt på side 5, ble godkjent med den tilføyelse at Halvard Lange kommer som innleder nr. 2 under punkt 5, Den politiske situasjon, idet han innleder om Den internasjonale situasjon.

Arbeidsordningen.

ble vedtatt etter innstillingen, som lyder slik:

Landsmøtets forhandlinger foregår for lukkede dører. Medlemmer av partiet har adgang til galleriet mot framvisning av spesielle adgangskort.

Det velges 4 ordstyrere som vekselvis og etter seg i mellom avgjort orden, leder landsmøtets forhandlinger. Ønsker den fungerende ordstyrer å delta i debatten, skal han overlate ordstyrerplassen til en av de andre ordstyrerne. Ordstyrerne har rett til å stille forslag om ordskiftets avslutning med de inntegnede talere og forslag om tidsbegrensning.

Det holdes to møter daglig. Formiddagsmøte fra kl. 9.00 til kl. 13.00, og ettermiddagsmøte fra kl. 15.00 til kl. 19.00.

Alle forslag skal framlegges skriftlig til ordstyreren og være undertegnet med forslagsstillerens navn og hjemsted.

Etter at det er vedtatt å sette strek, kan intet nytt forslag framsettes.

Valgene foregår ved skriftlig avstemning. Andre avstemninger foregår ved håndsopprekning. Landsmøtet kan beslutte at en avstemning skal foregå ved navneopprop. Representantenes stemmegivning innføres i protokollen.

Til å føre forhandlingsprotokollen velges 4 sekretærer. I protokollen skal innføres de saker som behandles, alle forslag som framsettes og beslutningene med angivelse av antall avgitte stemmer. Den landsmøtevalgte nemnd som gir innstilling om årsberetningene, skal også gi innstilling om landsmøtets forhandlingsprotokoll. Ved hvert formiddagsmøtes begynnelse avgir nemnda innstilling om foregående dags protokoll. Protokollen for møtets siste dag, godkjennes av Sentralstyret.

Representantene har rett til å ta ordet inntil to ganger i samme sak med henholdsvis 10 og 5 minutters taletid. Representanter som forlanger ordet til forretningsordenen, tilståes ikke mer enn 1 minuts taletid.

Landsmøtets funksjonærer.

Landsstyret la fram følgende innstilling på landsmøtefunksjonærer:

Ordstyrere: Nils Langhelle, Bergen, P. Mentsen, LO, Aase Lionæs, Oslo og Odd Sagør, Trøndelag.

Sekretærer: Ase Dokken, Akershus, Martha Johannessen, Østfold, Paul Breiehagen, Buskerud og Kåre Stokkeland, Romsdal.

Fullmaktskomité: Rolf Østhagen, partikontoret, formann, Thorbjørn Hagen, Oslo, Tryggve Aakervik, Akershus, Inger Halvorsen, Oslo og Normann Sand, Akershus.

Reisefordelingskomité: Odd Hermanrud, Vestoppland, formann, Willy Gundersen, Vestfold, Arne Nilsen, Hordaland, Helge Jakobsen, Nord-Troms og Hans A. Opstad, Vest-Finnmark.

Protokoll- og beretningskomité: Jon Vraa, Buskerud, formann, Kjell Bohlin, Telemark, Asbjørn Jordahl, Nordmøre, Finn Lund og Marit Nordli, Hedmark.

Redaksjonskomité for Arbeidsprogrammet: Reiulf Steen, Oslo, formann, Peder Næsheim, Rogaland, Eigil Gullvåg, Sør-Trøndelag, Valter Gabrielsen, Vest-Finnmark, Ingvald Ulveseth, Hordaland, Olav Morgenlien, Akershus, John Johansen, Oslo, Odd Gjestebø, Oslo, Margith Munkebye, Salten, Ola Teigen, AUF og Egil Helle, sekretær.

Redaksjonskomité for organisasjonsspørsmål: Ragnar Christiansen, Buskerud, formann, Dagfinn Aaberg, Gudbrandsdal, Reidar Sandgrind, Oslo, Willy Svarverud, Sør-Trøndelag, Solveig Moe, Vestfold og Kjell Kristensen, sekretær.

Redaksjonskomité for andre saker: Olaf Watnebryn, Sentralstyret, formann, Edvard Kaspersen, Nord-Helgeland, Arvid Johanson, Østfold, Asbjørn Bortne, Sunnmøre, Hildur Johansen, Namdal, Gudmund Hernes, Oslo, Olaf Axelsen, Oslo og Olav Brunvand, sekretær.

Valgkomité: Tor Aspengren, Sentralstyret, formann, Rolf Aaker-vik, Oslo, Ivar Mathisen, Sentralstyret, Norvald Strand, Hedmark, Arvid Dyrendahl, Vest-Oppland, Thorleif Nilsen, Buskerud, Haakon Hoff, Vestfold, Konrad Anderson, Telemark, Leif Larsen, Rogaland, Arne Ekeland, Hordaland, Aslaug Strønen, Bergen, Ella Strømsnes, Sør-Trøndelag, Johan Støa, Inn-Trøndelag, Einar Bårdsen, Vester-ålen og Ronald Bye, Øst-Finnmark.

Landsstyrets innstilling ble vedtatt med disse forandringer:

Sekretærer:

Ragnar Christiansen, Buskerud, foreslo Leif Haraldseth, Buskerud, istedenfor Paul Breihagen, som ikke var møtt.

Forslaget ble enstemmig vedtatt.

Redaksjonskomité for arbeidsprogrammet.

Valter Gabrielsen var ikke møtt, og Finnmarks-representantene foreslo i stedet Rudolf Olsen, som ble enstemmig valgt.

Paul Frilseth, Hedmark, foreslo at komitéen måtte bli utvidet med ett medlem. Hedmark hadde ikke fått noen representant i denne viktige komitéen.

Hjalmar Joleik, Sogn og Fjordane, gjorde oppmerksom på at det fylke han representerte overhodet ikke hadde fått plass i noen av landsmøte-utvalgene.

Ved voteringen ble Frilseths forslag forkastet mot 1 stemme.

Paul Frilseth foreslo deretter Bjarne Holen, Hedmark i stedet for John Johansen, Oslo.

Ved voteringen ble Johansen valgt med stort flertall.

Valgkomitéen.

Ivar O. Hansen, Akershus, mente at et fylke som Akershus burde være representert i valgkomitéen, og han foreslo Øyvind Granli, Akershus. Det er vel ikke praktisk å utvide komitéen. Hvis vi er nødt til å stille opp vår kandidat mot en av de innstilte, er det ikke så lett. Jeg tillater meg imidlertid å foreslå Granli i stedet for Ivar Mathisen, fra Sentralstyret. Slik valgkomitéen er foreslått av landsstyret vil Oslo få 3 representanter, nemlig Tor Aspengren, Rolf Aakervik og Ivar Mathisen. Jeg finner det urimelig at Sentralstyret skal være representert med to medlemmer. Jeg mener det derfor ville være rettferdig å la Akershus få en representant.

Einar Gerhardsen: Det arbeides atskillig med sammensetningen av komitéene. Det er mange hensyn som skal tas, og det er litt av et puslespill. Det er litt leit å rive i stykker en gjennomarbeidet innstilling. I valgkomitéen bør det sitte en som kjenner partifeller i Oslo inngående. Ivar Mathisen er sekretær i Oslo-partiet og er den som er best informert. Det er begrunnelsen for innstillingen.

Josef Larsson foreslo at komitéen ble utvidet med ett medlem.

Hjalmar Joleik, Sogn og Fjordane, pekte på at hverken hans eget fylke eller Vest-Agder var representert i valgkomitéen.

Ved voteringen ble Josef Larssons forslag om utvidelse forkastet med stort flertall. De 14 som det ikke var dissens om ble valgt enstemmig. Ved alternativ votering ble *Øivind Granli* valgt som det 15. medlem.

Møtet sluttet kl. 13.10 med sangen «Frihetens forpost».

Ettermiddagsmøtet torsdag 27. mai.

Dirigenter: Nils Langhelle og P. Mentsen.

Møtet tok til kl. 15.00.

Dirigenten ba om møtets fullmakt til å sende blomster til Gunnar Ousland og Sigrid Syvertsen som var forhindret fra å være til stede. Fullmakten ble enstemmig gitt.

Halvdan Koht hilser landsmøtet.

Dirigenten meddelte at Halvdan Koht var kommet til stede, og forsamlingen reiste seg og hyllet den 92 år gamle veteran.

Halvdan Koht ville tross alt, gjerne rette noen ord til landsmøtet. Han sa innledningsvis at når en blir så gammel som han nå er blitt og nesten blind, må en finne seg i å stå utenfor striden, men — fortsatte han — jeg forsøker så godt jeg kan å følge med i det som foregår og har sett hvor framgangen har vært for Arbeiderpartiet. Nå er det bare ett stort ønske jeg har foran dette stortingsvalget, at alle arbeidere, alle sosialister vil samle seg og at ikke noen skal bli stående utenfor i smågrupper og dermed ødelegge for partiet. Jeg har selv mange ganger vært uenig med partiet i småting, men det store samfunnssynet — det vi er sams om er det nye samfunnet vi vil bygge og forme. I det må vi samle oss og ikke kløyve oss. Med dette vil jeg ønske god framgang for partiet ved valget som kommer.

Stortingsgruppa hadde bevilget 25 000 kroner til valgkampen.

Trygve Bratteli hadde i oppdrag å overrekke et pengebeløp fra stortingsgruppa. Etterat Stortinget overtok en del av utgiftene med sekretærhjelp i tinget lot vi den ekstrakontingent vi hadde pålagt oss gå videre, og på den måten har vi fått en del overskudd i kassa. Vi syns det ville passe at vi ga partiet en håndsrekning nettopp i et valgår, og jeg har den glede å kunne meddele at Frank Andersen kan hente kr. 25 000.00 i gruppa.

Meldingen ble hilst med stort bifall.

Hilsen fra det israelske arbeiderparti.

Dette telegrammet var kommet fra Arbeiderpartiet i Israel:

«Occasion your biennal congress sending warmest fraternal greetings and best wishes successfull deliberations behalf Mapai Israel Labour Party and myself stop decades struggle for social political and economic justice from

your party a distinguished record of attainments national and international scene stop lock forward your contionued progress and in spirit of partnership and friendship share with your task of building better world based on mutual understanding International cooperation peace and goodwill Reuven Barkat secratary general.»

Dirigenten foreslo at man tok punkt 5 på saklista før punktene 2, 3 og 4.

Forslaget ble vedtatt.

Den politiske situasjon.

Einar Gerhardsens innledningsforedrag.

Einar Gerhardsen holdt dette innledningsforedraget:

Under forrige landsmøte — i mai 1963 — syntes den politiske situasjon å være forholdsvis rolig, og dette satte preg på forhandlingene. Landsmøtet drøftet de store og langsiktige oppgaver i norsk politikk og bestrebet seg på å finne konstruktive løsninger. Vi forberedte oss på kommunevalget og vedtok et program, som ble kalt «Planlegging for vekst og trivsel». Da landsmøtet var slutt og deltakerne dro hver til sitt, hadde de utvilsomt inntrykk av at de hadde vært på et godt møte, og at partiet hadde fått et godt valgprogram.

Gjennom to år hadde partistillingen på Stortinget vært den at Arbeiderpartiet og den borgerlige fløy hver hadde 74 representanter, mens Sosialistisk Folkeparti hadde 2. Men folk flest hadde vennet seg til denne situasjon og gikk ut fra at i denne perioden var en regjering av Arbeiderpartiet den eneste praktiske mulighet. Riktignok hadde Finn Gustavsen kommet med enkelte truende uttalelser, men folk hadde vanskelig for å ta dem helt alvorlig, og det var ikke mange som forutså at vi snart skulle oppleve en dramatisk utvikling i vårt politiske liv.

Nettopp det uventede kom til å hende. Det viste seg at Sosialistisk Folkeparti ikke hadde noen følelse av solidaritet overfor den arbeiderbevegelse som det hevdet å tilhøre. Med sin politiske holdning la det grunnlaget til rette for en borgerlig storoffensiv mot hele arbeiderbevegelsen. Da de borgerlige partier brukte arbeidsulykken i Kings Bay som grunnlag for et mistillitsforslag til Regjeringen, stemte SF's to stortingsrepresentanter for dette forslag og banet dermed veien for en borgerlig koalisjonsregjering med høyremannen John Lyng som statsminister.

Borgerlige politikere og borgerlige aviser har senere mange ganger understreket at dette var en særdeles viktig politisk begivenhet.

Opposisjonspartiene hadde vist at de kunne danne regjering, og at de hadde et regjeringalternativ. Det lar seg ikke nekte at vi her har å gjøre med en viktig begivenhet, men det må da straks tilføyes at betydningen av det som skjedde, nok er noe annerledes enn man hevder på borgerlig hold. I Arbeiderpartiet har vi jo aldri bestridt at de borgerlige partier ville være i stand til å danne regjering dersom de fikk flertall på Stortinget. Tvert om har vi foran hvert eneste stortingsvalg etter krigen understreket overfor velgerne at dersom det ble et borgerlig flertall på Stortinget, så måtte landet få en borgerlig regjering. Det oppsiktsvekkende ved det som skjedde sommeren 1963, var at Norge fikk en borgerlig regjering uten at det var et borgerlig stortingsflertall, og det var det Sosialistisk Folkeparti som sørget for.

Den borgerlige koalisjonsregjering satt i omtrent fire uker, og de som var med i den, har senere klaget over at de ikke fikk sitte lenger slik at de kunne vise hva de dugde til. Imidlertid la de fram en regjeringserklæring om hva de aktet å gjøre, og i én bestemt henseende var den oppsiktsvekkende: Det aller meste av det som sto i den, kunne en kjenne igjen fra Arbeiderpartiets programmer og arbeiderregjeringens langtidsprogram. Noe nytt av betydning inneholdt erklæringen ikke. I den senere tid har borgerlig propaganda vært konsentrert om at det er så stort behov for en fornyelse i norsk politikk. Men hvilken fornyelse var det de borgerlige partier var i stand til å demonstrere da de la fram sitt politiske alternativ?

Etter hvert ble det klart at de borgerlige og SF ikke hadde folkemeningen med seg i Kings Bay-saken. Dette gjorde det lettere for Arbeiderpartiet å gå til en motoffensiv. Da regjeringen Lyngs erklæring den 18. september kom opp til behandling i Stortinget, la Arbeiderpartiets stortingsgruppe fram en moterklæring, som var en videreføring av vårt arbeidsprogram, og som var et resultat av inngående drøftinger i partiet. Moterklæringen reiste nye saker og skilte seg klart ut fra regjeringen Lyngs erklæring. Stortinget ble stilt overfor et valg mellom to erklæringer, og etter en debatt som strakte seg over tre dager, falt regjeringen Lyng. Arbeiderpartiet fikk på ny i oppdrag å danne regjering. Kommunevalget noen dager senere ble en stor seier for Arbeiderpartiet, og med dette tillitsvotum fra folket i valg kunne den nye arbeiderregjering tiltre den 25. september.

Etter to regjeringsskriser og etter den voldsomste politiske strid som landet på lenge hadde opplevd, var stemningen i Stortinget nervøs og opphisset. Men det er bemerkelsesverdig hvor fort stemningen endret seg, og stortingsarbeidet kom inn i den vante gjenge. Opposisjonspartiene har som tidligere kritisert Regjeringen hver gang en

anledning har budt seg. De har som vanlig hatt sine dissenser, men de har ikke gått til storm på Regjeringen. Ja, etter hvert har det utviklet seg slik at selv store og vanskelige saker, som en skulle tro måtte vekke alvorlig strid, går igjennom i Stortinget uten større vanskeligheter til tross for at den nåværende regjering ikke har flertall. Statsbudsjettet for 1965, omsetningsskatten, ordningen med grunnkjøpsobligasjoner og Regjeringens melding om jordbrukspolitikken er eksempler på det, og mange fler kunne nevnes.

Men en ville gjøre en alvorlig feil om en bedømte den politiske situasjon bare på grunnlag av dette. I virkeligheten er den meget spent. Den offensiv som de borgerlige partier innledet i Kings Bay-saken for to år siden, har de fortsatt. I pressen og ellers utenfor Stortinget blir det ført et voldsomt språk mot Arbeiderpartiet og Regjeringen. Det er en hensynsløs kampanje som foregår uten stans, som søker å så mest mulig mistillit til arbeiderbevegelsen, og som har til formål å skaffe et borgerlig flertall på Stortinget til høsten.

Under den politiske styrkeprøve som forestår, vil de resultater som arbeiderstyret har oppnådd, spille en vesentlig rolle. Jeg skal derfor gi en oversikt over resultatene i inneværende stortingsperiode. La meg begynne med den økonomiske utvikling.

Regjeringens langtidsprogram for inneværende stortingsperiode hadde som et hovedmål at vår samlede produksjon skulle økes med 17 prosent. Den virkelige produksjonsøkning blir betydelig større, sannsynligvis 21—22 prosent. Dette betyr at vi jevnt over har kunnet utrette mer enn Regjeringen stilte i utsikt i programmet. Den samme erfaring gjorde vi også med de tidligere langtidsprogrammer. I hver programperiode er produksjonsøkningen blitt større enn opprinnelig planlagt. Produksjonsøkningen i denne periode er den største vi har oppnådd gjennom hele den tid vi har hatt langtidsprogrammer.

Etter mitt skjønn er vi her ved en kjensgjerning som fra et politisk synspunkt er av den største betydning. Gjennom en lang rekke år har Norge nå nytt godt av en sterk økonomisk vekst. Denne utviklingen har foregått under arbeiderstyre, og de borgerlige partier har hele tiden på det heftigste kritisert den økonomiske politikk som føres. Mange ganger har de hevdet at denne politikken ville bringe landet ut i økonomiske ulykker. De har altså tatt feil. I dag sier de at også de kan klare å oppnå en sterk økonomisk vekst. Men hvordan? De vil føre en annen økonomisk politikk — det vet vi. Men hvilken? Det er det vanskelig å få svar på.

Mange er opptatt av prisene. Alle opposisjonspartier kritiserer Regjeringen for at prisene stiger, og det koster ikke noe å klage over det. Men har disse partiene noen gang gjort alvorlige forsøk på å vise hvordan Norge kan få et stabilt prisnivå — uten at det får

alvorlige skadevirkninger? Svaret må bli nei. Dette er heller ikke så merkelig. Det er en internasjonal erfaring at økonomisk vekst gjerne er forbundet med prisstigning, og at det er vanskelig å oppnå en tilfredsstillende vekst dersom prisene blir holdt på uforandret nivå. Før eller siden vil det vel lykkes å løse dette problemet — å kombinere full sysselsetting og stabile priser. Teoretisk kan oppgaven formodentlig løses nokså lett, men hittil har ingen kunnet gi anvisning på en brukbar praktisk løsning.

Overfor denne problemstilling har den norske regjering som så mange andre regjeringer funnet å måtte legge avgjørende vekt på hensynet til sysselsetting og økonomisk framgang. Blant annet fordi dette synet har vunnet utbredelse i land etter land og preget den økonomiske politikk, har verdenskonjunkturerne artet seg meget gunstigere i de 20 årene etter krigen enn tidligere.

Når noen i den senere tid har begynt å tale om at vi har inflasjon her i landet, må jeg peke på at dette er å misbruke et uttrykk som tidligere bare ble anvendt om en prisutvikling som var langt alvorligere enn den vi har hatt i Norge. Jeg må også understreke at prisstigningen er internasjonal, og at det slett ikke er tale om noen særnorsk prisstigning. Kronens internasjonale verdi har vært uforandret siden 1949 da mange land — og blant dem Norge — fulgte Storbritannia og devaluerte. Det hadde vært umulig for oss å holde de samme valutakurser gjennom dette lange tidsrom hvis prisene i Norge hadde beveget seg i utakt med prisene ute i verden.

Det er også grunn til å nevne at prisutviklingen ikke har lagt alvorlige hindringer i veien for den økonomiske og sosiale utjevning som er et sentralt ledd i vår politikk. På Landsorganisasjonens kongress tidligere i denne måned kunne jeg opplyse at i de siste ti årene har reallønnen pr. sysselsatt økt med over 4 prosent i gjennomsnitt pr. år, og at dette er en sterkere stigning i reallønnen enn i noen tilsvarende periode i vår historie. Et annet illustrerende eksempel er at alderstrygden i løpet av de siste femten år har steget mer enn dobbelt så sterkt som lønnsnivået.

Når dette er sagt, vil jeg imidlertid legge til at Regjeringen alltid følger prisutviklingen nøye og gjennomfører mange tiltak for å påvirke prisene. Prisloven blir brukt for å regulere en rekke priser og for å fremme en effektiv konkurranse. Etterspørselen blir regulert gjennom statsbudsjettet og kredittpolitikken — dessverre ofte uten at opposisjonen viser den forståelse for oppgaven som det var å ønske. De borgerlige partier har demonstrert dette ved mange anledninger og nå sist ved sin holdning til den nye kredittlov. Særlig vil jeg imidlertid framheve at Regjeringen søker å medvirke til samordnede lønns- og inntektsoppgjør, som kan holdes innen en

forsvarlig økonomisk ramme. Regjeringen har flere ganger benyttet det såkalte Kontaktutvalg, hvor den har drøftet oppgjørene med representanter for organisasjonene, og Kontaktutvalget spilte en viktig rolle ved de store oppgjørene i februar i år.

Det norske Arbeiderparti har i inneværende stortingsperiode hatt tre forpliktende programskrifter, nemlig arbeidsprogrammet av 1961, valgprogrammet av 1963 og Moterklæringen. Programmene er gjennomført på alle vesentlige punkter. Arbeiderpartiet har alltid lagt stor vekt på å oppfylle sine programforpliktelser, og gjennom noen tid har vi foran hvert stortingsvalg lagt fram et politisk regnskap over hva vi har utrettet. Et slikt regnskap vil bli offentliggjort også nå til sommeren. Moterklæringen var en dristig erklæring, og det var ikke så få som trodde at vi hadde tatt munnen for full. Men også denne gangen har vi gjort hva vi lovet.

På det sosialpolitiske område har det vært en usedvanlig rik utvikling. Bedre omsorg for de eldre er en hovedsak for Arbeiderpartiet, og alderstrygdens satser er blitt sterkt forhøyet. Også de øvrige trygder er forbedret, og en mors- og enketrygd er nylig innført. De samlede trygdeutgifter har steget fra 2300 millioner kroner i 1961 til 3700 millioner kroner i 1965. En vesentlig del av de økte utgifter er lagt på arbeidsgiverne, og finansieringsordningen er også endret til fordel for lavere inntekter.

Vi må kunne si at Norge nå har et fullt utbygd trygdesystem. Det neste viktige skritt blir en felles pensjonsordning for hele folket. Regjeringens plan for folkepensjonering er som kjent til behandling i Stortinget, og Regjeringen mener at ordningen kan og bør settes i verk fra nyttår 1967. Flere har sagt at folkepensjoneringen blir den største sosiale reform som er gjennomført i vår historie, og det er utvilsomt riktig. I denne sammenheng vil jeg gjerne gjøre oppmerksom på at reformen ikke bare må oppfattes som et tiltak til beste for de eldre. Det vil bli utbetalt pensjoner også til uføre mennesker og til etterlatte. I mange tilfelle vil folkepensjonene sikkert bedre økonomien ikke bare for pensjonistene, men også for deres familie. Og pensjonsfondene som er et vesentlig ledd i Regjeringens forslag, vil få stor betydning for den økonomiske utbygging av landet og dermed komme hele samfunnet til gode.

Fra 1. januar i år er forsorgsloven opphevet og erstattet av en ny lov om sosial omsorg. Dermed har vi fått et moderne opplegg for sosial behandling.

Fire ukers ferie for lønnstakere er nå gjennomført ved lov, og spørsmålet om en ytterligere forkortelse av arbeidstiden er under utredning. Arbeiderpartiet har over et bredt felt tatt opp de ferie- og fritidsproblemer som gjør seg gjeldende. I de siste årene er det

bevilget penger over statsbudsjettet til kjøp og båndlegging av friluftsområder, og Regjeringen har lagt fram lovforslag om byggeforbud på strandstrekninger. Nylig har Stortinget vedtatt en lov om innlandsfiske. Det er en lov som tar sikte på å hjelpe opp fiskebestanden og å sikre allmennhetens interesser. Naturvernrådet har lagt fram en landsplan for nasjonalparker, og vi kan snart vente en innstilling fra Fjellplankomiteén.

Norge har gjennom hele etterkrigstiden vært et ledende land på boligbyggingens område, og det er karakteristisk for norsk boligpolitikk at den først og fremst søker å fremme en sosial boligreising som kommer folkets brede lag til gode. I inneværende stortingsperiode blir det fullført 115 000 leiligheter mot 108 000 i forrige. Regnet etter antall leiligheter var boligreisingen større i midten av 1950-årene da vi gjorde en kraftinnsats for å møte det akkumulerte behov fra krigen og de første vanskelige etterkrigsår. Men vi bygger større boliger nå, og når en tar dette i betraktning, viser det seg at boligbyggingen i år er minst like stor som noen gang tidligere. Det er også verd å merke seg at Norge bygger større boliger enn vanlig i Europa — til og med større boliger enn Sverige og Tyskland som utmerker seg ved en særlig stor boliginnsats.

Regjeringen har tatt skritt som forbereder en sterk øking av boligbyggingen i årene som kommer. Kommunalbanken har i fjor og i år fått til rådighet i alt 40 millioner kroner til lån som kommunene trenger for å *opparbeide* boligtomter. Nå i vår fikk Regjeringen fullmakt av Stortinget til å utstede grunnkjøpsobligasjoner for 100 millioner kroner, og dermed har kommunene fått en ny finansieringsordning som kan brukes når de skal *kjøre* grunn til boligbygging og andre viktige formål. Etter en proposisjon som nylig er framsatt, vil kommunene dessuten etter nærmere regler få forkjøpsrett til fast eiendom. Og hele finansieringen av boligbyggingen er tatt opp til ny vurdering i en melding som Regjeringen har sendt til Stortinget, og som nå er til behandling der.

Også kulturpolitisk har den siste stortingsperioden budt på en meget sterk ekspansjon. De offentlige utgifter til undervisning, forskning og andre kulturtiltak er økt fra 2 milliarder til 3 milliarder kroner, og den samlede mengde av undervisningsbygg som tas i bruk i perioden, vil — regnet etter golvflate — være 35—40 prosent større enn i foregående periode. Disse enkle talloppgavene illustrerer en imponerende utvikling som jeg ikke kan skildre i detaljer. La meg bare nevne noen hovedpunkter: Den obligatoriske folkeskole blir utvidet fra 7 til 9 år i kommune etter kommune. Yrkesundervisningen er blitt sterkt utbygd på mange områder. En stadig større del av ungdommen tar artium — i år hele 20 prosent, et av de høyeste

tall i verden. Våre universiteter og høyskoler vil til høsten ha 19 000 studerende mot 11 000 for bare fire år siden, og vi forbereder opprettelse av nye universiteter i Trondheim og Tromsø.

Arbeiderpartiet har alltid sett det som en hovedoppgave for norsk politikk å sørge for at hele landet kan følge med i den alminnelige velstandsutvikling. Vår distriktpolitikk har to viktige sider — for det første en økonomisk utjevning mellom distriktene, for det andre en planmessig utbygging. På begge felter er det i de siste årene gjennomført nye tiltak av stor betydning.

Staten har økt sine tilskudd til viktige kommunale formål, har overført visse skatteinntekter til kommunene og har også overtatt visse utgifter fra dem. Dette har styrket kommunenes økonomi med rundt 250 millioner kroner om året, og har medvirket til en betydelig utjevning av skattebelastningen.

Distriktenes utbyggingsfond har nå vært i virksomhet gjennom fire år og er i dag engasjert i 1600 tiltak rundt omkring i landet. Fondet har på disse få årene gjort en stor innsats som har gitt mange og gode resultater. På grunnlag av disse erfaringer har Regjeringen foreslått for Stortinget at fondet skal få en betydelig større ramme for sin virksomhet.

Distriktsplanleggingen har hatt et gjennombrudd i denne stortingsperioden. Kommunaldepartementet har fått en egen planavdeling, og fylkene egne utbyggingsavdelinger. Stortinget behandler nå Regjeringens forslag til en ny bygningslov, som trekker opp retningslinjer for planleggingen i fylker og kommuner. Et omfattende arbeid er i gang for å fastlegge hvordan Norges landareal skal disponeres, og hvordan bosetningen bør være. En viktig oppgave i denne sammenheng er å peke ut de små og store sentra som trengs rundt omkring i landet. Det er de fylkeskommunale myndigheter som skal gjøre dette, og etter anmodning fra Regjeringen peker de nå ut enkelte prøvesentra. Hensikten med dette er at myndighetene snarest mulig skal få praktiske erfaringer som kan bli til nytte i hele landet. Foreløpig har de fylkeskommunale myndigheter pekt ut Kongsvinger, Førde, Namsos og Alta, og Regjeringen har godkjent disse steder som prøvesentra.

Av stor betydning for distriktene er de endringer som er gjennomført i det kommunale styre. På fire år er antallet av kommuner redusert fra 731 til 466. Derved har vi fått større kommuner som har bedre muligheter for å ta seg av planlegging, utbygging og andre oppgaver. Den nye loven om fylkeskommuner trådte i kraft i fjor. Byene er dermed innlemmet i fylkeskommunen, som har fått større oppgaver enn tidligere.

Det er grunn til å understreke at samfunnets innsats i samferdselssektoren har økt meget sterkt fra år til år. I inneværende stortingsperiode er statens veibudsjett blitt nesten fordoblet, Nordlandsbanen er åpnet fram til Bodø, og både Gjøvikbanen og Bergensbanen er lagt om til elektrisk drift. Statsbanene avvikler i dag det meste av sin trafikk på elektrifiserte linjer. Utbyggingen av telegrafverket har fortsatt i hurtig tempo, og Norge har en langt høyere telefontetthet enn de store industrinasjoner i Europa. Utviklingen i flytrafikken og fjernsynet er vel kjent og trenger ikke nærmere kommentarer. La meg bare nevne at når Nord-Norge nå har fått betydelig bedre flyforbindelser, er det en vinning for hele landet.

Arbeiderpartiet har alltid hatt sterk tilknytning til bygdene. Det har vært en hovedsak for partiet å vareta interessene hos de brede befolkningslag som er knyttet til jordbruk, skogbruk og fiske. Det var Arbeiderpartiets politikk som brakte bygdene ut av mellomkrigsårenes nød og krise, og det er Arbeiderpartiets planøkonomi som senere har gjort det mulig for bygdene å følge med i den alminnelige velstandsutvikling.

I de siste årene er det gjennomført nye jordbrukspolitiske tiltak for å fremme en utvikling mot større og mer bærekraftige produksjonsheter og for at jordbruksstøtten i høyere grad kan komme de mindre bruk til gode. For eksempel er jordloven blitt endret på flere punkter, støtten til nydyrking er forhøyet og lagt om, og det er innført en arealtrygd. Positiv betydning for hele jordbruksnæringen vil det få at de tre jordbruksbankene nå blir slått sammen til én: Statens landsbruksbank.

I fjor sommer var det mye diskusjon i Stortinget og i pressen om den nye jordbruksavtalen som ble inngått. Men etter hvert er det vel blitt alminnelig anerkjent at jordbruket kan se på oppgjøret den gangen og tilleggsoppjøret i år som ganske gode resultater. Det har heller ikke vært mye uenighet om de retningslinjer som Regjeringen mener bør følges i jordbrukspolitikken i årene framover, og som nettopp er behandlet i Stortinget. På alle vesentlige punkter har Regjeringens syn fått enstemmig tilslutning.

Fiskeriene har opplevd en svikt i naturgrunnlaget, og dette har stilt fiskerne overfor en vanskelig omlegging. Men de har vist tilpasningsevne, og det synes å være en voksende optimisme blant dem.

Fiskeripolitikken legger i dag hovedvekten på å utvikle en allsidig helårs fiskeflåte, og Statens Fiskarbank har etter hvert utvidet utlånsvirksomheten sterkt for å kunne finansiere en slik utvikling. En merkesak for fiskerne ble ført i havn i fjor. Da ble det undertegnet en hovedavtale mellom staten og Norges Fiskarlag.

Norge ble i 1960 medlem av Det europ iske Frihandelsforbund. Noen var redde for hvordan dette ville virke på sysselsettingen, men i dag kan vi med stor tilfredshet konstatere at norsk industri på en vellykket måte har klart omstillingen til et større marked. V r deltakelse i Frihandelsforbundet synes å ha utløst sterke ekspansive krefter i industrien, som har rettet oppmerksomheten mot de positive muligheter på et større marked, og som har gjennomført en imponerende eksportoffensiv.

V r framtid som industrinasjon vil i høy grad være avhengig av at vi klarer å følge med i den raske teknologiske utvikling. Regjeringen har derfor søkt å medvirke til en hurtig utbygging av v r teknisk-naturvitenskapelige forskning. Gjennom det siste statsbudsjettet er det her tatt et nytt viktig skritt. Stortinget har gitt en f rstegangsbevilgning på 25 millioner kroner til et forsknings- og utviklingsfond.

Kraftutbyggingen, som for den alt overveiende del drives av staten og kommunene, spiller en sentral rolle i vår industripolitikk. Vi har lagt an på   holde et høyt tempo i kraftutbyggingen og har stadig hevet tempoet. Langtidsprogrammet for inneværende stortingsperiode vil på dette område bli betydelig overskredet. Denne hurtige utbygging av vannkraften har vært av vesentlig betydning for distriktene og har gitt grunnlag for en stor og lønnsom kraftslukende industri.

Av hensyn til distriktene har Regjeringen også lagt stor vekt på å få bygget ut såkalte hjørnesteinsbedrifter, dels i offentlig og dels i privat regi. Som jeg tidligere har nevnt ved mange anledninger, vil et hvert større privat prosjekt kreve en betydelig medvirkning fra det offentlige.

I denne stortingsperioden er første utbyggingstrinn av Rana Gruber fullført, og Jernverkets anlegg i Mo og Bergen er blitt betydelig utvidet. En koks- og ammoniakkefabrikk er bygd i Mo. En treforedlingsbedrift blir oppført i Skogn, og et karbidverk ved Lillesand. Store aluminiumsanlegg er under bygging på Karmøy og i Husnes.

En rekke større industriprosjekter er lagt fram for Stortinget eller er under arbeid i Industridepartementet. Av dem vil jeg nevne ferrosilisiumsanlegg i Salten, utvidelse av aluminiumsproduksjonen både i Mosjøen og Sunndalsøra, nytt oljeraffineri på Sola, og nytt aluminiumsverk på Lista eller i Kvinesdal. Videre foreligger planer om   reise en karbidfabrikk på Verdalsøra og en treforedlingsbedrift i Troms. Industridepartementet har også satt i gang et arbeid for å undersøke mulighetene for en sementfabrikk på Vestlandet, og for å klarlegge hvilke steder i Hordaland og Sogn og Fjordane som vil egne seg best for ny kraftkrevende industri.

De borgerlige partier har rettet voldsomme angrep på Arbeiderpartiets industripolitikk, men vesentlig mot en bestemt side av den, nemlig den offentlige industrireising. Den borgerlige presse søker å skape det inntrykk at staten har sløst bort veldigt summer på ulønnsomme bedrifter. Noen bemerkninger om dette vil være på sin plass.

Den norske stat er engasjert i en rekke industriselskaper, dels rene statselskaper og dels blandede selskaper. Noen av bedriftene er en glimrende forretning, andre viser et tilfredsstillende driftsresultat, men det er også noen som går dårlig, og Regjeringen søker ikke å legge skjul på det siste. Den har for eksempel klart gitt uttrykk for at Koksverket var dårlig planlagt.

For øvrig ligger det ikke bare lønnsomhetsbetraktninger bak den offentlige industrireisingen. Nasjonale hensyn og distriktshensyn har ofte spilt en vesentlig rolle. Det var for eksempel tilfellet med Norsk Jernverk, og det bør en huske når en skal vurdere det forhold at verket i de senere år har gått med et betydelig underskudd. Det må vel også være et rimelig forlangende at statens industrielle virksomhet blir vurdert som en helhet. Hvordan ville det være å vurdere et stort privat konsern bare etter de av dets bedrifter som går dårligst? Ingen vil falle på det. Og sett under ett viser statens industrielle virksomhet et betydelig driftsoverskudd. De industribedrifter som staten eier fullt ut, eller som den har den avgjørende innflytelse i, ga i 1963 et samlet overskudd på 36 millioner kroner etter fradrag av skatter og etter ordinære avskrivninger. Dette nettooverskuddet økte til rundt 80 millioner kroner i 1964.

Statsbedriftene i industrien og på andre områder kan få stor betydning for demokratiet på arbeidsplassene. Regjeringen har i år fremmet lovforslag om medbestemmelsesrett for de ansatte ved Telegrafverket, Postverket og statens industribedrifter. Hvis spørsmålet om medbestemmelsesrett ved private bedrifter ikke blir løst gjennom forhandlinger, kan det bli aktuelt med lovforslag også for disse bedriftene. En effektiv medbestemmelsesrett krever at de ansatte har gode kunnskaper og god utdanning. Både av den grunn og av hensyn til det store behov for etterutdanning og omskoling har Regjeringen lagt fram en proposisjon om utbygging av voksenopplæringen.

Den oversikt jeg har gitt over resultatene, er på ingen måte fullstendig. Likevel tror jeg oversikten viser at det er utrettet svært mye i løpet av de siste fire årene, og at det er en skrikende motsetning mellom de virkelige resultater og den borgerlige propaganda om forsømmelser.

Landsmøtet vil få et eget foredrag om den utenrikspolitiske situasjon. Jeg skal derfor ikke berøre utenrikspolitiske spørsmål, men vil gjerne si noen ord om forsvarspolitikken. Det norske forsvaret er

helt ut et konvensjonelt forsvar, og det er alminnelig godtatt at vi ikke skal ha atomvåpen. Det er gledelig at det er blitt ro omkring dette spørsmålet.

Vår forsvarspolitik står imidlertid overfor den vanskelighet at våpenhjelpen som vi har fått i mange år, er under avvikling. Regnet i dagens priser har denne hjelpen ligget på 700—800 millioner kroner om året. De problemer som avviklingen av hjelpen fører med seg, har vi søkt å møte gjennom langtidsplanen for forsvaret som gjelder årene 1964—1968. Planen innebærer dels at vi reduserer utgiftene til særlig kostbart materiell, dels at vi gjennomfører en betydelig rasjonalisering, og dels at vi øker bevilgningene en del. På tross av disse problemer er vårt beredskap bedre enn før, og det har vært forsvarlig å sette ned den militære tjenestetiden. I den utstrekning det er mulig, brukes forsvarsmidlene slik at de også kommer det sivile samfunn til gode. Dette gir seg blant annet utslag i et samarbeid mellom industrien og forsvaret om norske leveranser.

I dag må en se ut over landegrensene når en trekker opp retningslinjer for forsvarspolitikken. Vårt forsvar bør være et ledd i en verdensomfattende sikring av freden. Derfor har Regjeringen — med tilslutning av Stortinget — lagt vekt på at vi må være beredt til å hjelpe FN i det fredsbevarende arbeid. Vi har opprettholdt våre engasjementer i Gaza og andre steder, og vi oppretter nå en egen beredskapsstyrke som skal trenes spesielt for FN-oppdrag.

I anledning av at Norge nå har hatt arbeiderstyre gjennom tretti år, har Sentralstyret utgitt et lite festskrift, som forelå ferdig til første mai, og som særlig er beregnet på ungdommen. Fra borgerlig hold får vi høre at dette betyr at vi lever i trettiårene. Det gjør vi ikke. Men vi vil ikke at de borgerlige partier skal være alene om å beskrive fortiden og få ungdommen til å tro at arbeiderstyret har forsømt en lang rekke viktige oppgaver. Nylig syntes hele den norske presse å være enig om at ungdommen visste alt for lite om krigen og okkupasjonstiden, og at det gjaldt å rette på dette. Men da må det vel også være riktig å sørge for at ungdommen har gode kunnskaper om Norges politiske historie. Den trenger dem når den skal vurdere dagens politiske situasjon og velge parti.

«Fornyelse» er blitt et populært ord. I borgerlig språkbruk betyr det vel det samme som «systemskifte». Det er lenge siden de borgerlige partier bidrog med noen fornyelse i norsk politikk, men de har ofte bekjempet fornyelsen. Arbeiderpartiet kan støtte seg til den største folkebevegelse som fins i Norge, og de mange levende organisasjoner som den omfatter, gir stadig muligheter for å stille opp nye oppgaver og å formulere en ny politikk. Intet borgerlig parti kan øse av slike kilder til fornyelse.

Arbeiderbevegelsen har alltid vært og er innstilt på store samfunnsreformer. Den er etter sin art en framtidsrettet bevegelse og har gjort den erfaring at mange saker først er løst etter en lang og hard strid. Den erfaringen har full gyldighet også i dag.

Partiets nestformann, Trygve Bratteli, vil innlede om det nye arbeidsprogram som foreligger i utkast. Det er et program for en ny epoke i norsk samfunnsliv. De gamle klasseskiller faller. Teknikk, forskning og planøkonomi gir nye muligheter for hele folket — nye muligheter til velstand, trivsel og utfoldelse. Arbeiderpartiet vil føre en politikk for å utnytte disse mulighetene fullt ut og for å bygge et harmonisk samfunn uten dyptgående interessekonflikter.

Det foreligger et annet framtidsrettet dokument, som ikke landsmøtet, men Stortinget skal ta stilling til. Det er Regjeringens nye langtidsprogram — et program for en stor økonomisk utbygging, for sterk materiell og kulturell framgang, og for løsning av mange oppgaver. Den tid er forbi da den borgerlige presse kan stemple et slikt program som et «draumkvede». Men kritiske og negative bemerkninger har det vært nok av også denne gangen. Morgenbladet har skrevet at «Gerhardsen lover gull og grønne skoger» og Aftenposten at Regjeringen driver «med lokk og lur». Men Regjeringen er trygg på at det nye langtidsprogrammet er like realistisk som de tidligere har vist seg å være.

Planøkonomien seirer i Norge og i verdensmålestokk. Hos oss skjer dette etter langvarig og sterk borgerlig motstand. De borgerlige partier søker å tåkelegge sin retrett. Det ville gjøre et fordelaktigere inntrykk om de åpent erkjente at deres kamp mot planøkonomien har vært et stort feilgrep.

Det er mindre enn fire måneder til stortingsvalget. De borgerlige partier mener åpenbart at de denne gang skal vinne valget. De syns å ha samordnet sin propaganda, og det er enda vanskeligere enn før å se større forskjell på disse partiene. Høyre har tatt ledelsen, og det er Høyre og Senterpartiets konservative synspunkter som preger den felles offensiv.

Når de borgerlige nå gjør seg store forhåpninger, har det ikke sammenheng med at borgerlig politikk står sterkere enn før. Det er Sosialistisk Folkeparti som gir dem håp. Da SF for fire år siden stilte liste i 6 valgkretser, erobret de borgerlige to mandater på det. Når SF nå stiller liste i nesten alle kretser, håper de borgerlige å få flertall på Stortinget. For når SF opptrer ved valget, er hovedvirkningen at stemmer kastes bort til fordel for de borgerlige.

Det norske Arbeiderparti har alltid fulgt en klar politisk linje og har aldri hatt valgsamarbeid med noe annet parti. Vi vender oss i år til det norske folk, viser til hva vi *har* utrettet og hva vi *vil* ut-

rette i norsk politikk, og ber om fullmakt til å styre landet også i de neste fire år. Arbeiderbevegelsen omfatter folk fra alle samfunnsgrupper, og arbeiderregjeringene har alltid kjent et ansvar for hele folket. Arbeiderpartiet er stolt av sitt navn, som er vel innarbeidet. Men vi representerer funksjonærene like meget som arbeiderne, bygdene like mye som byene. Vår politikk gjelder i samme grad kvinner og menn, unge og gamle. Nå som før har vi én ærgjerrighet: Å styre samfunnsutviklingen til gagn for hele folket. Vi vil at framtidens Norge skal være preget av de sosialistiske idealer: frihet, likhet og brorskap. Vi vil bygge samfunnet på solidaritet.

Halvard Lange om den utenrikspolitiske situasjon.

Halvard Lange holdt dette innledningsforedraget:

Når jeg kort skal si hva oppgaven for vår utenrikspolitikk er, får jeg gjøre det på den enklest mulige måten.

Med den tid som står til rådighet her, er det ikke i noe tilfelle mulig å gå inn på de forskjellige konflikter som i øyeblikket preger den internasjonale situasjon.

Oppgaven for norsk utenrikspolitikk er å verne om og fremme det som i aller videste forstand er vårt lands nasjonale interesser.

For et land med en så utadventt økonomi som Norges, betyr det at vi må arbeide for at forholdene kan ligge best mulig til rette for vårt næringsliv rundt om i verden.

Vi må arbeide for best mulige markedsforhold, vi må opparbeide så mye godvilje og respekt for vårt land rundt om i verden som det er mulig for oss.

Men vår største nasjonale interesse — og dermed vår største utenrikspolitiske oppgave — er å arbeide for internasjonal fred og sikkerhet.

Vi går til dette arbeidet uten noen romantiske forestillinger om Norges muligheter for å forbedre verden, men samtidig uten å vike tilbake for det ansvar og de byrder som også et lite land må ta på seg hvis det vil yte et konstruktivt bidrag til internasjonalt samarbeid.

På dette som på andre felter, avviser vi uansvarlighet og lettvinthet, enten den kommer fra SF eller fra andre hold.

Vårt siktepunkt er at arbeiderbevegelsen fortsatt skal ha den politiske ledelsen i landet i de neste fire år.

Også utenrikspolitisk er det på det grunnlag vi legger vårt program fram for velgerne.

I programmet kan vi ikke peke på løsninger på alle de tenkelige problemer vi kan bli stilt overfor i årene framover.

Vi lever i en verden i sterk og rask forandring. Vår utenrikspolitikk må til enhver tid — uten fordommer og uten stivnede begreper — tilpasses de nye forhold og problemer vi kommer til å møte.

Nærere internasjonalt samarbeid er i dag ikke noe en kan være for eller imot.

I den stadig mindre verden vi lever i, i atomtidsalderen, under den gjensidige økonomiske avhengighet som nesten alle land er underkastet, er slikt samarbeid simpelthen blitt en nødvendighet.

Hvilke linjer vil vi så følge for å bidra til større forståelse og bedre samarbeid?

Først og fremst gjelder det dette: På samme måte som vi gjør det innad i vårt samfunn, vil vi at tvistemål og konflikter mellom nasjonene skal løses med fredelige midler — ved mekling og gjensidige innrømmelser og i samsvar med folkerettens regler.

Jeg hørte nylig en framstående politiker fra et mer urolig område enn vårt si — det jeg arbeider for er å «skandinavisere» forholdene i min del av verden.

Uten at vi behøver å gjøre oss storartet, for historien har på så mange måter begunstiget oss i Skandinavia, kan vi godt ta en slik uttalelse som en kompliment til den utenrikspolitikk som alle de nordiske land, *hvert på sin måte*, gjennomfører.

Alle ønsker vi at FN må få en langt sterkere rolle i det internasjonale samliv.

Vårt håp er at det ut av FN skal vokse fram et internasjonalt rettssamfunn.

Til vi når dit, vil vi at FN skal få mer effektive muligheter for å begrense maktbruk og hindre nye konflikter.

Dette er ikke noe nytt. I hele etterkrigstiden har arbeidet for å styrke FN vært en hovedlinje i norsk utenrikspolitikk.

Det er vel ikke min sak å gi noen attester til norsk utenrikspolitikk, men jeg tror at enhver objektiv iakttaker i FN vil si at vi der ikke bare har gjort en *aktiv*, men også en *konstruktiv* innsats — ikke minst de to siste årene da vi hadde det krevende vervet som medlem av Sikkerhetsrådet.

Men samtidig ville det være den rene illusjon å tro at FN i dag *har* den betydning i verden som vi ønsker at Organisasjonen *skal* få.

I øyeblikket henger det til og med et spørsmålstegn over selve dens funksjonsdugelighet.

Så lenge *det* er tilfelle må vi vareta vårt lands sikkerhet på andre måter. Det erkjente vi alt for 16 år siden da partiets landmøte etter en hel dags debatt med overveldende flertall traff en avgjørelse som det med alle våre tradisjoner ikke var lett å treffe, nemlig den at vi skulle gå inn i et solidarisk forsvars-samarbeid med store og små land i Vest-Europa og Nord-Amerika.

Mange forhold har endret seg siden 1949. Mange — men slett ikke alle — til det bedre.

Vi kan ikke stå stille i vår utenrikspolitikk, men med all den utrygghet som vi fremdeles er omgitt av, er det *ikke* grunnlag for å hevde at vi på egen hånd kan trygge vår fred og uavhengighet uten et slikt forsvarssamarbeid.

Og når vi først er med i et slikt samarbeid, må vi ta vår del av byrden.

Det kan nok ligge en politisk belastning for oss som regjeringsparti i å opprettholde et brukbart beredskap. Men hvis noen tror at vi kan vinne noe på å ta på oss den *dobbelte* belastningen ved både å gå inn for militært forsvar og ikke gjøre det på en forsvarlig måte, da tror jeg han tar *grundig feil*.

La meg rette den utbredte misforståelsen at Atlanterhavspakten utløper i 1969.

Det inntreer da en adgang til å si opp medlemskapet som tidligst kan bli effektivt i 1970. Hvilke eventuelle tilpasninger i vår sikkerhetspolitikk som endrede forhold i verden da måtte tilsi, vil vi få all anledning til å overveie i årene framover.

Disse overveielserne håper jeg vil skje under *full og bred offentlig debatt* både innenfor og utenfor partiet. La meg også rette den misforståelse som rår hos enkelte at vårt medlemskap i NATO hindrer oss i å føre en uavhengig utenrikspolitikk.

Jeg vet ikke hvor mange eksempler jeg kunne nevne:

La meg bare peke på at vi har ført en stikk motsatt politikk fra Amerikas overfor Kina i spørsmålet om anerkjennelse og diplomatisk forbindelse og om representasjon i FN; at vi gikk rakt imot den fransk-britiske politikk ved en så viktig krise som den i Suez i 1956, og at vi gjennom årene innenfor FN har tatt sterkt kritiske standpunkter til forskjellige NATO-medlemmers kolonipolitikk.

På et av de problemfeltene vi mener har størst betydning — nedrustning og atompolitikk — har vi også, *selvfølgelig*, tatt våre egne standpunkter — uten at jeg derfor vil hevde at det er noe mål i seg selv for oss å ha forskjellige oppfatninger fra våre allierte.

På et særrområde innenfor nedrustningsproblematikken — som tanken om å begrense den militære virksomheten i bestemte geograf-

iske områder, som f. eks. Sentral-Europa, kan vi nok ha våre ønskemål.

Men vi må være klar over at det er landene i området som selv må bli enige om de skritt de kan og vil ta på nedrustningens vei.

I de fire årene som kommer, vil vi utvilsomt bli stilt overfor vanskelige vurderingsspmål når det gjelder europeisk samarbeid.

Det er Norges interesse å bidra til at den økonomiske splittelsen i Vest-Europa blir overvunnet — det ble senest bekreftet ved det EFTA-møtet i Wien for noen dager siden som statsministeren og handelsministeren deltok i. Vi ønsker også en bredest mulig politisk samling av Europa. Men hvilke former dette samarbeidet kan og vil få, er det ikke i dag mulig å ha oversikt over.

Det kan vi bare ta stilling til under marsjen — og igjen med den bredest mulige offentlige debatt både i og utenfor partiet.

Det sies mye mot «blokkpolitikken» nå for tiden. Blokkpolitikk er vi alle imot hvis det med det menes ensretting og dominering av andre land fra en enkelt eller flere stormakters side — det vi så skremmende utslag av i Øst-Europa etter den annen verdenskrig. Men det regionale gruppe-samarbeid som har utviklet seg etter krigen på så mange felter — økonomisk, teknisk og utenrikspolitisk — har vært et av de store framsteg mot mer siviliserte former for internasjonalt samliv.

Og det har ikke minst vært av uvurderlig betydning for de mindre land.

Nasjonal egenart vil vi alle bevare og rimelig nasjonal selvhedelse er vi alle tilhengere av, men den nasjonalismen som har ført til så mange ulykker i fortiden, løser ikke noen av det 20. århundrets problemer — hverken for store eller små land.

Det regionale samarbeidet er det vår politikk å føre videre — i Norden, i Vest-Europa, i Atlanterhavssamfunnet.

Og ser vi østover, må vi respektere at Sovjet-Samveldet og øst-europeiske land har viktige felles sikkerhetspolitiske interesser.

For å sikre freden, er tilnærming mellom stormaktene, framfor alt Amerika og Sovjet-Samveldet, avgjørende. Men vi ønsker en tilnærming som omfatter *alle* land innenfor de to grupperingene og ikke skjer på bekostning av noen av dem. På samme måte med utviklingslandene. At de afrikanske land holder sammen, at asiatiske land holder sammen, at Latin-Amerika holder sammen — det er etter min oppfatning ikke i strid, men i pakt med de vestlige lands interesser.

Slikt gruppe-samarbeid behøver ikke stå i motsetning til, men er heller en forutsetning for et virkelig verdensomfattende samarbeid. Uten et slikt samarbeid er det ikke sikkert at det store

problemet vi står overfor med den svære avstanden mellom levekårene i industrilandene og utviklingslandene i det hele tatt kan løses.

Det må være i godt samsvar med våre sosialdemokratiske tradisjoner at vi også bygger vår internasjonale politikk på solidaritet som begynner i det små, men sikter mot det store.

Ordsiftet.

Etter en kort pause gikk man over til ordsiftet om begge innledningsforedrag.

Dirigenten opplyste at det hadde meldt seg 12 talere, og han foreslo strek.

Strek ble vedtatt enstemmig.

Arvid Jacobsen, AUF,: På ett område har vi ikke nådd så langt som vi hadde tilsiktet. Det gjelder boligbyggingen. I de 10 siste årene skulle vi etter programmet ha bygd 115 000—120 000 leiligheter. Vi har ikke nådd opp i 115 000 en gang. For 1964—1965 hadde vi satt opp 30 000 leiligheter, og vi ble konfrontert med dette tallet i den aktuelle debatt. Da burde vi hatt råd til å innrømme at vi ikke hadde nådd langt nok. Hvis vi skal bli trodd, må vi være rede til å innrømme at vi ikke har nådd vår målsetting. Det blir anledning til i forbindelse med arbeidsprogrammet å komme tilbake til dette spørsmålet, men vi må sørge for å bli trodd når vi setter opp programmer. Vi burde ha råd til å avse en større del av nasjonalproduktet til boligbygging, og vi burde også føre en mer effektiv tomtepolitikk.

Når vårt parti står så svakt i Gallupen tror jeg det har sammenheng med disse ting. Svikten i boligbyggingen virker inn særlig på de unges holdning. Vi har nettopp feiret 30-årsjubiléet for arbeiderregjeringen. Det har vel i og for seg vært riktig nok, men de unge bør ikke få en følelse av at vi er et parti som i stor utstrekning ser tilbake. Ungdommen har godt av å høre hvordan det har vært her i landet før, men dette partiet har ikke godt av bare å snakke om sin fortid.

Kjell Dankertsen, Nordland, ville gjerne komme inn på den politiske situasjon ute i distriktene. Jeg vil, sa han, peke på at Nordland er et av de få fylker, der partiet har en reell sjanse til å erobre et nytt mandat. Og vi legger opp en valgkamp som tar sikte på en slik erobring. Vi mener det er nødvendig med et progressivt

program. Vi må gå til angrep, komme over på offensiven. Det har skjedd meget i dette fylke. Flere progressive tiltak er gjennomført. På en rekke områder står vi sterkt i folkets bevissthet, men det er problem som har oppstått i de siste 2—3 måneder — et problem som volder oss atskillig hodebry. Det kan kanskje synes smått og bagatellmessig for et landsmøte, men vanskelighetene er store for oss. Det gjelder oppsigelsene av en del faste veiarbeidere. Det har vakt stor røre i fylket, og det kan komme til å volde politiske vansker i Nordland. Saken kan selvsagt ses fra mange sider, men vi som står oppe i valgkampen må se saken fra et valgteknisk synspunkt. Det er vår mening at dette problemet må ryddes av veien. I Indre Salten, Fauske, Rana osv., ligger forholdene ellers meget godt an, og vi håper derfor at dette spørsmålet snart vil få sin løsning.

Så et spørsmål av mer generell karakter. Det gjelder vårt forhold overfor funksjonærene og de unge. Det er riktig å si det her. Vi har ikke tilstrekkelig appell overfor dem når vi snakker om hva vi har gjort. Partiet er gammelt, og vi er med rette stolte over hva vi har gjort, og at vi har sittet så og så lenge med regjeringsmakten. Jeg gjentar at vi med rette kan være stolte over dette, men vi når ikke ut til alle, og vi rekker ikke ut til alle med våre argumenter. Dette må vi være klar over, enten vi liker det eller ikke. Det funksjonærene og de unge spør om i dag er: Hvilke konkrete arbeidsprosjekter har dere?

Vi hører også det argument at ledelsen i Det norske Arbeiderparti er for gammel — partiledelsen, stortingsmennene og den lokale ledelse. Vi kan kalle det en sur innstilling, men jeg er redd for at denne innstilling er til stede, særlig blant de unge. Jeg kan ikke gi noen løsning på dette problem, men jeg syns det er riktig å bringe det fram her.

Ivar O. Hansen, Akershus, var enig med Arvid Jacobsen i at ved boligreisingen var det en påviselig svikt. Et annet moment i forbindelse med boligreisingen er mangelen på god ivaretagelse av trivselsmomentet. Vi reiser skoler og andre institusjoner, men vi glemmer alle servicetiltak som er av så stor betydning. Vi opplever særlig dette i omegnskommunene, i presskommunene, der en har store vansker med å reise kapital til bygging av skoler. Vi burde ikke frigjøre tomter til boligbygging, fordi vi ikke samtidig kan by folk de samfunnsmessige goder de har krav på i et moderne samfunn. Vi skulle ikke bygge boliger for boligens skyld. Vi burde i større utstrekning ta hensyn til friluftslivet, lage idrettsplasser og i det hele tatt sørge for god trivsel i de nye boligfelter.

Når det gjelder tomtespørsmålet er det pekt på at vi med de nye grunnkjøpsobligasjoner skal løse det. De gir adgang for staten og kommunene til oppkjøp av grunn. Ifølge Grunnloven skal eierne ha erstatning, og hva får de så ved ekspropriasjon? Først erstatning for grunn og deretter erstatning for verdistigning. Det vi trenger er en bedre definisjon av eiendomsbegrepet. Ellers risikerer vi en alt for sterk stigning i prisene på grunnarealer.

I vårt trivselssamfunn blir kommunene pålagt stadig større oppgaver. Vi skal gjennomføre et 9. skoleår og vi skal utbygge de sosiale trygder og tiltak. Samtidig blir reduksjonstabellene forbedret, hvilket reduserer skatteinntektene for kommunene. Det er selvfølgelig riktig og nødvendig etter hvert som de nominelle inntekter går opp, men en konsekvens av dette må være at vi får en større overføring fra stat til kommune, hvis ikke det hele skal sprekke.

Jeg vil så ta for meg et problem på et helt annet felt, nemlig forsvarspolitikken. Mange med meg har det bestemte inntrykk at det fins et kompleks på dette punkt. En saklig diskusjon om forsvaret er det meget sjelden å høre. Av og til hender det at spørsmålet kommer opp på landsmøtet eller ute i distriktsmøter, men aldri i grunnorganisasjonene. Etter min mening bør vi få en debatt om dette problemet i Det norske Arbeiderparti. Ikke for å få en radikal endring, men vi bør kunne diskutere målsettingen med vår forsvars- og utenrikspolitik.

NATO-kontrakten går ikke automatisk ut i 1969—1970. Det er riktig, men vi bør diskutere vår stilling til NATO og ta opp spørsmålet, slik at vi har gjennomdrøftet det til 1969. Også de øvrige utenrikspolitiske avtaler bør vi diskutere. Jeg er enig med Lange i at det er en misforståelse at NATO-pakten binder oss i vår utenrikspolitikk. Ikke formelt, men indirekte kan vi nok si at vårt medlemskap binder oss. Og vi har avtaler som til en viss grad binder. Jeg sikter til GATT-avtalen som binder oss og hindrer vår aksjonsfrihet overfor Sør-Afrika.

Inger Halvorsen, Oslo: Da FN ble dannet, ble det sagt at denne organisasjon skulle kunne avskaffe enhver form for krig. FN har i dag over 100 medlemmer, men vi vet at FN ikke har løst sin grunnleggende oppgave. Vi har hatt Korea-krigen, FN har måttet engasjere seg i Gaza og i Kongo, og vi opplever nå hvordan USA har grepet direkte inn i indre forhold i Indonesia og Vietnam og i Domingo. USA har forsvart sine inngrep med at det her gjelder strategisk viktige områder, men etter min mening burde FN ha grepet inn på et tidligere tidspunkt. Alle beklager nå den bombing som finner sted i Nord-Vietnam, og president Johnson har erklært at

USA er beredt til betingelsesløse fredsforhandlinger, men intet blir gjort.

De første humanitære aksjoner USA foretok i Domingo kan forstås, men de senere skritt er vanskelig for oss å forstå og lar seg ikke forsvare. Akkurat i øyeblikket ser det riktignok ut til at man skal komme fram til en løsning, men det skjer uten inn gripen fra FN's side.

Den norske regjering og det norske storting må holde fram i sitt arbeid for å styrke FN, og vi må fortsatt bygge på FN. Vi må samtidig kunne gi uttrykk for vår reaksjon, at vi mener et hvert brudd på freden må fordømmes. Jeg gir i det hele tatt min tilslutning til den uttalelsen som ble vedtatt av Oslo arbeiderpartis representantskap.

Kurt Mosbakk, AUF: Vår hensikt er å forme om samfunnet, og basere det på våre idéer om rettferd og likeverd. Da må vi også omforme institusjonene, både sentralt og lokalt. Det er lenge før vi er nådd fram her. Også i de enkelte bedrifter må vi arbeide i denne retning. Vi har oppnådd prinsipiell enighet i vår bevegelse, men vi må lengre ut. Demokrati i arbeidslivet er bare en del av det store hele. Folket skal bestemme over alt. Vi skal i fellesskap bestemme over og fordele resultatene.

Vi legger vekt på å bygge opp bestemmelsesretten, og her må vi bryte ned all motstand i borgerlige kretser. Vi må ta alle midler i bruk, og i tilfelle vi ikke når fram forhandlingsveien, må vi gå lovveien.

Vi har nettopp fått proposisjonen om voksenopplæringen, og i denne sammenheng er spørsmålet om voksenopplæringen meget viktig. Det er to grupper som skal læres opp. For det første de som skal representere de ansatte, og for det andre de som kommer inn på et høyt trinn, inn i ledende stillinger. Vi må sette mer inn på dette feltet. Vi må skape et bedre miljø, og vi må tilegne oss kunnskaper som setter oss i stand til å skjøtte disse oppgaver. Demokrati i arbeidslivet er en forutsetning for omformingen av samfunnet.

Jan Tonning, Bergen: Diskusjonen beveger seg etter hvert inn på de rent menneskelige tingene, og det mener jeg er riktig. Konrad Nordahl tok opp noen av disse problemene i sin åpningstale på fagkongressen, og jeg tror vi bør konsentrere oss om disse problemene — problemene omkring de nye grupper i samfunnet, funksjonærene og de velutdannede. Vi bør drøfte disse tingene mer inngående. Jeg tror nok at de er blitt drøftet sentralt, men de må diskuteres også ute i distriktene. Vi bør løsne litt på gamle for-

dommer på disse områder. I Bergen driver vi et aktivt faglig ungdomsarbeid. Jeg beklager å måtte si at vi har fått liten respons, men likevel har vi ikke gitt arbeidet opp. Vi anser det nemlig som meget viktig. Vi må sørge for å få kontakt med skoleungdommen. Vi må være klar over at vi her også står overfor et sosialt problem. Det er et markert skille mellom den arbeidende del av ungdommen og de som går på skolen. Noe av det samme gjelder funksjonærene.

Gudmund Hernes, Oslo: Vi har nettopp feiret 30-årsjubiléet for arbeiderregjeringen. Vi har hørt om tidligere tiders nød, fattigdom og arbeidsløshet. I dag har vi løst disse problemene. Vi skryter av at vi ikke lenger har noen av disse fæle tingene. Men ikke alt er så strålende for vår generasjon. Vi har avskaffet klasseskillet, men vi har innført et nytt skille. I forbindelse med de nye skolene har vi fått et nytt klasseskille. Bare de mest intelligente får anledning til å ta den høyere utdanning. Vi får et skille mellom dem som får den mest nødtørftige utdanning og dem som går til topps. Vi husker harselasen over *skredderen* Lars Moen. Jeg mener ikke med dette å antyde at vi skal stanse med utbyggingen av våre utdanningsinstitusjoner, men vi bør gjennomføre også en demokratisering i utdanningssektoren. Alle bør få anledning til å utdanne seg.

Vi opplever en liknende utvikling i samfunnet og på bedriftene. Ekspertene tar makten fra oss. Vi bør få et gjennomført bedrifts-demokrati, der alle kan være med på vedtakene.

Den store klassekampen foregår i dag mellom nasjonene, og vi må stille oss på den rette siden, sammen med utviklingslandene mot kolonilandene. Vi må utvide vår hjelp til utviklingslandene, og denne hjelpen må ikke betraktes som nådegaver, men være en virkelig støtte.

Bernt H. Lund, Oslo, var enig med utenriksminister Lange i at den norske utenrikspolitikk kan være selvstendig. Det har sammenheng med den endring som har funnet sted i blokkpolitikken. Vi har forlatt skyttergravene og beveger oss nå i terrenget. Vi opplever en viss oppløsning av blokkene. Sovjet har mistet en del av sin innflytelse i de kommunistiske land. Det skyldes Chinas inntrengning. Det er tendenser til sprengning innenfor de tradisjonelle allianser i NATO. I det hele tatt er vi vitne til en mer bevegelig utenrikspolitikk, og det er muligheter for større bevegelse og til å hevde mer nyanserte standpunkter.

Lange mente vi hadde behov for en utenrikspolitisk debatt om hvilke tilpassinger som kan bli nødvendig i 1969—1970. Jeg er enig i at NATO-pakten ikke må virke konserverende. Vi må forsøke å

nå fram til en ny erkjennelse av den utvikling som har funnet sted siden 1949, og vi må overveie nye muligheter og nye konstellasjoner og nye grupperinger i Europa. Det er ikke vår sak å blande oss opp i forholdene på kontinentet, men vi her i Skandinavia burde søke å få klarhet i *vår* stilling. Hvilket standpunkt skal vi f. eks. ta til Undéns og Kekkonens forslag om en traktatfestet atomfri sone? Og hva med en atomfri sone i hele Nord-Europa?

Når det gjelder innenrikspolitikken må vi følge opp den radikale linje vi slo inn på gjennom moterklæringen. Det var frykten for at utviklingen skulle bli skrudd tilbake som skapte den tilslutningen vi fikk. Vi må ikke nå fortape oss i en negativ politikk, ikke la oss innfange i en kamp mot SF. Vi må føre en aktiv politikk.

Bjørn Skogstad Aamo, Oslo, mente de siste Gallup-tallene skremte oss alle. De viser en tendens om at ungdommen ikke slutter opp om vårt parti. Jeg tror, sa taleren, at dette har sammenheng med den politikk vi fører. Vi syner ikke et tilstrekkelig radikalt ansikt. Hvis vi skal snu strømmen, må vi gå inn i valgkampen med et nytt ansikt. Og vi må fram for alt få en fornyelse. Det har vært tendenser i den retning på enkelte nominasjonsmøter, men ikke så mye som vi hadde trodd og håpet. Vi håper at dette landsmøte vil være klar over sitt ansvar når det gjelder fornyelsen.

Amerikas bombing i Vietnam og president Johnsons inn gripen i Domingo-republikken har rystet oss. Det har ødelagt mange illusjoner blant oss unge. Partiet bør gi uttrykk for sin sterke fordømmelse av disse aksjoner. En utenrikspolitisk uttalelse bør klart si i fra om vår skuffelse over USA's politikk her.

Når det gjelder vårt medlemskap i NATO, så vet vi at ett parti tar et avgjort standpunkt her, nemlig SF. — Det partiet som kan gi de borgerlige partiene flertallet og regjeringsmakten. Vårt parti bør programfeste rådgivende avstemning i 1969 om NATO-spørsmålet, slik vi burde ha gjort da vi skulle ta stilling til Fellesmarkedet. Da kan vi hindre at SF kan gjøre et valgnummer av dette spørsmålet.

Vi bør vel også få en debatt om de muligheter som vil oppstå etter valget. Det har vært antydning at vi kunne tenke oss et regjerings samarbeid med Venstre. Etter min mening bør landsmøtet klart ta standpunkt mot et slikt regjerings samarbeid. Venstre er fortsatt et borgerlig parti.

Einar Førde, Oslo, ga uttrykk for glede over det klimaskifte som hadde foregått. Det ville gi et godt utgangspunkt for en positiv utenrikspolitisk debatt. En slik utenrikspolitisk debatt må imidler-

tid ikke bare konsentrere seg om vårt medlemskap i NATO. Det vil bli en steril debatt. NATO kan f. eks. bli et nyttig organ når vi for alvor skal gå inn på nedrustningsspørsmålet. Det er i det hele tatt en foreldet problemstilling dette å være eller ikke være i NATO. Vi mangler nye ideer. For å si det litt paradoksalt så må vi gjøre utenrikspolitikken til innenrikspolitikk. Vi må ikke fryse vekk de konkrete forslag som er lagt fram her. Dette landsmøte bør f. eks. støtte opp om fredsforskningen. En debatt etter disse tankebaner vil bli dynamisk. Vi bør i samme hensikt søke kontakter med Øst-Europa. Vi må drøfte hvordan vi skal legge opp vår handelspolitikk, slik at den blir rettet mer østover. Vi bør drøfte spørsmålet om atomfri soner. Slike aspekter ville gjøre vår politiske debatt mye rikere. Vi bør være glad for at det i dag er mulig å reise en debatt på dette grunnlaget.

Arvid Johanson, Østfold, ville komme inn på et ømtålig punkt i vår agitasjon, nemlig dette med å snakke om 30-åra. De borgerlige har med stor fordel utnyttet dette poenget og særlig har det slått an hos de unge velgere. Vi bør være klar over at ungdommen ikke interesserer seg særlig for fortidsbragder, men er mer opptatt av framtidsperspektivene. Vi bør derfor forsøke å samle ungdommen om de konkrete framtidsoppgavene. Vi har jo opplevd en voldsom teknisk utvikling, og vi har i vår målsetting også tatt hensyn til dette. Vi bør understreke det elementære i vår økonomiske politikk. Vi er kanskje litt for konvensjonelle i vår agitasjon. Vi må slå fast at Det norske Arbeiderparti er et parti som vil drive en moderne, planøkonomisk politikk, en moderne sosialisme i pakt med den moderne tid. Og ikke minst bør vi fremheve at vi kjemper for en utvidelse av demokratiet, det økonomiske og industrielle demokrati.

Når det gjelder utenrikspolitikken, er jeg glad for det utenriksminister Lange uttalte om at vårt medlemskap i NATO ikke binder vår utenrikspolitikk. Og at det er intrådt en avspenning slik at det er muligheter for andre former for samarbeid. Det fredsperspektiv som de svenske partifeller har pekt på bør også drøftes her i Norge.

Det er også en annen sak som ligger meg på hjertet. Jeg tenker da på samarbeidet med de andre partier innenfor arbeiderbevegelsen. Det er nødvendig i årene som kommer ikke å ødelegge mulighetene for et visst samarbeid, vi bør være villige til konsesjoner fra vår side. Gallupen viser at vi ikke står så sterkt. Derfor må vi forsøke å finne fram til visse former for samarbeid, hvis vi skal få et godt valg.

Ola Teigen, Sentralstyret: Mange har villet angripe vår utenrikspolitikk på det grunnlag at den ikke kan være selvstendig så lenge vi er tilsluttet NATO. Jeg tror dette i hovedsak er en ugrunnet kritikk. Den vilje som Lange, hans departement og Regjeringen i den siste tid har vist til å ta opp og markere vårt syn på de mest brennbare utenrikspolitiske problemer er det beste bevis for dette. Vi bør være glad for denne holdning fordi det viser at vårt partis utenrikspolitikk langt fra er preget av sterilitet.

Men selv om de fleste unge er enige i hovedlinjen i vår utenrikspolitikk og selv om det ikke eksisterer noen overveldende bred oppslutning bak kravene om at Norge skal ut av NATO, er det ingen grunn til å legge skjul på at den unge generasjon ikke er like fornøyd med *alt* som vår utenriksledelse gjør — eller ikke gjør. Et av de problemområdene som opptar oss aller mest er den såkalte fredsforskning. Vi er av den oppfatning at et lite land som Norge må se det som en særlig viktig oppgave å fremme forslag om hvordan nedrustning og avspenning kan skapes. Fredsforskningen har mulighet til å bringe fram slike forslag for politikerne, men det forutsetter at denne del av forskningen får ganske andre arbeidsmuligheter enn hva den har i vårt land i dag. Vi må i langt sterkere grad enn tilfelle er, vie fredsforskningen vår oppmerksomhet. De norske fredsforskere har oppnådd internasjonal anerkjennelse og vårt Utenriksdepartement må vise evne til å benytte seg av den erfaring og de kunnskaper de sitter inne med.

I sin innledning ba Halvard Lange om at vi måtte få en debatt om utenrikspolitiske spørsmål innenfor, så vel som utenfor, arbeiderbevegelsen. Arbeidernes Ungdomsfylking vil gjerne medvirke til en slik debatt. Men for at den skal komme i stand kreves det også medvirkning fra Utenriksdepartementet. For at det skulle skapes et grunnlag for en konstruktiv meningsutveksling om utenrikspolitiske problemer vedtok AUF's landsmøte i fjor at det burde etableres et kontaktorgan mellom Utenriksdepartementet og de store organisasjonene. Et slikt organ har vi ennå ikke fått. De innvendinger som er reist mot dette organ av konstitusjonell karakter kan ikke være holdbare. Om de er det, må i alle fall ganske mange andre statlige råd og organer reise tilsvarende problemer. Dersom det er vanskelig å få til et organ av så stort omfang som det AUF's landsmøte foreslo, må det i første omgang være en realistisk mulighet å starte med de politiske ungdomsorganisasjoner som vi vet er sterkt interessert i en debatt om de problemer det her dreier seg om.

La meg til slutt i dette korte innlegg ta opp det spørsmål som knytter seg til vår innsats overfor utviklingslandene. På landsmøtet for fire år siden satte vi opp 1 prosent av nasjonalinntekten som

målsetting for vår hjelp til U-landene. I 1965 er vi ikke nådd lengre enn til $\frac{1}{5}$ prosent. Det er et ynkelig resultat som det er all grunn til å skamme seg over. Det er nødvendig at vi hos oss selv og hos andre skaper en ny holdning til dette problem — en holdning som må gi bedre resultater enn de siste fire år har gitt.

Det er blitt hevdet som argument mot en klar formulering i vårt program om utviklingshjelpen at vi ikke vinner stemmer på det. Jeg håper det ikke er kommet så langt med oss at et slikt resonnement skal få avgjørende innflytelse på våre standpunkter til en så viktig sak som denne. En sterk øking av utviklingshjelpen må være et selvfølgelig program for et sosialistisk parti som bygger sin politikk på idealene om rettferd og likestilling for menneskene.

Martin Tranmæl takket for landsmøtets hilsen.

Nils Langhelle meddelte at to av landsmøtets dirigenter hadde avlagt Martin Tranmæl et besøk på sykehuset og overbrakt landsmøtets hilsen. Vi hadde en samtale med Tranmæl i ca. $\frac{1}{2}$ time, sa Langhelle, og vi fikk et sterkt inntrykk av hvor interessert Tranmæl var i landsmøtets forhandlinger. Vi fikk i oppdrag å overbringe hans beste ønsker for landsmøtet og partiet.

Meldingen ble mottatt med sterkt bifall.

Halvard Langes sluttreplikk.

Utenriksminister *Halvard Lange* uttalte følgende i sin sluttreplikk:

Jeg vil gjerne ta utgangspunkt i det Bernt Lund sa om at vi nå var inne i et internasjonalt klima som muliggjorde en mer nyansert utenrikspolitikk. Det er jeg enig med ham i, men det er kanskje litt vanskeligere for meg å bli enig med ham om hva som har skapt dette bedre internasjonale klima, idet det etter min beste overbevisning er takket være den balanse som er skapt gjennom blokkpolitikken, at vi har dette bedre klima i vår del av verden. Og det er vel først og fremst den erkjennelse som har slått gjennom på begge sider av delelinjen av teppet at de masseødeleggende krigsmidler, de fjernstyrte rakettenes og de kjernefysiske sprengladningene, som har det til en åpenbar felles interesse for hovedmaktene på begge sider, og med dem for oss alle sammen å finne fram til andre måter å løse konflikten på enn ved et væpnet oppgjør hvor disse midlene blir brukt.

Nå kan vel denne forskjellen i vurderingen henge sammen med følelsesmessige innstillinger. De som fra starten av følelsesmessig var imot at vi ga oss inn i forpliktende samarbeid med stater med annen politisk retning i styret enn den vi har hos oss, det vil si at det er på trass av blokkpolitikken at dette er skjedd, mens vi som gikk inn for dette internasjonale samarbeid, vi kan ha annen vurdering, nemlig den jeg nettopp ga uttrykk for.

Det er flere av talerne som har sagt om det å føre en selvstendig utenrikspolitikk, i betydningen en utenrikspolitikk som skiller seg fra våre allierte, skulle ha en positiv verdi i seg selv. Det tok jeg avstand fra i innledningsordene, og jeg vil gjerne fastholde den avstandtaken. Kriteriet for at vår utenrikspolitikk er riktig eller ikke, det må jo være om den tar vare på det som er de grunnleggende interesser vi har å ta vare på utad, og først og fremst om den bidrar til å styrke mulighetene for fred og for å bygge ut internasjonalt samarbeid.

Det blir også sagt av mange at det å vise initiativ er en verdi i seg selv, så å si uansett hva dette initiativ går ut på. Det vil jeg også sette et stort spørsmålstegn ved. Det som vel må være oppgaven for et land som vårt, med de begrensede aksjonsmuligheter som vi har, fordi vi er et av de små landene i verden, det må vel være overalt hvor vi er med i internasjonal virksomhet å bidra til å styrke det gode samarbeidet. Og hvis det av og til fortøner seg som om vi ikke synger ut, som mange skulle ønske at vi gjorde, så kan det vel tenkes at det er hensynet til et positivt og tillitsfullt samarbeid som spiller inn.

Det ble nevnt at vi burde se på de internasjonale avtalene som vi har inngått og fri oss fra dem som begrenset våre muligheter for å føre en politikk som vi mente var riktig. Jeg går da ut fra at taleren mente den politikk som best tar vare på de formål vi bør arbeide for i vår utenrikspolitikk. Og da ble det nevnt bl. a. at GATT-avtalen skulle hindre oss i å delta i en boikott av Sør-Afrika. Nå — det forutsetter jo at det å delta i en boikott av Sør-Afrika i og for seg er en riktig politikk. Da må vi jo vurdere om man gjennom en sånn politikk kan bidra til å oppnå de endringer i Sør-Afrikas rasepolitikk, som det må være hensikten med et press utenfra. Der er det jo mange som har gått dypt inn i problemene omkring Sør-Afrika og mulighetene for å påvirke dets politikk, kommet til det resultat at med mindre en boikott er total, med mindre de store handelspartnerne deltar i den, så kan den ikke bli effektiv. Derfor har vårt standpunkt vært det — og det har ikke noe med GATT-avtalen å gjøre — at det må være det internasjonale organ, som vi har vært med på å skape, som har kompetanse til å ta i

bruk den slags midler som avgjør om en slik politikk skal følges. Og dette organet er Sikkerhetsrådet i De forente nasjoner. Sikkerhetsrådet og ikke Generalforsamlingen. Vi har innenfor Sikkerhetsrådet i de to år vi var medlem der, bidratt til at den våpenembargo som etter opprinnelig norsk forslag — det var en av våre dirigenter som først nevnte det i en debatt i De forente nasjoner om den våpenembargo som var gjennomført før vi kom med i begrenset utstrekning — at den ble betydelig utvidet og med medvirkning fra De forente stater og fra Storbritannia. Vi har bidratt til at hele problemet om mulighetene for, og de sannsynlige virkningene av en økonomisk blokadepolitikk overfor et medlemsland i FN er blitt tatt opp til ekspertundersøkelse. De ekspertundersøkelsene som Norge deltok i er nå avsluttet, og Sikkerhetsrådet skal i relativt nær framtid ta opp rapporten til behandling og se om det i lys av den er farbar vei, og om det er siktemessig for det formål å oppnå en endring i Apartheid-politikken å slå inn på sanksjonslinjen, på den økonomiske blokadelinje.

Mange av de som har hatt ordet i debatten har gått ut fra som en selvfølge at det må et nytt vedtak til i Norges Storting hvis vi skal fortsette med å være medlem av Atlanterhavspakten etter 1969. Det er i et hvert fall konstitusjonelt sett situasjonen. Da vi gikk inn i Atlanterhavspakten for 16 år siden, gikk vi inn i en traktat som er av ubegrenset varighet, og som vi fortsetter å delta i hvis vi ikke gjør et vedtak om å melde oss ut. Og det ville være et vedtak av stor rekkevidde, som etter min beste overbevisning bare kunne forsvares, hvis vår vurdering på det tidspunkt er den at behovet for et forsvarssamarbeid med de medlemsland som er med i Atlanterhavspakten var falt bort, at avspenningen var kommet så langt at stabiliteten i de internasjonale forhold var blitt så mye større enn den er i dag, at vi kunne gi avkall på det som etter min beste overbevisning, har den største verdi i vårt medlemskap i Atlanterhavspakten, nemlig at det er åpenbart for all verden, når vi står som medlemmer, at et framstøt med maktmidler eller trusler mot Norge, vil bli møtt ikke bare av Norge, men av samtlige medlemsland i Atlanterhavspakten. Jeg tror det er den sterkeste krigsforebyggende faktor vi i øyeblikket har i internasjonal politikk i forholdet Øst-Vest.

Det er blitt reist spørsmål om vi ikke burde programfeste at spørsmålet om fortsatt norsk medlemskap i NATO skal forelegges det norske folk i en rådgivende avstemning. Jeg vil for min del tro at det er altfor tidlig i dag å ta standpunkt til en sånn eventualitet. Den eventualitet vil først dukke opp, hvis det skjer slike end-

ringer i den internasjonale situasjon at det over hodet blir et aktuelt problem for praktisk norsk politikk å gjøre en endring i vårt forhold til Atlanterhavs-alliansen. Hvis vi programfestet det kravet nå, så ville det for utenverdenen — ikke bare her i landet, men ikke minst utenfor landets grenser — bli tatt som et tegn på at vi nå var kommet til den konklusjon at vi etter all sannsynlighet bør melde oss ut av Atlanterhavspakten i 1969. Det tror jeg for det første vil være et bidrag til å svekke den relative internasjonale stabilitet, som vi har i øyeblikket, og som hviler i stor utstrekning på solidariteten innenfor de to blokkene som oppveier hverandre — innenfor Atlanterhavspakten på den ene siden og innenfor Warsjava-pakten på den andre siden. Derfor ville det være et skritt som ville ha en virkning, som går stikk imot det vi alle sammen, uansett vår vurdering av NATO-samarbeidet, er enig om må være en sentral forutsetning for norsk utenrikspolitikk, nemlig å bidra til stabilitet, til avspenning.

Jeg tror det var Ola Teigen som sa at han savnet en sterkere innsats fra statens side til støtte for fredsforskningen i Norge, en fredsforskning som etter hans utsagn skulle være lengre kommet og stå på et høyere nivå enn i nesten noe annet land. Det er bra å være stolt av sitt eget, men jeg tror det er å ta munnen svært full eller å ta alt for god fisk, det en del av de norske fredsforskerne selv sier om sin innsats. Det drives i dag fredsforskning i en langt, langt annen målestokk og med langt større midler og med langt dypere inntrengen i de problemer fredsforskningen beskjefter seg med — først og fremst i De forente stater, også i Storbritannia, i en rekke andre land. Det som drives i Norge er spesielt orientert mot studium av ikke-voldsmetoder, og det kan hende at på det spesielle delfeltet er man kommet ganske langt, i et hvert fall kvantitativt her i landet. Om man er kommet like langt med en forskning som virkelig holder mål for strenge vitenskapelige kriterier, vil jeg la stå åpent. Men jeg tror det ville være riktig om vi, etter hvert som dette forskningsfeltet finner sin metodikk og finner fruktbare oppgavestillinger, at vi da fra statens side ga det bedre og rommeligere arbeidsvilkår enn det i dag har.

Så har det vært nevnt at det ikke er blitt etablert noe kontaktorgan mellom norsk utenriksledelse og de store folkelige organisasjonene, spesielt de politiske ungdomsorganisasjoner. Vi har diskutert det problemet, også med representanter for ungdomsorganisasjonene. Jeg kan ikke uten videre akseptere Ola Teigens utsagn om at det ikke reiser seg noen konstitusjonelle problemer i den sammenheng. Jeg tror nok man må regne med en reaksjon av ganske kritisk art hos det kontaktorgan som vår forfatning har instituert

for utenriksledelsen, nemlig Stortingets utvidede utenrikskomité. Så det er et problem som må håndteres med atskillig forsiktighet og med stor omtanke. Vi har gjort et første eksperiment ved en kontaktkonferanse vi hadde om nedrustningsproblemet, hvor ikke bare ungdomsorganisasjonene, men hvor alt som kaller seg fredspanner og fredsorganisasjoner her i landet var innbudt, og jeg tror ikke at vi uten videre skal slutte at det må være en engangsforeteelse. Jeg kan tenke meg at vi skal kunne finne fram til en fruktbar metode for en bredere orientering om utenrikspolitiske problemer, kanskje etter andre metoder enn den slags brede konferanser.

Det siste forholdet jeg vil ta opp er forholdet til — det som nå er blitt vanlig skikk å kalle — utviklingslandene, men som jeg kan være enig i kanskje det er riktigere og mer realistisk å kalle de fattige land, fordi så mange av dem er så fattige at de ikke har muligheter for å få i gang noen virkelig økonomisk utvikling stort sett. Jeg er enig i at det fra norsk side der ikke blir gjort det som burde gjøres. Det har vært vanskeligheter med å få passet større bevilgninger inn i en økonomisk totalramme, som der har stått stengende i veien. Men jeg vil jo gjerne ha understreket at hjelp til og samarbeid med utviklingslandene, det er ikke først og fremst et bevilgningsproblem over statsbudsjettet. Det er først og fremst et spørsmål om å bidra til utformingen av internasjonal pris- og handelspolitikk, som gir de fattige landene sjanse til å få solgt de varer de har å selge, og som de etter hvert som deres industrielle utvikling kommer i gang i stigende utstrekning får muligheter for å selge og finne fram til ordninger i internasjonal handelspolitikk som kan stabilisere råvareprisen på et forsvarlig nivå. Med forsvarlig mener jeg ikke da bare en pris som gir størst mulige inntekter til utviklingslandene, men som ikke blir så høy at det skaper store problemer i kjøperlandene, dvs. i industrilandene.

Det andre problemet er å få ryddet vekk de handelshindringer, som eksporten fra disse landene støter på. Det kan være tollavgifter, det kan være indre avgifter, som vi legger på produkter fra utviklingsland, slik som vår sjokoladeavgift f. eks., våre tobakkavgifter, som av *dem* oppfattes som hindringer for å få solgt så meget av deres produkter som de kunne ønske å selge til våre land. Der har vi som et ledende skipsfartsland et ganske spesielt problem. Vi husker fra vår egen historie at det ble en stor nasjonal sak, som vi leser om i skolebøkene til og med, for Norge i unionstiden med Danmark å få utviklet vår egen skipsfart og komme fri fra den avhengighet som vi i middelalderen hadde i forhold til Hansa, som vi i siden kom i forhold til Nederland, som det store skipsfartsland, delvis også til Storbritannia under navigasjons-

akten. Vi burde derfor være de første til å forstå at for de nye statene kan det framstille seg som et tegn på at de er blitt selvstendige nasjoner at de selv driver sin skipsfart, selv fører sine varer ut til andre land, selv henter disse varene hjem. Det er bare det at under moderne forhold er skipsfart en av de mest kapitalkrevende virksomhetsgrener som fins. Hver arbeidsplass koster enorme summer, vel å merke hvis en skal bygge moderne og rasjonelle båter. Derfor må det være vår oppgave i det internasjonale samarbeid som foregår innenfor rammen av FN's organ for handel og utvikling, å forsøke å få forstått at det er økonomisk urasjonelt at de landene som har kapitalmangel som en av sine største problemer skal satse akkurat på et felt hvor kapitalinnsatsen er så enorm, og at det er økonomisk sett mer rasjonelt at man fortsetter med å ha en del nasjoner som verdens fraktemenn og fløttmenn, vel å merke hvis vi kan gjøre det billig og rasjonelt og til beste for alle parter.

Einar Gerhardsens sluttinnlegg.

Einar Gerhardsen uttalte følgende i sitt sluttinnlegg:

Det var først et par praktiske spørsmål som ble brakt inn i debatten. Arvid Jacobsen snakket om boligbyggingen. Det er riktig som han sier at her står man overfor et spørsmål om prioritering. Det hadde vært en enkelt sak å bygge mer i enkelte perioder, i de enkelte år, hvis en hadde gitt boligbyggingen så høy prioritet i forhold til andre oppgaver, at en mente det var riktig. Nå har imidlertid ingen på ansvarlig politisk plan ment det. Regjeringen har for hver stortingsperiode lagt fram opplegg til langtidsprogram, og nokså nøyaktig angitt hvilket mål en setter seg for boligbyggingen i vedkommende periode. Underlig nok har det ikke noen gang — i finanskomitéen eller i Stortinget — vært noen dissens. Stortinget har enstemmig sluttet opp om de programmer Regjeringen har lagt fram. Og programmene er fulgt opp og gjennomført. Det er riktig at det på ett bestemt tidspunkt i denne perioden var litt tvil om hvorvidt det ville lykkes, men med 31 500 leiligheter i år, som en altså regner med — og det skulle være realistisk — vil en komme opp i en samlet sum av ferdige leiligheter på 115 000 i denne perioden. I langtidsprogrammet sto det riktignok 115 000—120 000, men så har vi kanskje lov å legge til at på toppen av de 115 000 kommer 6000 hybelleiligheter, og jeg tror, for å bruke Arvid Johannsons ord, at Arbeiderpartiet ikke behøver å skamme seg over resultatet av det som er gjort på dette område i denne

perioden. Med 31 500 som utgangspunkt for den nye perioden sier det nye langtidsprogrammet at i den kommende perioden vil en øke boligbyggingen med 2000 leiligheter pr. år og med det siste år i perioden komme opp i en produksjon av 40 000. Samlet i perioden 140 000 leiligheter. På toppen av det kommer da 2000 hybelleiligheter pr. år, tilsammen 8000.

Ivar Hansen brakte inn spørsmålet om grunnprisene, og det er all grunn til å gjøre det i forbindelse med en debatt om boligproblemer eller en debatt i sammenheng med det. På grunnlag av de bedrøvelige erfaringene en gjorde ved den siste store ekspropriasjonssaken i Oslo, har Regjeringen igjen drøftet de problemene som en her står overfor og bestemt at Justisdepartementet skal få utredet hele det problemkompleks en her står overfor. Det gjelder delvis å se på prisfastsetting ved ekspropriasjon og delvis se på hele skjønnsordningen.

Kjell Dankertsen brakte inn spørsmålet om de oppsagte vegarbeidere og jernbanearbeidere i Salten-distriktet. Til det kan jeg si at Erik Himle har sagt meg her at de i Samferdeselsdepartementet nå har et opplegg, som han vil drøfte i Regjeringen, men som vi også gjerne vil drøfte i samarbeidskomitéen mellom Arbeiderpartiet og Landsorganisasjonen, og det møte kan holdes kanskje allerede i morgen, og en får håpe at det kan gi konkrete resultater.

Så et par mer generelle betraktninger. Det er et par-tre talere som har nevnt at vi ikke skal snakke om fortida. Vi lar alt dette være, sa Arvid Johansson. Jeg tror Arvid Johansson, om han skal gå ut i en valgkamp eller i en politisk debatt med det utgangspunkt, så vil han temmelig snart komme til å oppdage at det er umulig — det er ganske enkelt umulig — å gjøre det. En har snakket om utenrikspolitikk her. Hva er det en gjør? En snakker om det som er gjort. En snakker om feil som er gjort eller om gode ting som er gjort, og bruker det som utgangspunkt til synsmåter og vurderinger som en gjerne vil ha fram. Gjelder ikke dette i alle forhold i livet? En kan ikke stryke ut sin fortid. Er det for ingen ting at de borgerlige reagerer så surt som de gjør når vi snakker om de 30 år eller de fire år som ligger bak oss. De vil selvfølgelig være alene om å snakke om forsømmelser og feil og svakheter. Men hva er det de gjør annet enn å snakke om fortida? Jeg har spurt meg selv mange ganger om vi nå gjør den feil at vi snakker for mye om fortida. Jeg har tatt for meg noen av notatene og de lappene som jeg bruker når jeg holder politiske foredrag, og jeg må si at jeg har kunnet konstatere at i de alminnelige politiske foredrag jeg holder — og jeg tror det gjelder de fleste partifeller — så er det forholdsvis liten tid en bruker til å snakke om forholdene som de var. En

bruker det vesentlige av tiden til å snakke om dagens og morgendagens oppgaver. Og det skal en naturligvis passe på, men også her som på så mange områder er det ikke et enten-eller, at en må ta sikte på en rimelig balanse i det.

Vi må finne fram til mer radikale løsninger på ulike områder, og på den måten gi partiet et mer markert ansikt. Utmerket. Nå har partiets medlemmer — foreninger og andre organisasjoner — hatt flere måneder på seg til å drøfte nettopp det, til å komme med forslag. De har fått all oppfordring til det, og mange gode partifeller har arbeidet med det, ute i landet og ikke minst her i Oslo. Det programmet vi legger fram, det er et forslag. Landsmøtet skal treffe den endelige avgjørelse. Jeg går ut fra at de som nå er veldig opptatt av dette med mer radikale løsninger også har bidratt til det gjennom forslag de har sendt inn, og forslag som de da vil ta opp på dette landsmøte. Det er full anledning til for landsmøtet nå å treffe den endelige avgjørelse når det gjelder utformingen av vårt program, og med det også bestemme det politiske ansikt partiet skal møte velgerne med.

Det har vært nevnt spørsmål om sterkere å få fram Arbeiderpartiets vilje til raskere å løse spørsmålet om demokrati i arbeidslivet, i vårt økonomiske liv, i det hele tatt demokrati i vårt samfunn. Jeg tror at det ligger noe vesentlig akkurat i dette. Sett ut fra et sosialistisk synspunkt, og om vi ser det i sammenheng med hele arbeiderbevegelsens grunnsyn, skal vi være oppmerksom på at her ligger det en overmåte viktig oppgave. For det første har den en praktisk og rasjonell verdi, ved at en med mer demokrati der hvor folk flest ferdes i sitt daglige arbeid, det vil engasjere menneskene på en annen måte, det vil gjøre at en utnytter det hvert menneske har å gi på en bedre måte. Samfunnet blir rikere av det, menneskene blir lykkeligere. Hva kan vi så gjøre? Ja, vi har utredet, vi har drøftet det, og det foreligger et forslag. For mitt vedkommende er jeg klar over at hvis landsmøtet og partiet vil ha en sak der en kanskje kan oppnå at våre politiske motstandere på den borgerlige front vil si: Dette er vi ikke enig i, så kan vi kanskje få det om vi strammer, om vi skjerper uttalelsen akkurat på dette område. Og jeg tror det er på ett felt muligheten ligger, nemlig når det gjelder den private industri og det private arbeidsliv. Arbeidsgiverforeningen og Industriforbundet, som selv har drøftet og utredet dette spørsmålet har altså ingen ting imot at staten eksperimenterer, at staten innfører Aspengren-komiteéns forslag om bedriftsforsamlinger, som får større fullmakter enn representantskapene ifølge Aksjeloven har i dag, og de har ingen ting imot at staten lar de ansatte få velge sin tredjepart av medlemmene. Men ikke i det private næringsliv vil

de ha noe av det. Det som skal skje der, skal skje etter forhandlinger og på grunnlag av avtaler. Så vidt jeg skjønner har vi alle vært enige om at det er den beste veien å gå. Det har erfaringene hittil vist, når det gjelder produksjonsutvalgene, og jeg tror det er en erfaring vi skal ta med oss og legge vekt på. Men så kan vi si; hvis forhandlingene ikke fører fram, da har ikke Landsorganisasjonen så lett for å bruke organisatoriske midler for å tvinge Arbeidsgiverforeningen til å gå lenger enn den vil, men da har vi med politisk makt mulighet for å gå lovveien. Og det kan hende at bare det at vi har presisert det i vårt program, at det alene kan være nok til at Arbeidsgiverforeningen blir lettere å snakke med for Landsorganisasjonen. Jeg bare nevner det, fordi dette er nemlig noe konkret for dem som mener at det er riktig av partiet å konkretisere og — om en vil — å skjerpe programmet noe.

Jeg vil også gjerne si om denne saken at vi nå ikke må løpe fra — jeg hadde nær sagt — utviklingen. Vi må ikke være så langt forut for vår tid at vi vedtar lovbestemmelser eller avtalebestemmelser som det ikke blir noe av, fordi saken ikke er modnet i det norske folk, og det vil i dette tilfelle si, innenfor fagbevegelsen, blant arbeiderne og funksjonærene. Det vi skal vite er at framfor alt ligger det her en oppgave på våre egne organisasjoner, et oppdragelsesarbeid, vi må gjennom en modningsprosess. Det er nemlig ikke slik at tingene alltid gjør seg selv.

Jeg vil gjerne gjøre en betraktning som har sammenheng med utenrikspolitikken. Det har også sammenheng med hele vår situasjon foran den valgkampen vi går i møte. Jeg tror vi ved tidligere politiske debatter og ved valgkamper ikke har hatt vilje nok til å bruke litt tid, bl. a. i våre foredrag, under våre debatter med andre, til å snakke om avspenning, om nedrustning, om fred i verden. Vi har som regel ment at det var overflødig. Vi syns vi har sagt det så tydelig i programmene våre, vi syns det går tydelig nok fram av den politikk vi fører, slik at vi ikke skulle behøve å bruke tid på det. Så har SF og Kommunistpartiet blitt helt alene å snakke om disse fredsproblemene. Det bør de ikke få lov til. Vi bør ta oss tid til, både i foredragene våre, i vår presse og på annen måte å hevde de synsmåtene som også er Det norske Arbeiderpartis synsmåter, vår vilje til overalt, der vi har muligheter for det, å medvirke, som jeg sa, til avspenning, nedrustning og fred i verden.

Et samarbeid med Venstre har noen brakt inn, og de som har brakt det inn har vært redde for at det kanskje skulle bli noe aktuelt etter et valg. Jeg må jo si at det over hodet ikke har noen aktuell interesse, så langt fram som vi i dag kan se. Det har da

Venstre sørget for. Venstre selv har sørget for det. De kan ikke foran et valg — og i god tid foran et valg — gå i regjeringssamarbeid med tre andre borgerlige partier, og så foran det nye valget legge opp til en liknende politisk linje de forplikter seg til å gå inn i et slikt regjeringssamarbeid med en samlet borgerlig front. Et sånt parti kan ikke dagen etter valget — om resultatet skulle bli noe uventet for det — plutselig slå om og si at de heller vil regjere sammen med Det norske Arbeiderparti. Dertil kommer jo det at — en skal nemlig ikke forsverge noe om hva som kan komme til å hende i kommende år — også for Det norske Arbeiderparti er situasjonen klar nok. Vi har gjennom alle år fulgt en klar og fast linje i forhold til andre partier. Intet valgsamarbeid med andre partier, har vi sagt. Intet regjeringssamarbeid med andre partier, har vi sagt. Og jeg går ut fra at inntil ansvarlige myndigheter i partiet har gjort et annet vedtak, så er og blir det Det norske Arbeiderpartis linje.

En samlet arbeiderbevegelse må vi hele tiden ha i tankene, sa Arvid Johansson. Jeg vil si at jeg er helt enig med ham i det, og jeg viser her til det som først Erlander sa her i formiddag i sin gode tale, der han pekte på at først etter at de hadde overvunnet splittelsens år, en gang i 20-årene, fikk svensk arbeiderbevegelse slagkraft nok til å ofre seg for andre og viktigere saker. Og det som Halvdan Koht hadde å gi som sitt lille budskap til landsmøtet, det var nettopp spørsmål om samhold. Men på hvilken måte? Jeg tror ikke det er realistisk i det hele tatt, så vidt en i dag kan se, å tenke seg en sammenslutning av Det norske Arbeiderparti og Kommunistpartiet eller Sosialistisk Folkeparti. For det første vil sikkert ingen av de partiene en slik samling — jeg tror ikke partiene er slik sammensatt heller og er slik stillet i dag at det overhodet kan bli noe aktuelt spørsmål. Så får Det norske Arbeiderparti heretter som hittil bygge på egen grunn, men det er her jeg vil gi min tilslutning til det Arvid Johansson sa at jeg syns vi i vår holdning ikke minst til de to andre arbeiderpartienes *velgere* og *medlemmer* ikke skal behøve å opptre unødige utfordrende. Det er dog vårt ønske å vinne tilbake flest mulig av dem som egentlig hører hjemme i Det norske Arbeiderparti. Det skal vi gjøre, ved vår alminnelige holdning til dem — og det er sikkert dem som møter dem på sine arbeidsplasser daglig, i sin fagforeninger — og de vil snart finne ut hvordan man helst skal oppføre seg for å oppnå det en gjerne vil. Partiet som parti skal følge en klar politisk linje — i innenrikspolitik og i utenrikspolitik. Prøver vi her med omlegginger til venstre eller til høyre, så vil for det første det være dårlig taktikk — det en kan vinne på den ene siden, vil en tape på den

andre — enten det gjelder den ene eller andre, men framfor alt, hvem vil ha respekt for et politisk parti og et stort og ansvarlig politisk parti som Det norske Arbeiderparti, hvis vi skal, jeg hadde nær sagt, væte tommelen og heve den i været for å finne ut fra hvilken kant vinden blåser.

Nei, la oss som parti og bevegelse gjøre oss opp klare meninger hva vi mener er saklig riktig — også ut fra et sosialistisk synspunkt — og det vi mener er riktig, det skal være vår politikk.

Dirigenten takket innleiderne og avsluttet debatten.

Møtet sluttet kl. 18.00.

Landsmøtets annen dag, fredag 28. mai.

Dirigent: Aase Lionæs.

Møtet tok til kl. 9.00 med at «Frihetens forpost» ble sunget. *Dirigenten* gjorde oppmerksom på at det ville bli kveldsmøte.

Jon Vraa la fram innstilling om protokollen for torsdagsmøtene, og den ble godkjent uten merknader.

Arbeidsprogrammet 1966—69.

Vi gjengir her det utkastet som var lagt fram til arbeidsprogram:

NYE MULIGHETER — NYE MÅL

Vårt mål er å bygge et Norge med trygge og gode kår for alle. Vi vil fortsatt føre en politikk som tar sikte på full sysselsetting, en sterk økonomisk vekst, rettferdig fordeling av produksjonsresultatet og en harmonisk utvikling av alle landsdeler.

Under arbeidet med å bygge et nytt Norge ser vi det som en av våre største oppgaver å lede utviklingen bort fra gamle klasseskiller. Vi vil at framtidens Norge skal være preget av sosialistiske idealer: frihet, likhet brorskap. I utenrikspolitikken vil Arbeiderpartiet virke for fred og samarbeid mellom nasjonene og for internasjonal og kontrollert nedrustning. Fred er et grunnleggende vilkår for vekst og framgang i vårt eget land.

I perioden 1966—1969 vil Det norske Arbeiderparti, i samsvar med denne målsettingen, løse nye viktige oppgaver. I forgrunnen stiller Arbeiderpartiet følgende oppgaver:

Landet bygges ut etter en samlet plan for å sikre en god fordeling av arbeidsplasser og boplasser med vekstkraftige sentra i landsdeler og distrikter.

I alle næringer gjennomføres en sterk innsats for rasjonell produksjon, som mer og mer må bygge på faglig dyktighet, god utdanning, forskning og vitenskap.

Folkepensjonen føres ut i livet. Pensjonsfondet skal forvaltes av samfunnet.

Den 9-årige skole bygges ut i hele landet, så alle barn så snart som mulig får et likeverdig utdanningsgrunnlag. Rask

takt i utbygging av yrkesskoler og gymnas, høgskoler og universiteter. Sterk innsats i forskningen.

— — —
Boligbyggingen økes vesentlig. Kravet til egenkapital skal reduseres.

— — —
Økt innsats i moderne vegbygging. Transporten samordnes i rasjonelle kommunikasjonsplaner.

— — —
For å gi folket bedre muligheter i ferier og fritid må stat, fylker og kommuner sikre fjellvidder, skog og strandstrekninger.

— — —
Fem dagers arbeidsuke gjennomføres innen 1970. Arbeidstiden forkortes i takt med utviklingen i våre naboland.

— — —
Demokratiet i arbeidslivet fremmes gjennom de faglige organisasjonene, et målbevisst opplæringsarbeid og i de større bedrifter ved en demokratisk bedriftsforsamling.

— — —
Nye tiltak for å gjennomføre kvinnes likestilling i samfunnet.

Menneskene har fått friere og tryggere forhold ved at mange av Arbeiderpartiets tidligere programposter er gjennomført. Vi møter dem igjen i hjem og skole og på arbeidsplass som realiteter i vårt daglige liv. Våre sosiale trygder og institusjoner, den frie utdanning i godt utbygde skoler, den kortere arbeidsdag, de stadig mer demokratiske omgangsformer på arbeidsplassen, tryggingen av lønnstakernes rettigheter — alt dette har sitt utspring i våre sosialistiske idéer. Og alt dette er skritt på vegen fram mot et samfunn uten klasser.

Arbeiderpartiet vender seg nå til alle grupper av folket, og i alle landsdeler, om samarbeid og støtte til å løse en ny tids store felles oppgaver.

Et samfunn i forandringer.

Siden 1945 har vi opplevd en rik samfunnsmessig utvikling. Det som har skjedd, er sterkest markert ved at retten til arbeid for alle, som først sto i Arbeiderpartiets program, nå står i Grunnloven — formulert som en plikt for staten til å legge forholdene til rette for full sysselsetting. Vanligvis er det nå flere ledige plasser enn det er arbeidssøkere. For første gang i vår historie kan unge mennesker velge mellom forskjellige yrker, og det vil ikke være vanskelig for dem å finne en arbeidsplass når de er ferdige med sin utdanning eller læretid.

Det andre sterke innslaget i vårt arbeidsliv er dette: Mye arbeid som før bare kunne utføres ved hjelp av menneskelig arbeidskraft, kan nå gjøres raskere, lettere og billigere med nye tekniske hjelpemidler. Forandringene i arbeidslivet har vært så store at det er vanlig å si at vi opplever en ny teknisk revolusjon. Virkningene kan registreres i alle næringer — mest i industrien, men også i gamle næringer som jordbruk, skogbruk og fiskeri. I vårt land har vi hatt en særlig viktig vekstfaktor i den store utbygging av elektrisk energi. Elektrisitetsproduksjonen er firedoblet på 20 år, og er i 1964 over 12 000 kW-timer pr. innbygger. Det er mer enn i noe annet land.

Elektrisk energi og moderne maskiner endrer næringslivet i hurtig tempo. Industriarbeiderne opplever at maskinene overtar mer og mer av grov-arbeidet og de rutinemessige arbeidsoperasjoner. Skogbruket fikk i 1947

den første motorsag. Senere er andre motordrevne redskaper tatt i bruk, og tallet av skogsarbeidere er i enkelte bygder redusert til halvparten. Mekaniseringen i jordbruket har foregått over et lengre tidsrom med omtrent de samme resultater som nå i skogen. Kornbruket er blitt industrialisert.

— — —
En virkning av forandringene i arbeidslivet er at folk flytter fra en næring til en annen, fra utkantgrrender og utvær til bygdesentrer og landsdelsentrer. Vi er blitt et folk på flyttefot. Over 170 000 mennesker flytter hvert år fra en kommune til en annen. I årene 1950—1963 ble tallet av sysselsatte i jordbruk, skogbruk og fiskeri redusert med 130 000. I industrien steg tallet av arbeidere og funksjonærer med 21 000, i de tjenesteytende næringer — skipsfart, samferdsel, undervisning, helsestell, varehandel, administrasjon — steg tallet av sysselsatte med 140 000. Næringene er under omlegging, og menneskene bryter opp for å finne nye arbeidsplasser.

Disse forandringer i næringsliv og bosetting er en forutsetning for veksten, men de stiller samfunnet overfor svære oppgaver. Vi må sette i verk tiltak som motvirker en for sterk konsentrasjon av mennesker på noen få steder, og vi må gjøre en innsats for å løse problemene i de områder som er i sterk vekst. Ut over landet må vi reise vekstkraftige landsdels- og bygdesentrer med trygge arbeidsplasser i et godt samfunnsmiljø. En fram-synt, rask og effektiv innsats er nødvendig for å få plan og ledelse av arbeidsdelingen og bosettingen i landet.

— — —
Som sterk virkende drivkrefter i de forandringene som skjer i samfunnet, møter vi en gruppe mennesker som før har vært få i antall og i lang tid på avstand fra arbeidslivet. Det er vitenskapsmenn og forskere. I dag er det i verden langt flere forskere i arbeid enn i alle tidligere tider tilsammen. Svært mange av dem arbeider med oppgaver som næringslivet i alle forgreninger gjør seg nytte av, og som gir seg utslag i produksjon og levestandard.

Før forskerne ble aktive medarbeidere i næringslivet, steg levestandarden uhyre langsomt. Det var nesten ingen forskjell å merke i løpet av en menneskealder, annet enn bølgene mellom gode tider og krisetider med arbeidsløshet og fattigkasse. Nå opplever vi helt andre forhold: I løpet av 15 år, fra 1947 til 1962, steg det private forbruket med 50 prosent. Til dette bilde av stigende levestandard kan vi legge den økte verdi av fellesforbruket, som betyr stadig mer for alle innbyggere i landet.

Menneskenes forskertrang søker nå ut i verdensrommet. I slutten av 1964 var 100 kunstige himmellegemer med instrumenter i funksjon i bane rundt jorden, og 10 kunstige småplaneter i bane rundt solen. De første romskip hadde en rent vitenskapelig målsetting, men etter hvert har romvirksomheten blitt rettet mot den praktiske nytteverdi for samband, navigasjon og værvarsling. Likevel er dette bare interessante utposter av vitenskapens resultater. Av langt større praktisk betydning er vitenskapens virkninger i alle grener av produksjon og samfunnsliv. Elektroniske maskiner er i stand til å behandle store mengder data på en hittil ukjent, rask og effektiv måte. Den medisinske vitenskap har redusert sykdomsfrykten og gjort det lettere for folk å bli helbredet for alvorlige sykdommer. Vårt helsevesen sørger for at vitenskapens resultater kan rekke fram som en hjelp til alle. Levealderen stiger, folk beholder sin arbeidsevne gjennom flere år.

En gang var det vanlig å se samfunnets oppgaver i forskningen mest i sammenheng med den høyere undervisningen, men ellers var den et overskuddsfenomen, noe en burde ha råd til. I dag kan vi slå fast at de store landevinninger som er et resultat av forskerarbeid, bidrar mye for å

skape det grunnlaget som det moderne samfunnet bygger på. Forskningsvirksomhet og utdanning av forskere må gis høy prioritet ved universiteter og høgskoler, som også skal rekruttere og kvalifisere forskere til den stadig økende virksomhet i anvendt forskning. Forskning i de større bedrifter og selvstendige institutter for anvendt forskning må bygges systematisk ut. Dette blir mer og mer viktig for alle grener av næringslivet.

I et demokrati er det hele folkets oppgave og ansvar å forme samfunnet slik at vitenskapens resultater blir brukt til å gjøre levekårene rikere og tryggere. Det er viktig at forskerne tar aktivt del i arbeidet for å løse tidens problemer. Forskernes viten og de store folkegruppens utålmodige strev for et bedre samfunn er dynamiske krefter i framgang og vekst. Et forbund av disse krefter kan forme det nye samfunnet som gir trygghet i forandringenes verden.

— — —
Kvinnene har etter loven stort sett likestilling med menn i vårt samfunn — lik stemmerett, den samme valgbarhet til offentlige tillitsverv, den samme rett til utdanning. I arbeidslivet er prinsippet om lik lønn for likeverdig arbeid godtatt.

I praksis er det på mange områder langt fra full likestilling mellom kvinner og menn. Både i staten og kommunene og i det private ervervsliv er det få kvinner i ledende stillinger. I høyere utdanning deltar det færre kvinner enn menn. I Stortinget er det noen få kvinnelige representanter, i de nye fylkestingene og i kommunestyrene er det forholdsvis enda færre. Det ligger dyptgående samfunnsmessige og psykologiske årsaker til grunn for den forskjellen som eksisterer mellom de formelle og de virkelige rettighetene.

Utviklingen i vår tid vil i stigende grad gjøre det mulig for kvinnene å nytte de rettighetene de formelt har til utdanning og arbeid. Den vil også gjøre det nødvendig for samfunnet å legge forholdene slik til rette at kvinnene kan finne fram til en livsform som setter dem i stand til å nytte en ny tids muligheter. Dette vil kreve praktiske tiltak av forskjellige slag. Men vi må også legge vekt på å få endret tradisjonelle forestillinger om kvinnenes plass — i hjem og skole, arbeidsliv, organisasjoner og politisk virksomhet.

— — —
Tidens unge mennesker møter større muligheter enn før. Det blir stadig bedre høve til utdanning og opplæring, og det er som regel lett å få arbeid. Men samtidig er alt i stadig forandring. Ungdommen møter et komplisert og vanskelig samfunn. En ung slekt skal forme et liv i frihet og trygghet, i en tid som både har gitt store muligheter, og som har gitt menneskeheten midler til å utslette seg selv. Ungdommen møter ikke samfunnet som et dekket bord. Den møter verden som en utfordring, der ungdommens egen holdning og innsats kan bli bestemmende for hva framtiden skal bringe menneskene.

Grunnlaget for økonomisk vekst.

I et samfunn i sterk forandring kan menneskenes trygghet og trivsel sikres bare ved samarbeid og større solidaritet. Vår innsats må bygge på felles tiltak og planøkonomi. Det norske Arbeiderparti vil føre en politikk som sikrer arbeid for alle, en sterk økonomisk vekst, en sosialt forsvarlig inntektsfordeling og en harmonisk utvikling i de forskjellige landsdeler. For å nå disse mål må vi føre en aktiv vekstpolitikk basert på disse grunnleggende forutsetninger:

Vi må mer enn før bygge næringslivet ut på områder der forskning, god utdanning og faglig dyktighet er avgjørende for veksten. I tiden som kommer er vi henvist til å søke muligheter for ny økonomisk vekst i produksjon hvor vårt land ikke har naturgitte eller tradisjonelle fortrinn. Det vil bli nødvendig med videre foredling av egne og importerte råstoffer. Skipsfartens vekst er knyttet til en fundamental strukturendring av flåten. Fortsatt har vi store muligheter for økt virksomhet i industrier som trenger store kraftmengder. Derimot er råstoff-grunnlaget i fiskeriene, skogen og gruvene begrenset. På lengre sikt vil den industrielle framgangen i utviklingslandene få virkninger for vekstretningen i vårt eget land.

Vi vil i vårt land holde en økonomisk og sosial standard på høyde med andre moderne industriland. Investeringene må da holdes på et høyt nivå. Det er kostbart å bygge ut et land med så spredt bosetting, store avstander og vanskelige geografiske og klimatiske forhold. Vår skipsfart og deler av norsk industri er svært kapitalkrevende. Den videre modernisering og utbygging av andre næringer krever også en betydelig innsats av kapital. Alt dette fører til store investeringer.

Ved en meget stor import og eksport tilpasser vi oss en rasjonell internasjonal arbeidsdeling. Vår levestandard er avhengig av det økonomiske samkvem med omverdenen. Den grunnleggende tendens i verdensøkonomien går i retning av store markeder, økt samhandel, færre handelsrestriksjoner og større gjensidig økonomisk avhengighet mellom nasjonene. Kortvarige skritt tilbake endrer ikke dette langsiktige perspektivet. For små land er denne utvikling en forutsetning for å kunne nytte fullt ut de store vekstmuligheter som blir skapt av moderne vitenskap og teknologi.

Felles plan og felles innsats.

For å fremme sterk økonomisk vekst og sikre menneskene trygghet og trivsel, må vår innsats bygge på demokratisk planøkonomi. Alle produksjonsfaktorer skal nyttes fullt ut. Men hvis vi setter i gang mer enn vi har økonomisk evne til, blir resultatet forsinkelser, mindre vekst, prispress og valutavansker. Oppgavene må være forsvarlig samordnet og avveid innenfor en realistisk ramme. Det gir grunnlaget for en balansert økonomisk vekst.

På grunnlag av erfaringer og moderne forskning må vi utvikle hensiktsmessige virkemidler i den økonomiske politikken. Et sentralt virkemiddel er statsbudsjettet, som bør gjøres opp slik at det sikrer nødvendig sparing. Budsjettet er et viktig middel til å sikre veksttempo og sysselsetting, til å løse felles samfunnsoppgaver og til å fremme viktige sosiale og kulturelle mål. Samtidig må budsjettet være sterkt nok til å motvirke prisstigning og for store underskott i utenriksøkonomien. Et forsvarlig balansert budsjett gir de beste muligheter også for å bruke statsbankene etter sine formål.

Trygghet og trivsel avhenger av at de felles oppgaver blir løst effektivt. Kostnadene må dekkes ved direkte skatter, avgifter og trygdepremier. For å vurdere skatte- og avgiftssystemets virkninger må det hele sees i sammenheng og i forhold til de offentlige utbetalinger til trygder, utdanning, helsestell, samferdsel, pristilskott og andre ytelser. Systemet må formes slik at det samlet virker rettfærdig etter inntektsnivå og forsørgelsesbyrde. Samtidig må det gi rom for en effektiv løsning av de store felles oppgaver i det moderne samfunn. Når disse prinsipper følges, bør valget av skatte-

former være et praktisk spørsmål. Det må også legges vekt på at en velger skatteformer som er mest mulig enkle å administrere og kontrollere.

Enkelte skatteformer er i sine hovedtrekk svært gamle. Det gjelder særlig den direkte skatten til stat og kommuner. Hovedsvakheten ved den direkte skatten er at den alltid rammer lønnsinntekter hardere enn næringsinntekter, og at den tross en kostbar administrasjon er vanskelig å kontrollere effektivt. Hele vårt skatte- og avgiftssystem vil bli vurdert på ny med sikte på et samlet system som trykker en rettferdig fordeling av skattene, og som samtidig gjør det mulig med et moderne samfunns store felles budsjetter. Staten bør hvert år gi ut en oversikt som på en enkel måte gjør forståelig budsjettets og skattenes virkninger for den enkelte.

— — —

Folkepensjonen er en sosial sak. Pensjonsordningen skal baseres på omfattende opplegg av fond. Dette vil få stor betydning for sparing og kapitalinvesteringer. Fondet forvaltes av samfunnet.

De folkevalgte organer skal fortsatt trekke opp retningslinjer som alle kredittinstitusjoner skal følge i bank- og kredittvirksomheten. Statsbankenes virksomhet bygges videre ut. Det opprettes en Statens Forretningsbank, som vesentlig skal ordne driftskreditter. Samarbeidet mellom staten og kredittinstitusjonene ordnes ved en rammelov.

— — —

20 års sterk og sammenhengende økonomisk vekst har forandret livsvilkårene i landet. Med denne vekst har det imidlertid fulgt et stadig press på prisnivået og underskott i utenriksøkonomien. For å kunne fortsette vekstpolitikken må vi ikke tape konkurranseevnen overfor utlandet. Stigningen i kostnadsnivået må holdes under kontroll. Det er nødvendig med en aktiv overvåking og kontroll av prisene.

Mange faktorer påvirker denne utviklingen. Noen avgjøres av offentlige myndigheter, andre av de store organisasjonene. Et samspill mellom Regjeringen og arbeidslivets og næringslivets organisasjoner er nødvendig for å sikre en best mulig balansert vekst.

Avtaler om lønns- og arbeidsvilkår bør sluttes mellom arbeidslivets parter. En inntektspolitikk for hele folket kan ikke føres av noen enkelt organisasjon. Den kan bare komme i stand ved samarbeid mellom organisasjonene og med statens medvirkning. Arbeiderpartiet vil for dette formål gå inn for fastere organiserte samarbeidsformer mellom staten og de store organisasjonene.

En slik samordning må også ta sikte på en relativ bedring av vilkårene for lønnsstakere med lavere inntekter. Inntektsoverføringer til enkelte næringer bør mest mulig skje i former som ikke presser prisnivået oppover. Muligheter for å unngå at staten skal være direkte motpart i inntektsavtaler med næringsgrupper bør undersøkes.

— — —

Fem dagers arbeidsuke gjennomføres innen 1970. I takt med utviklingen i våre naboland er det vårt mål å gjennomføre 40 timers arbeidsuke. Veksten i vår produksjon og utviklingen i andre land vil avgjøre om 5 dagers arbeidsuke kan gjennomføres på grunnlag av 42½ timers eller 40 timers arbeidsuke. Ved treskiftarbeid gjennomføres 40 timers arbeidsuke samtidig med fem dagers arbeidsuke.

I samarbeid med vedkommende gruppers organisasjoner må det arbeides for en bedre ordning av ferie og fritid for dem som ikke har lovfestede rettigheter om dette. Det gjelder husmødrene, og det gjelder jordbrukere, fiskere og mindre næringsdrivende.

I den videre utvikling av arbeidsvilkårene skal vi ta sikte på etter hvert å fjerne den ulikhet som fins mellom arbeidere og andre ansatte når det gjelder ansettelsesvilkår, arbeidstid, ferier og lønn under sykdom.

— — —

Det moderne samfunn har store oppgaver å løse, og må derfor bygge ut en effektiv og byråkratisk offentlig administrasjon, som ikke stenger for nødvendig og smidig kontakt mellom folket og administrasjonen.

I samarbeid med de ansatte må administrasjonen utvikles slik at den blir fri for byråkratiske metoder og innstilt på å rettlede og hjelpe dem som søker kontakt med den. Opplæring av tjenestemenn og tillitsmenn må legge vekt på løsningen av disse menneskelige problemer.

De sentrale regjeringskontorer bør organiseres for i første rekke å løse de politiske og andre større oppgaver som skal avgjøres av Stortinget og Regjeringen. Den praktiske gjennomføring av vedtakene bør så langt det er hensiktsmessig og forsvarlig overlates til etater utenfor departementene. Når nye oppgaver blir tatt opp, eller en offentlig virksomhet blir vesentlig utvidet, må det sørges for tilstrekkelig styrking av den administrasjon som skal planlegge, lede og kontrollere virksomheten. All offentlig administrasjon må være underlagt effektiv demokratisk kontroll.

Harmonisk utbygging av hele landet.

Vi trenger bedre planer for utbygging av næringsliv og bosetting i hele landet. Det stiller store oppgaver som en ny tid krever løst på en ny måte. Dimensjonene og tempoet i planleggingen må tilpasses de store forandringer som finner sted hvert år. Planene bør gi retningslinjer for et tiår — i disse hovedtrekk må de peke enda lenger.

Reguleringsplaner skal vise arealer for industri, ferdselsårer og boliger, og sikre forsyning med vann og elektrisitet. Arealer for friluftsliv og idrett må sikres, og sosiale og kulturelle institusjoner få sin naturlige plass. Det bør legges stor vekt på å skape miljøer der menneskene kan trives. Store friluftsområder vil kreve sin spesielle planlegging.

Utarbeidelse av tidsmessige reguleringsplaner krever ofte samarbeid mellom kommuner, i regioner, i enkelte tilfelle mellom fylker og for hele landsdeler. Arbeidet med planene skal ledes av politisk ansvarlige organer. Det må gjennomføres de lovregler og administrative tiltak som trenges for å kunne sette ut i livet planer som gjelder regioner eller landsdeler. Et økonomisk kartverk er nødvendig som grunnlag for moderne regulering, og slike kart må bli ferdig så snart som mulig.

— — —

Det blir en hovedoppgave i årene framover å legge forholdene til rette for økonomisk vekst i de strøk av landet som er blitt liggende etter. Samtidig skal vi legge grunnlaget for en balansert utvikling i de områdene som nå har den største tilflytting og konsentrasjon av bosettingen.

Det må skapes nye vekstsentra ute i distriktene. En aktiv lokaliseringpolitikk kreves for å få plassert lønnsomme bedrifter i slike sentra. Det må ved spesielle tiltak gjøres økonomisk fordelaktig å starte virksomhet i planlagte vekstsentra. Det bør også kunne skje en offentlig utbygging av industrilokaler og større industriområder for bortleie og salg. Det er nødvendig at banker og kredittinstitusjoner dekker behovet for investerings- og driftskapital. I mange av de økonomisk svake områder ved kysten og i fjellet vil utviklingen av moderne turisme kunne gi betydelig økte inntektsmuligheter. Plasseringen av nye høgre skoler og av helseanstalter må

samordnes med distriktsutbyggingen. Virkemidlene må utformes slik at det blir mulig å nå de mål som stilles i distriktspolitikken.

Den tekniske og økonomiske veiledning i distriktene styrkes etter hvert som utbyggingen går fram. Yrkesopplæringen og skolering av voksen arbeidskraft utvikles som ledd i arbeidet for å skape nye næringstiltak.

Arbeidsfordelingen mellom stat, fylker og kommuner i utbyggingsarbeidet tas opp til ny vurdering. Sammen med statens planleggingsorganer må fylkeskommunene lede den regionale planlegging som skal utføres av kommunene. Fylkeskommunen bør overta de interkommunale utbyggingsopp-gavene med økonomisk støtte fra staten.

Nødvendige tiltak må treffes for å sette kommunene i stand til å sikre tilstrekkelige grunnarealer og til å bygge dem ut.

Forholdene skal legges til rette for best mulig å nytte de store mulighetene vi har for et rikt og variert friluftsliv. Den moderne utvikling fører til at samfunnet mer enn før må medvirke til å sikre friluftsarealer. Den økte konsentrasjonen av bosettingen, bedre økonomi i familiene, fire ukers ferie, fem dagers arbeidsuke — alt dette vil føre til økt utfart til friluftsområdene. Dette gjør det til en viktig samfunnsoppgave å trygge fri ferdsel i mark, skog og fjell og til sjø og strender.

Større friluftsområder bør sees som en enhet, uavhengig av kommune- og fylkesgrenser. Friluftsarealene langs kysten og rundt sentrale innsjøer og vassdrag må bevares. Det er særlig viktig hurtig å sikre tilstrekkelige friluftsarealer i nærheten av de større byene.

Retten til fri ferdsel i naturen må sikres. Der grunnen er privat, bør folkets interesser så langt råd er trygges gjennom frivillige ordninger med grunneierne. Samfunnet skal i samarbeid med fritidsorganisasjoner og grunneiere åpne videst mulig adgang for alle til å drive jakt og fiske.

Vilt- og fiskepleien baseres på resultatene av forskningen, som bygges videre ut. Det må legges stor vekt på tiltak for å øke fiskebestanden i elver og vann.

Friluftsområder og hyttebygging bør reguleres. Samfunnet må sikre den nødvendige grunn til campingplasser, badestrender, havner og opplagsplasser for båter. Private spekulasjonsskjøp av friluftsarealer må hindres.

God utdanning for alle.

All ungdom må ha lik rett til utdanning, uansett hvor den enkelte bor i landet, og uten hensyn til foreldrenes økonomi.

De store ungdomskullene og den voksende interesse og det økte behov for utdanning vil i årene som kommer skape et sterkt press på skoleverket. Det må derfor legges stor vekt på at investeringene gir flest mulig elevplasser. Streng prioritering i skolesektoren er nødvendig for å løse de viktigste oppgavene. I en overgangstid vil det være nødvendig med ekstraordinære tiltak for å gi flest mulig plass i de utdanningsinstitusjonene vi har.

Den 9-årige barne- og ungdomsskolen skal bli grunnpilaren i vårt utdanningssystem. Overgangen til 9-årig skole må føres videre så raskt som mulig, og bør langt på vei være fullført i løpet av stortingsperioden. Med sikte på en stadig bedring av vårt skoleverk må det drives omfattende forsøk. I samarbeid med interesserte kommuner bør det også gjøres forsøk med frivillige leikeklasser for barn under 7 år.

De videregående skolene må utvikles slik at de byr de unge variert og allsidig yrkes- og almenutdanning fram til 19 års alderen. Faginnhold og

undervisningsmetoder må bygge på det grunnlag den 9-årige enhetsskolen gir. Yrkesskolenes kapasitet må bygges ut i samsvar med behovet for kvalifisert arbeidskraft, og de må gis muligheter for å styrke undervisningen i samsvar med den tekniske utvikling. Også yrkesskolene må gi undervisning i allmenndannende fag. Gymnasiet bør gi et mer variert tilbud av allmennutdanning. Praktiske og teoretiske fag må vurderes som likeverdige. Det bør være reelle muligheter for overgang mellom de ulike skoleslag.

Universiteter og høyskoler må bygges ut i raskt tempo. Nye universiteter opprettes i Trondheim og Tromsø. Det bør planlegges et nytt universitet i Sør-Norge. Det bør også utarbeides planer for en ny teknisk høyskole. Adgangen til studier ved universiteter og høyskoler bør ikke utelukke baseres på resultater ved examen artium. Universitetene og høyskolene bør rasjonalisere og effektivisere studiene, slik at studietiden kan kortes ned og kapasiteten utnyttes best mulig.

Lærerskolene må bygges ut med sikte på en hurtig avvikling av lærermangelen. Det må legges betydelig vekt på tilfredsstillende utdanningsforhold for faglærere. Ved universitetene må den pedagogiske side ved lærerutdanningen bygges ut. For lærere som allerede arbeider i skolen, er det nødvendig med faglig og pedagogisk ajourføring til nye oppgaver.

Den eksamensfrie folkehøgskolen er en viktig del av vårt skoleverk. Den har sin naturlige plass også i et samfunn hvor skoleverket er godt utbygd.

Det bør bygges utdanningsveier som kan imøtekomme yrkeslivets behov for arbeidskraft med kvalifikasjoner som svarer til examen artium med tillegg av ett eller to års yrkesutdanning.

Den teknologiske utvikling i arbeidslivet betyr at det i tilstrekkelig omfang må finnes fram til faste former for etterutdanning og yrkesmessig omskolering. Det må sikres tilfredsstillende opplæringsmuligheter for dem som i voksen alder ønsker å utdanne seg for et nytt yrke.

Etter hvert som fem dagers arbeidsuke blir alminnelig i arbeidslivet, må den også gjennomføres i skoleverket.

Utdanningssystemet må være i pakt med den tekniske, økonomiske og sosiale utvikling. Pensum og arbeidsmetoder må være i samsvar med vår tids krav. Utdanningen skal gjøre elevene best mulig skikket til den situasjon de etter skoletiden møter i yrkes- og samfunnslivet. Skolen skal også være med å gi den enkelte innhold i livet, hjelpe til å utvikle allsidige interesser og til å vurdere og handle selvstendig. I alle skoleslag må elevene få innføring i samfunnsfag.

Målet er å sikre gode muligheter til utdanning for alle. Ordningen med studielån, stipend og andre tiltak bygges ut. Det må reises boliger og elevheim for studenter, skoleungdom og lærlinger som må bo utenom hjemmet.

Kunst og kunstnere — kultur og idrett.

I det moderne samfunn har den økonomiske og sosiale utviklingen skapt et nytt grunnlag for åndelig frigjøring og kulturell utfoldelse. Samfunnet har også blitt rikt nok til å gi kunsten og kunstnerne bedre vilkår og større oppgaver. Innsatsen for kunst- og kulturformål må økes vesentlig, og kunstnerne bør få stimulerende arbeidsforhold.

Samfunnet må gi dem som har vist betydelige kunstneriske evner, høve til å arbeide med sin kunst. Ordningen med arbeidsstipend bygges videre ut. Institusjoner for utdanning av kunstnere styrkes.

Det nye kulturfondet vil gi muligheter for å støtte norsk litteratur og for å gi ut verdifulle utenlandske verker. Fondet bør også støtte kunstgrener som arbeider særlig tungt. Det kan også bidra til å betale større engangstiltak, i første rekke kulturbygg.

I framtidens Norge vil kulturpolitikken få en bred plass. Det må legges vekt på å føre kunsten ut til alle grupper av folket. Riksteatrets og Riksgalleriets turnévirksomhet utvides. Tanken om Rikskonserter bør settes ut i livet. Radio og fjernsyn bygges best mulig ut til alle steder i landet. Norsk Riksringkasting må ha en fri stilling overfor alle pressgrupper.

Staten må stimulere kommunene til å utvikle kulturmiljøer. Samfunns- husene vil mange steder være naturlige sentra. Staten bør støtte amatør- kunsten og det frivillige opplysningsarbeidet. Gode offentlige biblioteker har sin selvfølgerlige plass i det lokale kulturmiljø. I størst mulig utstrekning åpnes skolene for kulturell aktivitet utenom skoletiden. Arbeidet i skolen styrkes for å vekke interesse og skape forståelse for kunst.

Frigjøringen fra det tunge slitet, stillesittende arbeid inne i hus og de nye transportmidler skaper nye behov for fysisk trening. Idretten får da stadig større betydning for folkehelsen. Det må derfor skapes muligheter for at alle grupper av folket kan drive idrett. Skolene skal gi plass for teoretisk og praktisk opplæring i fysisk trening. Det må bygges ut nød- vendige idrettsanlegg. Der det er hensiktsmessig, bør idrettshaller, svømme- haller og idrettsplasser bygges ut i tilknytning til skolebygg og samfunns- hus. Behovet for instruksjon dekkes så langt det er mulig. Bedriftsidrett, helsesport og sjømannsidrett utvikles videre.

Ungdomslagene spiller en stor rolle i det aktive ungdomsarbeidet. Det gjelder politiske, religiøse og humanitære lag, og idrettslag. Ungdomslagene bør få økt støtte fra stat og kommuner.

Ny giv i boligbyggingen.

Tempoet i boligbyggingen må økes vesentlig. Nærmere en halv million boliger er bygd siden 1945. Men ennå er ikke tilbudet i takt med etter- spørselen. I årene som kommer må vi regne med fortsatt stor tilflytting til byer og tettbygde strøk, og de voksende ungdomskullene vil etter hvert føre til økt boligetterspørsel fra nygifte.

Det må bli flere fire roms leiligheter for familier med barn i større boligbygg. Det bygges flere moderne leiligheter også for enslige.

Boliglagene og andre som prosjekterer nye hus, bør ta sikte på et blandet miljø av familieleiligheter, aldersboliger og boliger for enslige. Det bør bli lettere adgang til bytte av bolig når behovet endres.

Boligmiljøet skal gi trygghet og trivsel. Det må skje en målbevisst tilrettelegging av barnas og de unges miljø utenfor heimen. Vi har i dag for få leikeplasser, barnehager og andre daginstitusjoner for barn. Behovet vil bli enda større i årene framover. Det må bli en viktig oppgave å bygge ut slike daginstitusjoner. De unge skal i sitt boligmiljø ha muligheter for å drive idrett og lagsarbeid. Under planleggingen og utbyggingen av bolig- områdene må det tas tilstrekkelige hensyn til behovet for kjøpesentrer og for sosiale og kulturelle anlegg.

En vesentlig øking av tempoet i boligbyggingen forutsetter en aktiv offentlig tomtepolitikk. Det betyr at kommunene i større utstrekning enn nå kjøper opp tomtearealer og opparbeider dem med veg, vann og kloakk. Kommunene bør derfor få forkjøpsrett ved omsetning av slik grunn som er aktuell til utbyggingsformål. Fortrinnsvis skal kommunene beholde eien- domsretten til grunnen og feste bort tomtene etter hvert som byggingen blir aktuell. Staten letter kommunenes muligheter for en aktiv tomtepolitikk ved en utbygging av ordningen med lån fra Kommunalbanken og gjennom ordningen med grunnkjøpsobligasjoner. Gevinstbeskatningen ellers tas opp

til revisjon med sikte på å begrense tomteprisstigningen, styrke kommunenes stilling på tomtemarkedet og øke tilbudet av tomter.

Boligbyggingen planlegges over lengre perioder. Byggeforskningen bygges ut og settes sterkere inn på produksjonsprosessen. Byggearbeidet må fortsatt rasjonaliseres. En vesentlig øking av tempoet i boligbyggingen forutsetter at de mest effektive byggemetoder blir tatt i bruk.

I distrikter med stor boligetterspørsel vil det fortsatt være nødvendig å føre kontroll med husleiene.

Kommunene bør aktivt hjelpe de leieboere i gamle leiegårder som er interesserte i på kooperativ basis å erverve de husene de bor i.

Ved lov må en legge grunnlaget til rette for sanering av gamle bygg som det ikke passer å bo i, eller som må fjernes av hensyn til trafikken.

Pensjon for hele folket — sosial trygghet.

Folkepensjonen blir den største sosiale reform som noen gang er gjennomført i Norge. Arbeiderpartiet går inn for en folkepensjon som kan gi virkelig økonomisk trygghet i alderdommen og for familien, hvis forsørgeren faller fra i yrkesaktiv alder. Når folkepensjonen er fullt utbygd, vil den gi den enkelte en pensjon på om lag 2/3 av gjennomsnittsinntekten i de beste arbeidsår. De laveste inntektene må gis forholdsvis høyere pensjon. Pensjonsordningen skal omfatte alle og må utvikles i takt med det alminnelige inntektsnivå i samfunnet.

Alderstrygdens satser vil bli økt når folkepensjonen trer i kraft. De vil svare til grunnpensjonen, som skal avløse de nåværende grunntrygder.

Det bør åpnes mulighet for å oppnå folkepensjon ved en lavere aldersgrense enn 70 år for yrkesgrupper hvor spesielle forhold tilsier det. Utgiftene ved en slik lavere aldersgrense finansieres av de næringene det gjelder.

De økte utgifter ved folkepensjonen skal finansieres ved avgifter på produksjonen for lønnsstakere, fiskere og jordbrukere. Andre selvstendige næringsdrivende skal dekke sine egne utgifter til pensjon.

Folkepensjonens fond skal forvaltes av samfunnets organer under Stortingets kontroll. Fondet skal trygge pensjonsordningen og bidra til å gi lån til den utbygging av landet som er nødvendig for at vi skal få et trygt økonomisk grunnlag for en moderne folkepensjon.

— — —

Arbeiderpartiet vil legge stor vekt på å bygge ut den sosiale omsorg og helsestellet.

De eldre må sikres større trivselsmuligheter. Det bør søkes muligheter for at eldre som ønsker å arbeide noen timer om dagen, kan få deltidsarbeid. Ved løsning av boligproblemene må en søke å ta omsyn til de eldres individuelle ønsker og behov. Helseservice og heimehjelp for eldre må bygges ut.

De handikapte må få muligheter til å nytte sine evner fullt ut. Spesialskolene må bygges ut, og det må legges opp en plan for forsert utbygging av varig vernet sysselsetting. I samarbeid med attføringsinstituttene, offentlige institusjoner og private bedrifter bør det sikres at handikapte får opplæring og sysselsetting som passer for dem.

Ordningen med husmorvikarer og heimesykepleiere bør utvides. Tilgangen til disse viktige sosiale yrkene må stimuleres. I årene som kommer må det legges stor vekt på utbygging av utdanningsmulighetene for personell i helse- og sosialarbeidet.

Retten til helsetjeneste og til god og effektiv behandling under sykdom må være mest mulig like for alle, uansett hvor de bor i landet.

Syketrygdens dagpengeytelser økes som en overgang til ordning med sykkelønn. Det må legges spesiell vekt på å heve ytelsene under langvarig sykdom.

Institusjonene og behandlingsmulighetene i barnevernet må styrkes. Det må reises en barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk i hvert fylke.

I edruskapsarbeidet må opplysningsvirksomheten bli tillagt stor betydning. Arbeidet med å hjelpe de alkoholskadde effektiviseres.

Arbeiderpartiet vil legge vekt på at løsningen av de framtidige helse- og sosialoppgavene kan skje i samarbeid med de frivillige organisasjonene.

Demokratiet inn på arbeidsplassen.

Videreføring av demokrati i arbeidslivet er en av de store oppgavene for norsk arbeiderbevegelse i årene framover. Vi tar sikte på å skape et samfunn hvor de demokratiske omgangsformene og prinsippene også er realisert i arbeidslivet.

De folkevalgte organers inngrep i den private råderetten over kapitalen har gitt oss stadig bedre garanti mot misbruk av nasjonale verdier på tvers av samfunnsinteressene. Når det gjelder lønns- og arbeidsforholdene, er arbeidsgivernes enevelde delvis erstattet av samarbeid og gjensidig anerkjennelse.

Men det er ennå mye igjen før idéene om menneskelig likeverd, frihet og fellesskap fullt ut er realisert. De ansatte har i dag ingen formell medbestemmelsesrett over de sentrale spørsmål i bedriftenes politikk. Vi er klar over at en nær kontakt og et kontinuerlig samarbeid i bedriften ofte kan bety like mye som lovfestede rettigheter, og dette samarbeid må ytterligere styrkes i årene som kommer. Men de som stiller sin arbeidskraft til disposisjon, må også få rett til representasjon i de ledende instanser i bedriften.

Nye framstøt for demokrati i arbeidslivet bør skje etter tre parallelle linjer:

For det første bør den nåværende samrådsordning, som har hjemmel i hovedavtalen mellom Landsorganisasjonen og Norsk Arbeidsgiverforening, utvikles videre.

For det andre må utvidelsen av hovedavtalens bestemmelser følges opp av et målbevisst opplæringsarbeid, slik at medbestemmelsesretten kan bli reell.

For det tredje må bedriftsorganisasjonen endres. Den nåværende bedriftsorganisasjon har fra et demokratisk synspunkt overlevd seg selv, og det må i større selskaper gis plass for en bedriftsforsamling som gir de ansatte mer innflytelse innenfor bedriften.

Utbygging av industri og kraftverk.

Den industrielle vekst vil avhenge av vår evne til å nytte de muligheter som skapes gjennom den raske teknologiske utvikling og framveksten av nye markeder. Skjerpet internasjonal konkurranse sammen med grunnleggende endringer i produksjonsteknikken vil gjøre det nødvendig med betydelige strukturendringer i norsk industri i årene framover.

Våre vannkraftkilder og den kraftkrevende industri må bygges ut i raskt tempo, videreførelsen av våre råstoffer i skogbruk og fiskeriene må framskyndes, og forholdene må legges til rette for utvikling av industrier som baserer seg på sterk forskningsinnsats og høyt kvalifisert arbeidskraft.

Vi må satse sterkt på teknisk-naturvitenskapelig forskning og utvikling som grunnlag for ny industriell ekspansjon. Det statlige fond for finansiell

støtte til forsknings- og utviklingsarbeider i industrien bygges ut. Staten bør inngå kontrakter med industrien om utvikling av nye produkter. Der det ansees formålstjenlig, bør det etableres permanente kontakt- og rådgivningsorganer med representanter for de respektive statlige etater og vedkommende industri.

Småbedrifter i håndverk og industri spiller en stor rolle i vårt arbeidsliv. De bør støttes i arbeidet med å sikre nødvendig kapital og med å skaffe høvelige lokaler. Veiledningstjeneste utvikles spesielt med sikte på de små bedrifter.

Industriens kapitalproblemer må løses for at den skal kunne følge med i konkurransen og ekspandere videre.

Utenlandske selskaper som tar opp næringsvirksomhet i vårt land, bør gis samme konkurransevilkår som norske bedrifter. Det må føres en aktiv politikk med sikte på å få teknisk avanserte selskaper i utlandet til å engasjere seg i industriprosjekter i Norge, fortrinnsvis i samarbeid med norske bedrifter. Utenlandske etableringer som baseres på utnyttelse av innenlandske råstoffer eller energiresurser, må vurderes nøye i hvert tilfelle.

Arbeiderpartiet vil gå inn for å skape en effektiv sentral industriadministrasjon. Det må skapes klare forvaltning- og ansvarsforhold mellom statsbedriftene, departementet og Stortinget.

Det økonomiske grunnlag for de bestående statsbedrifter må styrkes. Nye statsbedrifter bør reises dersom det ansees mest hensiktsmessig for å løse viktige industrielle oppgaver eller distriktsproblemer. Reising av nye statsbedrifter bør, når det er mulig, skje ved hjelp av de bestående statlige industriselskaper.

For å sikre en best mulig tilpassing av fagutdanning og yrkesopplæring til de krav og behov som næringslivet stiller, bør samarbeidet mellom industrien og de ulike skoler utbygges. For løsningen av de mange problemer som vår industri stilles overfor i årene framover, er det også nødvendig å få etablert et nærmere samarbeid mellom myndighetene og nærings- og arbeidslivets organisasjoner.

Kraftutbyggingen bør fortsatt foregå i et høyt tempo. Offentlig enerett til utbygging av vannkraft bør fastsettes ved lov. Samarbeidet i kraftsektoren må bygges videre ut med sikte på en rasjonell kraftutbygging og elektrisitetsforsyning. Mindre kraftselskaper bør slås sammen til større enheter, som sammen med andre tiltak vil kunne bidra effektivt til å stabilisere elektrisitetsforsyningen og utjevne kraftprisene.

På atomenergiens område har Norge et godt utgangspunkt i det forskningsmiljø som er bygd opp. Vårt land må sikres den vitenskapelige og tekniske standard ved atomforskningen som er nødvendig for å kunne følge med i utviklingen og tilpasse nye resultater til norske forhold.

Vi må gjennomføre en mer langsiktig planlegging av vår generelle energipolitikk.

Jordbruk og skogbruk i en ny tid.

Arbeiderpartiet vil i sin jordbrukspolitikk ta sikte på å gjøre næringen konkurransedyktig med andre heimenæringer og med jordbruket i andre land. Et familiebruk skal være så stort at det gir rasjonell sysselsetting hele året, og inntekter som kan måle seg med inntekstnivået i andre deler av næringslivet.

For å nå dette mål må vi gjøre små bruk større. Det kan skje på flere måter: Ved nydyrking og ved frivillig sammenslåing av bruk, ved å dyrke større arealer som på samvirkebasis kan nyttes til fôravl og beite. Prøve-

brukene viser veger til større avlinger med færre arbeidstimer. Staten må ta seg av jordformidlingen ved å kjøpe ledig jord og skog, som kan legges til bruk som er for små. Vi må verne om verdifull dyrket jord.

Samvirket i jordbruket bygges ut til også å omfatte samvirke om produksjonen, der det er praktisk mulig. Nabosamvirke oppmuntres og støttes. Et godt ordnet nabosamvirke kan spare arbeidskraft, bedre det økonomiske utbytte for dem som er med, og skape økt trivsel i dagliglivet. Nabosamvirke kan hjelpe til å gi en løsning på aktuelle ferie- og fritidsproblemer i jordbruket.

En stor del av jordbrukene våre er støttebruk i kombinasjon med arbeid i skogen, fiskeriene og andre næringer. Tiltak som settes i verk for å fremme en hensiktsmessig bruksstruktur, må ta hensyn til at arbeidslivet i bygdene har behov for rasjonelle støttebruk ved siden av selvstendige jordbruk.

Forskning, fagopplæring og veiledningstjeneste skal ha høy prioritet. Resultatene av forsøk og forskning må så raskt som mulig komme fram til jordbrukerne.

Foredling og god markedsføring av jordbruksvarer vies stor oppmerksomhet. På områder, der det er muligheter for lønnsom eksport, må disse utnyttes.

Omsetningsorganisasjonene må ledes etter gode demokratiske prinsipper. Både sentralt og lokalt har småbrukerne liten plass i ledelsen for disse organisasjoner. Krav fra småbrukerne om å rette på dette misforhold vil bli støttet.

Landbruksbanken skal dekke et rimelig behov for kreditt i landbruket.

Reindriftsnæringen styrkes ved spesielle tiltak, slik at også denne næringen kan gi sine utøvere et rimelig økonomisk grunnlag.

Målet for vår skogsbrukspolitikk er å nytte ut de store produksjonsmulighetene som ligger i våre skoger og gi våre skogsarbeidere trygge arbeidsplasser. Landets natur, som skaper vansker for jordbruket, gir relativt gode betingelser for skogbruk.

I Norge er jordbruk og skogbruk nøye knyttet sammen. To tredjedeler av alle jordbruk med over 5 dekar dyrket jord har skog. Driftsøkonomiske undersøkelser viser at det ofte vil lønne seg å øke innsatsen i skogbruket — og slike tiltak bør oppmuntres, også av den grunn at vi må regne med at importen av råstoff til treforedlingsindustrien etter hvert vil falle bort.

Skogreisningen fortsetter etter de planene som er lagt. Det oppmuntres til samdrift i gardsskogene. Staten og kommunene bør fortsette å kjøpe opp skog som kommer på salg, der det er hensiktsmessig av driftsøkonomiske grunner, og der private skogeiere på grunn av naturforhold og skogenes beliggenhet ikke vil sette inn kapital og driftsmidler for å oppnå tidsmessig produksjon. Kjøp av skog og mark bør også finne sted for å sikre friluftsområder, særlig i nærheten av byer og tettsteder.

Etter krigen har skogdriften blitt sterkt mekanisert. Spesialbygde lastebiler, motorsager, barkemaskiner, traktorer og vinsjer har gjort tusener av skogsarbeidere overflødige i deres gamle yrke. Denne mekaniseringen fortsetter med stor kraft. Vi bør her søke å rasjonalisere på en måte som ikke fører til unødige valutakrevende import av utstyr. Det må tas hensyn til de eldre skogsarbeidere som ikke kan omskoleres til den sterkt mekaniserte driften. Et enklere driftsapparat som høver for norske forhold, bør bygges opp. Vi bør nytte i skogen det store tall av traktorer som likevel fins i jordbruket.

Til skogsbilvegene bør det knyttes et mer finmasket nett av traktorveger som kan legge grunnlaget for økt utnytting av skogsvirket og en mer inten-

siv behandling av skogen. Det vil også sikre flere arbeidsplasser og økt produksjon. Nyere forskning har vist at en ved gjødsling kan nå store resultater ved dyrking av skog på myr og mark som det før ikke var lønnsomt å plante til.

Fagopplæringen av skogsarbeidere bør styrkes både med sikte på den mekaniserte driften og de forstlige krav som et moderne skogbruk stiller. Omskoleringen av skogsarbeidere som blir ledige, må bli vidd stor oppmerksomhet.

Både i jordbruk og skogbruk har mekaniseringen ført til sterk reduksjon av yrkesbefolkningen. Ved å bygge ut levedyktige sentra i alle landsdeler kan vi bidra til å løse de problemer som dette reiser i bygdene.

Et moderne og effektivt fiske.

Arbeidet med å fornye og modernisere fiskeflåten må fortsette. Slik forholdene er langs norskekysten, vil det være behov for en variert flåte både når det gjelder typer og størrelser. Vi må bygge ut bank- og havfiskeflåten i de strøk av landet som har naturlige muligheter for å drive en slik flåte. Vi må få i stand en tilfredsstillende ordning for toppfinansieringen av nye fartøyer.

Det må arbeides for å rasjonalisere tilvirkningen og innenlandsomsetningen og for å bedre de markedsmessige og handelspolitiske vilkår for vår fiskeeksport. Råstoffet må utnyttes bedre, så det økonomiske utbytte for fiskerne og landet kan bli større. Samvirket blant fiskerne må støttes.

Våre fiskerier er først og fremst en eksportnæring. Vårt eget forbruk av fisk er lite i forhold til det kvantum vi eksporterer. I de første 1960-årene har det totale oppfiskede kvantum fisk vist en synkende tendens.

På store deler av kysten vil næringslivet måtte bygge på fiskeriene, fordi mulighetene ellers er begrenset. Det er viktig å holde fangstmengdene oppe for å sikre råstofforsyningen til fiskeindustrien. For at det skal skje, må fiskeriene utvikles på en måte som gir slike arbeidsvilkår og inntekter at unge mennesker søker til yrket.

Arbeidet med å sikre naturgrunnet for våre fiskerier må fortsette. Vi må komme fram til en forsvarlig regulering og beskatning av fiskeforekomstene, og det kan bare skje gjennom internasjonale avtaler. Nasjonale fredningstiltak og andre regulerende bestemmelser må gjennomføres når det kan bidra til å styrke naturgrunnet. En 12 mils fiskerigrense opprettholdes. Forskning, praktiske fiskeforsøk og veiledning er nødvendig for at vi skal nå fram til et stadig mer effektivt fiske.

Staten må i samarbeid med kommunale og fylkeskommunale organer trekke opp regionalplaner for de offentlige grunnlagsinvesteringer i kyststrøkene. Statens støtte til fiskeriene utformes i samarbeid med fiskernes organisasjoner på grunnlag av den inngåtte hovedavtale.

Plan og samordning for samferdselen.

Målet er å ordne gode samferdselsmidler i alle deler av landet. De to viktigste oppgavene er å forme ut moderne, samordnede kommunikasjonsplaner og fortsatt øke tempoet i anlegg av moderne veger til å møte tidens biltrafikk.

Samferdselspolitikken må mer enn i dag bygge på forskning og tidsmessig planlegging. I alle fylker bør det utarbeides langsiktige kommunikasjonsplaner. Disse bør samordnes i planer for landsdelene og for hele landet.

Planleggingen bør også omfatte organiseringen av transportene i trafikk-lag og selskaper. Transportavviklingen må rasjonaliseres mest mulig. Ved fornyelse av rutekonsesjoner bør en undersøke mulighetene for å danne større trafikkselskaper som kan operere rasjonelt innenfor videre og naturlig avgrensede trafikkområder.

Trafikken i og omkring de større byene krever spesielle løsninger. En vesentlig del av den lokale persontransporten må her utføres av kollektive trafikkmidler, som må bli gjort effektive og tiltrekkende. Innfartsvegene til disse byene settes i stand til å ta den økende biltrafikken.

Innsatsen i vegbyggingen må økes ytterligere i de kommende år. Det veg-nettet vi har må gjøres brukbart for moderne biltrafikk, og nye veger må bygges. Hovedveger og bruer må styrkes for å tåle tyngre trafikk. Det må også satses på veg- og ferjeanlegg langs kysten.

Jernbanen må i godstransporten i større grad konsentrere seg om tung-transport over lengre avstander. Det må legges betydelig vekt på å utvikle knutepunkttrafikken. Sentralbanestasjonen i Oslo bygges ut. Omlasting av gods mellom jernbane og andre transportmidler må gjøres mest mulig rasjonell.

Samfunnet bør medvirke til rasjonalisering og modernisering av frakte-fartøyene i transporten langs kysten. Den bør utføres av færre, men mer effektive skip.

Flytrafikken utvikles videre ved å fullføre flyplassene i stamrutenettet og ved anlegg av nødvendige småflyplasser.

Videre utbygging av telefonen med sikte på å få bort ventelister så snart råd er.

Handel og skipsfart.

Varehandelen er en næring av stor betydning i et moderne samfunn. For-brukerne er interessert i at varehandelen kan by fram best mulig vare-utvalg ordnet på en rasjonell og effektiv måte, og bli i stand til å arbeide med de lavest mulige kostnader.

Det norske omsetningsapparat står bare ved begynnelsen av den utvikling varehandelen gjennomgår i enkelte framskredne land.

Behovet for utbygging og rasjonalisering stiller sterke krav til næringens utøvere. Der en planmessig utvikling av varehandelen gjør et samarbeid med myndighetene nødvendig, må samfunnet vise aktiv interesse for det.

Samarbeidsformene mellom handelsbedriftene må oppmuntres. Det vil kunne hindre en sosialt og økonomisk uheldig utvikling i en overgangstid til de nye former for distribusjon.

Slike omsetningsformer vil føre til store økonomiske enheter innen vare-handelen. Det er viktig at forbrukerkooperasjonen tar del i denne utvikling.

Det opprettes et fond for å legge mulighetene til rette for forskning og utvikling i handelsnæringen.

Handelslovgivningen bør mykes opp. En økt service overfor forbrukerne må kunne gjennomføres samtidig som næringens lønnsevne, og dermed de ansattes arbeidsforhold, bedres.

Opplysningsarbeidet overfor forbrukerne styrkes.

— — —
Vår handelsflåte vil til enhver tid måtte tilpasse seg den utvikling som finner sted i verdens handel. Med sikte på dette gjennomgår handelsflåten en omfattende strukturendring, og i samarbeid mellom rederne og sjø-mannsorganisasjonene blir arbeidet om bord rasjonalisert. Vårt største aktivum i internasjonal skipsfart er dyktige og velutdannede mannskaper.

Vilkårene i sjømannsyrket må være slike at folk vil ta arbeid i vår handelsflåte. Ved fastsettingen av disse må det legges vekt på at sjøfolk i utenriksfart lever borte fra hjemlandet. Dette arbeidsforhold gjør det nødvendig at velferdsarbeidet blir utvidet og styrket.

Det må arbeides med å få i stand obligatoriske førstereiskurs for dem som vil bli sjømenn.

Nye tekniske hjelpemidler gjør det påkrevd å sørge for bedre teoretisk og praktisk videreutdanning for alle mannskapsgrupper. Så snart som mulig bør det bli satt i gang kontrollert opplæring om bord og i land. Fagopplæringen bør avsluttes med prøve for å oppnå fag- og dyktighetsbevis.

Fred og samarbeid med verdens folk.

I pakt med sine sosialistiske idéer vil Arbeiderpartiet virke for å bryte ned skranker og fordommer som skiller folkene fra hverandre. Vi er kommet langt inn i atomalderen, og vi ser faren: en ny storkrig vil kunne legge verden øde. Men vi ser også nye muligheter. I solidaritet og samarbeid kan verdens folk legge grunnlaget for en varig fred, sikre økonomisk, sosial og kulturell framgang, og bygge opp et nytt samfunn, der menneskerettighetene skal gjelde for alle, uten hensyn til rase, kjønn, språk eller religion.

Arbeiderpartiet ser i oppslutningen om De forente nasjoner en hovedlinje i en utenrikspolitikk som kan gjøre det mulig å nå slike mål.

De forente nasjoner har i mange situasjoner brakt stridende parter sammen og spilt en stor rolle som mekler. I vanskelige situasjoner har FN kunnet sende styrker fra utenforstående land til konfliktområder, og på denne måte har det vært mulig å hindre eller begrense væpnede sammenstøt. Men dette har skjedd under store vansker som har hindret FN i å gripe inn med den kraft som verdensorganisasjonen burde ha. Arbeiderpartiet vil at Norge skal fortsette sin aktive politikk for å styrke FN som den viktigste fredsbevarende faktor vi har. FN må settes bedre i stand til å gjennomføre fredsbevarende operasjoner, og Norge må ta på seg de plikter som her også faller på oss. Arbeidet med å sikre at styrker raskt og effektivt kan stilles til rådighet for FN må fortsette, og det nordiske samarbeid som er innledet på dette området, føres videre.

Folkerepublikken China bør opptas som medlem av FN. Selv om den kinesiske regjering både i forholdet til India og andre naboland har ført og fører en politikk i strid med de krav som bør stilles til medlemmene av en internasjonal organisasjon, må det være å foretrekke at China er å finne innenfor FN, hvor søkelyset alltid er rettet mot konfliktsituasjonene i verden.

Inntil FN har nådd den styrke og effektivitet den må ha for å overvåke fred og rettssikkerhet i verden, og så lenge det ikke har skjedd en fundamental endring i forholdet mellom Øst og Vest, må Norge basere sin sikkerhetspolitikk på samarbeidet i Atlanterhavspakten, NATO.

Balansen mellom maktgruppens militære styrker har siden 1945 flere ganger hindret at farlige kriser har utviklet seg til krig. Men vi er ennå langt fra en varig løsning av sikkerhetsproblemene. Arbeiderpartiet vil at Norge gjennom FN skal arbeide for internasjonal og kontrollert nedrustning av de militære styrker på en slik måte at styrkebalansen ikke blir forrykket. De kjernefysiske våpen må bringes under internasjonal kontroll, med sikte på at de snarest mulig skal tilintetgjøres for godt. Inntil dette kan skje, er det av den største betydning at kjernefysiske våpen ikke spres, og at tallet på atommakter begrenses. Norge bør gå inn for at nasjoner

som ikke har atomvåpen, inngår en forpliktende avtale om ikke å produsere eller skaffe seg slike våpen. Skritt for skritt og i fellesskap må landene bygge opp en internasjonal rettsorden etter FN's prinsipper, og dermed skape et sikkert grunnlag for en varig fred.

Norge avgjør gjennom sine konstitusjonelle organer hvilke tiltak som til enhver tid er nødvendige for å ta vare på landets sikkerhet og uavhengighet. Arbeiderpartiet holder fast ved at fremmede militære styrker og atomvåpen ikke skal plasseres på norsk område. Dette standpunkt gjør det nødvendig å holde et effektivt beredskap av konvensjonelle styrker.

Det internasjonale samarbeid må stadig bli tilpasset de dyptgående politiske og økonomiske endringer som skjer over hele verden. Avspenningen har gitt oss muligheter for å utvikle kontakten med land i Øst-Europa. Det er både i vår og deres interesse at disse mulighetene utnyttes.

I arbeidet for å avklare vilkårene for en varig fred må forskning og vitenskap trekkes sterkere inn. All forskning som kan bidra til å gi større forståelse av fredsproblemene og løsning av internasjonale tvistemål må gis gode arbeidsmuligheter. På dette området bør det søkes et samarbeid i Norden.

Verden har gått inn i stormarkedenes tid. Norge har sluttet seg til Det europeiske Frihandelsforbundet (EFTA), og Arbeiderpartiet vil virke for å styrke EFTA, med sikte på et stormarked som skal omfatte hele Vest-Europa. Også land i andre verdensdeler bør kunne bli med i dette samarbeid. Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD), som knytter de vest-europeiske land sammen med USA, Canada og Japan i et samarbeid om vekstproblemer og handel, konjunkturpolitikk og utviklingshjelp, må opprettholdes.

Det nordiske samarbeid må fortsatt tillegges stor betydning i norsk utenrikspolitikk. Det praktiske samarbeid i lovgivning, kulturpolitikk og økonomi må føres videre. Vi må bestrebe oss på så langt det er mulig å opptre i fellesskap med de nordiske land i de internasjonale organisasjoner, hvor vi møtes som medlemmer.

— — —

Frigjøringen fra gammelt kolonivælde er et bilde på de store omveltninger som foregår i vår tid. Gamle koloniland, langt i øst eller langt i sør, trer fram som frie folk i selvstendige stater. De forente nasjoner startet etter krigen med 51 medlemsland, i 1964 var 115 land tilsluttet FN. Tretti av de nye medlemsstater er afrikanske. De kommer til vår felles verdensorganisasjon med de samme håp om likerett og innflytelse som alle andre frie land. Men de har nådd sin selvstendighet i en rivende utvikling og under vanskelige forhold som innebærer nytt konfliktstoff. Dette gjør det enda mer nødvendig at FN blir en effektiv fredsbevarende organisasjon.

Vi opplever det alt sammen, både frigjøringen og fattigdommen, som en del av vår egen historie. Vi vet at nasjonal frihet er en forutsetning for frigjøring fra økonomisk underkuing. Vår erfaring er også at fattigdom og bitter klassekamp hører sammen. Samarbeid om økonomisk vekst som fører til en bedre fordeling av verdens goder, er aktivt fredsarbeid.

Arbeiderpartiet mener at Norge må støtte alle nasjoners krav om frihet og selvstendighet, og at vi må arbeide for at frigjøringen skjer på fredelig veg.

Arbeidet for å bedre utviklingslandenes økonomiske kår bør ikke betraktes som noen ensidig hjelp. Et samarbeid for å heve levekårene i de fattige land er også i industrilandenes egen interesse. Gjennom FN og ellers er det organisert et omfattende arbeid for å hjelpe utviklingslandene til å bygge opp sitt eget næringsliv, sitt helsestell og sine skoler. For at dette arbeidet

kan bli effektivt, må utviklingslandene selv gjennomføre reformer som er nødvendige for en moderne økonomisk utvikling, avskaffe foreldede privilegier, hindre sosial urettferdighet og søke å begrense den voldsomme befolkningsvekst.

De velstående landene i vest kjøper råvarer fra utviklingslandene i store mengder, men til lave priser. Vi vet at de mennesker som lager dem, lever i en heksegryte av sosial nød. For menneskene i utviklingslandene vil det lett kunne se ut som om de rike land får større fordeler enn de gir innrømmelser. Vi må gå inn for at utviklingslandenes råvarepriser stabiliseres i den internasjonale samhandel.

Ved et aktivt opplysningsarbeid må vi vinne bred forståelse for at tiltak i utviklingslandene også er i vår egen interesse. Vi må i vårt eget land skape den økonomiske styrke som etter hvert kan gjøre det mulig å bringe de offentlige og private tiltak hvert år opp til samlet 1 prosent av vår nasjonalinntekt. De statlige bevilgninger må økes i de nærmeste år. Vi ser det som en viktig oppgave å sende fredskorps til utviklingslandene for å komme vanskelig stillede mennesker til hjelp og for å oppnå bedre kontakt med dem. Så langt forholdene ligger til rette for det, bør vi også bidra til økonomiske utbyggingsprosjekter.

De største menneskelige problemer i vår tid møter vi i disse fattige områder, som også er de største og folkerikeste i verden. Avstanden mellom rike og fattige land undergraver samtidig freden og kan føre til konflikter som truer alle folks sikkerhet. Veldige oppgaver ligger foran oss og krever sin løsning. For første gang i historien kan menneskene skaffe seg de hjelpemidler som skal til for å avskaffe fattigdommen — også i verdensmålestokk.

De innsendte forslag.

Fra avdelingene forelå disse forslag:

Saklista pkt. 6, Arbeidsprogrammet:

12. *Fra Bygningsnekkernes Fagforening, NBIAF, avd. 1, Oslo:*

Forslag til partiets arbeidsprogram for 1966—1969.

Byggevirksomheten. Bygging av boliger, sykehus, skoler m. v. må standardiseres og rasjonaliseres. Når det nedsettes byggekomitéer må det tas med fagfolk fra bygningsindustrien så det kan øves strengere kontroll med arkitektenes og konsulentenes utforming av ovennevnte bygg.

Vi mener at byggeprisen kan reduseres betraktelig med enklere utførelse, spesielt på skoler og sykehus, ut fra dette prinsipp vil det frigjøre arbeidskraft slik at det derved kan bygges mere og hurtigere.

Boliger, yrkes- og dagskoler må i alle tilfelle prioriteres framfor universiteter og høgere skoler.

Folkepensjon. Vi mener at folkepensjonen gjennomføres hurtigst mulig, og etter Arbeiderpartiets retningslinjer og opplegg.

Bank- og forsikringsvesen. Bank- og forsikringsvesen nasjonaliseres, og det første skritt i den retning bør være opprettelse av en statens forretningsbank.

Industriutbyggingen. All ny storindustri bør finansieres over statsbudsjettet og drives i statens regi og fortrinnsvis legges til industrifattige strøk i landet.

De militære utgifter. Vår økonomiske evne tillater ikke høyere bevilgninger enn det som er i dag. Vi mener det bør føres en strengere kontroll med forbruket av midlene slik at hver krone utnyttes effektivt og rasjonelt. Tjenestetiden settes til 9 måneder da vi trenger de unge i arbeidslivet.

Utdanningen. Da det erfaringsvis viser seg at kvinnelige sykepleiere slutter i yrket etter få år, da de gifter seg, mener vi at det bør satses på utdanning av mannlige sykepleiere for å dekke mangelen på sykepleiere for framtiden.

Da det framtidige samfunn ikke kan bestå av bare forskere, kontor- og handelsfolk, mener vi at det må satses mer på yrkesutdanning for de unge som ikke velger å gå de høgere skoler, og at det bygges hybelhus for disse i likhet med det som er gjort for studentene.

Priser og omkostninger. Det må øves sterkere kontroll med priser og avanse. Mellomleddene kan reduseres, om nødvendig kan Prisloven brukes for å holde prisene mer stabile.

Vi mener det bør ansettes flere statsautoriserte revisorer for å få en sterkere kontroll med de næringsdrivende.

Vi må komme skattesnyteriet til livs og om nødvendig endre Skatteloven.

13. *Fra Evenes Arbeiderparti:*

God utdanning for alle. Forslaget er til arbeidsprogrammet for 1966—1969. Her heter det bl. a.: «I alle skoleslag må elevene få innføring i samfunnsfag.» Som fortsettelse foreslår vi:

Og disse samfunnsfag må også gi en omfattende innføring i de politiske partienes rolle i samfunnslivet. Denne undervisning må komme inn tidligst mulig.

14. *Fra Nøtterøy Arbeiderlag:*

Plan og samordning for samferdselen. I punktet «Plan og Samordning for Samferdselen», mener vi at et meget aktuelt spørsmål som trafikksikkerheten må komme med.

Vårt lag hører hjemme i et fylke med stor trafikk, og mange trafikkulykker, bare de siste fire år har 102 personer satt livet til på fylkets veier. Mange av disse er fotgjengere og syklist, derav mange barn. Ved utbygging og planlegging av veiene våre må det tas mer hensyn til denne store gruppe trafikanter. En klart formulert programpost hvor sikkerhetstiltak for nevnte trafikanter gis høyeste prioritet tror vi vil vekke gjenklang i vide kretser.

Et annet punkt: «Fred og samarbeid med verdens folk» vil vi gjerne ha mer konkret utformet, og da bevilgningene til vårt eget forsvar. Da det etter vår mening har antatt dimensjoner som ikke bare skader vårt parti, men også forsvaret i folks omdømme.

Haugekomitéens innstilling mener vi er et steg i riktig retning, og komitéen bør fortsette sitt arbeid i de øvrige ledd i forsvaret. Arbeidsprogrammet vårt bør si klart fra om dette.

15. *Fra Østre Tromøy Arbeiderlag:*

Vi foreslår at landsmøtet 1965 drøfter og tar med i vårt nye program også følgende saker:

1. *Trygge lekeplasser.* En ser av statistikken at det stadig drepes og skades mange barn i trafikken. Dette kan delvis skyldes mangel på trygge lekeplasser.

Vi mener at det i statlig regi må finne sted planlegging, og med statlig støtte må bygges trygge lekeplasser på alle de steder hvor det fins nødvendig. Mange foreldre og andre går i stadig angst for barna som ingen annen lekeplass har enn i kanskje sterkt trafikerte ferdsselsårer. Vi har denne sak på vårt kommuneprogram, men kommunen mangler midler til særlig innsats, og slik er det vel også andre steder.

2. *Småbåthavner — opplagsplasser for båter.* Med økt velstand og økt bebyggelse blir det mange steder mer og mer mangel på småbåthavner og opplagsplasser for båtene. Det er ofte vanskelig å erverve nødvendige områder, og dette koster iallfall gjerne mer enn kommunen kan make i dag. Her bør i statlig regi søkes gjort en innsats i høyere grad enn til nå. Kommunevalgprogram med slike saker stopper opp på økonomien.

3. *Kunsten ut til folket.* DNA har forsømt dette viktige felt. Riksteatret reiser ikke til annet enn de store og flotte lokalene. Det vil f.eks. ikke gjeste Skottun som Østre Tromøy arbeiderlag har bygd under store vanskeligheter og uten tippemidler eller annen sentral støtte. Lokalet er godkjent for 350 mennesker. Vi savner kunstutstillinger. Den første ankom hit i februar i år, men slikt burde forfleres betraktelig. Også vi ute i distriktene burde ha rimelig krav på kunstopplevelsene.

4. *Vassinnlegg på landsbygda.* Det er gjort et stort arbeid her. Men det burde søkes etablert en støtteordning også for kommunale vassinnlegg via kommunale vassverk. Ellers kan vassinnlegg bli for dyrt for enkelte, ute i distriktene. En bør søke etablert kollektive vassinnlegg og ikke se seg blind på en ordning for enkeltpersoner og grendeanleggene. Også de som skal sokne til større kommunale vassinnlegg ute i distriktene, bør ha krav på en støtteordning.

5. *Tapt arbeidsfortjeneste vedk. kommunale ombud.* Her er en sak som vi mener nå bør løses skikkelig. Det er oss merkelig at DNA lar kommunale ombud bli en økonomisk belastning for innehaverne. Slikt tilgodeser de økonomisk sterke — noe vi ikke forstår kan være vår politikk.

16. *Fra Uvdal Småbruker og Arbeiderlag, Uvdal:*

Styret foreslår følgende tatt med i programforslaget:

A. Som tillegg til kap. om *Distriktutbygging*, s. 12.

«Det settes i gang større undersøkelser der vitenskapsmenn (forskere) søker å belyse årsaker og virkninger når det gjelder bosetting og folkeflytting, sett både fra økonomisk og sosialt synspunkt.»

B. Som tillegg til kap. om *Distriktutbygging*, s. 14.

«Utnytting av friluftarealer må skje slik at det kan bli til beste også for bygdefolket, og slik at det støtter næringsgrunnlaget i utkantstrøk.»

C. Som tillegg til kap. om *utdanning*, s. 14.

«Det må legges vesentlig vekt på å øke informasjonen om vårt skole- og utdanningsverk, slik at foreldre og unge kan få skikkelig orientering om, og god innstilling til de muligheter samfunnet tilbyr.»

D. Som tillegg til kap. om *jord og skogbruk*, s. 22.

«Det legges vekt på ved forsøk, prøvebruk og prøvebygder, å komme fram til driftsmåter der en kan kombinere jord- og skogbruk med andre næringer, særlig da med turistservice av ulike slag.»

E. Som tillegg til kap. om *samferdsel*, s. 25.

«Uthyttingen av samferdselsnettet må sies å være et meget viktig virkemiddel i distriktutbyggingen. Ved samferdselsplanleggingen må det derfor tas særlige hensyn slik at også utkantdistriktene får skikkelige og tjenlige kommunikasjoner, selv om ikke driften kan gi økonomisk overskudd. Gode

kommunikasjoner er et samfunnsgode som skal ytes alle deler av landet.»

F. Som tillegg til kap. om *fred og samarbeid*.

«Som et ledd i arbeidet for å skape bedre kontakt, og for å gi folk fra utviklingsland faglig opplæring, bør Norge ta i mot stipendiater og andre fra utviklingsland, for derved å øke den mellomfolkelige forståelse, og gi utviklingslandene bedre innstilling til den vestlige verden.»

17. *Fra Drøbak — Frogn Arbeiderparti:*

Boligbygging. Forholdene må legges slik til rette at det kan bli lettere for kommunene å oppta lån over lengre tid og gi muligheter for iverksetting av planer, spesielt med sikte på kjøp og opparbeidelse av nye boligfelter.

Statsbankenes utlånsbetingelser må endres slik at det blir mulig for dem som trenger det mest å skaffe seg hus. Man kan ikke si at disse muligheter er til stede i dag.

Distriktsutbyggingen må legges slik til rette at de enkelte kommunene kan dra nytte av den. Vannforsyningen i forbindelse med utbyggingen viser seg ofte å bli et uoverkommelig økonomisk problem for de enkelte kommunene. Dette spørsmålet må derfor løses på stats- og fylkesplanet.

Vi er kjent med at det forestår en endring av statsbankenes utlånsbetingelser, som vi forutsetter vil gi bedre vilkår. Inntil denne endring omsider blir vedtatt og gjennomført, mener vi det må etableres en overgangsordning som kan eliminere de skadevirkninger den nåværende utlånsordningen forårsaker.

Utdanning. I forbindelse med skoleverket at det blir lagt særlig vekt på å få bygd ut yrkesskolene, så all ungdom som er skikket for og interesser i yrkesopplæring må få adgang til dette.

18. *Fra Berlevåg Arbeiderparti:*

1. *God utdanning for alle.* Posten gis følgende tillegg:

Elever som må bo borte under skolegangen, må få et grunnstipend som dekker merkostnadene dette fører med seg.

2. *Pensjon for hele folket — sosial trygghet.*

I. Barnetrygden utvides til å gjelde også første barn, og gis til barnet fyller 18 år.

II. Sjuketrygd, frivillig tilleggstrygd. Tilleggstrygden blir i likhet med vanlig trygd, tvungen.

En må snarest finne fram til en bedre ordning for trygden for fiskere og jordbrukere.

III. *Folkpensjonen.* Pensjonsalderen settes til 65 år.

19. *Fra Grefsen Kretslag av DNA:*

1. *Oppstilling og formulering av arbeidsoppgavene.* Punktene 1—10 er for spinkle og kortfattet. En del av de viktigste tingene fra resten av framlegget bør arbeides inn, kan hende som utfyllende merknader. Det er trolig at et flertall av velgerne ikke leser mer enn nettopp disse punkter.

Passive formuleringer som «landet bygges ut», «økes» osv. bør byttes ut med mer aktive formuleringer, slik at *viljen* til framgang kommer klart fram.

Formuleringen «Arbeidstiden forkortes i takt med utviklingen i våre naboland» smaker av husmannsånd.

2. *Uttrykksmåten i kapitlene* er til dels rund og somme tider vel lett-kjøpt. Eksempler: — «partiet vender seg nå til alle grupper av folket» — «Folkepensjonens fond skal forvaltes av samfunnet . . . og bidra til . . . at vi skal få trygt økonomisk grunnlag for en moderne folkepensjon» (avsnittet biter seg selv i halen).

Ellers bør det vesentlige her: Samfunnets forvaltning av pensjonsmidlene komme sterkere fram også andre steder i programmet.

— «alt dette (trygder m. v.) har sitt utspring i sosialistiske idéer» er neppe historisk riktig.

Runde og uforpliktende er og de setninger som har med kapital og produksjonsmidler å gjøre.

3. *Boligbygging*. Dette avsnittet kan bli bedre. Viljen til å finne fram til bedre og mer rasjonelle løsninger må komme sterkere fram.

Vi trenger nye idéer og mer gransking av samspillet boligtyper — bolig-område — kommunikasjoner.

Målet for den årlige boligproduksjon bør nevnes.

Eksempel på hva vi mener: «Skal vi nå dette målet, må boligbygging planlegges over lengre perioder. I og nær de store sentra må store bolig-felter *totalprosjekteres* med sikte på trygghet og trivsel — en samtidig utbygging av kommunikasjonene og den mest rasjonelle utnyttelse av ressursene våre. Det offentlige må føre en aktiv tomtepolitikk.»

Styret vil føye til at en av oppgavene nå må være å demme opp for SF og liknende splittelsesgrupper.

Men da må arbeidsprogrammet på en langt mer energisk måte enn nå understreke og framheve at nettopp vi er det parti som er bærere av de *sosialistiske* idéer.

20. *Fra Sulitjelma Arbeiderlag:*

Forkortelse av arbeidstid. Det henstilles til partiets representanter i Salten kretsparti og sentralledelsen å gå inn for nedsettelse av arbeidstiden til 40 timer pr. uke.

Sulitjelma Arbeiderlag mener at dette punkt er så viktig at det bør vises den største oppmerksomhet.

21. *Fra Sosialistisk skolelag:*

Skole- og utdanning. 14. avsnitt s. 14 . . . leikeklasser for barn under 7 år. Her tilføyes: «Institusjonene for utdanning av småbarnpedagoger må utbygges i raskt tempo.»

Begrunnelse: I institusjonene for denne utdanning — 4 i alt — er det for tiden bare ca. 225 elever. Det er langt fra tilstrekkelig til å dekke det behov som allerede foreligger i eksisterende barnehager og daghjem. En viser til den seneste tids diskusjon om kvinner i arbeidslivet og det som stadig er nevnt i den sammenheng om at vi er tilbakeliggende når det gjelder småbarnsinstitusjoner. En kan regne med at det vil bli en forsering i byggingen av institusjoner med bakgrunn i å frigjøre den såkalte arbeidskraftsreserven som utgjøres av gifte kvinner som faktisk er underbeskjef-tiget i de teknifiserte hjem av i dag, men som likevel må være hjemme hele dagen fordi de ikke kan forlate barna. Utdanning av småbarnpedagoger — barnehagelærere — er et av de praktiske tiltak vi snarest må forsere.

I 5. avsnitt . . . «*overgang mellom de ulike skoleslag*». Her tilføyes: «Rådgivingsarbeidet på alle trinn i skolen må bygges ut til hjelp for de unge og for hjemmene.»

Begrunnelse: I samband med de siste årene i 9-årig skole pågår det nå en forsiktig utprøving av rådgivningen. Det er jo mange valg som skal foretas. Hjemmene har ikke oversikt over det kompliserte system av valgmuligheter. Den eldre generasjon hadde jo ikke slike muligheter. Da ansvaret for valgene er tillagt hjemmene må vi kunne tilby rådgivning — ikke bare i velstående kommuner, men overalt. Det er spesielt vårt partis velgere som føler det behov vi her har påpekt.

På s. 15 foreslår vi slik redigering av avsnittet om 5 dagers arbeidsuke: «Etter hvert som 5 dagers arbeidsuke blir alminnelig i arbeidslivet, må forsøk med 5 dagers uke gjennomføres i skoleverket.»

Begrunnelse: Vi mener at programforslagets formulering er noe sterk. Det er jo endel variasjon når det gjelder hvilken dag i uken som blir fridag for de enkelte arbeidstakere. Foreløpig gjelder det også å utnytte skolelokalene fullt ut. Hvorvidt det vil være gunstig å øke skoletiden for å kunne spare inn til en fridag, er noe usikkert. I land der en har 5 dagers skuleuke er det matservering i skolene. Vi er ikke i Norge rustet til dette på lenge. Vi nevner at det allerede er gått endel år siden Forsøksrådet la fram en plan for forsøk med 5 dagers uke. Men det har vært påtakelig liten interesse for dette. Vi må gjennom mer utstrakt forsøksvirksomhet skape interesse og sikrere holdepunkter i denne saken, mener vi.

S. 15, nest siste avsnitt. Etter «. . . i yrkes og samfunnsliv» foreslår vi denne redigering og tilføyelse: «I alle skoleslag må elevene få innføring i samfunnsfag. Skolen skal være med å gi den enkelte innhold i livet, hjelpe til å utvikle allsidige interesser og til å vurdere og handle selvstendig. Skolen må gjennom sin undervisning og sitt miljø søke å utvikle toleranse, sosialt ansvar og mellomfolkelig forståelse. Undervisning om freds spørsmål må styrkes i alle skoleslag.»

Begrunnelse: Etter vårt skjønn har det opprinnelige forslag et nokså ensidig individualistisk innhold. Et sosialistisk parti bør understreke betydningen av at mennesket er et sosialt individ. Vi trenger å utvikle en samkjensle og en solidaritetsfølelse som ikke bare gjelder den enkeltes mer eller mindre snevre miljø, men som også rekker til våre medmennesker ellers i landet og til andre folk i verdensfamilien. Når vi særlig understreker freds spørsmålet, tror vi at dette er i samsvar med et nokså utbredt ønske innen vår bevegelse, særlig blant de unge i partiet. Hvis man ikke hadde visst det, så ville man neppe av den opprinnelige tekst kunne ha sluttet at avsnittet var hentet fra Arbeiderpartiets skoleprogram.

S. 15, siste avsnitt. Etter «. . . bygges ut» foreslår vi dette innskudd: «Alle elever som må bo utenom hjemmet under skolegang i videregående skoler, gis et fast grunnstipend uten behovsprøving dersom skolen ikke er omfattet av den vanlige låneordning til skolegang eller studier.»

Begrunnelse: Denne sak ble for ca. tre år siden reist av Vadsø AUL. Arbeidernes ungdomsfylking forela den for ungdomskonferansen der omtrent samtlige av landets ungdomsorganisasjoner deltok. Saken ble enstemmig støttet. Lorentzen-komiteen opptok forslaget. Men den komiteinnstillingen er ikke tatt opp til gjennomføring enda på grunn av bl. a. innvendinger fra studenthold. For småkårsfolk rundt om på steder uten videregående skoler er starten av barnas utdanning det vanskeligste punkt. For tjenestemenn i stat og kommune på slike steder, for spesialarbeidere og arbeidsledere betyr det mye at de som en viss kompensasjon for at de må sende barna bort, kan få en viss økonomisk støtte til en del av de merutgifter det blir med å ha barn på skole utenom hjemmet. Hittil har de som har kunnet gjerne forlatt stillingen så snart det ble aktuelt med skolegang for barna. Man har hittil regnet med at slik skulle det være. Slik partiet ser på

distriktsutbyggingen må en sette i verk praktiske tiltak på dette felt. Blant den stedege befolkning i skolefattige distrikter er det vårt partis velgere som har hatt de alvorligste hindringer for barnas utdanning. Det må ikke kunne sies at Arbeiderpartiet gjennom sin stipend- og lånepolitikk først og fremst har hjulpet folk som alltid kunne ha hjulpet seg selv. Innledningsordene til utdanningsavsnittet om lik rett uansett bosted og økonomi og som vi i årevis har sett i nesten alle partiers programmer, må ikke for vårt parti være en lettvinnt frase.

22. *Fra Radøy Arbeiderparti:*

Av oppgåvene i den nye stortingsperioden, vil me peika på:

1. Staten må gå inn for større rasjonalisering i bustadbygginga, slik at ein kan byggja billigare.

Statsbankane må ikkje stilla så stor krav om eigen kapital til dei som vil byggja seg eigen heim (hus).

2. Samferdsla må byggjast betre ut, vegbygginga må forserast på hovudvegane våre. Ferjene må koma inn på riksvegnettet, og takstene reduserast.

3. Industrien må spreidast i distrikta.

4. Grunnlaget for jordbruket må ikkje reduserast, men rasjonalisering i denne næring er ynskjeleg.

5. Tomtespørsmålet må løysast slik at ikkje private får fortienesta på det samfunnet legg ut for tilrettelegging, vatten, kloak og vegar etc.

23. *Fra Tåsen Kretslag av DNA:*

1. *Distriktsutbyggingen* og derved utnyttelse av landets samlede ressurser til det størst mulige produksjonsresultat, anser vi for meget viktig og avgjørende for at velstandsutviklingen skal kunne fordeles mer rettferdig til alle steder og grupper i landet.

Det er således viktig at de muligheter, som fins i de enkelte distrikter blir utnyttet for også bl. a. å kunne motvirke tilstrømmingen til de store byer og andre større sentra.

Det er naturligvis underforstått at utbyggingen skjer på grunnlag av praktiske og rentable forutsetninger.

2. *Byggegrunnens nasjonalisering — økonomisk demokrati.* For å nå målene på lengre sikt, bør samfunnet sikre seg den reguleringsmekanisme som ligger i at offentligheten overtar eiendomsretten til grunneiendommene i byer og tettgrender, da i det vesentlige ubebygde grunn. Et riktig steg i denne retning er statens bistand gjennom de nye grunnkjøpsobligasjoner — et system som videre må utbygges. Grunneiendommenes verdsettelse bør være i overensstemmelse med deres reelle verdier, og ikke så fiktivt som det någjeldende system med pristakster.

Som en konklusjon vil vi peke på at offentlighetens overtakelse av grunn i tettgrender og byer i større målestokk, vil bidra til å motvirke prisøkningen på en meget viktig produksjonsfaktor og dette vil i sin tur stabilisere sysselsettingen, boligproduksjonen og i det hele tatt landets konkurransevne.

3. *Det industrielle demokrati* gjennomført på en praktisk og effektiv måte, ser vi også som en av de viktigste oppgaver fordi vi tror bl. a. at det vil være en mektig drivfjær til å utnytte den produksjonsevne og innsatsvilje som fins i større utstrekning enn nå.

Vi tror også at det vil øke mulighetene for en fredelig utvikling på arbeidsmarkedet, bl. a. ved de tariffmessige oppgjør.

4. *Militærvesenet* har vi også drøftet som et av de viktigste spørsmål. For det første på grunn av at utgiftene til forsvarsberedskapet er kommet altfor høyt. Det er vår oppfatning at disse utgifter ved en effektivt gjennomført rasjonalisering og en radikal nedsettelse av tjenestetiden vil kunne bringes ned til henimot det halve. Sett i denne forbindelse er det nødvendig at bruken av bevilningene i større utstrekning blir underlagt sivil kontroll og administrasjon.

Spørsmålet om medlemskapet i NATO ble også tatt opp under drøftelsen av militærvesenet. Det gjorde seg gjeldende en sterk engstelse for det medansvar vi kan bli skyldig i ved spredning av atomvåpnene, selv om vi fastholder at atomvåpen ikke må stasjoneres på norsk jord. — Vel å merke bare i fredstid. — Man ble således enig om å anbefale at spørsmålet om medlemskap i NATO måtte tas opp til ny prøvelse ved en inngående drøftelse i partiet.

5. *Folkepensjonen* som nå står foran sin løsning må selvsagt ansees som et av de viktigste spørsmål. Men det må selvsagt skaffes forutsetninger for å bære fram dette store løftet (konfr. foranstående).

Når det gjelder de omfattende sosiale og kulturelle tiltak anbefaler vi at man i særlig grad må tilgodese gruppene over 50 år, og spesielt de som passerer pensjonsalderen. Vekten bør bl. a. legges på økende tiltak for helse- røkt og bygging av sykehus, aldersboliger og pleiehjem.

24. *Fra Aust-Agder Arbeiderparti:*

Lønns- og prisutviklingen. Lønnsutviklingen er nå inne i ei lei som må være i strid med de prinsippa om sosial utjamning og ei rettfærdig fordeling av samfunnskaka som Arbeiderpartiet står for i manges omdømme. Den nå sterkt økende lønnsforskjellen mellom godt og dårlig betalte yrkesgrupper er udemokratisk og strider mot rettferdsfølelsen hos arbeiderne. Udemokratisk og uholdbar er også den store forskjell i arbeidstid som stadig eksisterer mellom yrkesgruppene. Det må gjøres helt klart at det ikke bare er arbeiderne som skal vise samfunnsansvar ved lønnsoppgjør.

Aust-Agder Arbeiderpartis arbeidsutvalg foreslår for landsmøtet at partiet klart og konkret programfester dets intensjoner når det gjelder lønns- og prisutviklinga framover. Partiet må i sitt program ta klart avstand fra en lønnsutvikling som fører til skarpere klasseskiller i Norge.

25. *Fra Osterøy Arbeidarparti:*

Lønns- og prisutviklingen. Vi oppmodar Det norske Arbeiderparti om å føra ein fast og stabil løns- og prispolitikk i komande valbol. Vi meiner at dette er svært viktig for valresultata, då vi trur at det er dette problemet som optek folk flest.

26. *Fra Østre Tromøy Arbeiderlag:*

Eiendomsretten. Vi foreslår at det av DNA må tas standpunkt for og velgerne gis klart beskjed om i vårt program at eiendomsretten ønskes omgjort til å ha en sosial funksjon.

Dessverre har den lange tid vi har hatt regjeringsmakten ikke gitt oss tilstrekkelig omvurdering av eiendomsretten. Selv enkelte som anser seg som sosialister, anser enda at «eiendomsretten er hellig». Øyensynlig har vi forsomt den oppdragelse i sosialistisk ånd som er vårt mål. Det fins dog lyspunkter: *et enstemmig storting* har henstilt til Regjeringen å påskynde sikringen av friluftsområdene. Så vidt vites har *ingen grunneier protestert*

imot utvidelsen av «byggeforsbudet» langs offentlig veg, jfr. den nylig vedtatte Vegloven. — Men dessverre har vi vel likevel oppdratt mange til å beholde et gammeldags syn på eiendomsretten. Det er her vi mener DNA nå bør ta klart standpunkt og si klart fra i sitt program. La velgerne få klart for seg *de alternativ* som nå vil komme på tale: *enten avvikling av vår kurs mot et samfunn hvor eiendomsretten ikke tjener den enkelte men samfunnet — eller via et borgerlig flertall i Stortinget å få vegen tilbake til en «hellig eiendomsrett»* slik det må være ventet at de borgerlige vil forsøke reetablert.

Valgkampen i 1965 burde konsentreres bl.a. om denne sak. Særlig de unge velgere må her gis opplysning om hvordan eiendomsretten av oss *gradvis er «satt på museum»*, slik vi har gjort til når jfr. tiden da det fantes slaver — trelle — et forhold som alle i dag anser som lykkelig passert. Hvordan vi har fått konsesjonslover, bygningslov, brannlov, trafikkregler/motorvognlov/veglov, friluftslav/jaktlov m. v. samt har gjennomført trygdeordninger, bygd veger, sykehus, skoler m. v. via skattene som i grunnen også er en form for «eiendomsretten på museum» ved at det foretas et trekk i arbeidsinntekten til slikt. — Alle disse soleklare selvfølgeligheter er kanskje ikke soleklare likevel for de som lite har tenkt over politikken og samfunnet. Det er da vår plikt å klarlegge dette for velgerne, slik at hver som velger parti, velger en politikk som en virkelig mener å velge.

I samband med denne sak må DNA drøfte om vi har satt målet langt nok fram til nå. Det spørres om utviklingen i folket er i ferd med å distansere oss i DNA. Forskjellen på den politikk DNA fører og den de borgerlige angir å ville føre, synes i dag for liten, jfr. Lyngs erklæring og mot-erklæringen.

27. Fra Orkdal Arbeiderparti:

Utenriks- og forsvarspolitik. DNA vil gjennom sitt medlemskap i FN, NATO og andre internasjonale organisasjoner aktivt arbeide for at nasjonene i fellesskap skal komme fram til en snarlig nedrustningsplan. DNA vil også gå inn for at Norge som et ledd i dette vil gå foran ved å redusere sine forsvarsutgifter.

De beløp som ved en slik reduksjon blir disponible, må nyttes til å skaffe arbeid til alle de tusener som hvert år, i kortere eller lengre perioder er uten beskjeftigelse. Likeså vil en da kunne få store beløp disponible for å drive aktiv fredspolitik, og øke vårt lands støtte til utviklingslandene med. Ved et slikt initiativ vil Norge gjøre sitt til for å fylle noen av de forutsetningene som kom til uttrykk bl.a. ved NATO-alliansen, og da ha gjort sitt til at folk blir seg bevisst at verden er en, og at freden og friheten er udeelig.

Distriktsutbyggingen. DNA vil videreføre det arbeid som alt er gjort for distriktsutbyggingen i landet. Dette vil en gjøre ved planmessig å legge forholdene til rette for en naturlig og harmonisk utbygging også i de grissgrendte strøk. En må så langt det er økonomisk forsvarlig søke å unngå for store konsentrasjoner, og som en følge av dette mange fraflyttingsdistrikter. Alt som kan gjøres må bli gjort for at folk helst får bo og ha sitt virke der de aller helst måtte ønske det.

Først, da, når det er skapt trivsel, vil en kunne få den største, og framfor alt, den mest stabile økonomiske framgang.

Derfor vil DNA med de beløp en nå etter hvert får til disposisjon, gå inn for en klar og grei finansiering av alle *gode* tiltak, som med fordel kan settes ut i livet hvor det er tegn på stagnasjon eller tilbakegang.

Forslag fra Orkdal Arbeiderparti, utenriks- og forsvarspolitik.

Tillitsmannskonferansen i Sør-Trøndelag Arbeiderparti 28. februar 1965 er enig i forslaget grunn tanke om en aktiv fredspolitik fra vårt lands side.

Vi må arbeide for at FN blir et handlekraftig organ i fredens tjeneste. I dette arbeid må vi samarbeide med alle nasjoner som vil støtte fredens sak, uten hensyn til disse nasjoners beliggenhet og styresett.

Vår utenrikspolitikk kan ikke føres på to forskjellige måter. Vi må der- også innen NATO arbeide for at alle medlemsland lojalt følger NATO- paktens prinsipper. Det må kreves lojalitet også av de store nasjoner. Der- som noen av medlemslandene driver en nasjonal utenrikspolitikk som er i strid med paktens forutsetninger, må dette få konsekvenser for vår holdning til forsvarsorganisasjonen, og vi må i høyere grad enn hittil gjøre vår innstilling til de store nasjoners utenrikspolitikk kjent.

Ethvert avspenningsforhold i utenrikspolitikken må føre til tiltak for ned- rustning. Dersom de store maktblokker på tross av slik avspenning ikke kommer fram til en avtale om nedrustning må Norge søke samarbeid med andre nasjoner for å komme fram til nedrustningstiltak, som igjen vil føre til ytterligere avspenning.

Effektiviten i vårt forsvar må nøye undersøkes. Alle ledd i forsvaret må gjennomgå med sikte på en rasjonalisering som kan bringe forsvars- utgiftene ned. Vi må til enhver tid være forvisset om at de midler som bevilges til vårt forsvar er effektivt utnyttet.

Forslag fra Orkdal Arbeiderparti om distriktsutbyggingen.

Etter tillitsmannskonferansens syn er forslaget i samsvar med forslaget til arbeidsprogram som er framlagt av partiets landsstyre.

28. Fra Frøya Arbeiderparti:

Kristendomsundervisningen i skolen. Frøya Arbeiderparti har i møte 21. februar 1965 drøftet den borgerlige agitasjon mot DNA når det gjelder kristendomsundervisningen i skolen.

Kommunepartiet er av den oppfatning at partiets stilling til religions- friheten bør tas med i partiets arbeidsprogram ved høstens valg, slik at vi på dette felt kan møte de borgerliges agitasjon. Det må klart fram at DNA i forholdet til statskirken og de forskjellige trossamfunn vil handle ut fra Grunnloven og den til enhver tid gjeldende lov.

Tillitsmannskonferansen i Sør-Trøndelag Arbeiderparti 28. februar 1965 vedtok: Forslaget oversendes DNA's landsmøte.

I den debatt som føres i politiske organer om den personlige frihet kan det være nødvendig at vårt partis stilling til religionsfrihet og kristendoms- undervisning blir slått fast programmessig, og på denne måten gjort kjent. Det foreslås derfor at det i arbeidsprogrammet henvises til vårt prinsipp- program «Grunnsyn og retningslinjer» kap. V, eller at det avsnitt som berører vår stilling til religionsforhold og den personlige frihet tas med i arbeidsprogrammet.

29. Fra Sør-Trøndelag D/lag av AUF:

1. Det tas kontakt med NRK om faste programposter i fjernsyn og radio. Programmene skal gi opplysninger og fakta om norsk fagbevegelse.

Motivering: Den norske kirke, idrettsbevegelsen og andre organisasjoner og institusjoner har i fjernsyn og radio faste programposter. Norsk fag- bevegelse, med sine 570 000 medlemmer er i dag landets største organisa-

sjon, og er i dag av de fleste anerkjent som den mest betydningsfulle for vår samfunnsutvikling. Det må derfor være helt naturlig at LO slipper til i fjernsyn og radio for å presentere seg, videre svare på spørsmål fra seere og lyttere.

Programmene kan legges opp med hørebilder, fra historien, fra forhandlingsmøter, fra fagforeningsmøter o.l. Likedan intervjuer av tillitsmenn og vanlige medlemmer. Videre må organisasjonsmønsteret i LO og de enkelte fagforbund presenteres. Her må legges stor vekt på tillitsmannsopplæringen som foregår, og ikke minst de tiltak som settes i gang for å aktivisere det enkelte medlem. Fagbevegelsens innsats for å fremme produktivitet og produksjon bør også komme sterkt med. Betydningen av å ha sterke faglige organisasjoner må selvsagt understrekes i alle programposter. Lyttere og seere fra hele landet bør ha anledning til å stille spørsmål til besvarelse. Programmene bør lages av folk i fagbevegelsen i samarbeid med spesialister fra NRK.

LO's presse og informasjonskontor bør derfor utbygges til å ta seg av denne oppgaven.

Dette er bare noen tanker om selve programopplegget, og de rette folk vil kunne lage programmer om disse ting, som vil interessere så og si hele landets befolkning.

2. I Regjeringens moterklæring av september 1963 heter det under kapitel «Utbygging av tettbygde strøk»:

«Kommunene bør kjøpe eller ekspropriere den grunn som trenges til trafikkanlegg, friarealer, industritomter, nye boligområder og sanering av eldre bebyggelse. Grunn som kommunen erverver, bør den ikke selge igjen. *Kommunene bør bygsle bort tomter til boliger og bedrifter.* Dette må skje på slike betingelser at de som bor på bygslet tomt, kjenner seg like trygge som de selv eide den. Hvis samfunnet ikke beholder herredømmet over grunnen, vil senere generasjoner møte helt uløselige reguleringsproblemer.»

Vi er absolutt enig i dette synet, og vi synes det er kommet alt for lite fram i den senere tids politiske debatt. Det skyldes kanskje først og fremst de store økonomiske problemer for kommunene. Regjeringen har lansert idéen om statsobligasjoner for offentlig tomtkjøp, men selv ved denne ordning blir den økonomiske belastning for stor for kommunene ved vanlig bygsling. Kommunene får i den første tid bundet for stor kapital.

Vi foreslår loven om bygsling endret, slik at det offentlige kan bygsle bort på 50 år og ta hele bygsleavgiften kontant. Kommunene vil da få hele kapitalutlegget tilbake, for bruk til nye tomtoppkjøp. Når 50 år er gått må hus- eller fabrikkieieren ha anledning til fornyelse av bygslingen uten særlig større utlegg.

Ved en slik ordning vil samfunnet etter hvert overta eiendomsretten til alle tomter, og vi vil i framtiden spare samfunnet for store beløp.

Forslag om organisasjonsmessig informasjon i NRK. Tillitsmannskonferansen vil påpeke at vi lever i et stadig mer gjennomorganisert samfunn. De store folkeorganisasjoners og økonomiske organisasjoners innflytelse på vårt samfunnsliv vokser. Det vil derfor være nødvendig med økt informasjon om organisasjonene og deres virksomhet.

Økt skolegang fører til at ungdommen ofte kommer ut i arbeidslivet først etter 20-årsalderen. De har da dannet seg et bilde av det arbeids- og samfunnsliv de skal møte, og på grunn av sviktende informasjon, særlig om arbeidslivets organisasjoner, er ofte ikke dette bilde i samsvar med virkeligheten.

Informasjon om vårt organisasjonsliv er en samfunnsoppgave. Denne informasjon må gis gjennom skoler og læreanstalter, som en viktig del av sam-

funnslæren. Radio og fjernsyn gir muligheter for informasjon som når ut til store grupper av folket. DNA bør gå inn for at organisasjonene får slippe til med saklig informasjon om sin virksomhet.

Forslag om bygging av tomter. Forslaget oversendes fylkespartiets kommunalutvalg til uttalelse.

30. *Fra Kristiansands Arbeiderparti:*

Forslag til arbeidsprogram for stortingsperioden 1966—1969 ble behandlet i vårt representantskapsmøte 9. april 1965.

Følgende endringer og tilføyelser ble vedtatt:

Arbeidstiden, side 11. 2. avsnitt etter teksten: Veksten i vår produksjon og utviklingen i andre land vil avgjøre om 5 dagers arbeidsuke kan gjennomføres på grunnlag av 42½ timers eller 40 timers arbeidsuke, tilføyes: «Når forkortelsen av arbeidstiden skal utredes tar en først sikte på å gi eldre arbeidstakere kortere arbeidstid, uten at dette vil gå ut over den enkeltes økonomi eller senere sosiale ytelser fra samfunnet.» Videre som forslaget: Ved treskiftarbeid osv.

Harmonisk utbygging av hele landet, side 12. 3. avsnitt etter teksten: Utarbeidelse av tidsmessige reguleringsplaner krever ofte samarbeid mellom kommuner, i regioner, i enkelte tilfelle mellom fylker og for hele landsdeler, tilføyes: «Når nye reguleringsplaner blir utarbeidet av offentlige organer må en ta sikte på at de samfunnsmessige investeringer som disse planer innebærer, ikke fører til at de enkelte grunneiere høster store økonomiske fordeler ved salg eller leie av tilstøtende tomtearealer.» Videre som forslaget: Arbeidet med planene skal ledes av politisk ansvarlige organer osv.

Ny giv i boligbyggingen, side 17. Dette utgår: Det må bli flere fire roms leiligheter for familier med barn i større boligbygg. Det bygges flere moderne leiligheter også for enslige. Boliglagene og andre som prosjekterer nye hus, bør ta sikte på et blandet miljø av familieleiligheter, aldersboliger og boliger for enslige. Det bør bli lettere adgang til bytte av bolig når behovet endres.

Dette kommer i stedet: «Husbanken og Bustadbanken må skaffes større midler til utlån for å tilfredsstille denne større etterspørsel, og det må gis økte utlån, spesielt til fireroms leiligheter, til aldersboliger og til leiligheter for eldre og enslige. Samtidig må boligstøtten til familier med flere barn og små inntekter økes.» Videre som forslaget: Boligmiljøet skal gi trygghet og trivsel osv.

Side 17, 5. avsnitt. Dette utgår: Staten letter kommunenes muligheter for en aktiv tomtepolitikk ved en utbygging av ordningen med lån fra Kommunalbanken og gjennom ordningen med grunnkjøpsobligasjoner. Gevinstbeskatningen ellers tas opp til revisjon med sikte på å begrense tomteprisstigningen, styrke kommunenes stilling på tomtemarkedet og øke tilbudet av tomter.

Dette kommer i stedet: «Statens og kommunenes stilling på tomtemarkedet styrkes ved å utvide lånemulighetene i Kommunalbanken, og ved å utvide ordningen med grunnkjøpsobligasjoner. For å stoppe prisstigningen på hustomter bør den betingede skattelette ved ekspropriasjon av tomter og grunnstykker overveies opphevd. Det føres en utvidet kontroll med private festkontrakter når det gjelder bolig- og industriområder.»

Videre som forslaget: Boligbyggingen planlegges over lengre perioder osv.

31. Fra Rolvsøy Arbeiderparti:

Ny giv i boligbyggingen. På lang sikt går en inn for å endre Grunnloven slik at staten og kommunene kan ekspropriere byggegrunn til skattetakst.

Grunngiing: Fra myndighetenes side er det gang på gang gjort iherdige forsøk på å stoppe tomtejobbingen uten at en kan si at det har ført fram. De nye tiltakene med grunnkjøpsobligasjoner og revisjon av gevinstbeskatningen hilses med glede. Men det er grunn til å frykte at det ikke vil gi noen fullgod løsning. Det er derfor nødvendig å arbeide for en grunnlovs- endring som kan gi Stortinget mulighet for å vedta en kombinert pris- og ekspropriasjonslov for tomtegrunn.

32. Fra Hordaland Arbeiderparti:

På Hordaland Arbeiderpartis årsmøte 21. mars d.å. ble følgende forslag enstemmig vedtatt oversendt programkomiteén for DNA's arbeidsprogram 1966—1969:

«*Dei kristne kulturverdiene skal framleis vere grunnlaget for den kulturelle utviklinga.*»

33. Fra Østskogen Arb. Kvinnelag:

Tomtepriser. Når det gjelder tomtepriser er det en kjensgjerning at disse er høyst forskjellige i de forskjellige kommuner. Eksempel Røyken kontra Asker og Bærum. At tomteprisene må variere er en fullt klar over, men det bør være innen rimelighetens grense. Kan Det norske Arbeiderpartis landsstyre ta noe standpunkt til dette, ville det være en fordel om det kom tydelig fram i programmet for 1966—1969.

34. Fra Vestfold Arbeiderparti:

Sosialpolitikken. Sosialutvalget i Vestfold Arbeiderparti gir sin tilslutning til programformuleringen og premissene for den, men tillater seg å komme med et par bemerkninger.

Folkepensjonen. Slik som lønns- og prisutviklingen har vært siden arbeidsdokumentet ble trykt, er det neppe urimelig å antyde en øking av grunnpensjonene med ca. 25 prosent i forhold til alderstrygdsatsene i dag.

Utvalget mener det må være mest hensiktsmessig senere å regulere satsene opp *halvautomatisk* i samband med de store inntektsoppgjørene for å få mest mulig stabile forhold.

Utvalget er enig i at det bør være adgang til å oppnå pensjon i lavere alder enn 70 år for enkelte yrkesgrupper hvor spesielle forhold tilsier det, men de arbeidstakere innen disse grupper som ønsker det — og er fysisk i stand til det — bør kunne fortsette i arbeidet utover denne lavalder.

I den forbindelse vil vi peke på enkelte arbeidstakere som fremdeles synes å «falle mellom to stoler». Det gjelder ugifte kvinner (og kanskje også endel fraskilte) som i tidligere alder enn 70 år kan være helt utslitte, men ikke fyller kravene til å få uføretrygd. De kan ha stått i tungt arbeid som rengjøringskvinner, arbeidet på vaskerier osv., men kan ikke sies å tilhøre noen større homogen yrkesgruppe. Også disse bør kunne få folkepensjon ved 65 års alder i stedet for å bli henvist til å søke hjelp etter loven som sosial omsorg. For å skaffe dem mulige rettigheter kunne kanskje punkt 4 i programforslaget få en tilføyelse om at:

«Videre skal det åpnes mulighet for enkelte som står i særlig slitsomt arbeid, men som ikke tilhører større yrkesgrupper, individuelt å oppnå folkepensjon ved lavere alder, når spesielle forhold tilsier det.»

Lik helsetjeneste for alle. På programmets 3. avsnitt bør vel ordene «i og ved de større byene» gå ut, da avsnittet ellers synes å være i uoverensstemmelse med de 2 foregående punkter.

35. *Fra Skedsmo Arbeiderparti:*

Forsvarsutgiftene. Forslag: Som egen post i arbeidsprogrammet for 1966—1969 tas opp uttalelse om reduksjon i forsvarsbudsjettet til fordel for investeringer ellers.

Motivering: I årene etter siste verdenskrig har forsvarsbudsjettet vist en meget sterk stigning. Etter vår mening bør en nå kunne bremse noe på denne utvikling.

Forsvarsbudsjettet bør kunne reduseres gjennom en rasjonalisering og effektivisering og på en slik måte at det ikke svekker vår forsvarsevne.

36. *Fra Sandvikens Arbeidersamfund, Bergen:*

Av viktige oppgaver som bør komme med i programmet vil vi nevne:

1. Folkepensjonen, med opprettelse av et fond og Statens forretningsbank.
2. Boligbygging. Staten og kommunene må aktivt støtte boliger med innskuddsfrie leiligheter, for de som ikke er økonomisk godt stilt, det gjelder familier, enslige og eldre.

Avdragstiden for aksjeleiligheter må forlenges, med rimelig rente.

3. Utdannelse. Yrkesskolene bør få en bredere plass enn hittil.

4. Full sysselsetting, med rettferdig fordeling av produksjonsresultatene. Distriktsutbyggingen må fortsette, og utvikles videre.

37. *Fra Nordkjosbotn Arbeiderlag:*

Partiets fire viktigste oppgaver i kommende valgperiode må være:

1. Distriktsutbyggingen.
2. Folkepensjon, disponering av fondsmidlene. De offentlige organer bør disponere fondsmidlene.
3. Fortsatt utbygging av skoleverket, særlig med tanke på den niårige skole.

4. De økonomisk svake kommuner må sikres inntekter. Enten gjennom større tilskott fra staten til bl.a. utbygging av skoler, eller større tilskott fra skatteutjevningfondet.

38. *Fra Redalen Arbeiderlag:*

De fire punktene vårt lag anser krever størst oppmerksomhet i de fire kommende år er følgende:

1. Full sysselsetting må være første punkt i arbeidsprogrammet. Med full sysselsetting menes arbeid til alle over hele landet. Dette punkt må anses så viktig at det overskygger alt annet. Arbeidsledigheten kan avskaffes bl.a. ved å få mer industri utover i distriktene (utkantstrøkene).

2. Boligbyggingens finansiering må forandres vesentlig. En vanlig arbeidstaker kan vanskelig klare å skaffe den egenkapital som kreves i dag. Så det som må til må være større lån, større avdrag, lånene bør være både rente- og avdragsfrie under byggetiden, hvis det er nødvendig med renter i byggetiden må disse være spesielt rimelige.

3. God utdanning for alle, likt i by og bygd uansett økonomi.
4. Folkepensjonen: Full pensjon etter fylte 65 år. Den foreslåtte minste-sats må heves en god del på bekostning av de høyeste satser, slik at det blir en større utjevning. De gamle i samfunnet må ha krav på lik behandling uansett stand.

39. *Fra Åmot arbeiderforening, Modum:*

Åmot arbeiderforening har på sitt årsmøte den 8. februar diskutert de viktigste oppgavene for Arbeiderpartiet i perioden 1966—1969 og kommet til følgende resultat:

1. Fortsatt planmessig utbygging av landet for å sikre full sysselsetting, økonomisk vekst og rettferdig fordeling.
2. En sterk utbygging av undervisning og forskning.
3. Planmessig arbeid for å sette i gang ny virksomhet i de økonomisk svake områder i landet.
4. Økt innsats å bygge ut veier og andre samferdsmidler.

40. *Fra Nes Arbeiderparti, Buskerud:*

Vi mener de fire viktigste sakene er:

- A. En utstrakt investeringspolitikk.
- B. Kortere arbeidstid.
- C. Arbeiderpartiet må i større grad enn nå er tilfelle gå inn for en full utjamning av skatten, med dette for øyet «ens skattetabell og ens skatteprosent for hele landet».
- D. Det må tas større løft i boligbyggingen, og lempes på restriksjoner for lån i statsbanker.

41. *Fra Lenvik Arbeiderparti, Troms:*

Styret i Lenvik Arbeiderparti har behandlet en del av oppgavene i en ny stortingsperiode og gir svar på hvilke er de fire viktigste oppgaver for Arbeiderpartiet i perioden 1966—1969:

1. *Jordbruket.* Den stemmeframgang og økt tilslutning som Senterpartiet har hatt er uten tvil et resultat av den jordbrukspolitikk Arbeiderpartiet har ført.

Det må legges opp en jordbrukspolitikk som tar sikte på å skape mulighet for bruk av en slik størrelse at det gir et sikkert grunnlag for et skikkelig utkomme for en familie.

Den tekniske utvikling i jordbrukssektoren er i rask utvikling. De driftsundersøkelser som pågår viser at en rasjonell utnyttelse av realkapitalen også i jordbruket er avhengig av spesialisering og større driftsenheter. Om det viser seg nødvendig å begrense produksjonen må en også innenfor jordbruket finne fram til visse former for konsesjon.

2. *Distriktsutbygging.* Utbygging av industri i de svake økonomiske områder må skje i atskillig hurtigere tempo enn hittil.

Ved å skaffe arbeidsplasser til folk ute på bygdene, vil en også løse en vesentlig del av jordbruksproblemene idet en sanering av de små bruk automatisk vil skje.

Dessuten skaper slike arbeidsplasser kulturell trivsel som også kommer ungdommen i jordbruket til gode.

Den sentralisering som nå foregår vil, om den får fortsette, avfolke distriktene for ungdom som vil bli en ulykke for landet.

Utbygging av industri i økonomiske svake områder må ikke nødvendigvis være avhengig av produksjonsutbytte i første omgang, men må sees som et sosialt tiltak for å skape muligheter for bosetting.

Et vesentlig grunnlag for industrireisning er at en også samtidig foretar en hurtig utbygging av kommunikasjonene.

Staten bør snarest mulig aktivt gå inn for med alle midler å holde et stabilt prisnivå.

3. *En revisjon av forsvarspolitikken.* Forsvarsutgiftene må søkes brakt ned på et nivå som landet har muligheter for å klare.

De nåværende forsvarsutgifter legger alt for store byrder på folket og forhindrer en rask økonomisk oppbygging.

Arbeiderpartiet bør i framtiden være svært forsiktig med sin utenrikspolitikk og hindre en forsvarspolitik som gjør landet for meget avhengig av andre alliansestater.

En er overbevist om at et flertall av det norske folk mener at regjering og storting har gått for langt når det gjelder allianseavtaler med andre land.

4. *Undervisning.* Forholdene må bli lagt slik til rette at all ungdom, uansett hvor de bor i landet, må skaffes de samme muligheter til den utdanning de måtte ha behov for.

Siktemålet må være at alle utgifter til skoleverket må bæres av staten.

Svar på noen viktige spørsmål. Det private forbruk må til en viss grad begrenses til fordel for utbygging av tilbakeliggende områder i landet.

Vi har distrikter i landet hvor investeringsnivået har ligget alt for lavt i forhold til landsgjennomsnittet. På disse steder bør man bevisst gå inn for en sterkere tilførsel av kapital og økte investeringer.

Svar på spørsmål om ny vekst i industrien. Det anses som en nødvendighet at staten er med å reise industri der hvor privat industrireisning mangler. Men staten bør også bygge ut industri i konkurranse med private bedrifter.

Det må være en forutsetning at all planlegging av statsindustri må skje på forsvarlig faglig grunnlag.

42. *Fra Tana Arbeiderparti:*

De fire viktigste oppgaver for Arbeiderpartiet i perioden 1966—1969 er etter vår mening:

1. Lik skattelegging for alle uansett om de bor i en rik eller fattig kommune.
2. Stabilt pris- og lønnsnivå.
3. Distrikts- og skoleutbyggingen.
4. Styrke primærkommunenes stilling.

Kommentarer: Til 1. I den senere tid er en kommet et bra stykke på vegen mot ens skattelegging, men tempoet har vært alt for *sneglektig*. Det kan ikke være forenlig med sosialistisk tenkning at de som bor dårligst til i utkantstrøk og mangler flere vesentlige goder, skal betale *mest* til det samfunn de lever i. Man skulle tro at disse skulle ha en *lettere* beskatning. Når vårt parti har hatt regjeringsmakten såpass lenge, burde disse forhold vært rettet på for lenge siden. Vi mener derfor at denne oppgaven er den aller *viktigste* i dagens situasjon, og vi håper partiet ser med større alvor på saken.

Til 2. Til dette punktet skulle det vel ikke være nødvendig med noen kommentar fra oss. Saken skulle synes opplagt.

Til 3. Vi anser det meget nødvendig at distrikts- og skoleutbyggingen vises den største oppmerksomhet. I distriktsutbyggingen bør det satses på distrikts-sentra, men en må søke å unngå den store tilstrømming og opphoping i få og store sentra som nå gjør seg gjeldende i Oslo-området. Vi vil peke på at den urettvise skattelegging, omsetningsskatt på frakter, høyere kraftpris etc. gjør at folk i utkantstrøk og fattige kommuner heller flytter fra disse stedene enn å forsøke seg med noen investering eller andre tiltak. Når vi får like vilkår på alle felter, så vil mange av disse spørsmålene løse seg. Vi håper inderlig at partiet blir klar over disse tingene før det blir for sent.

Vi anser skoleutbyggingen som meget vesentlig. Dette gjelder både den 9-årige folkeskolen og videregående skoler. Men vi vil advare mot en for høy investering i grunnskolen slik at ikke denne belastning blir for stor.

Til 4. Primærkommunenes stilling er svekket år for år. Mens staten styrker sine inntekter ved å heve bl. a. omsetningsavgiften, nedsetter den kommunenes inntekter ved bedre skattetabeller, samt øker kommunenes utgifter bl. a. til sosiale ytelser, arbeidsgiverens premieandel m. v. Statsrådenes bortforklaringer i disse spørsmålene er det ingen som tar høytidelig unntatt de selv! En skulle tro at den økte omsetningsavgift burde gitt kommunene en liten andel, men så er ikke tilfelle. Ved ens skattlegging over hele landet ville en kunne dra inn merinntekter i de store og rike kommunene, og denne kunne da fordeles til de små, svake kommunene. Dette ville være sosialistisk politikk i praksis, og ikke bare bli med pene slagord.

Ved å styrke primærkommunenes økonomiske stilling ville kommunene i langt sterkere grad kunne ta på seg mange av de store oppgavene vi står overfor både på det ene og andre felt. Vi kunne da unngå dette stadige presset på staten om alt mulig. Vi fikk da samtidig en desentralisering som sikkert vil være av det gode.

43. Fra Tana Arbeiderlag:

Tana Arbeiderlag vil framheve følgende oppgaver som en anser for å være meget viktig i perioden 1966—1969:

1. *God utdanning for alle.* Den 9-årige skolen bør påskyndes utbygd. De dårlig økonomisk stilte kommuner må få større statsstøtte. Spesielt vil vi henlede oppmerksomheten på de kommunene i Indre-Finmark hvor en også må ta språkvanskelighetene i betraktning.

Høyere almenskoler bør utbygges på de sentrale steder i Nord-Norge, som nå syns å ligge i underkant med landet for øvrig. For å få tilstrekkelig kvalifiserte lærerkrefter må staten i tilknytning til dette bygge lærerboliger og elevhjem.

For øvrig støtter vi komitéinnstillingen om universitet i Tromsø.

Behovet for faglært arbeidskraft i alle yrkesgrupper er stort og vil fortsett øke. For å bøte på dette forhold, mener vi at yrkesskolene utbygges ytterligere og i tilknytning til dette må det utdannes flere yrkeslærere på de forskjellige områder.

Vi ser ikke noen grunn til spesiell prioritering av skoleutbygging, da all utdannelse griper inn i hverandre.

2. *Større løft i boligbyggingen.* Det bør gis større rentebærende lån til de mange hussøkende som er i stand til å bygge sitt eget hus eller sin egen leilighet. Egenkapitalen syns for mange å være i største laget. Nedskrivning kan derimot reduseres tilsvarende. Staten bør ikke gi boligstøtte til folk som langt overskrider gjennomsnittet i inntekt.

De offentlige midler bør helst settes inn for å skaffe nye boliger til de som ikke har noe sted å bo.

Innskudd ved innflytting i leilighet bør være betraktelig lavere enn det er i dag, da en familie med en årsinntekt på 12 000—15 000 kroner ikke er i stand til å reise en kapital på 4000—5000 kroner for innskudd ved innflytting.

Denne sak anser vi for å være uhyre viktig sett på bakgrunn av problemer med de hyppige skilsmisser og ungdomskriminalitet.

3. *Gamle næringer i en ny tid. Jordbruk.* De tiltak som kan settes i verk er større opplysning og kursvirksomhet i de utpregede jordbruksdistrikter.

Bruksstørrelsen bør være på minst 130 mål for å oppnå en rimelig årsinntekt.

Støtten bør fortsatt gis etter de nåværende former, men dog bør det føres strengere kontroll med nydyrkingen for å unngå «eventyrjorddyrkere».

Vi anser det ikke nødvendig med støttebruk framover i tiden, da jordbruket må komme dit hen at det bærer seg som egen næring.

Fiskeriene. Vårt inntrykk av fiskerinæringen er følgende:

I dag er det stort sett de aldrende fiskere som utøver denne næringen. Grunnen til dette må være det harde og sjansebetonte yrke og ikke minst de forhold som dette yrke utøves under. Våre fiskerbåter er for små og ukomfortable og skremmer de unge bort fra dette yrke.

Båtene må være havgående fartøyer med moderne redskaper og komfort etter tidens krav. Fiskerflåten bør være sammensatt av havgående fartøyer fra 90 til 110 fot samt av tidsmessige trålere.

Eksportproduktene bør bli høyforedlet på tilvirkningsstedene for å skaffe flest mulig arbeidsplasser gjennom hele året. Foredlingsbedriftene bør spres rundt hele kysten. Dette begrunnes med at en på den måten kan unngå desentralisering av de nåværende store steder.

Utenlandske fiskefartøyer bør gis anledning til å bringe sitt råstoff til de norske bedrifter mot at vedkommende land forpliktet til å avta produktene i foredlet stand. Dette vil utvilsomt avhjelpe den sesongmessige arbeidsledighet.

Fiskernes samvirke når det gjelder eksport må komme sterkere med i bildet, men salgsapparatet i sin helhet må bygges ut i mye større grad enn tilfellet er i dag.

Som sluttbemerkning vil en nevne at de indre fjorder bør forbys mot trål- og snurpefiske, slik at beboerne i de indre fjordområder har eksistensgrunnlag.

4. *Hvilke midler vil vi bruke.* På bakgrunn av at det i dag er store beløp — milliardbeløp — som unngår beskatning, bør det fra statens side utøves større og strengere kontroll med skattesnyteriet. Revisjonen må bygges ut og overtrederne må behandles strengere enn det hittil har vært gjort.

Statsbankene bør utbygges videre og Statens forretningsbank må opprettes snarest, under forutsetning av at kapital blir tilført til de kapitalfattige strøk.

44. *Fra Torp Partilag av DNA:*

Uttalelse i forbindelse med valgprogrammet 1966—1969. Torp Partilag av DNA har enstemmig vedtatt at følgende fire punkter blir gjenstand for videre bearbeiding i programutvalget:

1. Et klarere sosialistisk siktetpunkt i partiets programkast generelt, er etter vår oppfatning det mest aktuelle i den foreliggende situasjon.

2. *Industrielt demokrati — bedriftsdemokrati.* Den reformen må etter vår oppfatning settes opp på 1. plass i partiets valgprogram. I tidsrommet fram-

over bør det arrangeres kurser o. l. hvor de faglig/politiske elementene i vårt parti for alvor drøfter de tiltak som er nødvendige for utformingen av denne posten i programmet.

3. *Representasjon i de store forretningsbanker og forsikringsselskaper.* Nå må det programforpliktes at partiet i kommende stortingsvalgperiode må etablere et forhold med at staten kan velge representanter i ledelsen for de store forretningsbankene og forsikringsselskapene.

4. *Priser og lønninger.* Torp Partilag vil peke på at dette er et av de store spørsmål som muligens vil avgjøre valget til høsten. Kan partiet og LO bli enige om — noe de sikkert er på lang veg — en felles linje, særlig i prispolitikken, vil meget være vunnet. Et krav vil vi i denne forbindelse stille: Uansett utsiktene for løsningen av tarifforhandlingene må det være lønnstakernes egen sak. Tvungen lønnsnemnd, slik vi kjenner den fra fjoråret, er etter vår oppfatning et feilgrep, og vil også bli en belastning for partiet og dets tillitsmenn på arbeidsplassene.

45. *Fra Arbeiderpartiets Studentlag, Oslo:*

S. 19. «Demokrati i arbeidslivet». Kapitlet bør lyde: Videreføring av demokrati i arbeidslivet er en av de store oppgavene for norsk arbeiderbevegelse i årene framover.

Overføring av bruksretten til de større bedrifter fra eieren til dens arbeidere og funksjonærer er et sentralt krav i et samfunn hvor demokratiske omgangformer og prinsipper også må realiseres i arbeidslivet. Vårt mål er det fulle demokrati på arbeidsplassen der de ansatte har flertall i bedriftens besluttede organer.

Det fulle demokrati på arbeidsplassen vil utløse ubrukte krefter, initiativ og innsatsvilje til beste for samfunnet og det enkelte individ. Bare et slikt demokrati kan gi enkeltmennesket den rette plass i samfunnet og gjøre maskinene til menneskets tjenere. Demokrati i det miljø som står mennesket nærmest, dets egen arbeidsplass, vil styrke demokratiet også på andre av samfunnslivets områder og er dermed et av norsk arbeiderbevegelses svar til utviklingstendenser i det moderne samfunn som truer med å umyndiggjøre enkeltmennesket og gjøre demokratiet illusorisk.

Gjennomføring av det fulle bedriftsdemokratiet i Norge kan skje innenfor Grunnlovens ramme, uten å bryte med dens påbud om beskyttelse av den private eiendomsrett.

De nærmeste år må nye framstøt for demokrati i arbeidslivet skje etter parallelle linjer:

For det første bør den nåværende samrådsordning, som har hjemmel i Hovedavtalen mellom Landsorganisasjonen og Norsk Arbeidsgiverforening, utvikles videre.

For det andre må arbeidstakerne få en målbevisst opplæring og trening, slik at de kan utføre de oppgaver som den nye myndighet og ansvar vil kreve og slik at medbestemmelsesretten blir reell.

For det tredje må bedriftsorganisasjonen endres. Den nåværende bedriftsorganisasjon har fra et demokratisk synspunkt overlevd seg selv. Det må opprettes bedriftsforsamlinger der de ansatte utøver reell medbestemmelsesrett.

Fred og samarbeid med verdens folk. Arbeiderpartiets studentlag i Oslo vil foreslå følgende endring av teksten i landsstyrets forslag til arbeidsprogram i kapitlet som er kalt «Fred og samarbeid med verdens folk». Fra og med avsnittet som begynner med «Inntil FN har nådd den styrke og effektivitet . . .» og fram til avsnittet som begynner med «Det internasjonale samarbeid må stadig bli . . .» foreslår vi alternativt følgende:

Da Norge sluttet seg til Atlanterhavspakten, NATO, i 1949 var verdenssituasjonen på mange måter fundamentalt forskjellig fra i dag. Både Øst og Vest erkjenner i dag at nedrustning og fredelig sameksistens er felles mål. Arbeidet for å opparbeide avspenning og tillit som kan overvinne krigsfrykten, krever alle lands innsats. NATO-pakten skal eventuelt fornyes i 1969. Arbeiderpartiet vil gjøre det klart at en forutsetning for fortsatt norsk deltaking er en paktrevisjon som gjenspeiler den utvikling som har skjedd, ved å legge til grunn en målsetting om avspenning, nedrustning og avvikling av kolonistyre.

Svært ofte etter krigen har det oppstått farlige kriser med bakgrunn i en lokal konflikt der en eller flere av stormaktene er involvert. Vi har ingen garanti for at en liten konflikt ikke kan utløse et kjernefysisk oppgjør ved et sammentreff av tilfeldigheter, uhell og menneskelig svikt. Arbeiderpartiet vil at Norge gjennom FN skal arbeide for internasjonal og kontrollert nedrustning av de militære styrker. De kjernefysiske våpen må bringes under internasjonal kontroll, med sikte på at de skal tilintetgjøres for godt. Inntil dette kan skje, er det av den største betydning at kjernefysiske våpen ikke spres, og at tallet på atommakter begrenses. Norge må støtte arbeidet for å opprette atomfrie og rustningsbegrensede soner, spesielt i Sentral-Europa, som et ledd i arbeidet for total nedrustning. Norge bør gå inn for at nasjoner som ikke har atomvåpen, inngår en forpliktende avtale om ikke å produsere eller skaffe seg slike våpen. Norge må motarbeide forsøkene på å organisere en multilateral atomstyrke innenfor vestalliansen. Skritt for skritt og i fellesskap må landene bygge opp en internasjonal rettsorden etter FN's prisnipper, og dermed skape et sikkert grunnlag for en varig fred.

Norge avgjør gjennom sine konstitusjonelle organer hvilke tiltak som til enhver tid er nødvendige for å ta vare på landets sikkerhet og uavhengighet. Arbeiderpartiet holder fast ved at fremmede militære styrker ikke skal plasseres på norsk område i fredstid. Atomvåpen må ikke stasjoneres i vårt land. For å ta vare på landets sikkerhet og uavhengighet har Norge hvert år etter krigen benyttet en stor del av landets ressurser til forsvarsformål. Norge må styrke innsatsen for fred både på det internasjonale og på det nasjonale plan. Arbeiderpartiet vil fordele de midler som landet kan avse til fremme av fredspolitik, på den mest effektive måte mellom de nasjonale militære beredskap, siviltforsvar, opplæring av FN-styrker, fredskorps, fredsforskning, forskning omkring nedrustning og forskning omkring ikke-voldsmetoder i det nasjonale forsvar og andre oppgaver med et klart fredsformål. Ut fra dette synspunkt kan det bli nødvendig å senke det nåværende nivå av rene militærutgifter.

Den alminnelige verneplikt er en viktig bestanddel av Norges forsvar. Ut fra det syn at vår politikk til vern om freden ikke bare fremmes gjennom den militære beredskap, vil Arbeiderpartiet virke for en utvidet vernepliktsordning som også omfatter annen fredsfremmende og fredsbevarende virksomhet enn Forsvaret. Fredskorpsdeltakere som ikke har avtjent verneplikt, bør få lettelse i tjenesten eller overføres til en sivil beredsskapstyrke til disposisjon for FN. Vernepliktige sivilarbeidere bør kunne få avtjene sin tjeneste i sosialt verdifullt arbeid, hjemme eller i utlandet.

For avsnittet som behandler europeisk økonomisk samarbeid, foreslår vi alternativt følgende:

Verden har gått inn i stormarkedenes tid. Norge har sluttet seg til Det europeiske Frihandelsområdet (EFTA), og Arbeiderpartiet vil virke for å styrke EFTA, med sikte på et stormarked som skal omfatte hele Vest-Europa. Et utvidet økonomisk samarbeid og samhandel mellom Øst- og Vest-

Europa kan fremme avspenning mellom de to blokker. Også land i andre verdensdeler bør få kunne bli med i et slikt samarbeid. Et slikt økonomisk samarbeid kan dessuten bidra til å gi utviklingslandene bedre avsetningsvilkår for deres produkter. Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD), som knytter de vest-europeiske land sammen med USA, Canada og Japan i et samarbeid om vekstproblemer og handel, konjunkturpolitikk og utviklingshjelp, må opprettholdes.

Alternativet til avsnittet om utviklingslandenes handelsforhold («De velstående land i vest . . .») foreslås:

Utviklingslandene kan vanskelig nå et tilfredsstillende økonomisk nivå selv ved hjelp av de gaver og lån som ytes av de bedrestilte stater i verden. En ugunstig prisutvikling for utviklingslandenes eksportvarer kan koste mer enn den samlede økonomiske stønad. Utviklingslandenes problemer kan ikke løses hvis ikke de får en bedre utgangsposisjon i den internasjonale samhandel. Arbeiderpartiet vil virke for at utviklingslandenes råvarepriser stabiliseres, og at Norge innen GATT arbeider for en almen tollsenkning på ferdigvarer fra utviklingslandene.

46. *Fra Arbeidernes Avholdslandslag:*

Edruskapsarbeidet. Landsstyret vil foreslå følgende formulering når det gjelder edruskapsarbeidet:

«I edruskapsarbeid må opplysningsarbeidet få større bredde ved å bygge ut samarbeid med de store folkeorganisasjoner. Alkoholfrie ungdomssenter bør opprettes i et nært samarbeid med de kommunale myndigheter og folkeorganisasjonene.

Arbeidet innenfor alkoholistforsorgen effektiviseres. En må ta sikte på å reise spesialinstitusjoner i hvert fylke, som kan gi hjelp til den alkoholskadede og familien. Utbyggingen bør skje i tilknytning til de øvrige institusjoner en har på syke- og sosial-sektoren i fylkene.

Ettervernet må i disse institusjonene få en sentral plass.

Den alkoholskadedes stilling i forhold til attføringslovene må bli tatt opp — med sikte på å få til en effektiv attføring av den alkoholskadede.»

47. *Fra Byåsen Arbeiderlag:*

Følgende endringer og tilføyelser bør tilføres programmet:

Arbeidstiden. Andre avsnitt, side 11: «Fem dagers arbeidsuke . . .» gis følgende ordlyd:

Fem dagers arbeidsuke gjennomføres innen 1970, eller så snart skoleutbyggingen og tilgang på lærerkrefter gjør det mulig med fem dagers skolegang for folkeskolen.

I samme avsnitt ønskes tilføyd:

Man vil forsøke gjennomført likestilling i arbeidstid mellom funksjonærer og arbeidere.

Offentlig administrasjon. Til side 12, første avsnitt, etter setningen «All offentlig administrasjon må være . . .» ønskes tilføyd:

Og Arbeiderpartiet vil fortsatt arbeide for å gjennomføre videre rasjonalisering og koordinering i den offentlige sektor. Nyvinninger innen elektronisk industri skal så langt det er mulig tas i bruk i offentlig og kommunal administrasjon.

Samferdselen. 3. siste avsnitt på side 13 etter setningen «Dette gjør det til en viktig samfunnsoppgave . . .» ønskes supplert med:

Samferdselen legges slik til rette at flest mulig gis anledning til å søke ut til friluftsområdene, bl. a. ved at parkeringsområder tilrettelegges.

God utdanning for alle. Til avsnittet «God utdanning for alle» ønskes følgende tilføyelser gjort. Til 1. setning ønskes tilføyd:

Spørsmålet om skolelønn for videre utdanning etter det 8. skoleår vurderes og gjennomføres prøvevis for distrikter med mangelfull skoleutbygging hvor det er nødvendig for elevene å reise hjemmefra for videre utdanning etter endt folkeskole/9-årig skole.

Idrett. Etter 2. avsnitt side 15, ønskes tilføyd:

Idrettshøgskole igangsettes.

Til side 16, nest siste avsnitt i setningen «Der det er hensiktsmessig, bør idrettshaller . . .» ønsket tilføyd:

Idrettshaller i tilknytning til skoler skal så langt det er mulig også kunne benyttes av idrettslag og andre frivillige organisasjoner og lag, og fordelene legges til rette for dette.

Til setningen: «Behovet for instruksjon . . .» ønskes tilføyd:

Ungdoms og idrettskontor bygges ut i fylker og kommuner.

Voksenopplæring. Til 5. avsnitts setning «Det må sikres tilfredsstillende opplæringsmuligheter . . .» ønskes tilføyd:

Mulighetene legges til rette for fortsatt voksenutdanning ved lovfestet adgang til permisjoner, lønn under utdanning, lønn og stipendier for de som måtte ønske ytterligere teoretisk og praktisk utdanning i det fag de har valgt.

Ny giv i boligbyggingen, side 17. 2. avsnitt i setningen «Det må bli flere 4 roms leiligheter for familier med barn i større boligbygg» — ønskes sløyfet: «i større boligbygg».

Vi ønsker videre tilføyd i programmet: Rimelig adgang for småhusbebyggelse tilrettelegges.

Til 4. avsnitt på side 17, ønskes tilføyd etter siste setning: «. . . og kulturelle anlegg»: og til fritidsanlegg for barn og voksne.

Til neste siste avsnitt på samme side ønskes tilføyd: Tilretteleggelser av tomter egnet for småhusbebyggelse, og områder av disse legges ut til «selvbyggere».

Koordinering og rasjonalisering med sikte på rask og effektiv behandling av byggesaker.

Pensjon for hele folket — sosial trygghet, side 18. Klarere formulering ønskes vedr. 2. avsnitt «Alderstrygdens satser . . .», slik at de som har forlatt arbeidslivet når folkepensjonen blir iverksatt, forstår at deres alderdom er sikret gjennom en øking av alderstrygdens satser opp til folkepensjonens grunnpensjonssats.

Til samme avsnitt ønskes tilføyd: «Folkepensjonen skal være indeksregulert».

Demokrati inn på arbeidsplassen, side 20. Til slutt i avsnittet ansees det ønskelig om følgende ble tatt med: Bedriftsdemokrati innenfor statens bedrifter bygges videre ut.

Et moderne og effektivt fiske. Til avsnittet ansees følgende tilføyelser nødvendig, under 4. avsnitt: Videre vil en ta sikte på ytterligere øking av den garanterte minsteinntekt for fiskerne, og overføring av de organer som administrerer ordningen til staten.

På slutten av avsnittet ønskes videre tilføyd: Kapitalsterke konsern i tilvirkning og omsetning undergis tilstrekkelig offentlig kontroll, slik at monopolstilling til skade for samfunnsinteressene ikke blir etablert.

48. *Fra Tofte Fagforening:*

Tofte Fagforenings partigruppe har drøftet ovennevnte programforslag, og vil komme med noen bemerkninger som vi mener Sentralstyret bør se nærmere på:

Folkepensjon. Vi er ikke sikre på beskatningen av denne, men vi mener det bør være lett beskatning. F. eks. at det fastsettes en skattefri grense og at bare inntekt over denne grense beskattes.

Arbeidstid. Grappa er enig i at arbeidstiden bør forkortes. Ikke at det skal innføres 5 dagers uke, men at det fastsettes en kortere ukentlig arbeidstid slik at vi kan komme fram til en lik arbeidstid for alle.

Forsvaret. Grappa er av den formening at Heimevernet er en del av Forsvaret som vekker stor misnøye blant arbeiderne. Vi tenker da på de som er ansatt i industrien hvor det pågår søndagsarbeid og at disse skal delta i HV-tjeneste på sine frisdager.

Med de store ungdomskull vi nå har bør mange flere av disse kunne overføres til HV-tjeneste.

Skatt. Det er et irritasjonsmoment på arbeidsplassene som nå bør søkes fjernet, nemlig beskatningen av private næringsdrivende.

Her må det satses mer for å få en rettfærdigere beskatning slik at vi slipper å se i likningsprotokollene at en vanlig arbeider har like mye skatt alene som en 3—4 f. eks. kjøpmenn tilsammen.

49. *Fra Kåre Ellingsgård, Molde:*

Samferdselen. I landsstyrets forslag til arbeidsprogram er under behandlingen av samferdselen anført følgende angående flytrafikk:

Flytrafikken utvikles videre ved å fullføre flyplassene i stamrutenettet og ved anlegg av nødvendige småflyplasser.

Etter min oppfatning er ikke denne formulering helt dekkende for det man sannsynligvis står foran i utviklingen av innenlands flytransport. I arbeidsdokument nr. 10 om samferdselspolitikken har programutvalget for samferdselen uttalt:

I programperioden bør en videre utbygging av flyplassnettet gjennomføres.

Og Flyplassutvalget 1962 har i sin innstilling som kjent ikke foreslått utbygging av det man vel tenkte på da begrepet «småflyplasser» ble lansert, men har foreslått utbygd nye trafikkflyplasser beregnet for de samme flytyper som delvis opprettholder innenlandsrutene i dag. Jeg vil derfor antyde at programposten bør formuleres slik:

Flytrafikken utvikles ved å fullføre flyplassene i det nåværende rutenett og ved anlegg av nødvendige nye flyplasser for rutetraffikk. Det tas sikte på etter hvert å gi alle distrikter en tjenlig tilknytning til luftrutenettet.

50. *Fra Ytterøy Arbeiderlag:*

Når det gjelder de viktigste arbeidsoppgavene vil vi foreslå følgende prioritering:

1. Skoleutbyggingen.
2. Folkepensjonen.
3. Utbyggingsplanene.
4. Fem dagers arbeidsuke.

Angående distriktsutbyggingen og folkeforflyttingen har vi visse betenkeligheter. Vi mener utkantstrøkene må vies den aller største oppmerksomhet.

Partiet må alltid ha for øyet at det er mennesker — og ikke brikker i et innviklet spill — det dreier seg om.

51. *Fra Hyggen Arbeiderforening:*

Programmet er så vel bearbeidet og godt oppsatt og er i slik form at vi har enstemmig vedtatt forslaget, uten noen som helst bemerkning.

52. *Fra Bjørkeback AUL, Brøstadbøtn:*

Jordbruk. Vi tillater oss å foreslå følgende tilføyelse etter annen setning annet avsnitt i «Jordbruk og skogbruk i en ny tid»: «Gamle fellesbeitebestemmelser må ikke være til hinder for grunneieren til nydyrking i utmark.»

Når vi går inn for dette, så er det fordi det har vist seg at bare det er en av beiterettshaverne som er vrang, så går det hele i stå. En oppnår ikke tilskott, ifølge Landbrukselskapet, hvis ikke en tinglyst tillatelse fra retts-haverne foreligger. Denne beiteretten er jo innført for menneskealdre siden, ved de første bruksdelinger i en tid da all beite foregikk i utmark. Nå er jo de aller fleste gått over til kulturbeite. Denne bøynen for de som tenker på å utvide sin innmark, bør derfor tas bort, muligens gjennom jordlovsendring.

I samme avsnitt bør, etter vår mening, tilføyes: *Fjøsøktervikarordning må innføres på liknende måte som gjeldende for husmorvikarer.*

Vi mener at dette er noe som vil trenge fram mer og mer, og behovet er påtrengende både i sykdomstilfelle og om det skal være mulig også for en husdyrholder å få seg en ferieuke i året.

53. *Fra Karlsøy Arbeiderlag:*

Partiets medlemmer har diskutert opplegget til arbeidsprogram, og det har til dels reist seg en sterkt kritikk mot programmets idéer, særlig når det gjelder distriktsutbyggingen, som for oss vel betyr mest i den tiden som kommer.

De idéer som har vært luftet, og de opplegg som har vært gjort, har vist, og viser at visse områder vil bli sterkt skadelidende om en slik gjennomføring av distriktsutbyggingen vil finne sted. Ordet senter eller sentra, små eller store, vekker en sterk mistro til at de små bygdelag vil kunne overleve. Vi har sett, og vi ser daglig at folk forlater bra bygder og drar inn til byen, ikke så mye for eksistensens skyld, som fordi byene kan skilte med diverse glitter som aldri vil kunne bli å finne på bygdene. En må også ha det klart for seg at det i stor utstrekning er kvinnene som står bak her, som vil bli «fine», og som maser sterkest om å flytte til byen. Det er derfor oftest en totalt planløs flytting, og i mange tilfelle er ikke næringslivet så dårlig at dette skulle tilsi rømming av bygda. Det er moten, eller umoten, tidens udugelighet og ansvarsløshet. Å komme inn på alle sider som er medvirkende til den utglidning som det er tale om vil føre for langt. Nyansene er mange, men det skyldes utelukkende to ting: Næringslivet og skoleutdannelsemulighetene. Etter hvert som de små bygder tynnes ut, vil de få som blir tilbake få så store kommunikasjonsmessige og med det næringsmessige vansker at de i regelen må gi opp. Det er også en viss psykisk påkjenning for disse etter hvert som bygdene dør ut, og alt hva de har satset av penger og arbeid må sees som forgjeves og bortkastede år.

Skal denne utbyggingslinje følges er en stygt redd for at utviklingen vil komme til å følge en linje ingen har tenkt på, og som vil skade så vel den

enkelte, bygdene og landet som helhet. De som gjerne vil drive jorden, og som ikke bare har valgt dette yrke, men som er glad i dette yrket, kan i vår tid ikke bo som eremitter langt utenom folkeklyngene. Det vil bli tilfelle dersom sentrumsdannelsesidéen skal fortsette. Slik som vårt land er, og bosetningen er, vil det føre til at visse strøk totalt vil falle helt utenom bildet, og må se sin framtid i disse bygder ødelagt.

Det er også lagt all vekt på en enkelt sektor i næringslivet: Nemlig industrien. Med en slik næringsutvikling for øye kan det nok være rett å samle seg om sentrumsdannelsen, men dersom så er tilfelle, at alt skal konsentrere seg om en enkelt gren av næringslivet, bør hele systemet legges om straks uten å seigpine folket som ikke er innstilt på et timebetalings-system, men som vil være fri mennesker i et fritt land.

Vi har fulgt bl. a. debatten om boligbyggingen med interesse. Der blir det f. eks. hevdet at boligbyggingen kunne ha vært ført fram til behovsdekkende i 1957 dersom ikke fraflyttingen hadde ført til de vansker vi har i dag på dette området. En må da sterkt beklage at forholdene har vært lagt så vel til rette for en slik utvikling. Det bygges boliger og andre byggverk utover landområdene for midler som er stilt til disposisjon gjennom statsbygggebankene, men husene er knapt ferdige før folk forlater disse og reiser inn til byene. Der tar de til takke med boligforhold som de ellers på landsbygda ville ha betakket seg for til dyrehus, bare de får et innsmett og får komme seg til byen.

Den utvikling det må tas sikte på er en sunn utvikling utover bygdene. En må ha klart for seg at forholdene er så totalt forskjellig rundt om i landet at en utbyggingsplan etter et særskilt mønster helt er forkastelig. Vi har fastlandet med sine problemer, og vi har øyene med sine. Å danne sentrum, små eller store utover øyene vil totalt ødelegge bosetningen utover øyene. De øyene som på grunn av en slik politikk nødvendigvis blir dødsdømt avsetter ikke beboerne der til øydistriktets «sentrum» men til nærmeste by. Dermed tappes øydistriktene så sterkt at det neppe vil bli leve-lige forhold for et mindre senter i distriktet. Vi mener at alle bygdelag må gis en rimelig mulighet til å utvikle seg til et lykkelig samfunn, hvor de som bygger og bor der kan føle seg trygge på framtiden, ikke bare for seg selv og sine, *men like meget på bygda og dens framtid*. Dette siste er meget — meget viktig, ikke minst der hver øy naturlig danner et lite samfunn, og hvor dette må være et lite samfunn om det skal kunne bo folk.

For de mange som har satset sin ungdom, som har slitt fram en bra gård, så bra at de faktisk lever av den, som trives i de rolige bygder, for dem må det være en trist framtid dersom bygdene ikke blir levnet en rimelig sjanse i denne vår ulvetid.

Skal Arbeiderpartiet ikke bare være et parti for lønsmottakerne, og skal LO ikke totalt dominere, bør det tas hensyn til de mange tusen småbrukere, som vel nok bør spredt utover vårt vidstrakte land, men som samlet kan være sterke nok til å vippe Arbeiderpartiet av pinnen. Ser disse mennesker sin framtid og sin bygd truet, så vær forvisset om at de gjør det, for stemningen er ikke særlig oppløftende etter hva en har brakt i erfaring her omkring.

Det verste som kan hende ei bygd og dens beboere er usikkerheten for bygdas framtid. Det tar bort gleden i disse menneskene, røver med seg tiltakslysten og skaperevnen. Tilbake blir bare bitterheten mot samfunnet. Vær klar over det!

Vi skal ikke gå nærmere inn på dette. Vi tror å ha gitt uttrykk for at vi ikke er enig i den utbyggingspolitikk som Arbeiderpartiet har lansert. Vi tror å ha gitt uttrykk for at flukten fra bygdene ikke hadde vært så

utpreget stor dersom de rådende myndigheter hadde satt noe mer inn på å hindre dette, og vi tror å ha gitt uttrykk for at vi ikke tror på at et samfunn vil bli et godt samfunn å bo i når en rekke mennesker av omstendighetene blir tvunget inn i et forhold de ikke vil.

Utbyggingen i distriktene skjer best ved at det blir sprøytet kapital inn i jordbruksyrket på en helt annen måte enn hittil, og i større mengder, og at sentrumsdannelsen i den forstand totalt faller bort.

54. *Fra Volda AUL:*

Som kjent har vi to offisielle målføre i Noreg, bokmål og nynorsk. Så vidt vi kjenner til er det til i dag bare ei brosjyre, utgitt av DNA som har vore prenta på nynorsk. Vi meiner såleis at det hadde vore rimelig om programmet, når det vert vedteke, vart prenta både på nynorsk og bokmål. Håper og at programmet får ei smakfull utforming både når det gjeld format, papirkvalitet og friske fargar på omslaget. Vi trur at dette vil føre til at ein les programmet med betre humør, og at kanskje flere vil gå laus på det.

Vi kjenner til at Venstre har distribuert sitt nye prinsippprogram gjennom Narvesen-kioskane. Hadde ikkje dette vore ein idé for DNA og?

55. *Fra Labergmoen Arbeiderlag:*

De fire viktigste oppgavene: Det første er full sysselsetting i form av ny industri som er regningssvarende for landet, og særlig da i Nord-Norge, hvor sesongledigheten om vinteren er stor. Utbygging av all disponibel vannkraftreserve.

Det andre er nyinvestering i jordbruk og fiske i form av bedre teknisk utstyr. Større kredittgrenser og lån i Statens Småbruk- og Bustadbank. For fiskernes vedkommende må det gås over til større typer havgående båter med moderskip på fangstfeltet. Større utbygging av industrien innen fisket.

For det tredje full utbygging av landets veinett, da bilparken øker for hvert år. Turistnæringen i Norge er jo en stor inntektskilde. Bedre utbygde veier gir større turiststrøm. Nord-Norge kommer da særlig inn i dette bilde, hvor det må bygges mer turiststasjoner og campingplasser.

For det fjerde er jo utdanningen av landets ungdom, hvor skolesektoren må utbygges i samme tempo som nå. Og så kommer jo folkepensjonen inn som en stor faktor medtatt av Det norske Arbeiderparti. Likedan holde på samme skattesystem som nå, da det er meget sunt. Ellers tror Labergmoen Arbeiderlag at Det norske Arbeiderpartis program blir så godt utarbeidet og har sånn tillit i folkets brede lag at valget til høsten vil gi partiet enda større framgang med aktiv innsats av alle aktive medlemmer.

56. *Fra Lambertseter Arbeidersamfunn:*

1. *Kapitlet «Felles plan og felles innsats» — side 11. Forslag om tilføyelse til avsnittet midt på siden som slutter med «fiskere og mindre næringsdrivende»:*

«Det innføres feriestøtte uten behovsprøve til husmødre med flere barn under 14 år.»

Motivering: Vi viser til den innstilling om ferie og fritid som ble avgitt 23. mars 1965. Vi gir i prinsippet vår tilslutning til mindretallets syn, uten dermed å binde oss til enkelthetene i mindretallets forslag.

2. Kapitlet «God utdanning for alle» — side 14 og 15. (Vesentlige endringer er understreket.)

Forslag: De tre første avsnittene uforandret, til og med «. . . under 7 år».

Skoleverket må bygges ut slik at de unge fra den 9-årige skolen kan gå over i videregående skoler som byr dem variert og allsidig yrkes- og almenutdanning fram til 19-årsalderen.

Faginnhold og undervisningsmetoder i de videregående skoler må bygge på det grunnlag som den 9-årige skolen gir, og være i samsvar med den tekniske utvikling og samfunnets behov.

Utbyggingen av praktisk betonte yrkes- og fagskoler må gis høy prioritet. Dette gjelder ikke minst verkstedskolene og de forskjellige slags tekniske skoler. Den almindennende undervisning i yrkes- og fagskoler må styrkes. Det må være reelle muligheter for overgang mellom de ulike skoleslag. Praktisk betont fagutdanning/yrkesopplæring må vurderes som likeverdig med teoretisk utdanning.

Utdanningen fram til eksamen artium må få større bredde, og våre gymnas må tilby en mer variert linjedeling. Forholdene må legges til rette slik at en også gjennom mer praktisk yrkesutdanning på visse felter kan oppnå kompetanse som svarer til eksamen artium. Det må åpnes nye utdanningsveier slik at samfunnet kan få dekket de nye behov for spesialutdannet og høyt kvalifisert arbeidskraft som utviklingen har ført med seg. Universiteter og høgskoler må bygges ut i raskt tempo.

I tillegg til de planer som allerede foreligger for nye universiteter i Tromsø og Trondheim, bør det legges planer for et nytt universitet i Sør-Norge. Det bør også utarbeides planer for en ny teknisk høgscole. Adgangen til studier ved universiteter og høgskoler bør ikke utelukkende baseres på resultater ved eksamen artium. Universitetene og høgskolene bør rasjonalisere og effektivisere studiene, slik at studietiden kan kortes ned og kapasiteten utnyttes best mulig. Ordningen med at nye studenter kan ta forberedende prøver på steder utenom universitetsbyene, må utvikles videre. — Forholdene må legges til rette slik at erverik norsk ungdom skal kunne få nødvendig utdanning i Norge uten å måtte ty til læresteder i utlandet. Lærere og akademisk utdannede yrkesutøvere må stimuleres til på frivillig basis å søke stillinger på steder der samfunnet trenger deres arbeidskraft.

Lærerskolene må bygges ut med sikte på en hurtig avvikling av lærermangelen. Det må legges betydelig vekt på tilfredsstillende utdanningsforhold for faglærere. Ved universitetene må den pedagogiske side ved lærerutdanningen styrkes. For lærere som allerede arbeider i skolen, må det bles gode muligheter for supplerende utdanning, faglig og pedagogisk.

Den eksamensfrie folkehøgskolen er en viktig del av vårt skoleverk. Den har sin naturlige plass også i et samfunn hvor skoleverket er godt utbygget.

Den teknologiske utvikling i arbeidslivet betyr at det i tilstrekkelig omfang må finnes fram til faste former for etterutdanning og yrkesmessig omskolering. Det må sikres tilfredsstillende opplæringsmuligheter for dem som i voksen alder ønsker å utdanne seg for et nytt yrke. Det bør ved flere fagskoler bli adgang til å avlegge eksamen som privatist. I større utstrekning enn hittil må det ytes statsstipend til brevscoleelever og andre privatister.

Etter hvert som fem dagers arbeidsuke blir alminnelig i arbeidslivet, må den også gjennomføres i skoleverket.

Utdanningssystemet må være i pakt med den tekniske, økonomiske og sosiale utvikling. Pensum og arbeidsmetoder må være i samsvar med vår tids krav. Bl. a må samfunnsfag og samtdsorientering få en bredere plass. Utdanningen skal gjøre elevene best mulig skicket til den situasjon de

etter skoletiden møter i yrkes- og samfunnslivet. Skolen skal også gi den enkelte innhold i livet, hjelpe til å utvikle allsidige interesser og til å kunne vurdere og handle selvstendig.

Målet er å sikre gode muligheter til utdanning for alle.

All norsk ungdom må fritt kunne velge utdanning og yrkesopplæring, etter den enkeltes evner, anlegg, interesser og personlige forutsetninger — og i samsvar med samfunnets behov — uten at økonomiske vansker legger hindringer i veien. Samfunnet må ved en stadig utbygging av skoleverket, ved reising av eilevheimar og boliger for skoleungdom, lærlingar og studenter som må bo utenfor hjemmet, og ved effektive stipend- og stønadsordningar legge forholdene slik til rette at det frie valg av utdanning og yrkesopplæring blir en realitet for alle.

Motivering: I det følgende gjør vi rede for de viktigste av synspunktene som ligger til grunn for vårt utkast til nye formuleringer (med noe «revi- dert» og utvidet innhold og etter en annen disposisjon) i hovedkapitlet om utdanning:

Kapitlet bør ha en sterkere appell og en klarere disposisjon. Det må legges sterkere vekt på den mer praktisk betonte yrkesutdanning og fagopplæring. Så sterkt som mulig må det presiseres at det ikke skal være den enkelte økonomiske situasjon, men hans evner, interesser og personlige forutsetninger som skal være avgjørende ved valg av utdanning og yrkesopplæring.

Ordet «yrkesskolene» (i fjerde avsnitt) er øyensynlig brukt i en videre betydning enn den som er gjengs. Vi mener iallfall at noen av de praktisk betonte yrkes- og fagskoler bør nevnes spesielt, slik at det blir bedre «likevekt» med omtalen av f. eks. universitet og høyskole.

De «lukkede» studier og utenlandsstudentenes situasjon bør antakelig omtales.

Programmet bør inneholde noe om tiltak som kan stimulere lærere, leger, tannleger og andre yrkesutøvere som det ofte er mangel på, til frivillig å ta arbeid i utkantstrøkene.

Privatistordning i stadig flere av de kompetansegivende skoleslag er et aktuelt spørsmål som bør nevnes i forbindelse med voksenopplæring. Her bør man også si noe om den forholdsvis nye ordningen med statsstipend (refusjon av innbetalte skolepenger) til breviskoleelever. Ordningen har hittil gjeldt bare almenutdanning. Det er nylig lagt fram proposisjon som antakelig fører til utvidelse av ordningen med statsstipend til breviskoleelever.

I fjerde avsnitt står det: «Også yrkesskolene må gi undervisning i almen- dannende fag.» Det blir vel allerede gitt slik undervisning i yrkes- og fagskoler, og vi foreslår at setningen forandres (se vårt utkast til nytt femte avsnitt).

I femte avsnitt nevnes de planlagte nye universiteter i Trondheim og Tromsø, men det bør her framgå tydelig at denne saken allerede er brakt et langt stykke på vei.

I siste delen av avsnittet om lærerskolene bør det etter vår mening sies tydeligere at lærerne må ha *muligheter* for supplerende utdanning.

Åttende avsnitt («Det bør bygges utdanningsveier») er etter vårt skjønn svært uklart. Vi vet ikke om vi har tolket avsnittet riktig, og er derfor ikke sikre på at den formulering vi foreslår i forbindelse med omtalen av eksamen artium, dekker de intensjoner som har vært til stede.

3. *Kapitlet «Ny giv i boligpolitikken» — side 17—18.* Første avsnitt får ny ordlyd.

Forslag: Boligbyggingen må gis høyeste prioritet i stortingsperioden 1966—1969. I årene som kommer må vi regne med fortsatt stor tilflytting til byer og tettbygde strøk, og de voksende ungdomskullene vil etter hvert føre

til større boligetterspørsel fra nygifte. Tilbudet er ennå ikke i takt med etterspørselen, selv om det er bygd nærmere en halv million boliger siden 1945.

Motivering: Hvis vi slår fast at boligbyggingen skal gis høyeste prioritet, blir landsstyrets forslag atskillig mer bestemt. Henvisningen til at vi har ledet landet i en periode da det har vært bygd nærmere en halv million boliger, bør av redaksjonelle grunner flyttes lengre ned i avsnittet, slik vi har foreslått.

Foran avsnittet «Boligbyggingen planlegges over lengre perioder» føyes til et nytt avsnitt:

Forslag: Ekspropriasjonslovgivningen må endres slik at det offentlige kan overta tomtegrunn langt hurtigere enn tilfelle nå er.

Motivering: Den langvarige ekspropriasjonsprosessen sinker og fordyper boligreisningen i distrikter med press på boligmarkedet.

Setningen «I distrikter med stor boligetterspørsel . . .» erstattes med følgende:

Forslag: Husleiereguleringen må opprettholdes, og kontrollen med prisene på det åpne boligmarked må skjerpes.

Motivering: Vi viser til de mange tilfelle av spekulasjon i folks bolignød.
4. Kapitlet «Pensjon for hele folket — sosial trygghet» side 18. Tillegg til siste avsnitt.

Forslag: Utgifter til tannpleie innpasses gradvis i vårt trygdesystem. I første omgang gis fri tannpleie til gravide kvinner.

Motivering: Sverige står nå foran en revolusjon på dette område innen sosialpolitikken, og om et par år vil det svenske folk kunne få refundert over halvparten av sine tannlegeutgifter. Så vidt vi vet er det allerede innført fri tannbehandling for gravide kvinner i vårt naboland i øst. En gradvis gjennomføring av reformen krever ikke så store uttellingser med det samme. En gradvis overgang til dekning av tannlegeutgifter gjennom trygdene vil heller ikke føre til altfor stort press i etterspørselen etter tannleger. Vilje til å programfeste en slik reform vil vitne om framsyn i en sak som betyr mye for de fleste mennesker i dette landet. Tannbehandling av gravide kvinner er som kjent av stor betydning for den vordende mor.

5. Kapitlet «Demokratiet på arbeidsplassen» — side 19—20. Tilføyelse til siste avsnitt.

Forslag: De ansatte må også bli representert i de private selskapers styrever. Hvis denne ordningen ikke blir gjennomført ved avtale, må spørsmålet løses ved lov. I alle offentlige virksomheter som ikke er statsaksjeselskaper, må spørsmålet om medbestemmelsesrett for de ansatte tas opp til løsning.

Motivering: Det vises til de alminnelige betraktninger i Aspengrenkomitéens innstilling, til innledningen i landsstyrets avsnitt om demokrati på arbeidsplassene og til Ot.prp. nr. 22 for 1965, der Regjeringen går inn for at de ansatte skal være representert i statsaksjeselskaperens styrever.

57. Fra Sosialistisk Juristforening:

En del tomtepolitiske spørsmål. Innhold:

1. Innledning.
2. Formål med tomtepolitikken.
3. Organer og virkemidler for offentlig overtakelse av grunn.
4. Utbygging av organer og virkemidler. a) Organer til gjennomføring av grunnervelser og utparselleringer m. m. b) Nye rettsregler. c) Prisfastsettelsen. d) Finansiering av offentlige tomteervelser. e) Disponering av arealene og oppgjørsordninger.

1. *Innledning.* Foreningen har på grunnlag av innstillinger fra en nedsatt studiekomité for tomtepolitikk drøftet endel tomtepolitiske spørsmål med utgangspunkt i partiets program ved kommunevalget i 1963 og den moterklæringen som ble framlagt til regjeringen Lyngs tiltredelseserklæring. Som resultat av drøftelsen vil vi legge fram forslag til slike nye tiltak som anses påkrevd for å få gjennomført den politikk partiet har gått inn for:

- a) Bestemmelser og lovregler som anses nødvendige.
- b) Organer for ervervelse og disponering av grunnarealer.
- c) Enkelte spørsmål i forbindelse med finansieringen av arealkjøp.
- d) Utparselleringen og den framtidige disposisjonsrett over arealene.
- e) Prisspørsmålene og skjønnsprosedyren.

Det er flere spørsmål komitéen ikke har tatt opp. Det gjelder bl. a. organisasjonen av region- og områdeplanleggingen og spørsmål som knytter seg til arbeidet med å sikre og bevare våre friluftsområder, fjellvidder, strandstrekninger, naturområder m. v. Vi vil imidlertid streke under betydningen av framsyn og økonomiske ressurser til gjennomføring av de nødvendige tiltak også på disse områder.

2. *Formål med tomtepolitikken.* Vi vil sammenfatte formålet med partiets tomtepolitikk slik:

Vi vil: 1. Ha plan og sammenheng i utbyggingen av byer og tettgrender og i sanering av gamle bystrøk. 2. Forhindre en usunn utvikling av tomteprisene (jobbing). 3. Sikre at verdier som skyldes samfunnets innsats og utvikling kommer samfunnet som helhet til gode, nå og i framtiden.

Erfaringene har vist at det i vårt moderne samfunn ikke er mulig å oppnå dette uten at samfunnet får hånd om disponeringen av tyngden av grunnarealene i utbyggingsområdene.

3. *Organer og virkemidler for offentlig overtakelse av grunn.* Gjennomføringen av disse samfunnsmessige oppgavene skjøttes i dag først og fremst av kommunale organer. I den senere tid er fylkeskommunale og statlige planleggingsorganer blitt sterkere utbygd.

Den nye bygningsloven ventes å gi grunnlag for ytterligere styrking av planleggings- og samarbeidsorganer.

Til å arbeide med offentlige grunnervervelser har kommunene ikke hatt spesielle organer bortsett fra de største bykommunene som har hatt administrasjonsjurister til å arbeide med dette. I de siste årene har flere kommuner gått sammen med boligkooperasjonen om dannelse av tomteselskaper. De fleste av disse administreres av A/L Norske boligbyggelags Landsforbund.

Vi har ingen kredittinstitusjoner som har som særlig oppgave å finansiere offentlige grunnervervelser, og samfunnet har ikke øremerket noe kapital for dette formål.

Når offentlige myndigheter erverver grunnarealer skjer det i dag på en av følgende måter:

1. Ved frivillige overdragelser.
2. Ved bruk av forkjøpsrett etter konsesjonslovgivningen.
3. Ved ekspropriasjon. Særlig i Bygningsloven og Oreigningsloven har man hjemmel for ekspropriasjon.

Til å fastsette prisene på grunnarealer har man tre typer organer, prismyndighetene, vanlige rettslige skjønn og skjønnskommisjoner i henhold til Bygningsloven. Både prismyndighetene og vanlige rettslige skjønn er bygd opp med ankeinstanser, mens en skjønnskommisjons avgjørelse er endelig.

4. *Utbygging av organer og virkemidler.* a) Organer til gjennomføring av grunnervervelser og utparselleringer m. m.

I den senere tid er det stadig blitt pekt på at kommunegrensene og kommunelovgivningen virker hemmende på gjennomføring av rasjonelle utbyggingstiltak som ofte må gå på tvers av og ut over de nåværende kommunegrenser. I noen grad har man maktet å råde bot på dette ved hjelp av interkommunalt samarbeid i forskjellige former. Men med den raske takt det er i utviklingen i en rekke distrikter, er det imidlertid klart at det er nødvendig å få organer med myndighet ut over og på tvers av kommunegrensene.

Som nevnt foran er det nå i en del tilfelle etablert kommunale organer som har som oppgave å gjennomføre grunnervervelser og å opparbeide arealer til byggeklare tomter. Det gjelder særlig for de kommuner som er i sterkest ekspansjon, bl. a. nesten samtlige Oslos og Bergens omegns kommuner.

Ved samarbeid mellom kommunene og boligkooperasjonen er det dannet tomteselskaper for å øke tempoet i grunnervervelsene for å klargjøre byggegrunn. Det er all grunn til å være oppmerksom på nytten av disse selskaper. Men slike selskaper er ikke nok. Foreningene mener at det dessuten må tas sikte på å bygge ut de kommunale, statslige og fylkeskommunale organene slik at de effektivt kan makte sine oppgaver på området. En bør overveie opprettelse av kommunale forvaltningsorganer, som særskilt forestår forvaltningen og bortbyggingen av allerede ervervede eiendommer og som kan arbeide med nyervervelsene. Det bør også opprettes særskilte offentlige organer som gjennom en ny rammelov gis fullmakter og retningslinjer for slikt arbeid og som kan anvendes der det er behov for det.

Da mange kommuner mangler tilstrekkelig faglig arbeidskraft til å ta seg av tomteervvervspørsmålene, ville det ha betydning å få etablert en effektiv ordning med rettleingsvirksomhet fra statens eller fylkeskommunens side.

Det må på et tidlig tidspunkt gjennom region- og generalplaner så vidt mulig bli fastlagt hva som skal være områder for tettbebyggelser og hvilke arealer skal nyttes til produksjons- og friluftarealer.

Formålet med den offentlige ervervelse av grunn vil som tidligere være å sikre grunn til alle offentlige oppgaver — under dette boligbygging. Men dessuten vil det nå bli et formål å sikre en bruk av grunnen som er i overensstemmelse med region- og generalplanene. Det er ikke noen offentlig oppgave å drive grunnkjøps- eller tomtespekulasjon. Men skal en kunne nå de nevnte formål, må det offentlige likevel ha en meget utstrakt rett til ekspropriasjon.

Foruten kommunene bør trolig både staten, fylkeskommunene og kanskje også de halv- eller heloffentlige tomteselskapene ha ekspropriasjonsrett.

Når det gjelder hel- eller halvoffentlige tomteselskaper m. m., skal merkes: Som nevnt er det ikke noe offentlig formål å drive tomtespekulasjon. Oppgaven er å motvirke denne. På den annen side er forretningsmessig tilfredsstillende resultater av tomtetekjøp og en hensiktsmessig midlertidig disponering inntil de endelige formål kan tilgodesees, ofte avhengig av stor elastisitet og raske avgjørelser. De organer som skal ta seg av arbeidet må ha evne og frihet til å drive forretningsmessig, også i form av markedsoperasjoner på egen hånd og gjennom godkjente eiendomsめglere.

En har derfor også drøftet en organisering av tomteselskaper etter «korporasjonsprinsippet» og vil peke på at det er grunn til å se nøye på de fordeler dette kan føre med seg. Egne offentlige selskaper eller andre offentlige organer av hensiktsmessig type til å drive det nevnte arbeidet, kan opprettes på grunnlag av en fullmaktslov til Regjeringen. Men lovreglene bør sikre den kommunale og fylkeskommunale innflytelse i distriktet og også avpasses slik at private institusjoner og organisasjoner, der det er behov

for det, kan delta i virksomheten og påvirke målsetting og forretningspraksis. De enkelte gårdeiere og eiendomsbesittere bør derimot ikke være representert. De må betraktes som den naturlige motpart. Det er overveid om man i norsk forvaltningspraksis har etablert organer som eventuelt kan kopieres i nærværende forbindelse. Direktoratere eller fagstyre passer ikke som administrative instrumenter ved forretningsmessig drift. Ingen bestående kommunale eller fylkeskommunale organer kan heller sies å være egnet for formålet. På enkelte områder for statens forretningsdrift har man søkt å finne fram til en organisasjonsform som gir vedkommende virksomhet en friere stilling enn direktoratene og fagstyrene, idet virksomheten helt er skilt ut fra den alminnelige forvaltning og organisert som eget rettssubjekt, enten som aksjeselskap (f. eks. A/S Årdal og Sunndal Verk, A/S Norsk Jernverk) eller som eget rettssubjekt i henhold til særskilt lov (f. eks. Statens Pensjonskasse, Norges Brannkasse, A/S Vinmonopolet og de militære bedrifter Marinens Hovedverft, Kongsberg Våpenfabrikk og Raufoss Ammunisjonsfabrikker). Den vanlige aksjeselskapsform egner seg neppe for denne oppgave det her gjelder. Nærmest en riktig organisasjonsform kommer ved de offentlige virksomheter som er organisert som *egne rettssubjekter* i henhold til særlov i hvert enkelt tilfelle.

En av de hovedformer som den offentlige forretningsdrift i Europa og USA har funnet fram til, men som *ikke* er representert i Norge, går under betegnelsen *Public corporation* i engelsktalende land (*Société Nationale* i Frankrike). Dette er den eneste organisasjonsform som kan sies å være direkte for offentlig forretningsdrift, og man har festet seg ved denne organisasjonsform som den mest tilpassningsdyktige for de formål det her gjelder.

Da det amerikanske Tennessee Valley Authority (TVA-prosjektet) ble realisert i 1933, ønsket man å skape en foretaksform som var «utrustet med regjeringsmakt, men som samtidig hadde et privat selskaps muligheter for tilpassing og initiativ». Det er imidlertid Storbritannia som har systematisert denne form for statsdrift, som er meget fleksibel og kan tilpasses nesten hvilken som helst offentlig virksomhet som bygger på delegering av myndighet fra statsmyndighetenes side. Sentrale fellestrekk ved *corporations* er at de eies av staten, at de blir til ved lov, og at de er selvstendige rettssubjekter. Lovgrunnlaget kan være en lov for det enkelte tilfelle eller fullmaktslov. Den omstendighet at en *corporation* eies av staten hindrer ikke at lokale myndigheter og andre interesserte kan bli representert i ledelsen — ja endog *ha* ledelsen gjennom representanter som settes inn. De nye byene i Storbritannia sikres grunnarealer, planlegges, reises og drives i oppbyggingsperioden av *corporations*. London Transport, samordningsorganet for all kollektiv transport i London-området, er en *corporation* — faktisk den første britiske — og skapt av Herbert Morrison.

På det prinsipielle grunnlag som *Public corporations* innbyr til er det intet i veien for å lage en rammelov som gjør det mulig for den norske regjering å delegerer myndighet til et ubegrenset antall med forskjellig sammensetting og med adgang til å arbeide utover de enkelte kommunegrenser og fylkesgrenser der hvor forholdene ligger til rette for det. Både kommunale og fylkeskommunale og private interesser kan trekkes inn i ledelsen, alt etter situasjonen på det enkelte sted. Regjeringen vil kunne regulere geografiske grenser, mandat og avveining av innflytelse i samarbeid med de lokale myndigheter gjennom oppnevning av representanter på en måte som passer det enkelte tilfelle. Også en viss lokalfinansiering av tomtekjøp på et annet grunnlag enn det staten legger til rette vil lettere kunne ordnes gjennom en slik organisasjonsform enn på annen måte.

Fordelene ved å bruke Public corporation-systemet istedenfor en annen form for selvstendig rettssubjekt, henger sammen med systemets fleksibilitet. Mens aksjeselskapet, statsselskapet, eventuelt kommuneselskapet, vanligvis drives på grunnlag av det prinsipp at en generalforsamling skal danne utgangspunktet for valg av styre og administrativ ledelse, så kan de ordinære myndigheter i stat og kommune langt lettere øve direkte innflytelse over toppledelsens sammensetning i en Public corporation, og over selskapets målsetting. Public corporation er den form for offentlig forretningsvirksomhet som best bevarer kontakten mellom konstitusjonelt og politisk ansvarlige myndigheter samtidig som operasjonsdyktigheten også sikres. I en så politikk-infisert forretningsvirksomhet som tomtekjøp er dette en avgjørende fordel.

Hvis Stortinget åpner en mulighet for fleksibel «selskaps» administrering av offentlig tomtekjøp i strøk hvor det er aktuelt og samtidig fastholder de vanlige forvaltningsorganers rett til å drive virksomheten der hvor det er ønskelig og lar begge former for aktivitet få sin bakgrunn i et statlig finansieringsinstitutt i tillegg til den finansiering som kan finne sted på lokal basis i medhold av norsk lov og vanlig praksis, er det sannsynlig at det blir større fart i og interesse for denne viktige samfunnsoppgaven. Forutsetningen for at dette brede forvaltningsopplegg skal virke riktig, er imidlertid at Regjeringen ikke bruker fullmaktsloven til å skape en corporation noe sted uten på initiativ av de lokale myndigheter.

Komiteén vil også peke på den organisasjonsform som har sitt mønster i det svenske selskap «Göta Lejon» i Göteborg. Dette er aksjeselskap som arbeider innenfor Göteborg bys grenser. Selskapets aksjonærer er byens finansinstitusjoner, endel større entreprenørfirmaer, byens største industri-bedrifter og Göteborg kommune. Göteborg kommune har et flertall i selskapets styre. Selskapet har til formål å erverve fortrinnsvis bebygde eiendommer med sikte på å gjennomføre sanering eller byfornyelse i større målestokk. Denne selskapsformen gjør det mulig for selskapet ved et intimt samarbeid mellom alle de institusjoner og bedrifter som er representert å kunne framtre som eneste kjøper av saneringseiendommene idet kreditt til andre enn selskapet kan reguleres. De saneringsklare eiendommer fordeles deretter på kommunen og større entreprenører for oppføring av nybygg i samsvar med de nye byplaner. Organisasjonsformen har også den fordel at dette selskap i større grad enn kommunen vil ha anledning til å arbeide ved hjelp av lånekapital.

Arbeidet med å skaffe lovhjælp for «public corporations» i Norge bør tas opp straks. De kan med fordel anvendes på svært mange områder.

Om ervervelse m. m. av grunn skal skje ved statlige, fylkekommunale eller kommunale organer eller gjennom særlige offentlige selskaper (fortrinnsvis «public corporations») er et praktisk spørsmål som må løses etter forholdene i det enkelte tilfelle.

b) Nye rettsregler.

Våre rettsregler er i dag ikke utbygd slik at vi kan løse den oppgaven vi står foran.

De gjeldende framgangsmåter for offentlig ervervelse av grunn er som allerede nevnt:

1. Frivillige overdragelser i det åpne marked — kjøp. Bedre organisasjonsformer for offentlige ervervelser på frivillig grunnlag har vi drøftet ovenfor.

2. Bestemmelser som innskrenker den fri omsettelighet — konsesjon og forkjøpsrett.

De foreliggende regler om forkjøpsrett gir kommunene svært korte frister, og gjør det derfor vanskelig for dem å benytte forkjøpsretten, også fordi de må ordne finansieringen på for kort varsel. Her må kommunene få romsligere frister og for øvrig få mulighet for å skaffe nødvendig kapital, slik at ikke kapitalmangel skal forhindre dem i å gjøre forkjøpsrett gjeldende.

Forkjøpsretten for kommunene bør utvides til også å omfatte sanerings-eiendommer i tettbygde områder m. m., bl. a. også for å motvirke prisover-tredelser. Kommunen bør få klar rett til å overføre bruksrett til eiendoms-ervert ved forkjøpsrett umiddelbart til kooperative byggeselskaper og «public corporations».

3. Ekspropriasjon. — Vi viser spesielt til tillegg av 21. juni 1963 til Bygningsloven § 36, a, hvoretter kommunene kan ekspropriere grunn til nye tettbebyggelser.

Dessuten har vi bestemmelser i andre lover bl. a. Oreigningsloven. Prose-dyren etter denne siste har vist seg upraktisk i denne sammenheng.

Da veien om frivillig kjøp ikke alltid er tilstrekkelig for å dekke de offentlige behov, blir ekspropriasjon den sikreste framgangsmåte for å skaffe eiendommer til det offentlige. Vi mangler imidlertid fremdeles en generell adgang til ekspropriasjon i tettbebyggelser.

Vi tror at det er riktig å knytte bestemmelser om dette til det kompleks av regler om ekspropriasjon som fins i bygningsloven. Vi har nevnt lov-bestemmelse av 21. juni 1963 hvor man fikk en ny regel i Bygningslovens § 36, a. Her bestemmes at kommunene kan sikre seg grunnarealer til ny tettbebyggelse, selv om det ikke foreligger byplan eller aktuelle bygge-planer for vedkommende område. Vi trenger nå en tilsvarende utvidelse av ekspropriasjonsretten til saneringsformål, dvs. for bebygd grunn. Vi vil derfor foreslå at § 36 i den nye Bygningloven (jfr. Ot.prp. nr. 1 for 1964/65) gis følgende tillegg og endring:

3. Med samtykke av departementet kan kommunestyret foreta ekspro-priasjon til sanering av tettbygde strøk eller eiendommer i tettbygde strøk, selv om reguleringsplan eller plan for saneringen ikke foreligger.

4. § 35, nr. 2, første ledd, gjelder tilsvarende ved ekspropriasjon etter 1, 2 og 3.

Komiteén vil også peke på de danske bestemmelser i lov om regulering av bymessige bebyggelser av 23. april 1949. I innstillingen fra bygningslov-komiteén s. 52 og 53 er det gjort nærmere rede for disse bestemmelser.

Til slutt skal nevnes at det bør overveies å gi eventuelle organer som kommunene oppretter for tomteervervelser en direkte ekspropriasjonsrett, slik at disse organene bl. a. selv kan påta seg arbeider med ekspropriasjons-sakene og ikke behøver å belaste kommunenes administrasjon med dette.

c) Prisfastsettelsen.

Det er en klar almen og offentlig interesse at eiendomsprisen holdes på et rimelig nivå. Det hjelper ikke stort med kjøpetilbud, forkjøpsrett eller ekspropriasjon, hvis prisen blir så høy at det offentlige får vanskeligheter med å kjøpe. Det er ikke tvil om at det lett blir spekulasjonspriser når det offentlige nærmer seg et areal. Dette kjenner man mange eksempler på både når det gjelder saneringseiendommer og når det gjelder nye tomtearealer.

Vi har tidligere begrunnet vårt forslag om økt adgang til ekspropriasjon gjennom tillegg til § 36 i den nye Bygningsloven. Ett av formålene med for-slaget er å oppnå at ervervelse av større sammenhengende grunnarealer skal kunne skje så tidlig at overtakelsesprisen ikke også kommer til å omfatte den verdiøkning som selve utbyggingen skaper. Men dette formål kan ikke oppnås bare ved Bygningslovens bestemmelser. En omfattende ordning med

forkjøpsrett vil også bidra til å sikre at prisforskriftene ikke blir omgått. Men heller ikke det er nok.

Vi tror at man må ta flere virkemidler i bruk:

1. Vår nåværende prisregulering, som i prinsippet gir hjemmel for en effektiv kontroll med prisnivået i de kommuner der den er innført, bør utvides til flere kommuner.

2. Det må innføres et system med ensartede regler for fastsettelsen av prisene på alle de eiendommer og tettbygde strøk og arealer som skal bli tettbebyggelse og må erverves av det offentlige, altså de eiendommer som dekkes av Bygningslovens § 36 med det av oss foreslåtte tillegg. De enkelte prisnemnders arbeid må følges nøye opp av de sentrale prismyndigheter, som i dag i for stor utstrekning f. eks. godtar «nivåforskjeller» som virker til å presse prisene i været, idet kommuner med rimelige tomtepriser mener at forskjellen i prisnivå bør kunne utjevnes, mens de med høyt nivå mener den bør opprettholdes. Det bør overveies å gi kommunene adgang til dispensasjon fra prisfastsetting i større utstrekning enn i dag, slik at salg ikke nødvendigvis alltid skal skje til det nemndene mener er høyeste lovlige pris. Prisdirektoratet bør ta opp spørsmålet om gjennomføring av mer konkrete retningslinjer for taksering av eiendommer og metoder for taksering.

3. Spørsmålet om en bedre samordning av skattetakster og pristakster bør undersøkes. Om samordningen av takstene henvises for øvrig til underdirektør Seips særuttalelse i tomtekomitéens innstilling side 157 ff., se særlig side 162—164.

4. Det er behov for en bedre samordning av prismyndighetenes og skjønnsmyndighetenes virksomhet i ekspropriasjonssaker. Med dette formål for øye bør Statistisk Sentralbyrå gi ut periodiske prisfortegnelser med oppgave over pristakster i alle kommuner, og for de største byer distriktvis. Disse prisfortegnelser bør dessuten inneholde de verdifastsettelser som skjønnskommisjonene kommer til, og i hvert enkelt tilfelle gi opplysning om det gjelder tomteverdi, forretnings- eller gjenanskaffelsesverdi osv. Den bør også inneholde opplysning om det dreier seg om offentlige eller privat kjøp. På grunnlag av dette materiale blir det bl. a. mulig å sammenholde priser mellom eiendommer det offentlige kjøper og andre eiendommer. Derved får man holdepunkt for å vurdere den verdiøkning som det offentlige selv er årsak til. En slik samling av vurderingsmaterialet og den videre spredning av det til prisnemnder og skjønnskommisjoner vil bl. a. få betydning ved at det vil virke inn på de nå ofte forvirrede takseringsmetoder, og vil kunne bidra til at de blir mer ensartet og holdbare enn de nå er. Dette arbeid burde vært tatt opp tidligere, da det jo er hjemmel for det i prisforskriftene.

5. Til slutt vil vi peke på ønskeligheten av en så enkel skjønnsprosedyre som mulig. De skjønn som blir laget av en skjønnskommisjon etter Bygningslovens nåværende prosessregler skal etter hovedregelen ikke gå videre til overskjønn. De faste skjønnskommisjoner etter Bygningsloven slik den nå er, utfører sitt arbeid i sikker kontinuitet og med sikker erfaring og sakkyndighet.

Vi finner det derfor meget tvilsomt om det er grunn til å etablere den nye prosessordning som foreslås i kap. VII i utkastet til ny bygningslov og som innfører overskjønnet også i Bygningsloven.

d) Finansiering av det offentliges tomteervervelser.

Det er vanskelig å ha noen bestemt mening om hvilken form for overdragelse vil bli den mest alminnelige i forbindelse med den planlagte tomtepolitikken. Etter vårt syn bør det legges stor vekt på å komme fram til frivillige ordninger. Men effektiviteten av arbeidet med de offentlige tomteervervelser vil være avhengig av at ekspropriasjonsadgangen står åpen.

De private grunneiere som skal overdra grunn til det offentlige har krav på betaling. I de tilfelle arealene må eksproprieres, må det ytes full erstatning i samsvar med Grunnlovens bestemmelser. Kravet om full erstatning gjelder ikke bare størrelsen av kjøpesummen, men også betalingsmåten.

I en viss utstrekning vil det lokale organ kunne skaffe midlene selv, over kommunebudsjettene, ved lån i markedet o.l. En må likevel anta at det i tillegg blir nødvendig med en statlig finansieringskilde for de lokale organene. Kommunalbanken bør kunne være det statlige organ i denne forbindelse. Banken bør trolig få en egen avdeling og et eget utlånsbudsjett for utlån til lokale organers tomtekjøp. Kommunalbanken bør likeledes være det statlige organ som står for utstedelsen av de foreslåtte grunnkjøpsobligasjonene. Finansieringsordningen kan da kort summeres opp slik:

1. I tilfelle selgeren skal utløses ved vanlige betalingsmidler må det lokale organ reise kapital til dette lokalt eller ved lån fra Kommunalbanken.

2. I tilfelle avtale om betaling til grunneieren ved obligasjoner fra Kommunalbanken må midlene til å kjøpe disse verdipapirer bli å reise på samme måte som under punkt 1.

Finansieringen av Kommunalbankens virksomhet i forbindelse med tomteerhvervene vil prinsipielt sett ikke atskille seg fra det finansieringsproblemet en i dag står overfor, når det gjelder statsbankenes virksomhet.

I hvilken grad dette problem vil forsterkes vil avhenge av hvilket omfang de offentlige tomteoppkjøp får og i hvilken utstrekning det vil lykkes gjennom frivillige overenskomster å få selgerne til å godta spesielle betalingsvilkår eller obligasjoner som betaling.

Vi vil ellers nevne at når grunneierne beholder obligasjonene ut over det tidspunkt da det kjøpte areal er overdratt til en tomtesøker, vil ordningen reelt sett bety en inndragning av likviditet sett i forhold til ordningen i dag.

Hovedårsaken til at det offentlige ikke hittil har ervervet mer grunn, ligger vel i mangelen av kapital. Det må derfor sørges for at kapitalmangelen blir avhjulpet bl.a. ved at det utstedes grunnkjøpsobligasjoner etter hvert som det blir behov for det.

e) Det offentliges disponering av arealene.

Formålet med den offentlige ervervelse av grunn er at det offentlige skal sikre en bruk som er i overensstemmelse med den offentlige planlegging til enhver tid. Dette kan best skje ved at det offentlige beholder eiendomsretten, og stiller eiendommene til disposisjon for brukere i henhold til en festekontrakt. Den kontrakten må da inneholde de nødvendige garantier for at bruk vil skje etter visse planer og sikre hjemfallsrett, slik at eiendommene etter en fastsatt tid tilfaller det offentlige. For å unngå større likviditetsproblemer bør en ordning med innfestningsavgifter overveies. Avgiftene indeksreguleres.

Bortfeste bør skje til private, kommunale eller samvirkeformål — som kommunen måtte bestemme. Festetiden settes ikke lenger enn at kommunen om nødvendig kan foreta en radikal endring i disponeringen av sine eiendommer, etter hvert som utbyggingen og utviklingen av samfunnet krever det. Ved festetidens utløp står det kommunene fritt å avgjøre hvorvidt og i tilfelle til hvem grunnen skal bortfestes. I forbindelse med utviklingen av festerens forhold reiser det seg en rekke vanskelige spørsmål. De må overveies nøye under utforming av festekontraktene.

58. *Fra Partilagene i Numedal:*

Arbeiderlaga i Numedal finner at programmet ikke gir bygdene sikker garanti for Arbeiderpartiets politikk i kommende valgperiode når det

gjelder de distriktene i landet vårt som strir med mange problemer bl. a. avfolkning. For å få tilbake flertallet i Stortinget, må Det norske Arbeiderparti søke å få vekk den misnøye som nå gjør seg gjeldende blant en stor del av bygdefolket.

Flertallet av de norske bønder er tross alt småbrukere. En storpart av disse har hittil stemt med Det norske Arbeiderparti. Disse stemmer må vi ikke miste ved dette valg. Tross alt er hver stemme viktig på valgdagen.

Møtet foreslår derfor inntatt i programmet angående jord og skog følgende:

Det må gis bevilgninger til utlånsbanken for jord- og skogbruk slik at alle rimelige låneandragender kan innvilges.

Det må gis adgang for bygdefolket til å få kjøpt jord og skog til bruksverdi, og at staten tar prisforskjellen på bruksverdien og markedsverdien hos kapitalsterke kjøpere.

59. *Fra Nore og Uvdal Arbeiderparti:*

Ang. kapital om industri og kraftverk. Motivering for endring:

Vi har fått en lov om samkjøring av kraftverker, den har nå virket i mange år, og når det gjelder det tekniske kan det vel trygt sies, at den har oppfylt mer enn forventningene. Men det økonomiske står uhyre langt tilbake. Levering av vinterkraft og sommerkraft er til forskjellige priser, det har derfor stor betydning for de enkelte kraftverk hvordan de av samkjøringen får sin produksjon regulert. Avskrivningen av kraftverk har enda større betydning. De store og rike kraftforsyningsområder har både midler og evne til å avskrive sine kraftanlegg langt hurtigere enn staten og de vidstrakte og tynt befolkede områder. Når de som har evne til det, har nedskrevet sine anlegg til 0, kan de levere kraften til bare produksjonspris, eller med andre ord til ca. $\frac{1}{3}$ av prisen i dag.

Hermed vil alle andre distrikter være ute av dansen når det gjelder bedrifter og dermed sysselsetting. Ingen bedrift vil bli anlagt der hvor kraften er 3 ganger så dyr. Med dette er også folkestrømmens retning i de kommende år gitt. De tynt befolkede steder vil ingen muligheter ha for å holde på sin befolkning.

Reguleringen vil få stadig større betydning, her må heller ikke et enkelt verk bare kunne regulere som det passer seg uten å ta hensyn til at reguleringen både vil kunne spare store arealer og få en langt større betydning også magasinmessig.

Det er derfor ikke bare om å gjøre at det offentlige får rett til kraftutbyggingen. Det er ikke noe bedre om en kommune utnytter andre kommuner. Når det ikke er noe lovstridig i å innordre den tekniske forvaltning under felleshensynet, burde det også være mulig å ordne det økonomiske på samme måte. A la staten overta all produksjon og fjernframføring av elektrisk kraft, vil være det riktige, men på grunn av de økonomiske følger dette vil ha inflasjonsmessig, er det neppe forsvarlig i dag. Derimot ved lov å pålegge alle kraftprodusenter å inngå i Norges Kraftlag med den andel hvert verk utgjør vil gjøre det hele til ett eneste felles område, også når det gjelder det økonomiske. Herved blir både produksjon, avskrivning og regulering felles.

Ut fra foranstående vil en tillate seg følgende forslag: Det avsnitt i arbeidsprogrammet som begynner med «kraftutbyggingen må fortsatt foregå i høyt tempo» forandres slik:

Kraftutbyggingen må fortsatt foregå i et høyt tempo. Det dannes ved lovvedtak en offentlig sammenslutning av alle kraftprodusenter og fjernoverføringer og reguleringer, hvor alle inngår med sine anlegg, etter deres

verdi, for derved å få den samme enhet økonomisk som man har teknisk når det gjelder samkjøringen.

Offentlig enerett ved staten eller ved forannevnte sammenslutning til all utbygging av vannkraft og dertil hørende reguleringer og kraftoverføringer, fastsettes ved lov.

Samarbeidet innen kraftforsyningssektoren føres videre med sikte på større ytelser ved hvert enkelt verk, og ved at prisen på elektrisk kraft til forbrukerne derved blir mer ensartet. Mindre distribusjonslag eller selskaper slåes sammen til større enheter hvor dette vil bety en forenkling og forbedring. Elektrisitetforbruket til forbruker betales etter mest mulig like prinsipp. Kontrakter for salg av elektrisk kraft sløyfes, idet produksjonen ved samarbeid blir slik at den nødvendige mengde alltid er til stede.

Ang. avsnittet om kvinnenes plass: I tillegg til dette avsnitt foreslås følgende:

Kvinnens plass som mor og husmor er den viktigste oppgave i samfunnet. Sett ut fra den samfunnsmessige verdi det har at kvinnene nedlegger mye arbeid for hjem og familie, bør det gis særlige vilkår til å få delta i arbeidslivet på deltid. Det må åpnes større adgang til halvdagsstillinger og timearbeid for kvinner. Det er en kjennsgjerning at kvinnene i dag ikke besetter de ledende stillinger i arbeidsliv og samfunnsstyre i den utstrekning de har mulighet for. En konservativ innstilling til kvinnenes plass er ofte grunn til at kvinnene ikke når så langt som sine mannlige kolleger. Unge kvinner må oppdras til større tro på seg selv som likeverdige samfunnsborgere. Fra samfunnets side må det legges slik til rette at kvinner får og har samme mulighet til å delta i yrkes- og samfunnsliv.

Ang. kapittel om plan og samordning for samferdselen. Motivering for endring:

Adgangen til hurtig og effektiv transport av varer, og sikker og behagelig ferdseil for befolkningen er et samfunnsgode i likhet med sosiale trygder og opplæring. Er transport av folk og gods et samfunnsgode, er det også en samfunnssak. Herav følger at samferdselsproblemen må løses på samfunnsmessig basis, på den billigste, mest effektive, og for befolkningen, beste måte. Samferdselsårer som gir større eller mindre overskudd, må sees sammen med samferdselen i tynt befolkede steder, hvor det å opprettholde en for befolkningen tilfredsstillende ordning, ikke kan skje uten underskudd.

Strømmen til sentrene i dag er også noe av et trafikkspørsmål. Å sitte halv våken en time eller to på buss eller tog, kveld og morgen, som ekstra tillegg til arbeidstiden, er ikke særlig tilløkkende. Hvor blir det av 8-timersdagen på denne måten?

Etter Arbeiderpartiets hele innstilling er mennesket det fornemste, i dagens samfunn kan det iblant se ut som varene er viktigst. Av hensyn til bedriftenes overskudd, kjøres folk i stedet for varer. I nærheten av de store sentra, holder de lokale samfunn transporten i gang ved kommunal subsidiering, dersom transportmiddelet bar alle sine egne utgifter, ble transportkostnaden for stor, især for bedriftenes arbeidere som må bære det vesentligste av prisen.

For landtrafikken har vi NSB, en samfunnsinnretning i riktig lei, men det må med en gang være klart at ikke alle linjer har mulighet for samme avkastning, like så lite som drift og vedlikehold koster det samme for hver kilometer.

Både jernbane og veger ble under krigen utsatt for en kolossal påkjenning. Noen nyanskaffelse hadde ikke forekommet av rullende materiell, alt var nedslitt og gammelt. Den største påkjenning hadde NSB som måtte kjøre natt og dag for den tyske hærkraft med overlastede tog. Etter hvert

som årene har gått har bilene gjort sitt inntog på våre alt for svakt utbygde veger. Trailere ble satt inn i langvegstransporten parallelt med NSB, og for å kunne leve, har sjåførene kjørt natt og dag til de sovnet ved rattet.

Situasjonen ble prekær både for bil og jernbane. I 1959 satte derfor NSB i gang sin store M- og R-plan. Planen fikk sin konfirmasjon i Stortinget som følge av NSB's underskudd. M- og R-planen har nå virket i 5 år, og meget er gjort når det gjelder skinnegang og rullende materiell. Rasjonaliseringen har ført med seg at det er innspart 5000 mann ved landets største bedrift. Med rasjonaliseringen har det som vanlig gått hardest utover de tilbakeliggende strøk. Omtrent alle sidelinjer er likvidert, uansett om de hadde stor betydning for distriktene og for NSB's økonomiske helhetsbilde. De distrikter som mistet sin jernbane var lovet moderne veger, men på de fleste steder er innbyggerne blitt grundig snytt. Det kan sies at det har vært det rene kaos når det gjelder samferdselen i vårt land. Jernbanen driver hard konkurranse med seg selv, der den har kommet til med busser og biler, og er det en typisk underskuddsrute, så vær sikker på at jernbanen skal overta den. Vi har også private busslinjer som er en lukrativ forretning mens andre igjen må ha tilskudd av det offentlige til både drift og vedlikehold. Begge kategorier forsøker etter beste evne å utkonkurrere samfunnets egen NSB.

Et annet moment i dagens trafikk må også tas fram, de store engrosfirmaers utkjøring av egne varer i en avstand av mange mil fra forretningene. I retur tas last til priser som ingen kan konkurrere med, derved ødelegges transportmidler som må sørge for den daglige forbindelse, grunnlaget tas bort for de lokale transportutøvere, lastevnen på disse biler er også ofte over det som er tillatt på de veger som kjøres.

Det sosiale moment i dagens samferdsel, som ikke kan måles i større eller mindre underskudd, må få en særskilt post på statsbudsjettet. NSB's betydning for Forsvaret, burde også tilsi at det var en post for forsvarsbudsjettet til dette formål. Vi må være klar over at trivsel og mulighetene til god og sikker transport er den viktigste grunn for tilværelsen i mange av våre bygger.

NSB er ryggraden og ut fra, og inn til dens stasjoner skal både folk og gods dirigeres. Derfor er det heller ikke det viktigste hvor stort eller lite underskuddet er, men om trafikken blir avviklet til befolkningens behov og trivsel. Alt som drives til egen fordel og kanskje også for å utkonkurrere samfunnets egne trafikkårer, må derfor bort. Tungtrafikken forbeholdes i sin helhet NSB, dette kan skje ved at konkurrerende trafikk nektes, eller at avgiften forhøyes så de tilsvarer den økede slitasje på vegene.

Det er ingen som må la seg forlede til å tro at engrosforretningene kjører ut varene for kundenes blå øyne. Nei, utgiftene blir sikkert inkludert i varens pris, og den enkelte skatteborger som kjøper varer, er dermed med på å ødelegge samfunnets daglige trafikkmiddel. Alt dette kan foregå i ly av Samferdselsloven. Den nye lov gikk i sitt innhold neppe langt nok for å rette på de vilkårligheter som har hindret en harmonisk utvikling i samferdselssektoren. Praktisering av Samferdselsloven må i større utstrekning bli tillagt de lokale myndigheter i fylkets regi. Det siste under forutsetning av at samferdselsnemndene blir allsidig, både geografisk og faglig sammensatt.

I henhold til ovenstående motivering foreslås følgende endringer i kapitel om Plan og samordning for samferselen:

1. Avsnitt «Målet er å ordne . . .» beholdes uforandret.

2. Avsnitt «Samferdselspolitikken . . .» og 3. avsnitt «Planleggingen bør . . .» utgår.

I stedet innsettes som 2. avsnitt:

«Samferdselspolitikken må mer enn i dag bygges på samfunnsmessige hensyn. Forskning og planlegging i samsvar med befolkningens behov for behagelig og sikker frakt av folk og gods, må aktualiseres. Fylker og distrikter som samlet og som ledd i helheten. De samfunnsseide- og drevne trafikkmidler må være hovedåren, og trafikken ut fra og til disse samordnes. Konesjoner for privatbefordring av folk og gods gis etter snevre grenser, og aldri i konkurranse med offentlige trafikkarer.»

4. avsnitt «Trafikken i og omkring . . .», og 5. avsnitt «Innsatsen i vegbygging . . .» beholdes uforandret.

6. avsnitt «Jernbanen må i . . .» utgår og erstattes med følgende:

«Jernbanen må utbygges så den kan bli selve sentralnerven i samferdselen for folk og gods. Den må moderniseres og utbygges der hvor det er nødvendig. Jernbanen søkes gjort mer smidig og rasjonell i den utstrekning dette harmonerer med befolkningens tarv.

Skal jernbanen drives på forretningsmessig basis må den i likhet med andre forretningsdrivende legges an på å øke omsetningen. Det bør ikke være noe problem for jernbanen å legge sin lokalpolitikk slik at vognene blir fylt med reisende og gods i stedet for å løpe tomme. Transportutgiftene er av aller største betydning for næringslivet og for distriktsutbyggingen.

For den betydning jernbanen har sosialt, samfunnsmessig og forsvarsmessig gis NSB særskilte bevilgninger over sosial- og forsvarsbudsjettet. Der hvor trafikkmessige og samfunnshensyn tilsier det, gis NSB enerett.»

7. avsnitt «samfunnet bør medvirke . . .» beholdes uforandret.

8. avsnitt «Flytrafikken . . .», beholdes uforandret, men tilføyes:

«Konesjoner må sees i sammenheng med samfunnets helhetsinteresser.»

9. avsnitt «videre utbygging av telefon . . .» beholdes uforandret.

60. Fra Uvdal Småbruker- og Arbeiderlag:

Som tillegg til kap. om Distriktsutbygging. Det settes i gang større undersøkelser der vitenskapsmenn (forskere) søker å belyse årsaker og virkninger når det gjelder bosetting, folkeflytting og vareproduksjon, sett både fra økonomisk og sosialt synspunkt.

Som tillegg til kap. om Distriktsutbygging s. 14. Utnytting av friluftsområder må skje slik at det kan bli til nytte også for bygdefolket, og slik at det støtter næringsgrunnlaget i utkantstrøk.

Som tillegg til kap. om utdanning. Det må legges vesentlig vekt på å øke informasjonen om vårt skoleverk slik at foreldre og unge kan få skikkelig orientering om, og god innstilling til de muligheter samfunnet tilbyr.

Som tillegg til kap. om jord og skogbruk. Det legges vekt på ved forsøk, prøvebruk og prøvebygder, å komme fram til driftsmåter der en kan kombinere jord- og skogbruk med andre næringer, særlig da med turistservice av ulike slag.

Som tillegg til kap. om samferdsel. Utbyggingen av samferdselsnettene må sies å være et meget viktig virkemiddel i distriktsutbyggingen.

Ved samferdselsplanleggingen må det derfor tas særlig hensyn slik at også utkantdistriktene får skikkelige og tjenlige kommunikasjoner, selv om ikke driften kan gi økonomisk overskudd. Gode kommunikasjoner er et samfunns gode som skal ytes alle deler av landet.

Som tillegg til kap. om fred og samarbeid. Som et ledd i arbeidet for å skape bedre kontakt, og for å gi folk fra utviklingsland faglig opplæring, bør Norge ta imot stipendiater og andre fra utviklingsland, for derved å øke den mellomfolkelige forståelse, og gi utviklingslandene bedre innstilling til den vestlige verden.

61. *Fra Buskerud Arbeiderparti:*

Vi vil komme med enkelte merknader, først om forslaget rent generelt:

1. Programforslaget er langt, og bør med fordel kunne strammes betydelig inn.

2. Bortsett fra de 10 punktene (som kanskje også burde inneholdt en passus om utenrikspolitikken, særlig utviklingshjelpen) hvor de viktigste programpostene er oppsummert, er det vanskelig å trekke ut de forpliktende konkrete sakene av programmet.

Disse er ofte plassert sammen med stoff av mer beskrivende og vurderende art. Det ville være en fordel om konkrete programposter ble oppsummert som konklusjon på hvert enkelt kapitel.

3. En rekke formuleringer virker svært runde, og vi frykter for at de har liten appell. Programmet ville trolig stå seg på klarere og mer presise formuleringer om hva Arbeiderpartiet står for.

4. Vi anser det viktig å markere partiets egenart og hva som skiller oss fra andre partier. Det er fare for at mange av sakene og synsmåtene i landsstyrets forslag også vil gå igjen i andre partiers programmer. Desto viktigere er det å gi vårt eget program en sterkere politisk snert, der dette er mulig.

Til de enkelte kapitler i landsstyrets forslag vil vi gjerne komme med følgende merknader:

Felles plan og felles innsats. Det bør presiseres at fem dagers arbeidsuke gjennomføres i løpet av stortingsperioden, prinsipalt innen rammen av 40 timers arbeidsuke. Hvis de økonomiske forutsetningene i Langtidsprogrammet ikke skulle holde, kan 42½ times uke bli aktuelt som en overgangsordning.

Vi er enig i at staten hvert år skal gi ut en oversikt som på en enkel måte gjør forståelig budsjettets og skattenes virkninger for den enkelte. Men utvidet offentlig informasjon må også gjelde andre sider av statens virksomhet. Det bør innskjerpes at alle statsetater søker sakkyndig assistanse med sikte på god og forståelig informasjonstjeneste overfor almenheten, også i form av opplysende annonser.

Harmonisk utbygging av hele landet. Vi anser det uhyre viktig å slå fast at partiet vil satse både på store og små vekstsentra, alt etter de lokale forholdene. Likeså at det må kunne gis støtte, f. eks. gjennom Distriktenes Utbyggingsfond, til hensiktsmessige tiltak utenfor disse sentra.

Direkte statstøtte til flytting og nyetablering i vekstsentrene bør overveies.

Landsstyrets forslag går etter vår mening noe langt i formuleringen om at «fylkekommunen bør overta de interkommunale utbyggingsoppgavene med økonomisk støtte fra staten». Dette vil ofte være riktig og naturlig. Men det fins også mange lokalt betonte oppgaver, f. eks. vannverk, som egner seg best til løsning ved interkommunalt samarbeid. Partiet bør stille seg positivt også til slike bestrebelser.

Vi støtter forslaget fra Uvdal Småbruker- og Arbeiderlag om vitenskapelig forskning av årsaker og virkning når det gjelder bosetting og folkeflytting, sett både fra økonomisk og sosialt synspunkt. Likeså er vi enig i Uvdal-forslaget om å understreke bygdefolkets interesser når det gjelder utnyttingen av friluftsområder.

God utdanning for alle. Uvdal Småbruker- og Arbeiderlag har pekt på ønskeligheten av bedre informasjon om skole- og utdanningsmulighetene her i landet. Vi henviser til det som allerede er sagt om behovet for en langt mer effektiv offentlig informasjonsvirksomhet.

Det bør treffes spesielle tiltak for å sikre en rimelig geografisk fordeling av det fullverdige utdannede lærerpersonalet.

Samfunnsfagene i skolene må også gi orientering om arbeidslivets lover og organisasjoner, eventuelt ved hjelp av krefter utenfor skolen.

Kunst og kunstnere — kultur og idrett. Vi anser det som et sentralt punkt i kulturpolitikken å styrke kontakten mellom kunsten og folket. Det er ikke nok å gi kunstnerne gode arbeidsvilkår og rimelig økonomi, hvis kunsten ikke når ut til eller blir forstått av publikum. Kunstnerne må forstå folket på samme måte som folket bør læres opp til å forstå kunsten.

I programmet bør det presiseres klarere hva som menes med at radio og fjernsyn «bygges best mulig ut til alle steder i landet». Hverken den tekniske utbyggingen av NRK eller en hensiktsmessig utvikling av programtjenesten bør strande på økonomiske vansker eller byråkratiske formaliteter. NRK's uavhengighet må sikres overfor uttidig pressvirksomhet. Partiet bør forplikte seg til å holde stand mot kravene om reklame i fjernsynet, også av hensyn til besvarelsen av en allsidig fri presse. Eventuell utbygging av skoleradio, skolefjernsyn og kortbølgesendinger til utlandet må om nødvendig skje ved bevilgninger over statsbudsjetter, hvis det ellers vil gå ut over NRK's egentlige gjøremål: Å tilgodese sitt lisensbetalende publikum.

Ny giv i boligbyggingen. Målsettingen i Regjeringens langtidprogram — 140 000 nye leiligheter — bør også komme til uttrykk i partiets arbeidsprogram. Passusen om «kontroll med husleiene» virker vakt formet og bør skjerpes.

Spørsmålet bør utredes om verdifastsettelsen ved ekspropriasjoner. Er Grunnloven slik å forstå at det under enhver omstendighet er den høyest tenkelige verdi som skal legges til grunn for skjønnnet?

Utbygging av industri og kraftverk. Vi støtter forslaget fra Nore og Uvdal Arbeiderparti om formulering av en klar *solidarisk* målsetting for kraftutbyggingen og elektrisitetsforsyningen. Det må gjøres noe virkelig effektivt for å sikre ensartede kraftpriser. En nasjonalisert kraftforsyning er kanskje et langt lerret å bleke. Men når det gjelder atomkraften, bør vi allerede fra starten la staten forestå utbyggingen.

Plan og samordning for samferdselen. Det foreliggende programforslag synes mer å ta sikte på å tilrettelegge konkurransen mellom de ulike transportformer enn på å samordne dem. En klarere presisering av jernbanens plass i framtidens kommunikasjonsbilde hadde vært ønskelig. De antydende trafikkelskaper bør gis en videre ramme, f. eks. ved å legge all landtransport under regionale selskaper og med en topporganisasjon på det nasjonale plan.

Partiet bør forplikte seg til å avvikle telefonkøene i løpet av kommende periode.

Som foreslått av Lier Arbeiderforening bør det overveies å ta bort fra Veiloven bestemmelsen om at kommunene kan pålegges å betale en del av grunnerstatningene i forbindelse med motorveier.

Jordbruk og skogbruk. Vi støtter forslaget fra Uvdal om praktiske forsøk med henblikk på å finne den beste kombinasjon mellom jord- og skogbruk og andre næringer, f. eks. turistservice av ulike slag.

Fred og samarbeid. Vi foretrekker en formulering om Kina f. eks. slik: «Selv om Kina ofte fører en politikk som vi ikke kan bifalle, må det være å foretrekke at Kina er å finne innenfor FN . . .»

62. *Fra Buskerud Arbeiderparti:*

Under programbehandlingen på årsmøtet 24.—25. april ble det etter innstilling fra redaksjonskomiteén gitt enstemmig tilslutning til følgende forslag og synspunkter som var tatt opp under debatten:

1. Skogsbilveger bygd med offentlig støtte må være åpne for almenheten mot vanlig avgift, unntagen der hvor motortrafikk ikke er ønskelig av hensyn til friluftslivet.

2. Det må stilles midler til rådighet for økt innsats for fredsforskning og aktivt fredsarbeid.

3. Vitenskapelige transportanalyser må danne grunnlaget for vår samferdselspolitikk. Transporten samordnes i rasjonelle kommunikasjonsplaner. 4. Små bedrifter i håndverk og industri med samme produksjon må stimuleres til salgs- og innkjøpssamarbeid. Standardiseringen i industrien må intensiveres.

5. Programmet bør mer tydelig gi uttrykk for at partiet ønsker å reise statsbedrifter for å sikre at landet får del i viktig industriell utvikling og som et ledd i distriktutbyggingen.

6. Formuleringen i utkastet om at vi i den videre utvikling av arbeidsvilkårene skal ta sikte på etter hvert å fjerne den ulikhet som fins mellom arbeidere og andre ansatte når det gjelder ansettelsesvilkår, arbeidstid, ferier og lønn under sykdom er ikke sterk nok. Det må særlig pekes på nødvendigheten av å finne tilfredsstillende ordninger for skiftarbeiderne.

I dette arbeid kreves en energisk og målbevisst innsats. Statens egne bedrifter bør gå foran på dette området.

7. Partiet bør i kommende periode gå inn for å senke stemmerettsalderen. Stemmerett bør gjøres gjeldende fra og med det år en fyller 20 år.

63. *Fra Øvre Eiker Arbeiderparti:*

Jord- og skogbruk. 1. Den offentlig eide skog bør i større utstrekning drives mer intensivt. Siktemålet må være så raskt som mulig å nytte produksjonskapasiteten fullt ut. Staten som skogeier bør i praksis vise veien i norsk skogbruk.

2. Konesjons- og jordloven må utbygges og praktiseres slik at staten kommer sterkere inn i bildet når det gjelder formidling av jord og skog. Det må i forbindelse med jordbruksbanken opprettes et jordfond som kan gi en effektiv støtte på alle felter som kan øke næringsgrunnlaget på bruk som i dag ligger etter i velstandsutviklingen. Småbrukerne bør sikres en sterkere representasjon i fylkeslandbruksstyrene.

64. *Fra Kongsberg Arbeiderungdomslag:*

Innledningsvis vil vi bemerke at vi mener programmet er altfor lite konkret, og vi er heller ikke sikre på at den anelse av «selvskryt» som fins er til det beste for programmet. Ellers vil vi bemerke:

Et samfunn i forandringer. Utbyggingen av barnehager og daghjem bør forseres slik at ikke kvinnene som har lyst til å ta seg arbeid blir utestengt på grunn av at det er vanskelig å plassere barna. AUF's forslag om obligatoriske leikeskoler bør her komme med i vurderingen. Barnehagelærerinne bør få bedre lønns- og arbeidsvilkår.

Grunnlaget for økonomisk vekst. 1. Skatter: Det er etter vår mening nødvendig at Arbeiderpartiet i sitt program sterkt understreker at en vil gå inn for et skattesystem som gjør at enhver må betale den lovbestemte

skatt av sin inntekt, enten inntekten er lønnstakerinntekt eller næringsinntekt.

2. De folkevalgte organer må i større grad enn tidligere være bestemende når priser og avanser skal fastsettes.

Felles plan og . . .: Vi vil understreke betydningen av en ubyråkratisk og rasjonell offentlig administrasjon.

Harmonisk utbygging. Forurensningen av vassdrag o.l. må bekjempes med de midler som utviklingen har stilt til disposisjon.

Ny giv i boligbyggingen. Boliger og leiligheter oppført i bolig- og bygge-lagsregi med lån i Husbanken må ikke være gjenstand for privat spekulasjon. Leilighetene må disponeres av byggelagenes styre.

God utdanning for alle. Det må opprettes et statsforlag for skolebøker slik at privat spekulasjon unngås. (Det må oppfattes som privat spekulasjon når man hvert år opplever at bøkene gjennomgår en mindre forandring uten at stoffet blir vesentlig forbedret. Formålet med dette ser ut til å være salg av nytt opplag.)

Utbygging av industri og . . . Små bedrifter i håndverk og industri med samme produksjon må stimuleres til salgs- og innkjøpssamarbeid. Standardiseringen i industrien må intensiveres.

Kunst og kunstnere. 1. Finansieringen av kulturfondet bør vurderes på nytt etter de uheldige utslag som avgiften har hatt for enkelte blader og tidsskrifter.

2. Norsk Bygdekino bør gis økt støtte.

3. Låntakere ved mindre biblioteker må få muligheter til å skaffe seg litteratur fra sentrale biblioteker uten omkostninger for låntakeren.

4. Staten bør i større grad enn hittil engasjere seg i arbeidet for å bevare norsk bygdekultur.

Jordbruk og skog. 1. Staten bør ved spesielle midler sørge for at den norske skogen blir utnyttet bedre enn i dag. Om nødvendig må herredsskogmesterne pålegges å utarbeide driftsplaner for alle skogbrukere, og de må også om nødvendig gis makt til å påse at planene blir gjennomført.

2. Staten bør engasjere seg aktivt i *opplysningsvirksomheten* for å fremme nabosamvirke og dannelse av maskinlag etc.

Plan og samordning for samferdselen. Jernbanetrafikken bør sees på med «nye øyne» når det gjelder gods- og passasjertrafikken slik at korresponderingen blir tilfredsstillende. Det bør vel også være mest naturlig at ikke jernbanen drives slik at den konkurrerer side om side på veg og bane.

Fred og samarbeid med verdens folk. 1. Norge må gjøre sitt til for å styrke FN som fredsbevarende faktor.

2. Verdensfreden bør kunne trygges ved en videre og sterkere utbygging av en internasjonal politistyrke.

3. Det bør kunne gis adgang for kvalifiserte folk til å avtjene verneplikten i fredskorps.

Kongsberg AUL går inn for folkeavstemming om Norges medlemskap i NATO i 1969.

Stemmerettsalderen. Kongsberg AUL ønsker at Arbeiderpartiet programmerer at stemmerettsalderen senkes til 19 år.

65. *Fra NSB personalets partigruppe av DNA, Ringerike:*

I punkt 7 ønskes medtatt:

Minimumsavstand fra strandlinje ved bygging langs elver og innsjøer. (I likhet med det som er foreslått ved sjøen.)

Ordningen med fiskekort søkes utvidet slik at kortene blir gjeldende for større områder.

Skogsbilveger bygd med offentlig støtte må være åpne for almenheten, unntagen der hvor motortrafikk ikke er ønskelig av hensyn til friluftslivet.

Ad punkt 8: Det bør komme med her at alle yrker blir likestilt, således at det ved gjennomføring ikke blir gitt dispensasjoner som gjør at allerede dårlig stilte yrker blir enda ugunstigere stilt i forhold til andre arbeidstakere, enn de allerede er. Dette skaper misnøye og bitterhet.

Nytt punkt 11: Gjennomføring av effektive tiltak mot skattesnyteriet.

Motivering: Inntil eventuelle nye systemer i skatte- og avgiftspolitikken kan settes ut i livet, må lover og regler for de någjeldende systemer revideres, slik at skattemyndighetene gis bedre muligheter til riktig og effektiv likning. Kontrollorganene må utbygges, og straffereglene for skattesnyteri skjerpes.

Ifølge skattedirektøren er det enorme beløp som unndras beskatning. Det må derfor være av største betydning for samfunnet, og av hensyn til de som betaler sin rettmessige andel, at det blir gjort noe mer effektivt for å komme skattesnyteriet til livs. Det er også et erkjent faktum at det er blant de besittende klasser, og blant de med de største inntekter at det skattesnyteriet som betyr noe foregår. For den vanlige lønnsinntaker fortoner det seg som en falitterklæring at dette kan foregå.

Nytt punkt 12: Det må stilles rikelig midler til rådighet for fredsforskning og aktivt fredsarbeid.

Motivering: Ifølge ansvarlige vitenskapsmenn vil en total krig med de midler «supermaktene» rår over, bety en hel utslettelse av vår sivilisasjon. Stilt overfor denne kjennsgjøring mener vi at arbeidet for mellomfolkelig forståelse, nedrustning, fredsforskning og aktivt fredsarbeid må intensiveres.

Til punkt 6: Vitenskapelige transportanalyser må danne grunnlaget for vår samferdselspolitikk. Transporten samordnes i rasjonelle kommunikasjonsplaner.

Motivering: Regnskapstallene sier ikke alt. En bør også ta med hva det reelt koster samfunnet.

Hva koster politiets trafikkovervåking?

Hva med tap av menneskeliv og kollisjonsskader?

Hva med «sønderkjørte» veger, og «trivselproblemer» på grunn av trafikk-larm og eksos?

Bilmateriellet er importert, og det samme er drivstoffet. Hva betyr dette nasjonaløkonomisk?

66. Fra «Samhold», Stange:

Folkepensjonen. Folkepensjonen må bli slik at en kan få pensjon når en fyller 65 år, idet det er særdeles vanskelig å komme i arbeidslivet igjen etter fylte 55 år.

Jordloven. At den som tjener over kr. 8000.00 ikke kan få kunstgjødselsbidrag syns en er urettferdig. Her burde grensen være kr. 10 000.00.

Det skulle være lettere å få tak i tilleggsjord. Slik det er i dag er det vanskelig. Er klar over at man arbeider for å få større enheter, men det er ikke alle steder dette passer. Noen steder blir det for langt mellom jordstykkene.

Ellers vil en bemerke at skoleutbyggingen, og distriktsutbyggingen slik den er skissert i programmet er bra.

67. Fra Lørenskog Arbeiderparti:

Kamp mot skattesnyteriet. Forslag:

Lørenskog Arbeiderparti vil foreslå overfor landsstyret at Arbeidsprogrammet 1966—1969 også får et punkt 11 som bebuder skjerpet kamp mot skattesnyteriet.

Forslaget er opprinnelig kommet fra Lørenskog Jernbanelag og er tiltrådt av Lørenskog Arbeiderparti. Jernbanelagets motivering for forslaget:

Jernbanelaget er stort sett enig i de 10 punkter som er tatt med i forslaget. Vi mener imidlertid at enkelte punkter kan gjennomføres i perioden, mens andre derimot kan ta noe lengre tid, men at de bør framskyndes i sterkere grad enn hittil.

Lørenskog Jernbanelag vil imidlertid foreslå et punkt 11 for landsstyret og det gjelder kontrollen med skattesnyteriet. På dette punkt mener vi tiden er inne til å slå kraftigere til. Etter 30 års arbeiderstyre mener jernbanelaget at skattesnyteriet burde være langt bortimot avskaffet.

Det er vel og bra at det skal arbeides for å få en mer rettferdig fordeling av skatten, og det er vel heller ikke noen direkte uvilje mot den skatt lønnsinntakene blir ilagt, men det som skaper størst uvilje mot å betale skatt, er alt det en leser om i avisene om alle som unndrar seg omsetningsavgiften, de store underslag og skattesnyteriet. Det er her jernbanelaget mener noe må gjøres.

Det som er årsaken til at vi vil ha dette punkt med i programmet er som kjent den såkalte «Mehrensaken». Vi har bl. a. merket oss hva Mehrens revisor har uttalt i denne saken. Han sier det slik, at den sum som ble borte i Mehrens regnskap ikke var noen stor sum, og uttalte videre at det var vanskelig å føre noen effektiv kontroll med dette, og at slike forhold var de samme for alle forretningsdrivende. Jernbanelaget betviler en slik påstand, for den sum som ble borte hos Mehren tilsvarer 35 årslønninger for en industriarbeider.

På bakgrunn av dette vil Lørenskog Jernbanelag stille følgende spørsmål: Hvor store summer svever ukontrollert innen næringslivet og unndras beskatning? Svaret kan vi få ved at det føres en strengere kontroll enn det hittil er bebudet.

68. Fra Nittedal Arbeiderparti:

Forsvaret. I utkastet til arbeidsprogram for den kommende stortingsperioden har vi merket oss at det militære forsvar (senere benevnt som Forsvaret) ikke er gitt samme entydige målsetting slik som tilfellet er med de øvrige områder innen samfunnet.

Vi forstår imidlertid utkastet derhen at Forsvaret vil bli opprettholdt i om lag nåværende størrelsesorden, og at en reduksjon ikke vil bli foreslått med mindre dette kan skje som et ledd i en verdensomfattende nedrustning.

Nittedal Arbeiderparti er helt ut enig i at det er en nødvendig plikt å holde et forsvar som kan gi oss en rimelig mulighet til selvforsvar.

Vi er dessuten klar over at de økende utgifter til Forsvaret er en belastning for Arbeiderpartiet, og at Forsvaret derfor ikke er en sektor som partiet ønsker å gi prioritet.

Når Arbeiderpartiet, tross dette, likevel går inn for å holde et forsvar som koster nær 2 milliarder kroner pr. år og sannsynligvis vil øke ut over dette ifølge langtidsplanen for Forsvaret, antar Nittedal Arbeiderparti at dette ikke minst skyldes de bestrebelse som gjøres for at det stort sett skal være ro om Forsvaret i Stortinget.

Vi mener imidlertid å ha registrert en voksende uvilje mot at bevilningene til Forsvaret stadig øker, og det er mange som stiller seg tvilende til om bevilgningene til denne sektor underkastes tilstrekkelig prioritering vis-à-vis andre samfunnsoppgaver.

Nittedal Arbeiderparti antar at den borgerfred som har rådet om Forsvaret kan ha vært en medvirkende årsak til at Forsvaret har utviklet seg på en lite rasjonell og sunn måte. Dette har fra tid til annen også kommet til uttrykk fra befalet selv i dagspressen m. v.

I denne forbindelse bør også nevnes at samarbeidet innen NATO synes å ha ført til at en rekke høyere offiserer har glemt at det de lærer av de store land nødvendigvis må tilpasses norske forhold. Disse offiserers synspunkter synes ofte å slå gjennom.

Dette kan også ha vært en medvirkende årsak til at Norge etter vår mening har et svakt forsvar i forhold til de bevilgninger som ytes.

Nittedal Arbeiderparti tror at en nå er kommet til et veiskille hvor Arbeiderpartiet bør ta initiativet til å få lagt opp en bred debatt om Forsvaret, herunder få klarlagt hva som bør være Forsvarets målsetting sett i sammenheng med de bevilgninger som Forsvaret bør arbeide innenfor.

Vi er klar over at det er utarbeidet en stortingsmelding om en langtidsplan for Forsvaret, og at denne er behandlet av Stortinget og at Forsvaret nå synes å bli lagt om i samsvar med denne. Videre kjenner vi Haugeutvalgets innstilling om reduksjon av stabsoppsetninger m. v.

Vi har inntrykk av at begge disse saker i det alt vesentlige bygger på et grunnlag som ikke er tilstrekkelig vurdert, og at en gjennomføring av forslagene vil komme til å bære preg av lappverk.

Under henvisning til foranstående ber Nittedal Arbeiderparti om at det i Arbeiderpartiets valgprogram for kommende stortingsperiode må bli innarbeidet at Forsvarets målsetting vil bli tatt opp til fornyet vurdering med tanke på et forsvar avpasset etter norske forhold og landets økonomi.

Vi tror nemlig at Forsvaret er modent for en grundig revurdering og at det muligens bør være en parlamentarisk kommisjon som til slutt får til oppgave å komme med forslag til eventuell omlegging av Forsvaret.

69. Fra Forsvarsdepartementet, Statsråden:

Følgende tillegg til arbeidsprogram-utkastet, side 28, 3. avsnitt, foreslås: Arbeidet med å rasjonalisere Forsvaret fortsettes. Analysen av Forsvarets sentrale ledelse føres videre med tilsvarende gjennomarbeiding av de regionale, lokale ledd med sikte på å spare personell og å sikre de folkevalgte myndigheters fulle kontroll og ledelse.

70. Fra Nittedal Arbeiderparti:

Boligbygging. Boligbygging må økes vesentlig. Stat og kommuner må engasjere seg sterkere for å tilrettelegge nye utbyggingsområder. Gjennom en bedre finansieringsordning må det gis muligheter for å skape bedre boligmiljøer. Kravet til egenkapital skal reduseres.

Motivering: De foreslåtte endringer tar sikte på en konkretisering av oppsummeringen av arbeidsprogrammet. Det er utvilsomt oppsummeringen som trekker den største oppmerksomhet og blir lest av de fleste. En har derfor ansett det viktig å få fram at stat og kommuner må engasjere seg sterkere for å tilrettelegge nye utbyggingsområder. Denne formulering er i realiteten ingen endring av arbeidsprogrammet, i avsnittet «Ny giv i boligbyggingen» er det retningslinjer som peker på disse forhold. Det er også

under det samme avsnitt berørt en rekke forhold som har sammenheng med å skape et bedre boligmiljø, men det framgår ikke hvordan disse bedringer skal gjennomføres. (Se 4. avsnitt under «Ny giv i boligbyggingen»). Det er ingen muligheter for å gjennomføre en slik programpost uten at det offentlige engasjerer seg. Vi anser det derfor nødvendig at vårt parti tar en klar stilling til hvordan problemene skal løses. Dette forslag er for øvrig i samsvar med boligkomitéens innstilling.

71. *Fra Vakås Kretslog:*

Statsstøtte til partiene. Vi foreslår:

Samfunnet overtar en del av de politiske partiers og politiske ungdomslags driftsutgifter, ved at omkostningene partiens grunnorganisasjoner, herredsparti, kretslog o. l. har til leie av møtelokale etter følgende prinsipp:

1. Staten og eller kommunen må gi økonomisk støtte til drift og vedlikehold av samfunnshus hvor dette fins, slik at det kan gis gratis møtelokale til politisk virksomhet.

2. Der hvor samfunnshus ikke fins er en avhengig av å leie møtelokale på skolene, her må stat og/eller kommune kunne gi gratis møtelokaler.

Motivering: Med den funksjon de politiske partier har både ved valgene, og i perioden mellom valgene, må vi kunne si at virksomheten er et offentlig anliggende. Skal vi ha et folkestyre og skal det arbeide godt, trengs det økonomisk støtte, for grunnorganisasjonene arbeider ofte tungt økonomisk. Både stat og kommune yter hvert år hundrer av tusen kroner for støtte til ungdoms- og idrettsformål. De politiske partier driver sin virksomhet med det mål for øye at vi skal få et trygt og godt samfunn å leve i, og alt som kan lette dem i deres virksomhet vil være til gagn for demokratiet.

72. *Fra Larvik Arbeiderparti:*

Partiets holdning til religion og kirke. Forslag:

Kirken og de kirkelige organer skal fortsatt sikres rimelige arbeidsvilkår. Religiøse organisasjoner som løser sosiale og kulturelle oppgaver, støttes på like vilkår med andre organisasjoner.

1. På det utviklingssteg arbeiderbevegelsen og samfunnet vårt står nå, bør partiet prøve å finne fram til en mer presis formulering av partiets holdning til kirke og religion. Kirken representerer ikke lenger noen politisk reaksjon og derfor bør ikke arbeiderbevegelsen lenger stå i kampstilling mot den. Partiet bør derfor erklære et positivt syn overfor kirken, ut fra den praktiske politikk som vårt parti har fulgt i dette spørsmålet gjennom alle de år det har hatt regjeringsansvaret. Vår regjering har gitt kirken rimelige arbeidsvilkår, og det bør en kunne love fortsatt.

2. Kirken hører med til vårt folks kulturgrunnlag, og ikke minst vår egen bevegelse har mottatt sterke impulser fra kristen etikk og kristen idealisme. En stor del av befolkningen føler seg sterkt knyttet til kirken og de kirkelige handlinger, og det vil utvilsomt være i pakt med et folkeflertalls vilje om arbeiderbevegelsen tilkjenner at den føler en viss forpliktelse overfor den kristne kultur og den kristne tradisjon i samfunnet.

3. Den ensoprete og kulturfiendtlige tendensen som har gjort seg gjeldende innen en del av kristenfolket, er i dag i ferd med å forsvinne. Kristne grupper og lag gjør i dag en stor innsats på det sosiale og opplysningsmessige felt, og det vil kunne styrke den kulturåpne delen av kristenfolket om vårt parti anerkjenner dets virksomhet.

4. Innen arbeiderbevegelsen har en etter hvert — i likhet med i England — anerkjent betydningen av en etisk forankring, både for det enkelte menneske og for bevegelsen. Det vises til side 14 i partiets arbeidsdokument nr. 3 der det heter: «I en tid preget av rask utvikling og omforming på alle områder av samfunnslivet, er det viktig at skolen gir en omfattende og nyansert etikkundervisning som kan gi alle mennesker et moralsk fundament». For de forskjellige mennesker vil det være ulike livssyn som skaper «den etiske forankring og det moralske fundament», men med den kultur- bakgrunn vi har i vårt land, vil den kristne lære være utgangspunkt og basis for en overveiende del av det norske folket.

En skal heller ikke se bort fra den store samfunnsmessige verdi kirken har som motkraft mot den oppløsningstendensen som gjør seg stadig sterkere gjeldende i land med høy levestandard. Denne oppløsningstendensen som gir seg utslag i større ungdomskriminalitet, flere oppløste hjem, og utvisking av etiske normer og målsetting, vil bety en fare også for arbeiderbevegelsens arbeid og kamp, og kirken vil være en god forbunds- felle i arbeidet for å stanse denne oppløsningen. Det dypt etiske alvor som alltid har preget arbeiderbevegelsen vil gjøre det naturlig å fortsatt sikre kirken støtte.

5. Innen arbeiderbevegelsens egne rekker er det et stort antall religiøst interesserte og engasjerte, og det ville være rimelig å imøtekomme deres syn innenfor en viss ramme.

73. Fra Fredrikstad Arbeiderparti:

En sterkere formulering av skatteproblemets løsning (s. 10). I hvert eneste program etter krigen har det i forskjellige ordelag blitt pekt på at beskatningsordningen ikke er rettferdig, at den gir grunnlag for skatte- snyteri — og at vi trenger en reform.

I det utsendte forslag til arbeidsprogram for DNA pekes det på det samme. Det heter bl. a. at «hele vårt skatte- og avgiftssystem vil bli vurdert på nytt med sikte på et samlet system» osv.

Dette med å «vurdere på nytt» vil i denne forbindelse virke vagt og uforpliktende overfor den alminnelige velger. Fredrikstad Arbeiderparti mener derfor at passusen må kunne gis formulering som tydeligere tenderer mot en realitetsløsning.

Til avsnittet — *Sosial trygghet* — s. 19, tilføyes 4. avsnitt:

Trygdekassene bør gi refusjon for anbringelse av pleiepasienter innlagt i pleiehjem som drives etter sykehusmønster med fast legetilsyn og utdannet personell.

Motivering: Det er en kjennsgjerning at det er bygd altfor få pleiehjem rundt i kommunene. I mange tilfelle blir derfor pasienter i pleiestadiet liggende på behandlende sykehus lenger enn nødvendig fordi det ikke er noe annet sted å anbringe dem. Dermed fortrenger de pasienter som sårt trenger behandling, opptar sengeplasser som koster det mangedobbelte av pleiehjemmets — og til en døgnpris opp til det firedobbelte av hva den er på et pleiehjem.

Ved at det blir ytt refusjon for anbringelse på godkjent pleiehjem, vil det anspre til bygging av slike, og en får en avlastning for de behandlende sykehus hvor det som regel er lange ventelister.

Til avsnittet — *Harmonisk utbygging av hele landet* — tilføyes s. 14, på slutten av posten som omfatter friluftsliv m. v.:

Det bør gjennomføres en samordning av alle de organer som nå arbeider med ferie-, fritids- og friluftspolmerer.

Motivering: Det er nå en hel rekke organer, kontorer og direktorater som kommer inn i bildet når det gjelder ferie, fritid og friluftsliv, og som sorterer under forskjellige departementer.

Vi nevner bl. a. Viltdirektoratet under Landbruksdepartementet, Statens Ungdoms- og Idrettskontor under Undervisningsdepartementet, Turistdirektoratet under Samferdselsdepartementet, Statens Friluftsråd, Feriefondets styre. Planleggingskontoret for Fjell- og Frilandsområder og delvis Distriktenes Utbyggingsfond under Kommunal- og arbeidsdepartementet og en del av fjellplanspørsmålene under Sosialdepartementet. Havnedirektoratet under Fiskeridepartementet har en avgjørende innflytelse for utviklingen av båtporten.

Skal det bli en virkelig plan i den målsetting vi setter oss på dette viktige felt, så må en finne fram til en form for koordinering og samarbeid mellom de forskjellige organer og de departementer de sorterer under. Målsettingen burde kanskje være å få et eget departement som kunne ta seg av disse omfattende sakene.

Til avsnittet — *Harmonisk utbygging av hele landet*, s. 13 nederst:

Lovgivningen må stadig tilpasses tidens behov for et utvidet rekreasjons- og friluftsliv.

Motivering: Den lovgivning en har på dette felt — Jaktloven — Lov om innlandsfiske — Friluftsløven — må — dersom den skal tjene sin hensikt — være av konstruktiv karakter og ikke bare gripe regulerende inn.

Med den utvikling en har hatt og vil få innen ferie- og friluftsliv, er det nødvendig at lovgivningen stadig revideres om den ikke skal virke som en bremse på utviklingen på dette viktige området.

Under posten — *Harmonisk utbygging av landet* — s. 14, etter 3. avsnitt tilføyes:

Gjennom et utvidet opplysnings- og propagandaarbeid bør en ta sikte på å utvikle videre både den kommersielle turisme og det almene reiseliv.

Overnattingskapasiteten av alle kategorier må utbygges med sikte på framtidig behov. Gjennom lån/garantier for lån, bør samfunnet støtte investeringer i distrikter hvor det naturgitte grunnlag og de kommunikasjonsmessige forhold ligger til rette for utvikling av turisme og reiseliv.

Anlegg av sosial karakter må vies spesiell oppmerksomhet.

Motivering: Turist- og reiseliv er blitt en av våre viktigste næringer, den fjerde i rekken av våre eksportnæringer inntektsmessig sett. Ca. 3 millioner utlendinger besøker hvert år Norge og gir en inntekt som, alt medregnet, ligger på ca. 700 millioner kroner. Derfor må en ikke unnlate å ta denne viktige næring med i DNA's arbeidsprogram.

Med økt levestandard og utvidet ferietid, vil turisttrafikken omfatte stadig flere mennesker, ikke minst fra det brede lag av folket. Dette gjelder også for de utenlandske turister som besøker landet vårt. Derfor bør en legge forholdene for turisttrafikken slik til rette at den dekker alle behov.

I fjellbygder eller kyststrøk der det gamle næringsgrunnlag svikter, kan turismen skape et nytt næringsgrunnlag. Reising av hotell, turistanlegg av ymse slag, utleie av hytter m. v. kan tilføre slike distrikter inkomster som gjør at det blir levekår for mange som ellers måtte søke seg arbeid andre steder.

En skal heller ikke se bort fra den betydning turisme og reiseliv har helsemessig, og for å fremme den mellomfolkelige forståelse.

74. *Fra Jernarbeidernes partilag, Stavanger:*

Demokratiet inn på arbeidsplassen. Som en nødvendig forutsetning for å gjennomføre et industrielt demokrati på bedriftene, må det fastsettes ved lov, retten til å slutte særavtaler, produktivitetsavtaler på den enkelte arbeidsplass i landet — avtaler som bygger på det demokratiske prinsipp om forhandlingsrett til det økte produksjonsresultat.

Gjennomføringen av det industrielle demokrati på bedriftene må også ha til oppgave å utløse alt skapende initiativ fra de ansattes side, som kan medvirke til å høyne bedriftens produktivitets og produksjonsnivå for dermed å styrke bedriftens konkurranseevne.

En kontinuerlig bedring av de ansattes levestandard er betinget av økonomisk framgang for bedriften. Forutsetningen for gjennomføringen av bedriftsdemokratiet er derfor at det blir innført lov om:

1. Alle menneskers rett og plikt til arbeid.

2. Full lønn til alle ansatte som på grunn av nødvendige omlegginger i industrien for kortere eller lengre tid blir uten lønnsinntekt.

Ut fra de stedlige forhold vil vi gjerne gi uttrykk for at det også burde kunne innarbeides i programmet at den økte effektivitet ikke må oppnås ved hjelp av mer slit og svette.

Tvertom, bør vel den fysiske innsats reduseres, slik at vi har et overskudd så vel åndelig som fysisk som vi kan bruke til å forbedre arbeidsmetoder, verktøy m. v. for på denne måte å få opp effektiviteten i arbeidet.

I denne forbindelse vil vi vise til Jern- og Metallarbeideren, nr. 2, 1965, i artikkelen «Produktivitet», hvor det heter . . . «Prinsippet om å produsere mer med den samme menneskelige innsats er en sunn, økonomisk og sosial målsetting».

75. *Fra Handels- og Kontorfunksjonærenes Samfunn av DNA:*

Utbygging av yrkesskoler. Som kjent ble Lærlingloven gjort gjeldende for butikk-, lager- og kontorarbeid ved lov av 14. juli 1950.

Under den tid loven har vært praktisert, nemlig fra 1. januar 1961, har skole spørsmålet selvsagt vært helt avgjørende for gjennomføringen av lovens bestemmelser.

Det viser seg at det er meget vanskelig for de unge som ønsker å komme inn i yrket å komme inn ved godkjente lærlingskoler, idet det er absolutt for få slike steder. Vi vil i den forbindelse nevne at for Oslos vedkommende, hvor vi er best kjent med forholdene, ble det ved opptakelse av elever i inneværende skoleår ved kommunens 2 lærlingskoler for handel- og kontor-yrket avvist 250 søkere.

76. *Fra Ullevål Kretslag, Oslo:*

Ullevål Kretslags studiegruppe har med stor interesse gjennomgått det tilsendte arbeidsprogram for kommende stortingsperiode. Programutvalget ber om svar på følgende spørsmål: Hvilke er de 4 viktigste oppgaver for Arbeiderpartiet i den kommende stortingsperiode?

Studiegruppen i Ullevål Kretslag har kommet fram til følgende resultat, når det gjelder de viktigste oppgavene:

1. Full sysselsetting.

2. Boligbyggingen må økes, og da i forbindelse med mer utvidet standardisering.

3. Pris- og lønnsstopp.

4. Gjennomføringen av folkepensjonen, med et «tak» tilsvarende lønnsklasse 9 i Statens Lønnsregulativ.

5. Rask utbygging av den 9-årige skole, samt våre yrkesskoler.

77. *Fra Grünerløkka Arbeidersamfunn:*

Folkepensjonen. Grünerløkka Arbeidersamfunn foreslår at landsmøtet går inn for lavere pensjonsalder for kvinner i tungt arbeid enn de foreslåtte 70 år i meldingen om folkepensjonen. (Rengjøringskvinner o.l.)

78. *Fra Oslo Arbeidersamfunn:*

Side 3. Tilføyelse til punktet om folkepensjonen: Det legges stor vekt på å bygge ut den sosiale omsorg og helsestellet.

Side 4. Forslag til nytt punkt om boligbyggingen: Tempoet i boligbyggingen økes vesentlig. Kravet til egenkapital reduseres. Tempoet i sanering og byfornyelse blir økt. Bedre bolighygiene sikres ved ombygging og modernisering av eldre boliger.

Borettslag av leieboerne skal ha forkjøpsrett ved salg av leiegårder. Forkjøpsrett til bebygd grunn sikres for kommunene.

Forslag til tilføyelse om samferdselen: Våre telekommunikasjoner bygges ut til en tidsmessig standard.

Forslag til nytt punkt om demokrati i arbeidslivet: Demokrati i arbeidslivet fremmes gjennom fagorganisasjonen og lovgivningen. Det gjennomføres et målbevisst opplæringsarbeid. Demokratiske bedriftsforsamlinger blir etablert.

Side 7. Forslag til nytt avsnitt om kvinnens stilling: Den tradisjonelle oppfatning av manns- og kvinnearbeid må endres. Odels- og arveretten må bli den samme for kvinner som for menn. Lover som fortsatt virker diskriminerende overfor kvinnene, må gjennomgås og revideres. Daginstitusjoner må bygges ut i økt tempo. Skattelovgivningen reformeres med sikte på å gjøre beskatningen nøytral i relasjon til kjønn og sivilstand, men ikke til barnetall. Ved distriktsutbyggingen må det tas hensyn til kvinnenes behov for arbeidsplasser. Nye boformer som kan gjøre husarbeidet enklere og lettere oppmuntres og støttes.

Side 8. Forslag til ny avslutning, første avsnitt på siden: Ungdommens egen holdning og innsats vil være bestemmende for hva framtiden kan bringe menneskene. Ungdommen skal møte samfunnet som en utfordring.

Side 9. følgende setning i siste avsnitt sløyfes: «Kostnadene må dekkes ved direkte skatter, avgifter og trygdepremier.»

Side 11. Tilføyelse til nest siste avsnitt: «Det legges til rette en lønnspolitikk som sikrer rekrutteringen av kvalifisert arbeidskraft til offentlig virksomhet.»

Side 14. Siste setning i avsnittet om friluftslivet: Friluftsområder og hyttebygging må reguleres og utformes slik at det ikke blir foretatt inngrep i naturen som virker unødvendig skjæmmende.

Side 17. Det fremmes følgende forslag om forandringer og tilføyelser i boligavsnittet; 2. avsnitt: Innen periodens utløp må vi ha nådd en boligproduksjon på minst 40 000 leiligheter årlig. Kravet til egenkapital reduseres betraktelig. Boligrenten må holdes på et rimelig nivå.

5. avsnitt, etter tredje periode: «Det må legges til grunn et sterkere helhetssyn under planleggingen av bostedene.»

5. avsnitt, som avslutning på avsnittet: «Den grunn kommunene erverver ved offentlige lån, så som grunnkjøpsobligasjoner, kan bortfestes, men ikke selges. En bør ta sikte på at all grunn skal være i samfunnets eie.»

Side 18. De to siste avsnitt på side 18 går ut, og erstattes av følgende:

Sanering og byfornyelse. I etterkrigstidens boligpolitikk er det tiltak med sikte på nybygging som har stått i sentrum. Men et flertall av folket bor fortsatt i førkrigsleiligheter. Kvaliteten på disse boliger vil også være avgjørende for vårt lands boligstandard.

Helsemyndighetene må i hurtig tempo kondemnere gamle hus som er sosialt uverdige som boliger. Bolighygiene er av fundamental betydning for folkehelsen. Våre helsemyndigheter må få klare fullmakter til å påby en bolighygienisk standard som er forsvarlig.

Kommunene må sette i gang en systematisk og metodisk kvalitetsbedømmelse som ledd i forberedelsene til sanering og byfornyelse. Det må foretas ombygging og modernisering av eldre boliger og leiegårder som er fullt brukbare, og som ennå i mange år må påregnes benyttet som boliger. Det må gjennomføres en samordning av offentlige tiltak med sikte på å bedre standarden i den eldre boligmasse.

For å bane veien for sanering, boligreisning og regulering gis kommunene forkjøpsrett til bebyggd grunn. Kommunene skal også ha forkjøpsrett til leiegårder med sikte på overdragelse til borettslag. Slike borettslag sikres rimelige lån gjennom offentlige kredittinstitusjoner.

Saklista pkt. 9: Demokrati på arbeidsplassen:

79. Fra Sosialistisk Juristforening:

Arbeidet med sikte på å innføre det fulle bedriftsdemokrati i Norge må gis en sentral plass i partiets virksomhet i den kommende fireårsperiode. Som hovedpunkter i programmet for denne virksomhet foreslås:

I. Det bør snarest utarbeides forslag til en rammelov etter følgende retningslinjer:

1. Formålet med bedriftsdemokratiet er å utbygge demokratiet på arbeidsplassen som det avgjørende grunnlag for demokrati i samfunnet som helhet. Man må ta sikte på så snart som gjørlig å nå fram til det fulle bedriftsdemokrati.

2. Med fullt bedriftsdemokrati menes en bedriftsorganisasjon hvor bruksretten til alle bedrifter over en viss størrelse er overført til en demokratisk bedriftsforsamling hvor representantene for de ansatte arbeidere og funksjonærer utgjør flertallet, men hvor også eierinteressene og andre viktige samfunnsinteresser er representert. Ved innføringen av denne nyordningen må det tas hensyn til de store variasjoner i bedriftenes art og størrelse, og gjennomføringen i den enkelte bedrift bør gjøres avhengig av at de der ansatte arbeidere og funksjonærer gjør vedtak om det med et nærmere bestemt flertall.

3. Erfaringene fra de mangeårige forhandlinger mellom det private arbeidslivs hovedparter om denne sak viser at en ikke kan vente å oppnå en for arbeidstakerne og samfunnet tilfredsstillende løsning på denne viktige sak ved frivillig overenskomst alene. Alminnelige erklæringer om ønskeligheten av samarbeid er ikke nok. En forandring av selve bedriftens organisasjon og indre maktfordeling er nødvendig. Gjennomføringen av det fulle bedriftsdemokrati må derfor ha støtte i en rammelov, og den kan vedtas med vanlig flertall i Stortinget uten at inngrepet overfor eierrådigheten er større enn forenlig med Grunnloven. Opprettelsen av en leieavtale mellom den demokratiske bedriftsforsamling og eieren er en av de juridiske former som kan gis et slikt innhold at den kan tjene dette formål.

II. Staten, kommunene, kooperasjonen og arbeiderbevegelsens egne foretakender bør gå foran når det gjelder å gjennomføre bedriftsdemokratiet.

1. Regjeringens proposisjon om statsbedrifter (Ot.prp. 22 for 1964/65) kan bare betraktes som et forsiktig første skritt i denne retning når det gjelder statens bedrifter. Grunnloven er ikke til hinder for at staten kan gjennomføre det fulle bedriftsdemokrati.

2. I våre kommuner vil gjennomføringen av bedriftsdemokratiet, tilpasset de forskjelligartede arbeidsplasser, være av stor betydning. Arbeidet med å finne de rette former for dette innenfor de forskjellige områder for kommunal virksomhet bør snarest komme i gang. Partiets representanter i kommunestyrene og i By- og herredsforbundet må vie denne saken spesiell oppmerksomhet i samarbeid med vedkommende faglige organisasjoner.

3. Fremme av bedriftsdemokratiet innenfor de kooperative bedrifter må tas opp med de spesielle forutsetninger som er å finne innenfor den kooperative bevegelse.

4. Når det gjelder arbeiderbevegelsens egne foretak er et første skritt tatt med gjennomføringen av Aspengren-komiteéns forslag i Arbeidernes Aksjetrykkeri. Det henstilles til samarbeidskomitéen mellom partiet og LO snarest å ta videreføringen av dette arbeid opp til behandling ut fra erkjennelsen av at dette er en viktig forutsetning for at vi med styrke kan fremme kravet om bedriftsdemokrati overfor det øvrige bedriftsliv.

III. En vellykket gjennomføring av bedriftsdemokratiet krever en spesiell innsats i arbeidet med opplysning og utdanning.

1. Det henstilles til Arbeidernes Opplysningsforbund å bidra til en betydelig utvidet innsats når det gjelder grunnorganisasjonenes drøftelse av bedriftsdemokratiet, deres orientering om de framgangslinjer som nå er under debatt og deres egen innsats i dette arbeid.

2. Undervisningsprogrammet og emnevalget ved våre grunnskoler og høyskoler må tilfredsstillende de nye krav som gjennomføringen av bedriftsdemokratiet stiller på alle trinn. Den første og særlig viktige oppgave her blir den yrkesfaglige utdanning som må skje på våre yrkesskoler og på den enkelte bedrift. Forslaget om en bedriftsopplæringslov og om opprettelsen av en arbeiderskole for bedriftsdemokrati må fremmes.

3. En utredning av de viktige spørsmål som her melder seg må settes i gang og det henstilles til samarbeidskomitéen mellom partiet og LO å ta et initiativ i disse spørsmål.

Et utvalg som har gjennomgått uttalelser og forslag.

Et utvalg bestående av Aase Lionæs, Ragnar Christiansen, Odvar Nordli, Reiulf Steen og Guttorm Hansen, har gått gjennom de innsendte uttalelser fra utvalg som er satt ned av fylkes- og kretspar-tiene, og av enkeltpersoner i forbindelse med programarbeidet. Uttalelsene og forslagene er vurdert med bakgrunn i programfor-slaget. Merknader til de enkelte forslag følger vedlagt sammen med uttalelsene.

Utvalget vil peke på at de innsendte forslag og uttalelser bygger på de enkelte programutvalgs arbeider og er ofte svært detaljerte. En går ut fra at disse uttalelser tidligere er tatt med i vurderingene ved utarbeidelsen av programforslaget. Det er grunn til å peke på

at uttalelsene er meget interessante og bør kunne være et nyttig materiale for de forskjellige faste utvalg i partiet som skal arbeide med den praktiske gjennomføring av sakene.

Distriktsutbygging primærkommuner og fylkeskommuner.

Sør-Troms Arbeiderparti.

Kretspartiets forretningsutvalg har behandlet og oversendt forslag om sterkere virkemidler i distriktsutbyggingen, deriblant et forslag om begrensing av nyetablering i strøk med næringsmessig sterk utvikling.

Forretningsutvalget fraråder bruk av restriktive virkemidler.

Merknad: Forslagene om sterkere innsats i distriktsutbyggingen synes dekket i landsstyrets programforslag.

Programforslaget reiser ikke spørsmål om å ta i bruk nye, restriktive virkemidler for å begrense veksten i «pressområder».

Vestfold Arbeiderparti.

Nødvendigheten av å styrke utviklingen i utflyttings- som tilflyttingsstrøk understrekes.

I utflyttingsstrøkene må næringsgrunnet styrkes.

Større og mindre sentra må bygges ut for å skaffe arbeidsmuligheter og sosiale og kulturelle goder.

Av virkemidlene nevnes:

Planmessig utnytting av investeringer over offentlige budsjetter.

Kommunene skaffes midler til tomtekjøp og opparbeidelse.

Distriktenes utbyggingsfond må spille en enda mer aktiv rolle for lokalisering av privat og statlig industri.

Privat kapital må kanaliseres til distriktene.

Offentlig veiledningstjeneste må utvides.

Økonomisk kartverk for hele landet utarbeides.

Utbygging av sentral og lokal planlegging.

Vide grunnutnyttingsplaner utarbeides.

Offentlige investeringer må koordineres på fylkesplanet.

Merknad: I programmet er ikke nyttet formuleringen «større og mindre sentra», men «nye vekstsentra ute i distriktene». Ellers synes de konkrete forslag å være dekket av programforslaget og partiets standpunkter i de vedtatte, prinsipielle retningslinjer for distriktsutbyggingen.

Buskerud Arbeiderparti.

Det pekes på at vi i vårt land er i begynnelsen av en utvikling med automatisasjon, rasjonalisering og sterk industrikonsentrasjon. Vi må være best mulig forberedt på denne utviklingen.

Alle investeringer må være ledd i en planlagt utvikling. Region- og landsplaner må sys sammen til en retningsgivende landsplan for all utvikling.

Statlig industri bør reises i økonomisk svake områder.

Folkepensjonens fonds bør kunne bidra til dette.

De samme midler bør nyttes til å bygge «produksjonssentra» i økonomisk svake distrikter.

Det må satses meget på «anvendt forskning». Til dette bør opprettes et sentralt institutt som kan nyttes av privat og statlig industri.

Mulighetene for yrkesopplæring og omskolering må styrkes. Særlig hensyn må tas til eldre arbeidskraft.

Bedrifter av en viss størrelse bør opparbeide et fond til hjelp for personer som teknisk utvikling gjør overflødig.

Merknad: Utgangspunktet og bakgrunnen for forslagene er dekket av programforslagets framtidsvurderinger.

De fleste konkrete forslag synes dekket av programmet.

Forslagene om den samordnede planleggingen og bruken av investeringer er mer konkret utformet i forslaget enn i programmet.

Videre inneholder ikke programmet noe om at bedrifter av en viss størrelse skal legge opp fonds til hjelp for arbeidere som teknisk utvikling gjør overflødig.

Østfold Arbeiderparti.

Uttalelser vedrørende arbeidsdokumenter nr. 1, nr. 10 og 11 dreier seg i hovedsak om planleggingen i Østlandsområdet. I en uttalelse vedrørende regionplanlegging foreslås at landet deles i hovedregioner der Departementet fastlegger generelle linjer i regionplanen.

Planleggingsfunksjoner mellom fylkeskommuner, distrikter og primærkommuner må avklares.

Planlegging av friarealer må vies den største oppmerksomhet.

Planleggingen ledes av folkevalgte organer.

Staten må lette finansieringen av tomtekjøp.

Staten finner støtteordninger til større saneringsoppgaver.

Utlånsreglene for Utbyggingsfondet må mykes opp slik at alle fylker kommer i betraktning.

Merknad: Intensjonene i forslagene om planleggingen synes dekket av programmet.

Planleggingsfunksjonene mellom ulike instanser er avklart i den nye bygningsloven.

Finansieringen av tomtekjøp er tatt opp i programmet, mens saneringsproblemene ikke direkte er nevnt.

Utlånsreglene for Distriktenes Utbyggingsfond er bundet til det virkeområdet for fondet som er skissert i lovens § 1, dvs. «distrikter med særlige sysselsettingsproblemer eller svakt utbygd næringsgrunnlag».

Akerhus Arbeiderparti.

Kommuneutvalget i Akerhus Arbeiderparti fremmer følgende konkrete forslag:

1. Det opprettes et tiltaksfond i hvert fylke for å støtte og stimulere nye næringstiltak i kommuner med overskudd på arbeidskraft.

2. Den naturlige økonomiske utviklingen i ekspansjonsområdene må ikke hindres.

Merknad: Ad. 1. Tilsvarende forslag er ikke tatt opp i programmet. I 1947 ble tilsvarende fylkesvise tiltaksfond etablert. Disse er senere via Arbeidsløshetsstrygdens tiltaksfond gått over i Distriktenes Utbyggingsfond. Fylkes-

kommunale myndigheter har en sentral plass i disponeringen av midler fra dette fondet.

Ad. 2. Dette punktet ansees dekket av programforslaget.

Oslo Arbeiderparti.

Fylkespolitikken og kommunepolitikken.

Under dette punktet er det fremmet en rekke synspunkter om den kommunale inndeling, administrasjonen i kommunene, funksjonsfordelingen mellom stat, fylker og kommuner, styrking av arbeidsformidlingen etc.

Merknad: Programmet dekker ikke fullt ut disse forslag.

Videre behandler uttalelsene synsmåter vedrørende den samfunnsmessige planlegging, planmessig innsats for å sikre det offentliges oppkjøp av boliggrunn, en målbevisst lokaliseringspolitikk ved nye næringstiltak, styrking av yrkesopplæringen osv.

Merknad: Forslagene synes dekket av programmet.

Notat vedrørende forslag til arbeidsprogram.

Fylkes- og kommunepolitikken.

Det synes som en svakhet ved programforslaget at det ikke i et eget punkt behandler de aktuelle politiske spørsmål på dette feltet.

Fylkenes og primærkommunenes arbeidsoppgaver er behandlet under ulike punkter i programmet og på bakgrunn av spesielle funksjoner i planlegging, boligbygging, skolestellet etc.

Programmet mangler imidlertid en mer prinsipiell vurdering av fylkenes og primærkommunenes stilling i framtiden, herunder det stadig aktuelle spørsmål om inntekt- og funksjonsfordelingen mellom stat, fylker og kommuner.

Med den betydning disse spørsmål har og sett på bakgrunn av den interesse disse spørsmålene vekker i det politiske ordskiftet, bør det overveies om ikke programmet bør få et eget punkt om disse oppgaver.

Odvar Nordli.

Skolepolitikken.

Skolens målsetting.

Oslo Arbeiderpartis komité for skoleprogrammet peker på at det i programmet er lagt for stor vekt på at skolen i første rekke skal være effektiv. Utvalget sier: «Skolen er den største offentlige bedrift i landet vårt. Det må være demokratiets prinsipper som preger denne bedriften som er barns og ungdoms arbeidsplass gjennom så mange år». Programmet bør understreke at det primære mål er å hjelpe barn til å bli «ansvarsbevisste, tolerante og glade» medarbeidere i den utdanningsprosess som må bygge på den enkeltes forutsetninger.

Spesialskoler.

Det blir pekt på at programutkastet ikke har med noen formulering om spesialskoler, og at det bør komme med. «Spesialskolene må få en sterkere prioritering enn hittil.»

Yrkesskolene.

Alle som uttaler seg mener det må legges sterkere vekt på yrkesutdanningen, og at den må tilpasses den utvikling som finner sted i grunnskolen. Buskerud Arbeiderparti sier det slik: «Våre yrkesskoler må få en slik status i skoleverket at det gir muligheter for videreutdanning. Utviklingen mot en 12-årig skole for alle er en utfordring til vårt tradisjonelle syn på alt vi regner som høyere utdanning.»

Førskoleinstitusjoner.

Oslo Arbeiderpartis utvalg peker på at det er lagt for liten vekt på førskoleinstitusjoner i det norske skoleverk, og at en bør ha en sterk formulering om dette.

Borteboende elever.

Spørsmålet om spesielle stipend for borteboende elever tas opp i Oslo Arbeiderpartis kommentar. Det bør gis slike stipend uten behovsprøving av noe slag.

Læreutdanningen.

Utvalget i Oslo Arbeiderparti går imot at det skal åpnes for 5-årig lærerskoleutdanning, og viser at dette ikke stemmer med tanken om å redusere lektorstudiet. Det foreslås programfesting av at en bør gjøre forsøk med omorganisering av lærerskolens studieopplegg innenfor rammen av den skoletid som nå nyttes. Forsøk med 3-årig utdanning bør føres videre.

Det foreslås at lærerskolene skifter navn til lærerhøgskoler — og en viser i denne forbindelse til at vi har landbrukshøgskole, veterinærhøgskole og skolelandbrukshøgskole.

En går imot utbygging av mange lærerskoler spredt over et større område, og foreslår at programmet sier at en vil utrede spørsmålet om å utbygge færre og større institusjoner.

Stipendordninger.

Det pekes på at det for folk i utkantstrøkene har vært meget følelig at den i og for seg gledelige utbygging av stipendieordningen til videre skolegang først blir gjort gjeldende for elever som allerede er opptatt ved skolene, og da først etter at det er gått et skoleår. Det bør programfestes at elevene på forhånd skal vite noenlunde hva de kan regne med av stipend.

Reisemoderasjonsbestemmelsene bør også revideres med sikte på å komme fram til en ordning med ens billettpriser uansett reiselengde. Slik landet er befolket, vil ikke dette i praksis gjelde så mange elever og studenter.

Voksenopplæring og frivillig opplysningsarbeid.

Voksenopplæringen og det frivillige opplysningsarbeid blir sterkt understreket av alle som uttaler seg — sterkere enn programutkastet. Det gjelder særlig for det frivillige opplysningsarbeid.

Om dokumentene.

Det som ikke er nevnt her, synes ellers å være dekket i programutkastet. Dokumentene inneholder imidlertid generelle synsmåter av stor verdi, og vil legge sterkere vekt på visse sider av utdanningspolitikken enn programutkastet gjør.

Kulturpolitikken.

Om dette foreligger det anmerkninger fra Oslo Arbeiderparti og Østfold Arbeiderparti.

Kulturdepartement.

Utvalget i Oslo Arbeiderparti foreslår at en programfester opprettelse av eget kulturdepartement.

Lokale kulturmiljøer.

Østfold Arbeiderparti foreslår at det på kommunal eller interkommunal basis opprettes folkevalgte organer som får i oppdrag å forestå arrangement av konserter, teaterforestillinger o.l. Til støtte for sin virksomhet må disse utvalgene gis kommunale garantier for eventuelle tap ved arrangementer.

Utformingen av kulturavsnittet.

Innstillingen fra utvalget i Oslo Arbeiderparti må leses i sammenheng, i det utvalget foreslår en helt ny redaksjon av avsnittet — i tillegg til en rekke konkrete forslag (se vedlegg).

Jordbruk, skogbruk og fiskeri.

Nord-Troms Arbeiderparti.

Fiskere på denavgående fiskeflåte (helårsfiskere) må komme med i arbeidsformidlingen.

Nord-Helgeland.

Staten må som arbeidsgiver bidra til opprettelse av skogsarbeidersentra ved billig salg av tomter til skogsarbeider og ved på annen måte å legge forholdene til rette for dannelse av slike sentra.

Hedmark Arbeiderparti

har avgitt en lengere uttalelse om jordbruket i Hedmark.

Østfold Arbeiderparti

peker på at moterklæringens programpost om at støtten til jordbruket må utformes slik at den i sterkere grad kommer de mindre bruk til gode, må følges opp i programmet slik at det ikke ser ut som om partiet er gått tilbake på dette.

Akershus Arbeiderparti

erklærer seg uenig i jordbruksutvalget i partiet om at det bør gis lettere adgang til for selskaper å erverve skog. Staten eller kommunene bør ha skogen eller den må drives på samvirkebasis.

Oslo Arbeiderparti.

Bør være bedre balanse mellom fiskeriprogram og sjøfartsprogram. Advarer mot at det skal stå noe om redernes innsats.

Bør sies noe spesielt om sjøfolks arbeidsforhold.

Pensjonsalderen for sjøfolk bør også etter folkepensjonen være lavere.

Fritidsprogrammet.

Akerhus Arbeiderparti

har hatt en bred behandling av fritidsprogrammet og har fremmet en rekke forslag til dette.

Oslo Arbeiderparti

har ved et utvalg gjennomgått fritidsprogrammet og kommet med en rekke merknader til de konkrete forslag i programutvalgets forslag.

I forholdet til arbeidsprogrammets formulering kan en ikke se at det er ting som bør komme med i dette.

Arbeidslivets demokrati.

Buskerud Arbeiderparti

peker på at å få bort skillet i arbeidstid er viktig del av demokratiseringsprosessen.

Østfold Arbeiderparti.

slutter seg til Aspengrenkomitéen og mener at LO-kongressens standpunkter bør komme til uttrykk i arbeidsprogrammet.

Oslo Arbeiderparti

slutter opp om Aspengrenkomitéen.

Andre forslag.

Nord-Troms

foreslår senking av stemmerettsalderen til 19 år.

Buskerud

tar opp spørsmålet om å legge all landtransport under regionale aksjeselskaper med en topp-organisasjon.

Den teknologiske utvikling og industrireising og energiforsyning.

Akerhus Arbeiderparti.

Industriutvalget i Akerhus Arbeiderparti foreslår at en snarest får utredet spørsmålet om å innføre en bevillingsordning for nyetablering eller flytting av bedrifter i Oslo og omegnskommunene. Hensikten med en slik ordning må være å spre industrien til landet for øvrig, de ytre deler av regionen, samt å motvirke den store tilflytting til Oslo og forstadskommunene. Distriktssentrene må plasseres og utbygges med tanke på det enkelte menneskes mulighet til et rikere liv, og ikke ut fra bedrifters vurdering av profittmulighetene.

Utvalget mener kredittinstitusjoner som har sammenheng med utbyggingen av industrien organiseres slik at Industribanken, Distriktenes Utbyggingsfond, Garantiinstituttet for eksportkreditt og hjemmeindustriens omstillingsfond blir samlet under en ledelse — eller direktorat.

Oslo Arbeiderparti.

Et utvalg skriver i sine kommentarer at på beskatningens område står vi overfor mange fordommer. Utvalget peker på at indirekte beskatning synes å være den mest effektive vei å gå. Det nevner også bedriftsbeskatningen og andre sider ved skatteproblemet. Utvalget går inn for at skatteproblemet bør utredes, men at i programmet bør det kunne sies at målet for en skatteutredning må være å føre en større del av beskatningen over på de indirekte skatter.

Skatteproblemet blir også tatt opp av et utvalg i Buskerud Arbeiderparti.

I utkastet fra landsstyret heter det at det bør settes ned en komité med folk fra partiet og LO for å se på skatte-, avgift- og trygdesystemet i hele sin bredde.

Kreditt-politikken.

Utvalget i Oslo Arbeiderparti skriver at det vil være ønskelig å finne fram til en indre avklaring av vår langsiktige målsetting på bank- og kredittpolitikens område.

Debatten om dette må sees i sammenheng med forslaget om en folkepensjon. Pensjonsfondene vil gi samfunnet ganske andre muligheter for å styre kredittstrømmen, forutsatt at vi har politisk vilje til å gi samfunnet herredømme over disponeringen av fondene. Utvalget går inn for en formulering i programmet der en slik politisk vilje kommer klart til uttrykk.

Priser- og lønnsutvikling.

Utvalget skriver at dette kanskje er det mest innviklede økonomiske problem vi er stilt overfor. Om oppgjørene for jordbruk og fiske, mener utvalget at vi må søke å finne fram til ordninger som fritar staten fra å opptre som direkte forhandlingspart. Tanken om å bringe forbrukerinteressene inn som part i forhandlingene, bør etter vår mening tas opp til drøfting.

Trygve Brattelis innledningsforedrag.

Trygve Bratteli holdt følgende innledningsforedrag:

Det forslag som foreligger fra landsstyret er resultatet av et bredt forarbeide gjennom 1½ år.

Det har vært en lang rekke forberedende komitéer. Utkastet har vært behandlet i Sentralstyret, og saken har to ganger vært inngående behandlet av landsstyret.

Fra et tidlig tidspunkt er det gjort et verdifullt arbeid i flere distriktpartier. Dokumentene derfra er bearbeidet av en spesiell komité.

Det har vært interessante diskusjoner på distriktpartiernes årsmøter. Og det har vært en bred behandling i lokale organisasjoner. Dette har ført til en lang rekke skriftlige kommentarer og forslag. De fleste er med i et omdelt hefte. Noen er kommet etter at heftet er trykt. De blir levert landsmøtets redaksjonskomité. Alt dette

materiale er bearbejdet av programutvalget, med sikte på å lette redaksjonskomitéens arbeide her på landsmøtet.

Den omfattende behandling av programmet viser i det vesentlige en bred politisk tilslutning til hovedlinjene i landsstyrets forslag.

Så står det nå til landsmøtet å gi programmet dets endelige form. Som vanlig bør landsmøtet bemyndige Sentralstyret til å la det endelige program få en avsluttende rent språklig behandling.

Tre saker blir behandlet for seg og vil derfor ikke bli kommentert av meg nå. De to første vil det bli redegjort for umiddelbart etter mitt foredrag:

1. Kvinnekomitéens innstilling.
2. Industrielt demokrati.
3. Utenrikspolitikken (torsdag).

Jeg skal så kommentere noen hovedtrekk i det foreliggende forslag. Jeg understreker at det vi nå har foran oss er et arbeidsprogram, — altså et program for vår praktiske politikk i en ny fire-årsperiode.

Dette landsmøtet skal utforme et nytt program for en ny tid. Det er en framtid som åpner veldige nye muligheter og som setter oss i stand til å stille opp nye dristige mål.

Resultatene av en generasjons arbeid gir oss både et sterkt økonomisk startgrunnlag og de gir oss mange nyttige lærdommer når vi nå tar fatt på en ny tids store og inspirerende oppgaver.

Vi opplever en teknisk utvikling som enkelte kaller en ny industriell revolusjon. Innholdet og retningen i disse dyptgripende forandringer ser vi klarest i de land som har nådd aller lengst i vitenskap og teknikk. Men vårt land følger også godt med.

Vi har her ikke å gjøre med en avsluttet prosess. Den vil heller ikke ta slutt. De moderne samfunn — i stigende grad preget av vitenskap og teknikk — syns å ha kommet inn i en helt ny utviklingsform. Det som preger den er nettopp de dyptgående forandringer som skjer i et meget hurtig tempo. Det skaper et dynamisk samfunn med før ukjente muligheter. Men samtidig vil de hurtige omveltninger i menneskenes tilværelse føre til uro og usikkerhet, og til betydelige næringspolitiske og sosiale problemer.

Det er vår oppgave å vise veg både til å utnytte en ny tids store muligheter og til å løse vekstens og forandringenes store sosiale oppgaver.

Den moderne vitenskapen har fått større betydning enn noen gang før. Forskning og teknisk utviklingsarbeid skaper nytt produksjonsutstyr, nye produksjonsprosesser, nye produkter og nye materialer.

Det fører til nye former for bedrifter og kontorer, hvor maskiner, apparater og instrumenter gjør stadig mer av arbeid som før menneskene med sine muskler og sine sanser måtte utføre. Ikke bare produksjonen, men også kontrollen med produksjonen, overtas av tekniske innretninger. Det er elektronikkens og automasjonens produksjon.

Menneskenes rent fysiske slit blir stadig mindre. Arbeidstiden blir kortere. Produksjonsevnen når høyder en før knapt kunne drømme om.

Samtidig må vi holde ganske klart at denne *tekniske* vitenskap og utvikling ikke gir svar på spørsmålet om hvordan samfunnet må innrette seg for å nytte den nye produksjonsevne.

De tradisjonelle kapitalistiske samfunnsformer ville være ganske ute av stand til å oppta i seg den sterkt økende produksjonsevne på en slik måte at den kan føre til trygghet og velstand for hele folket.

Den politiske oppgaven er derfor nettopp å organisere samfunnet i former som passer for en ny tid. Planlegging og ledelse må bringe tidens muligheter til full utfoldelse, og samtidig sikre den rettferd og trygghet som er en elementær menneskerett.

Gamle dogmer gir få svar på de konkrete og påtrengende spørsmål som her stilles oss. Gjennom åpen og fri debatt, gjennom eksperimenter og forsøk må vi finne løsningen av de organisatoriske og administrative oppgaver tiden stiller.

Det nye samfunn krever en solid utdanning og en bred og aktiv forskning.

Det er åpenbart behov for et nært og fruktbart samarbeid mellom politikk og vitenskap, — mellom samfunnets ledelse og vitenskapens kvinner og menn.

Vi skal ikke bare dra nytte av den tekniske vitenskapen. Vi skal dra nytte av vitenskapen på alle områder.

Den har etter hvert gitt slike resultater at det er få ting som overrasker oss lenger. Noen av de mest dramatiske eksempler har kommet fra romforskningen. Men alt nå er det å sende mennesker ut i verdensrommet en nyhet av middels interesse.

Vitenskapen og forskningen kommer til å spille en stadig større rolle på alle felter. Vi må derfor gi alle grener av vitenskapen gode arbeidsmuligheter. Og vi må søke samarbeid med den på alle samfunnslivets felter.

Dette gjelder altså ikke bare den vitenskap som har direkte betydning for produksjonen. Under den store omforming og nydanning av samfunnet må vi også satse på vitenskapen om mennesket og dets miljø, om kroppens og sinnets helse, om kontakt og samliv, om

menneskenes samfunn og om dets historie. På alle felter skal vi ta mot den hjelp vitenskapen etter hvert kan gi oss.

I programmet er det sagt slik:

«Forskernes viten og de store folkegruppenes utålmodige strev for et bedre samfunn er dynamiske krefter i framgang og vekst. Et forbund av disse krefter kan forme det nye samfunnet som gir trygghet i forandringenes verden.»

— — —

Vi har alt sterk føling med disse forandringer. De reduserer sysselsettingen sterkt i de gamle næringene: jordbruk, skogbruk og fiske. Sysselsettingen øker lite i industrien. Den sterke vekst i industriproduksjonen drives fram av teknologien. Sysselsettingen øker særlig i tjenesteytende virksomhet: skipsfart, samferdsel, utdanning, helsestell, varehandel og administrasjon.

Denne vidtgående omlegging i sysselsettingen bryter helt med landets nedarvede bosettingsmønster, som bygger på et helt annet næringsgrunnlag. Det fører til den store folkeflytting, som er et hovedtrekk ved vår tid. Noe nytt er dette ikke; vi har merket denne utviklingen de siste 100 år. Det nye er den voldsomme og økende fart dette har tatt de siste tiårene.

Disse dypgående forandringene er en forutsetning for et annet av tidens hovedtrekk: den sterke og vedvarende økonomiske veksten i samfunnet.

Vekst og framgang kan bare komme gjennom forandringer. Vi kan ikke stanse dem, uten at hele samfunnet stagnerer. Men det reiser på en annen og sterkere måte enn før den oppgaven å få *plan og ledelse i hele samfunnets utvikling*.

— — —

Et arbeidsprogram skal ikke være bare en samling enkeltsaker. Det skal gi et samfunnssyn, hvor enkelt-oppgavene er stilt i sammenheng og i et framtidsperspektiv.

Det blir stadig mer klart at det er ved å løse de store felles oppgaver at vi kan forme et bedre og tryggere samfunn. Disse store oppgaver finner vi i boligbygging og veianlegg, i skoler og i helsestell, i sosiale tiltak og i muligheter for fritid og friluftsliv.

Det er liten hjelp i om enkelte får flere penger mellom hendene hvis disse felles tiltak ikke blir gjennomført på en effektiv måte.

Vi må unngå et samfunn med kollektiv fattigdom midt i den private velstand.

— — —

Slik det moderne samfunnet tar form er det nødvendig med en fast politisk styring av utviklingen. Vi trenger en demokratisk planøkonomi.

Jeg tror folk venter og vil godta en fast ledelse. Det vil gi trygghet og tillit i en urolig forandringenes verden.

Forutsetningen er at folk til hver tid får mest mulig fullstendige opplysninger om landets stilling og om grunnene til de tiltak som settes i verk. Folk venter ikke under. Folk venter et energisk og ansvarlig arbeid ut fra de forhold som til hver tid er til stede.

Den samfunnsmessige planlegging må bli gjort stadig bedre, etter hvert som praktiske erfaringer og vitenskapelig forskning gjør det mulig. Det gjelder årsplaner og fireårsplaner. Det gjelder også mer langsiktige planer.

Statsbudsjettet må brukes i denne styring av utviklingen. Det skal fremme tidens store felles oppgaver, og samtidig bidra til den økonomiske balanse. Et forsvarlig balansert budsjett gir også de beste muligheter for å bruke de forskjellige statsbankene etter sine formål.

Penge- og kredittpolitikken skal reguleres i samsvar med den nye rammeloven. Statsbankene skal utvikles videre på de viktige områder de dekker. En Statens Forretningsbank er nå foreslått opprettet, vesentlig for å ta seg av driftskreditter.

Med det omfang statens og kommunenes virksomhet får er det nødvendig å ha et effektivt og rettferdig system av skatter, avgifter og trygdepremier.

Vi trenger her en inngående og fordomsfri undersøkelse av det systemet vi nå har og om de retningslinjer vi her bør følge.

Hele denne saken vil bli tatt opp til utredning av en felles komité av LO og Arbeiderpartiet.

Vi må samarbeide oss til full enighet om en felles skattepolitikk. Når det er gjort, må denne viktige saken føres videre i Regjering og Storting.

Stabilisering av prisene er en av de oppgaver vi ennå ikke har lært å løse tilfredsstillende, hverken teoretisk eller praktisk. Det er en svakhet vi har til felles med alle ekspansive industriland med full sysselsetting. Det er alminnelig enighet i arbeiderbevegelsen om at vi ikke for å oppnå prisstabilitet vil bruke metoder som bringer den fulle sysselsetting i fare.

Samtidig er det klart at sterk prisstigning skaper forstyrrelser og uro. Det må derfor arbeides energisk videre med spørsmålet om hvordan det skal være mulig å oppnå bedre stabilitet enn vi har hatt, særlig i enkelte perioder.

Under dette må vi være villige til å overveie om de midler vi hittil har brukt for å påvirke prisstabiliteten er de beste også i tiden som kommer. Her som på alle andre områder må vi være rede til å lære av egne og andres erfaringer.

Det synes klart at de store interesseorganisasjonene må være aktivt med hvis vi skal oppnå best mulig stabilitet. I et demokratisk organisasjonssamfunn kan ikke en regjering bare kommandere seg fram. Samarbeid og samordning mellom Regjeringen og de store organisasjonene er en av de avgjørende forutsetninger for å oppnå best mulig prisstabilitet.

Programmet stiller som mål fem dagers arbeidsuke innen 1970, og reduksjon av de ukentlige arbeidstimer i takt med våre naboland.

Vi må være klar over at vi her velger ett alternativ for øking av levestandarden, og at dette valg i tilfelle reduserer andre alternativer for standardøkning i neste periode.

Ordningen medfører to fridager i uken for den enkelte. Men la oss være klar over at det ikke blir de samme to fridager for alle. Samfunnet kan ikke stoppe to dager i uken.

Den praktiske gjennomføring er derfor en ganske komplisert oppgave. Det samme vil gjelde ordningen av skoletiden etter hvert som fem dagers uke blir alminnelig. Dette siste må derfor snarest tas opp til omfattende utredning og forsøk.

På grunnlag av en offentlig utredning som nå er ferdig må vi arbeide videre med spørsmålet om ferie for dem som står utenfor lov og avtaler om dette. Det gjelder husmødrene, og slike grupper som jordbrukere, fiskere, håndverkere og mindre næringsdrivende.

Skal vi arbeide for økt utjamning mellom sosialgruppene?

Programmet går inn for at det ved samordnede inntektsoppgjør skal tas sikte på en relativ bedring av vilkårene for lønnstakere med lavere inntekter.

Enkelte arbeidsvilkår er tradisjonelt svært ulike. Stort sett er det ennå sånn at de som har det mest slitsomme arbeid har den lengste arbeidsdagen, den korteste ferien, minst tilfredsstillende sykelønn og de mest løse ansettelsesvilkår.

Det må være riktig å sette noe inn på etter hvert å jevne ut vilkår av dette slag. Hele den teknologiske utviklingen som bryter ned gamle yrkesskiller burde gjøre det lettere også å utjevne arbeidsvilkårene.

— — —

Tiden er preget av store forandringer og en omfattende folkeflytting. Det reiser med stigende styrke spørsmålet om hvordan vi skal få til en harmonisk utbygging *av hele landet*.

Utviklingens iboende krefter skaper fraflyttingsområder og tilflyttingsområder. Noen områder forgubbes og avfolkes. Andre presses sammen under tyngden av en økende tilstrømning.

Dette stiller store oppgaver som en ny tid krever løst på en ny måte. Idet vi går inn på dette må vi ha klart to forhold:

- a) utviklingens voldsomme dynamiske kraft og tempo, og
- b) vi må frigjøre oss helt for den overtro at vi har plass nok her i landet.

Det første forholdet understreker nødvendigheten av at vi med tidsmessige planer kommer på forskudd av den aktuelle utviklingen, og får styring av den.

De naturlige utbyggingsområder må få reguleringsplaner som sikter langt inn i framtiden. Det gjelder kommuner, fylker, regioner, landsdeler — og for den saks skyld: hele landet.

Reguleringsplanene må vise arealer for bedrifter, ferdselsårer og boliger. Tilførsel av vann og elektrisitet, og avførsel av kloakk skal sikres. Administrasjon og butikker, sosiale og kulturelle institusjoner skal ha sin planlagte plassering. Det må over alt settes av tilstrekkelige arealer til friluftsliv og idrett.

Den nye tid stiller oss overfor enorme planleggings- og reguleringsoppgaver. Og vi står overfor disse oppgavene *i dag*. Det er helt på det rene at kapasiteten for dette arbeid er alt for liten. Her må det foretas en nærmest brutal prioritering. Som vanlig må de mindre oppgaver vike for de større.

Intet er vunnet ved et omfattende arbeid med perfekte reguleringsplaner for rene detaljer, hvis tiden løper fra oss slik at store områder får en helt skjev utvikling.

Slike planer for utbygging av næringsliv og bosetting må peke minst ti år framover, og i hovedtrekk ta sikte på vårt lands utseende ved inngangen til år 2000.

Har vi så plass nok her i landet? Det er alt gjort mange gal-skaper under den lyseblå optimismen.

Under det videre arbeid med moderne reguleringsplaner vil en fort oppdage at den grunn som kan brukes til aktuelle samfunnsformål er sterkt begrenset.

De endeløse vidder som avtegner vårt lands størrelse på kartet er vesentlig brukbare til friluftsførmål.

Den største del av Norges område er ikke brukbar til bedrifter og boliger, ikke til jordbruk og bare for en mindre del til skog. De aktuelt nyttbare områder er sterkt begrenset, særlig i en del distrikter i landet. Disse nyttbare områder må disponeres med stor omtenkksomhet og med ansvar for kommende generasjoner. Også dette understreker hvor viktig det er å få reguleringsplaner som grunnlag for utbyggingen av landet.

Følgene av den uregulerte folkeflytting har skapt tidens sterke interesse for distriktspolitikken, — for den harmoniske utbyggingen av hele landet. Det er ennå noen uklarhet om de mål som skal stilles, og usikkerhet om hvilke midler som må brukes.

Alle synes enige om at det ville være uheldig om det meste av vårt folk i de kommende tiår skulle flytte sammen på 4—5 områder i landet.

Spørsmålet er hva som kan demme opp for en slik uregulert strøm, og å sikre arbeidsplasser og bosteder i alle landsdeler.

Vi tror at dette bare kan sikres ved å bygge ut levedyktige vekstsentra i alle landsdeler. Slike sentra må baseres på bedrifter, videregående skoler, helseinstitusjoner, sentra for administrasjon, handel og trafikk. De må også gi grunnlaget for lokale kunst- og kulturmiljøer.

De mest konservative krefter i vårt land vil ikke høre om slike vekstsentra. De vil ha bosettingen slik den er spredt av et produksjonsmønster som nå ikke lenger eksisterer. Men vil dette stanse folkeflyttingen? Hvis den nåværende bosetting stabiliserte spredningen av folket til distriktene, var det her ikke noe problem. Men den nåværende spredning fører til folkeflytting fordi næringsgrunnlaget forandrer seg.

Levedyktige vekstsentra er ikke et alternativ til den nåværende bosetting. Vekstsentra i distriktene er et alternativ til at folkestrømmen flyter sammen på 4—5 områder i landet. Vekstsentra tar sikte på å demme opp denne strømmen, slik at det fortsatt blir folk og virksomhet i alle landsdeler.

Skal disse demninger holde, må de ha en viss styrke. Det må være steder der folk i tidens nye yrker finner arbeid og livsmuligheter. Steder hvor de kan leve et moderne liv.

Det er selvsagt ikke spørsmål om å flytte alle mennesker sammen i noen få sentra. Mange vil fortsatt bo spredt. For dem vil slike vekstsentra ha samme betydning som byer og stasjonsbyer alltid har hatt.

Det vil heller ikke være spørsmål om tiltak for å påskynde at folk som i dag bor spredt skal flytte sammen i sentra.

Men det skal være en oppgave å påskynde utbyggingen av sentra som kan oppfange folk på flyttefot i vekstsentra i landsdelene, og motvirke at alle lar flytteferden fortsette til 4—5 områder i landet.

— — —

Nye yrker, kortere arbeidstid, lengre ferier, bedre privat økonomi — har ført til en voldsom vekst i forskjellige former for fritidsaktivitet og friluftsliv. Det blir en stadig viktigere oppgave å legge vilkårene til rette for dette.

For visse felter av friluftslivet er plassen begrenset.

Det gjelder særlig parker og grøntanlegg i byer og tettbygde strøk. Det lille som er levnet av grønt i byene må vi vokte med nidkjærhet.

Også friluftsområder ved byer og tettbygde strøk må bevares i rimelig utstrekning. Spar heller for mye enn for lite av slike områder. For strandstrekningene er stillingen mange steder allerede kritisk.

Vi har levd for lenge i illusjonen om å ha naturgrunn nok, og vi er sent ute.

Sikring av parker, idrettsanlegg, friluftsområder og strandstrekninger er sentrale ledd i en framtidrettet reguleringspolitikk.

Her kommer også naturvern og naturfredning, fjellplaner og regulert hyttebygging. Tilfeldighetene har fått råde alt for lenge.

Vi må også sikre rett til fri ferdsel i skog og mark, på strender og i fjellet. Til dette hører også en rimelig regulert adgang til jakt og fiske.

Vi må finne midler til å hindre private spekulasjonskjøp av lanlangs strender og i fjellet. Spesielt i fjellet syns jeg det ideelle dets friluftsområder.

Vi må regne med en meget sterkt økende etterspørsel etter hytter ville være at hyttene ble bygd i regulerte områder — ofte i skoggrensen — av bygdefolket og leid ut gjennom formidlingssentralene. Ofte burde flere folk i bygda kunne bygge hytteområder som felles tiltak og for utleie. For de hyttesøkende er dette den billigste form, og for fjellbygdene kunne det bli en ikke ubetydelig attåtinntekt.

— — —

Det er to sentrale siktepunkter for samfunnets utbygging: Det ene er økonomisk vekst og det andre er menneskelig trivsel.

Det ser ut til at det siste siktepunktet etter hvert blir jevnbyrdig med det første. Det er en utvikling vi skal støtte opp om.

Det jeg har nevnt om fritid og friluftsliv angår nettopp trivsel. Men dens behov melder seg på alle områder.

Utviklingen av det noen kaller «velferdssamfunnet» har vist oss at økonomisk vekst alene ikke skaper trivsel.

Å legge grunnlaget for trivsel står fram som en selvstendig oppgave, parallelt med det å fremme økonomisk vekst.

Menneskene har behov for trygghet, men også for spenning. Menneskene vil ha materielle goder, men de vil også ha krevende oppgaver. I denne dobbelthet finner vi kimen både til målsettingen for og drivkraften i et levende, dynamisk samfunn.

På dette trinn får kulturlivet et nytt grunnlag og en ny mening.

Oppgaven er ikke bare å skaffe arbeidsplassen og boligen. Oppgaven er å forme et lokalt kulturmiljø.

Her kommer kunsten og kunstnerne inn på en ny måte. Når mennesker blir seg mer bevisst sin trang til skjønnhet og glede, våkner også behovet for de verdier kunsten kan gi.

Det er en lykke at denne spirende kunstinteresse i arbeiderbevegelsen møtes av en tilsvarende interesse hos kunstnerne selv. Foreløpig litt famlende søkes kontakten samtidig fra begge kanter.

Et samfunn med trivsel må være et samfunn med levende kunst. Den må gis muligheter for å blomstre så langt det er evner og talenter til å gi kraft til den.

Kunstnere må få anstendige levekår. Og kunsten må ut til hele folket og berike kulturmiljøet. Den må ut i bibliotekene, i Riksteatret, i Riksgalleriet og i Rikskonserter. Og også de mange som finner glede i amatørrens gjerning må oppmuntres i formende, skapende og utøvende kunstopplevelse.

— — —
Noen kaller det nye samfunnet for *utdanningssamfunnet*.

Og sikkert er det at utdanningen er det felt hvor det kanskje foregår de mest dyptgående endringer i løpet av et tiår.

Vi skal nå gjennomføre som en mulighet for alle det som før var en særrett for de få. Det er retten til en god utdanning for alle. Og dette vil medvirke til å forme samfunnet om fra grunnen av.

Oppgavene er overveldende i en overgangstid. Både myndigheter og unge skolesøkende vil møte nok av vansker inntil kapasiteten blir bedre utbygd til de ærgjerrige mål vi stiller opp. Overgangsvanskene må likevel ikke overskygge det virkelig store: at vi i denne tiden bygger opp et skoleverk som skal gi god utdanning til alle.

I de nærmeste årene må innsatsen bli gjort der presset er størst. Det vil vel særlig melde seg i den videregående undervisningen — i yrkesskoler og gymnas.

Det aktuelle siktepunktet nå må være å skaffe *flest mulig elevplasser*. Andre tiltak kan komme etter hvert.

Det kan også bli snakk om ekstraordinære tiltak for å hjelpe elever til plass og utdanning i en vanskelig utbyggingstid. Vi må be våre venner blant skoleledere, lærere og lektorer om å hjelpe til med å løse disse oppgaver på beste måte.

Den 9-årige barne- og ungdomsskolen vil bli grunnpillaren i vårt skoleverk. Utbyggingen av den vil komme langt, men ikke bli ferdig i neste periode.

De videregående skolene må bygges ut med yrkesskoler og gymnas. Etter hvert som praktisk talt all ungdom søker videregående utdanning er det viktig å skape respekt for variasjonene i utdanningen.

gen. Vi må prøve å få utryddet at noe utdanning er «fin», annen utdanning er ikke «fin». Særlig er det viktig å heve yrkesskolenes prestisje i dette skoletrinn.

Det nye samfunn stiller store krav til høyere utdanning — både til kvalitet og studenttall. Universiteter og høyskoler må bygges ut i raskt tempo. De vitenskapelige institusjoner i Trondheim og Tromsø bygges ut til universiteter. Det bør planlegges et nytt universitet og en ny teknisk høyskole i Sør-Norge. Under forarbeidet må det bli endelig klarlagt om de nåværende institusjoner nærmer seg den optimale størrelse, slik at den videre utvidelse bør skje ved helt nye høyskoler. Noen hevder at institusjonene fremdeles blir for små til å danne et tilstrekkelig miljø for moderne forskning.

Vi må bygge ut lærerskoler, folkehøyskoler og spesialskoler av mange slag.

Et viktig område er voksenopplæringen. Det er et sterkt økende behov for yrkesmessig omskolering og etterutdanning. Behovet er ikke mindre for det vi kan kalle allmenn etterutdanning, — under dette den viktige frivillige folkeopplysningen som blant andre de store organisasjonene driver.

Arbeidet med skolesystemets organisasjon, med bygninger og lærertilgang, krever i dag så mye av så mange, at det blir arbeidet for lite med selve skolemiljøet.

Ære være Arbeidernes Ungdomsfylking som har tatt også de spørsmålene opp i stor bredde. Det er klart at skolens arbeidsmetoder og lærestoff er like viktige som de organisatoriske og bygningsmessige oppgaver. For å legge solid grunn for det nye utdannings-samfunnet må også arbeidsmetoder og lærestoff bli ordnet tilfredsstillende.

Utdanningen legger etter hvert beslag på flere mennesker enn noen annen virksomhet i samfunnet. Skolene blir for stadig flere unge deres tilholdssted i viktige vekst- og modningsår. Av det følger mange ting. Her peker jeg nå bare på de sosiale problemer som reiser seg for voksen ungdom som skal ha bosted, utkomme og rimelig trygghet i utdanningstiden.

— — —
Etter Regjeringens langtidsprogrammer ble det i tiden 1949—1965 tatt sikte på å bygge 440 000 boliger. Det er i denne tiden bygget 473 000 boliger. Om dette omfang av boligbyggingen har det ikke vært noen strid i Stortinget når langtidsprogrammene har vært behandlet.

Alt da det forrige programmet ble lagt fram var en innstilt på at boligbyggingen burde økes i slutten av 1960-årene, og enda mer etter 1970.

Programmet tar nå sikte på at tempoet i boligbyggingen skal økes vesentlig.

Det krever en samordnet innsats på flere felter.

Det ene er alt nevnt: tidsmessige reguleringsplaner som har klarlagt hvor tilstrekkelige boligfelter fins.

Videre vil det kreves en mer aktiv tomtepolitikk. I vekstområder bør kommunene ta sikte på til hver tid å ha klarlagt tomteområder for en tiårsperiode.

Her gjelder det å tenke på framtiden. Hvis vi ikke løser eiendomsproblemerne på en framsynt måte, vil dagens tomte- og reguleringsvansker være barnelek mot de problemer som overlates kommende generasjoner. Dette er bakgrunnen for at kommunene ikke bør avhende igjen tomteområder i tettbygde strøk. De nye grunnkjøpsobligasjonene skal være til hjelp i en aktiv kommunal tomtepolitikk.

Finansieringen må ordnes på en hensiktsmessig måte og med hovedvekten på at samfunnets innsats skal bidra til å bygge flere boliger til de hussøkende.

Moderne byggforskning må settes i stand til å gjøre sin nødvendige innsats i bygge- og anleggsvirksomheten. En sterk øking i boligbyggingen kan ikke gjennomføres ved å øke arbeidertallet. Det er alt nå knapt, særlig av utlærte og trente folk. Det økte antall leiligheter må komme med moderne materialer og rasjonelle bygge- og monteringsmåter. De sakkyndige mener at her er mulighetene store, og disse muligheter må nyttes effektivt.

Tidsmessig regulering, aktiv tomtepolitikk, hensiktsmessig finansiering og rasjonelle byggemetoder — en samordnet innsats på disse felter er den nye giv som skal øke boligbyggingen vesentlig.

— — —

Boligene er et fundament i hverdagens miljø, og dette miljø omfatter langt mer enn bare leilighetene.

Langt mer enn hittil må vi ta sikte på en passende generasjonsblanding i boligområdene. Det er åpenbare ulemper og vantrivsel forbundet med å plassere generasjonene i atskilte områder. I hvert område bør det derfor være en sterkt variert blanding av boligtyper. I dette må også de enslige få passende boliger.

I tilknytning til boligene må det være plass til kjøpesentra og til samfunnets institusjoner.

For barna må det være leikeplasser som er skjermet for trafikken. Barnehager og daghem må finnes. Samfunnshus og skoler skal ha sin plass.

Det må være arealer for friluftsliv og idrett. Unge og eldre skal ha plass til lagsarbeid og sosial virksomhet. Biblioteket og det frivillige opplysningsarbeid hører også hjemme her.

Behov og oppgaver skifter fra sted til sted. Over alt er det felles at boligproblemet ikke bare er spørsmål om leiligheter. Antall leiligheter er det viktigste. Men de utgjør en del av alt det som til sammen skaper et harmonisk lokalt samfunn og et lokalt kultur-miljø.

Det er ved en slik utbygging en skaper områder som legger grunnlaget ikke bare for at folk kan leve og bo, men også for at de kan trives.

Den største enkelte saken i tiden er gjennomføringen av en alminnelig folkepensjon. Det er en stolt videreføring av Nygaardsvold-regjeringens alderstrygd fra 1936. Også her skal det settes i verk en rett for hele folket, hvor det før bare var en særrett for noen få.

Folkepensjonen vil ha betydning ved den økonomiske trygghet den vil gi de gamle. Like stor betydning vil den ha ved å trygge de etterlatte når forsørgeren faller fra.

En slik pensjonsordning får et folk selvsagt ikke gratis. Den yrkesaktive befolkning må bære den. Derfor må vi bygge ut landets produksjonsevne slik at de yrkesaktive kan bære en stadig bedre pensjonsordning. Det er det nødvendige økonomiske grunnlaget hele pensjonsordningen hviler på.

Derfor bygger ordningen på et system for oppsparing — for opplegg av fond — som skal bidra til den økonomiske utbygging av landet som kan bære en moderne pensjonsordning. Dette fond må forvaltes av staten og lånes ut til nødvendig utbygging, fortrinnsvis gjennom statsbankene.

Vil vi ha en moderne og sikker ordning med folkepensjon, nytter det ikke å luske unda en forsvarlig finansieringsordning.

Å bygge en slik ordning fullt ut tar tid. La det være klart at landet i dag ikke har økonomisk evne til å sette i verk pensjoner slik de er tenkt å bli i 1980 eller 1990. Hele planen er basert på en optimistisk tro på en fortsatt sterk økonomisk vekst i landet. Vi vil etter hvert få økonomisk styrke til å bære den fullt utbygde pensjonsordning. I dag har vi det ikke. Og folkepensjonens fond skal som nevnt bidra til å bygge ut denne nødvendige økonomiske styrke.

Det melder seg en rekke spørsmål som må løses praktisk etter hvert og så langt vi evner det. Det gjelder grunnpensjonens størrelse, samordningen med eldre pensjonsordninger, lavere aldersgrenser for spesielle grupper, og liknende.

Slike spørsmål kan være vanskelige nok. Men de må ikke overskygge hovedsaken: å sette i verk en alminnelig folkepensjon som en rett for hele folket.

— — —

Folkepensjonen er den største, men ikke den eneste sosiale oppgave i tiden. De andre må ikke forsømmes. Det gjelder tiltak for de eldre trivsel. Det gjelder det løfterike arbeid som er under utvikling for mange grupper av handikapte. Det gjelder husmorvikarer og hjemmesykepleiere. Barnevernet er en viktig oppgave. Edruskapsarbeidet er en annen.

På en bred front ligger det her et vell av oppgaver for myndigheter, organisasjoner og enkelte personer som vil engasjere seg på disse viktige feltene av samfunnslivet.

— — —

En viktig oppgave er her å bygge ut en offentlig administrasjon som er innstilt på å tjene de mange som i det moderne samfunn søker myndighetene.

Skranker, luker, kantede sirkulærsvar og unødig innviklede skjemaer må utryddes. Det vil skape større trivsel hos det folk administrasjonen skal tjene. Derved vil det også skape større trivsel i administrasjonen selv.

Den videre vekst i næringene og deres produksjon er en hovedoppgave for den økonomiske politikken.

Vi må i samarbeid med vitenskapen søke nye veier for framtidens industrielle ekspansjon. Skogen, sjøen og gruvene er begrenset som råstoffkilder for sterk industriekspansjon, i hvert fall på kort sikt. Vi kan fortsatt bygge ut kraftslukende industri, men vi kan neppe i en lang framtid satse ensidig på den. Vi må mer enn før bygge ut næringslivet på områder der forskning, god utdanning og faglig dyktighet er avgjørende for veksten.

Vi må fortsatt holde et høyt investeringsnivå.

Vi må tilpasse oss en rasjonell internasjonal arbeidsdeling. Vår levestandard er avhengig av vårt økonomiske samkvem med omverdenen.

Vårt ærgjerrige mål er å skape en levestandard på høyde med de lengst utviklede land i verden. Den må da være grunnlagt på moderne produksjon på alle felter. Det er ikke noen sosialistisk oppgave å konservere overlevde produksjonsformer på noe område. Over alt må vi utvikle rasjonell, effektiv produksjon.

Vår produksjon av elektrisk kraft er firedoblet på 20 år. Regnet pr. innbygger er den høyere enn i noe annet land i verden. Denne veldige energitilførsel er den viktigste enkelte nøkkel til vårt lands

økonomiske vekst den siste menneskealder. Kraftutbyggingen skal fortsette i høyt tempo.

Vi har få store bedrifter i Norge. Vi har knapt noen som teller med på en europeisk liste over storbedrifter. Det er derfor ganske unødig å engste seg for antall storbedrifter i vårt land. Vi ville vært bedre stilt om vi hadde hatt flere av dem.

Men selvsagt er det de små bedriftene som dominerer helt i antall og samlet også i antall sysselsatte. De har livets rett så sant de driver rasjonell produksjon. En av industripolitikkenes oppgaver er å medvirke til at de små bedrifter kan fylle sine oppgaver i rasjonell produksjon.

Det har stått stor strid om statsbedriftene. Den skal jeg ikke gå nærmere inn på her.

Jeg vil bare slå fast at Arbeiderpartiet fortsatt vil gå inn for å reise statsbedrifter når det er hensiktsmessig.

For oss kan det ikke være noe prinsipp at store bedrifter skal reises i former som skaper store private formuer på noen få hender. Vi ser heller at de formuer som skapes i store bedrifter hører hele folket til.

For å gjennomføre en moderne industripolitikk må vi ha en effektiv sentral industriadministrasjon. De omstridte industrisaker har vist oss at vi har lagt opp en dristig og ekspansiv industripolitikk med et for spinkelt administrativt apparat for planlegging og kontroll. Det er en feil som må rettes ved den forestående omorganisering av Industridepartementet.

Atomenergien vil neppe få større praktisk betydning for vår energiforsyning i de nærmeste årene. Vi må få en langsiktig planlegging av vår energipolitikk.

— — —

Både jordbruk, skogbruk og fiske vil være viktige næringer også i framtidens Norge. Disse tradisjonelle næringene er alle hardt rammet av de store tekniske og økonomiske forandringer i tiden.

Det kan vel sies at de stadig søker etter de former som vil kunne bære dem trygt inn i en rikere framtid.

Vi må stadig søke kontakt med disse næringer og deres utøvere, både om løsningen av deres dagsaktuelle oppgaver og om deres framtidige mål.

— — —

I samferdselen er veibyggingen hovedoppgaven også i tiden som kommer. Transporten i Norge er av mange grunner meget kostbar, og vi må så vidt mulig unngå at den blir unødig kostbar. Utarbeidelsen av rasjonelle kommunikasjonsplaner er derfor en annen hovedoppgave.

Også i samferdselen må vi søke hjelp i moderne forskning og planlegging. Det gjelder også i tiltak for økt trafikkikkerhet.

Telekommunikasjonene må bygges ut, og våre hovedflyplasser suppleres med passende plasserte flyplasser for mer lokal trafikk.

— — —

Skipsfarten bygges fortsatt ut som en av våre betydeligste utenriksnæringer.

Handelen er midt inne i en veldig omleggingsperiode.

— — —

For lønnstakerne er full sysselsetting stadig krav nr. 1 til den økonomiske politikken.

Avgjørende er det også at vi kan leve i fred og samarbeid med andre folk.

Vi må arbeide utrettelig for internasjonal og kontrollert nedrustning.

Fred er et grunnleggende vilkår for vekst og framgang.

Fra disse utgangspunkter stiller programmet 10 oppgaver i forgrunnen neste periode. For oversikten nevner jeg dem kort:

1. Utbygging av vekstkraftige sentra.
2. Rasjonell produksjon i alle næringer.
3. Folkepensjonen.
4. Sterk utbygging av skoler og forskning.
5. Vesentlig økt boligbygging.
6. Økt veibygging.
7. Sikring av friluftsområder, fjellvidder og strender.
8. Fem dagers uke.
9. Demokrati i arbeidslivet.
10. Nye tiltak for kvinnes likestilling.

Har vårt folk krefter til å gjennomføre alt dette? Det er jo folket selv som ved sitt arbeid og sin innsats skal løse oppgavene.

Ja, det er et realistisk program. Vi tror på vårt folks evner og vilje. Vi vet at det er veldige krefter i et folk som evner å løfte i flokk, etter en samlet plan og for felles mål.

— — —

Kan vi sikre den politiske forutsetning for å gjennomføre programmet? Det er den utfordring vi står foran.

Vi må gå ut til folket og be om dets støtte og hjelp.

Arbeiderpartiet har hatt større evne enn noe annet norsk politisk parti til å samle ulike grupper til felles innsats. Denne evnen må vi bevare og utvikle videre også under de sosiale endringer som skjer i det moderne samfunn.

Først og fremst må vi aktivisere og samordne våre egne krefter, arbeiderbevegelsens krefter.

Da kan vi vinne nye til.

Vi må igjen komme i marsj!

Et folk på marsj for å løse en ny tids store oppgaver!

Vi må bli et folk på marsj inn i en ny og bedre tid!

Statsråd Aase Bjerkholts foredrag om kvinnekomitéens innstilling.

Statsråd *Aase Bjerkholt* holdt dette innledningsfordraget:

Sentralstyret i Det norske Arbeiderparti nedsatte den 20. januar 1964 en komité med oppdrag å utrede spørsmålet om kvinnens stilling i samfunnet. Komitéens formann var partiformannen, Einar Gerhardsen, blant de øvrige medlemmer var LO's nåværende formann, P. Mentsen. Komitéen avga sin innstilling i mars måned. Den gir en oversikt over den historiske utvikling over forholdene i dag og trekker opp retningslinjer og forslag som vi mener kan påvirke utviklingen i en riktig lei. Komitéinnstillingen er blitt en hel liten bok, delt om på representantenes bord. Jeg kan her ikke gå nærmere inn på innholdet, men vil peke på et par viktige punkter vi som partimedlemmer må være oppmerksom på i vårt daglige arbeid framover.

Det er tydelig for alle, både i og utenfor vårt parti, at dette er en sak partiet legger vekt på.

Hvorfor blir kvinnens stilling i samfunnet tatt opp som en partisak, og hvorfor blir den tatt opp nå?

Denne sak er ikke ny i arbeiderbevegelsen, den er like gammel som sosialismen. Helt fra Marx' og Engels' dager ble kvinnenes frigjøring betraktet som en del av det målet arbeiderbevegelsen satte seg for menneskenes frigjøring.

Likevel gikk kvinnesaken i forrige og i første del av vårt århundre arbeiderkvinnene forbi. Den sto dem så fjernt. For dem var det ikke noe spørsmål om *rett* til arbeid og utdanning. De arbeidet til de stupte enten de var gifte eller ugifte. Utdanning lå utenfor arbeiderklassens rekkevidde. Spørsmål om arverett betyr ingen ting for den som ikke har noe å arve. For arbeiderkvinnene var heller ikke stemmerettskampen noe kvinnespørsmål — i arbeiderklassen hadde den gang hverken menn eller kvinner stemmerett, de var i så måte likestilt. Kampen sto om økonomisk og sosial frigjøring og der sto kvinner og menn på linje.

Nå har vi en annen situasjon.

Omformingen av samfunnet har ikke minst skapt andre forhold for kvinnene. Den fulle sysselsetting betyr sikre og bedre inntekter i alle hjem.

Den tekniske utvikling har betydd en liten revolusjon også for boligene, og det tunge slit i husarbeidet er snart forbi.

Det er få kvinner som fostrer store barneflokker lenger, det vanligste er ett og to barn i norske familier.

Helsepleie og kosthold er bedre, vi blir penere og lever lengre.

Norske kvinner lever lengre enn kvinner i noe annet land.

Ungdommen gifter seg stadig yngre, alderen synker. Fordi de fleste får sine få barn tidlig i ekteskapet, vil mødrene være unge når barna klarer seg selv.

Levealderen har økt særlig mye for kvinnene, og det har gitt seg utslag i en sterk øking av gifte kvinner i arbeidslivet — en fordobling på 10 år — langt høyere om vi tar med deltidsansatte.

Strukturendringer — unge mennesker flytter, flest unge kvinner. For bare 15 år siden bodde halvparten av befolkningen i byer og tettbygde strøk.

Før nye 15 år er gått, vil nær $\frac{3}{4}$ av befolkningen bo i byer og tettbygde strøk, nye vekstsentra i distriktene.

Det er viktig for alle som har med kommuner å gjøre, å være oppmerksom på:

At flere mennesker kommer til å bo i byer og tettbygde steder betyr ikke bare ny fordeling av arbeidsplasser, mer bygningsregulering, bredere trafikkårer. Det betyr først og fremst at vi må tenke på menneskene som skal bo der, og trives. Barn som vokser opp i bysamfunn, må få mulighet til å utfolde seg. Unge og eldre, menn og kvinner, alle må trives, om samfunnet skal være godt.

Vil vi ordne det godt for barna, kommer vi ikke utenom også å se på kvinnenens situasjon.

Likestilling.

Mange liker ikke ordet *likestilling*, fordi de oppfatter det som uttrykk for at menneskene burde være like. Menneskene skal være så ulike som deres egenart tilsier, enten de er kvinner eller menn, det kan alle være enige om, og det er noe annet enn likhet som menes med likestilling.

Kvinnene har en særlig funksjon, som gjør at de aldri kan bli lik menn, det er kvinnene som har hovedoppgaven ved slektens fornyelse.

Vi i denne sal, som med slik varme synger om de «Unge slekter», er sikkert alle overens om at omsorgen for barna er den viktigste

av alle oppgaver. Å bære fram og å stelle et lite barn, tar en kvinne helt i bruk — både i kropp og sinn. Og for henne betyr et barns komme derfor sterkt reduserte muligheter i arbeids- og samfunnsliv.

Her står kvinnene i en særstilling.

Mannens innsats er så vidt ubetydelig at han neppe kan påberope seg redusert yteevne i arbeids- og samfunnsliv fordi om det kommer barn i familien.

Om jeg nå sa: «I hjemmet skulle familieførøkelsen tilsi en forsterket innsats fra mannens side ved oppvaskbenken og vaskemaskinen», ville dere tenke, aha, er det dit hun vil. Derfor sier jeg det ikke.

Jeg minner i stedet om at vitenskapelig forskning synes å vise at farens rolle for barnets utvikling synes å være for lite vurdert. Barn trenger sin far, som barn, som unge, det har noe å si for deres harmoniske vekst. Dette betyr ikke bare flere ved barnevogn og bleievask.

Det betyr blant annet at vi som organisasjonsmennesker skal venne oss til å akseptere som gyldig forfall til et møte, at en mann har lovet å være sammen med sine barn en kveld.

Dere kan spørre — hva foreslår så komitéen av endringer i lover og regler, foreslår dere noe som kan få en annen skikk på tingene?

Jeg vil kort svare at det er ikke stort å nå gjennom vårt lovverk. Der er det likestilling for alle mennesker. De endringer som kan gjøres er i denne sammenheng forholdsvis ubetydelige.

Det er måten vi oppfatter lovene på som det er noe i veien med. Det er en endring i menneskenes sinn og tenkemåte vi må oppnå, og det kan vi ikke gjøre med lover.

I arbeidslivet er det like muligheter for alle. Likelønnsspørsmålet er løst den faglige vei. Men dagens situasjon er likevel at kvinnene har det lavest lønte arbeid, ja, vi har nesten likhetstegn mellom lavtlønnsyrker og kvinneyrker. Kvinnene har også det mest underordnede arbeid. Les i komitéinnstillingen om forholdet mellom menns og kvinners arbeid i stat og kommune, ja også i det private arbeidsliv.

Vi vet at vi er i stand til å produsere mer og å skaffe høyere inntekter til landet uten å ta i bruk flere mennesker. Arbeidsplassene kan bli mer lønnsomme ved maskinenes hjelp. Vi må ikke glemme at det gode samfunn vi holder på å forme krever av andre grunner flere mennesker i arbeid. Vi trenger flere til undervisning og helsevesen, til serviceyrkene. Vi trenger flere mennesker for å kunne ta hånd om barna og til omsorg for de eldre. Hva betyr folkepensjonen, hvis ikke de eldre med den kan kjøpe seg de tjenester og den pleie de trenger?

De mennesker vi trenger til dette, kan ikke erstattes av maskiner. Vi skal få det til i en tid da vi er færre ugifte kvinner i arbeid, fordi de går lengre på skole og gifter seg tidligere.

Det er de gifte kvinner som blir støttestøtteren, om vi skal kunne ta i bruk den menneskelige innsikt og innsats som utbyggingen av samfunnet krever.

Hva den enkelte enn måtte mene om gifte kvinner i arbeid, kan i hvert fall ingen være generelt imot det uten samtidig å si fra hvilken av våre arbeidsoppgaver vi skal la være å prioritere.

I skole og undervisning er det like rettigheter for alle. Men kvinnene har fremdeles ikke kunnet nytte mulighetene i like stor grad som menn. Vi ser at det er mindre variasjonsbredde over kvinnenes yrkesvalg, men samtidig viser skolens ventelister at langt flere kvinner nå enn før søker undervisning.

Utdanning til et yrke blir uten mening, hvis en ikke har rimelig utsikt til å få nyttet den. Vi må ordne det slik at kvinner kan ha familie uten dermed å avskjære sine muligheter til, i sin tid, å gå tilbake igjen til det yrke hun vil legge sine evner og anlegg i.

Vi må være klar over at utdanningssamfunnet vil skape en helt annen situasjon for kvinnene. I dag har vi nær en million kvinner i dette land som bare har folkeskole som utdanning. Allerede om ganske få år vil bildet være et annet.

Arbeiderpartiet har alltid hatt mange kvinner aktive i sitt politiske arbeid. Vi vet at kvinnene i Norge ble valgbare til offentlige verv allerede i 1913.

Om vi ser på hvordan denne rett er nyttet, vil vi finne f. eks. at kommunestyrene bare har 6 prosent kvinner som valgte medlemmer, av 150 plasser i Stortinget har kvinnene bare 13, snaut 9 prosent. Av nøkkelstillinger i samfunnet har kvinnene ytterst få.

Disse tall fører oss på falsk spor hvis vi vil kartlegge kvinnenes politiske interesse og aktivitet. Vi vet at i vårt eget parti hører kvinnene til det mest aktive ledd i organisasjonene. Vi bør også legge vekt på en annen rett kvinnene fikk for vel 40 år siden — stemmeretten. Den nytter kvinnene om lag like godt som menn, ja i nesten 100 kommuner var det ved siste valg bedre frammøte ved valgurnene av kvinner enn av menn.

Det kan ikke være noen likegyldig hvordan kvinnene oppfatter de politiske partier eller hva de vet om vår målsetting.

Dette er ingen kvinnesak, det er en sak for alle partiers tillitsmenn, det er ikke en sak som kvinnene kan løse alene, dette må menn og kvinner i fellesskap finne løsninger på.

Komitéen har lagt fram ganske mange og konkrete forslag. Jeg vil nevne det forslag som jeg tror er det viktigste for oss som parti-

feller. Vi må få langt flere kvinner til å påta seg ansvar ved verv i grunnorganisasjonene. Det er viktig å ha flaggstang på taket av et hus, men vi kan ikke begynne med det. Det er viktigere å bygge huset nedenfra og det må bygges solid om det skal vare.

Derfor må vi sette oss som første mål å få flere kvinner som formenn og tillitsmenn i partilag, i fagforeninger, i alle de små gruppene som er selve fundamentet for våre organisasjoner. To viktige oppgaver er sprunget ut av at vi omsider har nådd fram til et bedre samfunn:

Demokrati på arbeidsplassen, og større frigjøring for kvinnene.

Det er i begge tilfeller spørsmål om mer demokrati, utløst ved at menneskene er blitt friere, sterkere og mer kunnskapsrike. Vi vil ikke at demokratiet skal stoppe ved fabrikkporten, det skal heller ikke stoppe ved døra til vårt eget hjem.

Til slutt en utfordring til de unge i bevegelsen, som gjorde seg så sterkt gjeldende som ivrige debattanter i går:

Det er naturlig at dere søker etter *radikale* saker. Radikale saker er ofte *gamle* emner. Industrielt demokrati og kvinnenes frigjøring er nye oppgaver.

Vil dere være med på denne frigjøringen av mennesker, som kan virkeliggjøre at både kvinner og menn kan utvikle og nytte alle sine evner i felles arbeid for et fritt og godt samfunn.

Tor Aspengrens foredrag om demokrati på arbeidsplassen.

Tor Aspengren holdt dette foredraget:

På DNA's landsmøte og fagkongressen ble det i 1961 gjort vedtak om å utrede spørsmålet «industrielt demokrati». På bakgrunn av dette ble saken drøftet i samarbeidskomitéen mellom LO og DNA, som foreslo oppnevnt en felleskomité. Dette ble godkjent av LO's sekretariat og DNA's Sentralstyre.

Komitéen fikk i oppdrag å trekke opp hovedlinjene for arbeiderbevegelsens arbeid med gjennomføring av det industrielle demokrati. For å få et bredest mulig grunnlag for sine vurderinger, utarbeidet komitéen i 1961 et debattopplegg, der en ba LO's og DNA's grunnorganisasjoner gi uttrykk for sine synspunkter på en del hovedspørsmål for komitéens videre arbeid. De innkomne uttalelser er samlet og er lagt fram for landsmøtorepresentantene.

De politiske hendingene i 1963 med Arbeiderpartiets «moterklæring» og Regjeringens trontale, rykket spørsmålene omkring det

industrielle demokrati sterkt i forgrunnen. I trontalen varslet Regjeringen at den ville legge fram for Stortinget «Forslag til lov om statsselskapers organisasjon og medbestemmelsesrett for de ansatte i disse bedrifter.»

Komitéen fant i denne situasjon grunn til å legge fram en foreløpig innstilling med en del generelle synspunkter og et utformet forslag til medbestemmelsesrett for de ansatte i statsbedriftene.

Den framlagte innstilling er en videreføring med forslag til de endringer så vel i Hovedavtale som i Aksjeloven, som etter komitéens oppfatning vil gi et tilstrekkelig legalt grunnlag for de reformer den ønsker gjennomført i så vel private som offentlige bedrifter.

ALMINNELIGE SYNSPUNKTER

Komitéen har i debattopplegget formet sine hovedsynspunkter om «demokrati i arbeidslivet» slik:

Norsk arbeiderbevegelse vil skape et samfunn hvor de demokratiske omgangsformene og prinsippene også er realisert i arbeidslivet. Det er ingen uenighet i bevegelsen om dette alminnelige målet. Med vårt grunnsyn kan vi aldri godta at det stedet hvor menneskene skal tilbringe en tredje- eller en fjerdedel av døgnet skal stilles utenfor den alminnelige demokratiske utviklingen i samfunnet ellers. Også i arbeidslivet må vi skape et miljø for frie og selvstendige mennesker, som kan føle seg som aktive medarbeidere i et samarbeidende fellesskap. Også på arbeidsplassen skal menneskene kjenne seg som medlemmer av et demokratisk samfunn, og ikke bare som redskap i en produksjonsprosess. Det indre demokrati er ikke bare en grunnleggende menneskerett og et mål i seg selv. Det vil skape større trivsel hos arbeiderne og funksjonærene, og det vil utløse initiativ, kunnskap og innsatsvilje til fordel for bedriften og hele samfunnet.

Det er ikke noen motsetning mellom behovet for en effektiv og dyktig bedriftsledelse og kravet til en menneskelig og demokratisk innstilling som vi tar sikte på å skape gjennom vårt arbeid.

Demokratiet har i den siste menneskealder begynt sitt inntog i vårt bedriftsliv. De ansatte står i dag ikke uten medbestemmelse i vårt arbeidsliv. Gjennom fagorganisasjonen har de ansatte vunnet en betydningsfull medbestemmelsesrett når det gjelder lønns- og arbeidsvilkår og når det gjelder vern mot vilkårlighet fra arbeidsgiverens side. Denne medbestemmelsesretten er basert på fagorganisasjonens styrke, og ikke minst den solidaritet mellom alle lønns-mottakere som fagorganisasjonen representerer.

Parallelt med de ansattes innflytelse gjennom fagorganisasjonen, har samfunnet gjort sin medbestemmelsesrett gjeldende. Denne medbestemmelsesrett har funnet sitt uttrykk i lovreguleringer som begrenser bedriftsledelsens handlefrihet og verner så vel om samfunnet som de ansattes interesser. Det er her nok å nevne Arbeidervernlovgivningen.

Ledelsen i en bedrift handler i dag ikke uten ansvar overfor samfunnet. Det er verd å legge merke til at pressen og den offentlige opinion også i stigende grad interesserer seg for disposisjonene i de enkelte bedrifter, og at bedriftsledelse både i store og små forhold på denne måte gradvis er i ferd med å bli et offentlig anliggende — ikke et privat anliggende som offentligheten ikke har noe med.

Det er komitéens overbevisning at sterke faglige organisasjoner og en våken kontroll fra samfunnets side gir det reelle grunnlag for en fortsatt utbygging av medbestemmelsesrett for de ansatte og av industrielt demokrati. Av dette trekker komitéen den slutning at det industrielle demokrati ikke må organiseres i slike former at det svekker denne reelle medbestemmelsesrett som ligger i en sterk og handlekraftig fagorganisasjon. Representanter for de ansatte i bedriftsledelsen må ikke bli «gisler» som binder fagorganisasjonen ved hevdelse av de ansattes interesser, de må heller ikke bli et ekstra sett av tillitsmenn som skaper uklarhet i faglige saker. Komitéen trekker også den slutning at ordningen av medbestemmelsesrett for de ansatte ikke kan tre i stedet for og heller ikke må svekke den alminnelige kontroll av bedriftsledelsen som skjer gjennom lovgivning og den offentlige debatt.

Ved nye framstøt for demokrati i arbeidslivet er det også nødvendig å ha for øye at utviklingen av medbestemmelsesrett må gå parallelt med utviklingen av medansvar.

Komitéen mener at nye framstøt for demokrati i arbeidslivet bør skje etter tre parallelle linjer.

For det første bør den nåværende samrådsordning, som har hjemmel i Hovedavtalens § 9, utvikles videre.

For det annet må utvidelsen av Hovedavtalens § 9 følges opp av et målbevisst opplæringsarbeid, for at medbestemmelsesretten kan bli reell.

For det tredje må bedriftsorganisasjonen endres. Den nåværende bedriftsorganisasjon har fra et demokratisk synspunkt overlevd seg selv og må gi plass for demokratiske organer innenfor bedriften.

Komitéen vil understreke at disse tiltak må føres fram parallelt og samtidig. Hvert enkelt av dem er bare deler i en samlet reform. Jeg vil ganske kort berøre de enkelte forslag:

Hovedavtalens § 9.

Den samrådsordning som Hovedavtalen i dag har hjemmel for i § 9, var et betydelig prinsipielt framstøt. Det må samtidig sies at den ikke helt har lagt grunnlaget for en tilfredsstillende praksis. Dette kan ha flere årsaker. Det er atskillig uvilje mot konsultasjonsplikten på bedriftslederhold. Tillitsmennene har heller ikke alltid visst å bruke bestemmelsen slik den kunne ha vært brukt.

Det er etter komitéens oppfatning viktig at samrådsordningen blir gjennomført i praksis, og at den blir utviklet videre. Komitéen legger særlig vekt på at kontakten mellom bedriftsledelse og fagforening får en fast og klar utforming, slik at den er enkel å påberope, at kontakten blir hyppig og også dreier seg om de nære ting, og at samrådsordningen i store bedrifter også når fram til de enkelte verksteder og kontorer. På denne måten kan man komme et skritt nærmere det som har vært kalt «demokrati på golvet».

Komitéen har utarbeidet et utkast til endringer i Hovedavtalens § 9, og de vesentligste endringer går ut på punkt 2:

I ukentlige samarbeidsmøter skal bedriftens ansvarlige ledelse og tillitsmannsutvalgets ledelse (forhandlingsutvalg) drøfte spørsmål som angår:

- a) Virksomhetens daglige drift.
- b) Påtenkte forandringer i produksjonsopplegg og metoder.
- c) Arbeidsforhold.

I større bedrifter skal slike samarbeidsmøter også holdes innenfor hver selvstendig avdeling med egen ledelse og egne tillitsmenn.

Når bedriften eies av selskaper—andelslag, skal styrets formann og nestformann møte minst én gang hvert kvartal i disse møter.

Demokrati gjennom opplæring.

Skoleverket i samfunnet spiller en avgjørende rolle for gjennomføringen av det industrielle demokrati, likesom for demokrati i det hele. Et velutviklet skoleverk som kommer alle til gode, er i virkeligheten en hjørnestein i det industrielle demokrati. For dette demokrati er det dessuten av ganske særlig betydning at første-gangsoplæringen i skolen blir supplert med en moderne voksenopplæring, som gir smidige muligheter for fortsatt opplæring i voksen alder etter at ens arbeidsliv er begynt. Komitéen vil gi sin varme tilslutning til det program for voksenopplæring som Regjeringen varslet om i Trontalen, og som nå foreligger i proposisjon.

Et velutviklet skoleverk, som inkluderer voksenopplæring, har betydning for det industrielle demokrati på to måter. For det første bidrar det til å bryte ned lagdeling og urasjonelle stengsler i arbeidslivet. Det legger vilkårene til rette for at den enkelte, uansett på hvilken plass han begynner i en bedrift, kan rykke opp til stillinger og ansvar som hans evner tilsier. Dette er en viktig side av det industrielle demokrati.

For det annet kan skoleverket gi de ansatte bedre muligheter for å utøve sin medbestemmelsesrett og bære sitt medansvar ved bedriftens ledelse.

De ansatte erverver i sitt arbeid erfaring og innsikt som medbestemmelsesretten skal gi dem adgang til å realisere, både som en demokratisk rett og for bedriftens beste. En medbestemmelsesrett i våre dager forutsetter også at de ansatte, og særlig de som skal representere dem på et høyt nivå i bedriften, har en innsikt i økonomiske og tekniske spørsmål som de må skaffe seg på annen måte. Avgjørelsen av slike tekniske og økonomiske spørsmål, som det er vanskelig å trenge inn i, vil kunne ha de mest vidtrekkende følger for de ansatte. Derfor er det ikke minst kunnskapene som bidrar til å gi en reell medbestemmelsesrett.

Den opplæring som trengs for at de ansatte skal kunne ta del i bedriftsdemokratiet på en effektiv måte, kan komme til å skje i mange former.

Fagbevegelsen må ta sin del av forpliktelsene med skolering og opplysning, og vi hilser med glede den utvikling som skjer ved LO-skolen, som må bli det senter som peker seg ut for større og større aktivitet innen opplysningssektoren, men andre sentrer må også komme.

En demokratisk bedriftsforsamling.

Den bedriftsorganisasjon vi har i dag er formet over det prinsipp at det er kapitalen alene som skal ha innflytelse innenfor bedriftsorganene. Komitéen mener at denne bedriftsformen er forældet og ikke svarer til vår tids oppfatning av demokrati og av arbeidets betydning.

Komitéen vil foreslå at bedriftsorganisasjonen, i første omgang aksjeselskapet, blir formet om gjennom lovgivningen, slik at de ansatte også innenfor bedriften får et forum der de er med og drøfter og avgjør bedriftens saker sammen med kapitaleierne.

Komitéen mener ikke at en slik reform alene kan skape et industrielt demokrati. Det er endog nødvendig å advare mot at man

venter seg for meget av en slik reform i bedriftsorganisasjonen på kort sikt. Komitéen mener likevel at den er et viktig ledd blant flere i utviklingen av demokrati i vårt arbeidsliv.

Komitéen foreslår at en demokratisk bedriftsforsamling skal tre i stedet for det nåværende representantskap i aksjeselskaper.

Bedriftsforsamlingen skal være noe annet og mer enn et passivt kontrollorgan. *Dens betydning skal understrekes ved at bedriftsforsamlingen alene skal velge styre og at bedriftsforsamlingen skal være det sted hvor styret må svare for seg.*

Bedriftsforsamlingen skal ha rett til å ta opp en hvilken som helst sak og vedta anbefalinger til styret om en hvilken som helst sak. Komitéen mener også at styret må ha positiv tilslutning fra bedriftsforsamlingen i saker som gjelder investeringer av et betydelig omfang og omlegging av driften, som vil ha til følge større reguleringer av arbeidsstyrken.

I tillegg til dette skal bedriftsforsamlingen ha de oppgaver som representantskapet har etter lovgivningen i dag. Det får således rett og plikt til å uttale seg om regnskapet og utbyttefordelingen før disse saker blir behandlet av generalforsamlingen.

Komitéen foreslår at de ansatte skal ha tredjeparten av representantene i bedriftsforsamlingen. Representantene for de ansatte bør velges ved direkte valg av alle som er ansatt.

Komitéen mener forsøksvis at bedriftsforsamling bør være obligatorisk i alle aksjeselskaper som har over 200 ansatte. Komitéen mener også at man på lengre sikt bør søke å nå fram til en lovgivning som innfører bedriftsforsamling også i bedrifter som ikke er aksjeselskaper.

Etter komitéens forslag får de ansatte ikke en lovbestemt rett til å sette én eller flere av sine kandidater inn i styret. Komitéen mener at en slik lovbestemmelse vil svekke iden med en bedriftsforsamling som et sentralt, demokratisk forum, der valgene skjer og ansvaret ligger. Dersom det skulle vise seg at systemet ikke virker og at bedriftseierne ikke er innstilt på reelt samarbeid, vil det være relativt enkelt å supplere systemet med et lovbundet valg av én eller flere av de ansattes kandidater til styret. Men det er etter komitéens mening både klokt og riktig å gi samarbeidet en sjanse. Det er samarbeid vi tar sikte på å oppnå.

I statens bedrifter vil det være en naturlig forutsetning at de representanter staten som eier oppnevner til bedriftsforsamlingen, fordomsfritt medvirker til valg av de ansattes kandidater til styret.

Komitéen vil understreke at det industrielle demokrati bør være det samme i privat og statlig industri. Det bør ikke være noen forskjell på de prinsipielle former som legges til grunn. De forslag

komitéen har skissert bør derfor gjennomføres så vel i privat som i offentlig industrisektor.

Det kan være at demokratiseringsprosessen i privat industri tar noe lengre tid fordi det er fordommer og motstand å overvinne fra bedriftseiernes side. Men prinsippene må være de samme.

For de private bedrifters vedkommende kan endringer i Hovedavtalens § 9 bare gjennomføres som et forhandlingsresultat mellom Landsorganisasjonen i Norge og Norsk Arbeidsgiverforening.

Den demokratiske bedriftsforsamlingen kan bare gjennomføres ved endringer i lovgivningen om bedrifter — i første omgang aksjeselskapene. Komitéen har overveid de endringer som synes nødvendige. Utkast til de endrede paragrafer i Aksjeloven følger som vedlegg II til denne innstilling. Det vil selvsagt være av stor betydning at Arbeidsgiverforeningen og andre organisasjoner på privat side, viser forståelse for reformer i lovgivningen som baner veg for en bedriftsforsamling. Under ingen omstendigheter bør det aksepteres som forhåndsvilkår for forhandlinger om revisjon av Hovedavtalens § 9 at statsmyndighetene ikke rører ved bedriftslovgivningen. Avtalevegen og lovgivningsvegen må etter komitéens overbevisning gå parallelt.

Ordstyreren takket innlederne for foredragene, og opplyste at det hadde tegnet seg 63 talere. Ordstyreren foreslo at det ble satt strek, men dog slik at det skulle være adgang til å sette fram forslag inntil klokken 13.00.

Trygve Bratteli ba om at alle som hadde forslag å stille ville sette dem fram før klokken 13.00, slik at redaksjonskomitéen kunne komme i arbeid.

Etter en pause på 10 minutter tok forhandlingene til på ny.

Ordstyreren leste følgende telegram:

«Til DNA's landsmøte.

Vår tid er preget av hurtig utvikling og raskt skiftende situasjoner. Dette stiller store krav til de som har den politiske og organisasjonsmessige ledelse. Stadig omstilling fordrer mye av den enkelte. Dette er ikke alltid like lett for de eldre som for de unge. Det har i mange år vært mast på et generasjonsskifte i partiet. I dag er det viktigere enn tidligere å få unge folk inn i ledende stillingsverv. Kravet er berettiget da det tar tid å skolere seg til å skjønne disse oppgavene på en god måte. Alle er vi klar over at i løpet av de nærmeste år vil vi få et markert generasjonsskifte. For å unngå at dette skal komme for brått (og i for stor grad), noe som vil virke skadelig på vår bevegelse, er det viktig at vi får til en gradvis overgang. På denne bakgrunn vil vi henstille til landsmøtet om å velge noen unge inn i partiets sentrale stillinger.

Aust-Finnmark AUL, den 27. mai 1965.

Jarleif Olsen, formann.

Bjørn Eriksen, sekretær.»

Reisefordelingskomitéens innstilling.

ble godkjent. Den var sålydende:

Reisefordelingskomitéen har avsluttet sitt arbeid og har i møte i dag vedtatt å avgi følgende innstilling for landsmøtet:

Til landsmøtet er det kommet 290 representanter som alle deltar i reisefordelingen.

I henhold til partiets lover § 7, punkt 6, har komitéen godkjent billettutgifter på 2. klasse jernbane og 1. plass på båt. For representantene fra de nordligste distriktpartier har komitéen, i henhold til vedtak i landsstyret, kunnet godkjenne reise med nattdly. Komitéen har påsett at den moderasjon representantene oppnår på jernbanen er trukket fra i reiseregningen.

Reisefordelingen utgjør kr. 85.00 pr. representant, og komitéen ber om fullmakt til å foreta oppgjør etter ovenstående innstilling.

Oslo, den 28. mai 1965.

Odd Hermanrud (form.). Willy Gundersen. Arne Nilsen.

Helge Jacobsen. Hans A. Opstad.

Ordstyreren opplyste at det til nå var inntegnet 70 talere. 5 minutters taletid er vedtatt. Hvis man skulle følge den vanlige arbeidsordning ville dette bety 12 timers debatt. Da er det ikke mulig å holde seg innenfor den fastsatte tid for landsmøtet. Jeg foreslår derfor 3 minutters taletid.

Ordstyrerens forslag ble enstemmig godkjent.

Ordsiftet.

Isak Havstad, Telemark, sa seg godt fornøyd med utkastet til arbeidsprogrammet. Jeg tror det dekker godt på praktisk talt alle punkter, hevdet han, men det var to områder formuleringene ikke var helt dekkende. Det gjaldt for det første boligbyggingen. Her hjelper det lite å sette opp et rommelig program, hvis vi ikke kan skaffe tilstrekkelig arbeidskraft. Vi må satse mer på denne sektor, bl. a. ved å sette i gang kurs for å lære opp folk. Taleren tok opp dette forslaget:

Tilleggsforslag: Boligbyggingen —.

«Arbeidskraftspørsmålet i byggelaga vil få avgjørende betydning for en sterkere boligbygging. Det bør derfor i sterk grad legges til rette for kursvirksomhet og opplæring innen yrket. Innsats i form av arbeid på eget hus gis rettleiing og støtte.»

Taleren ville også fremme et tilleggsforslag når det gjaldt punktet om kunst og kultur, nemlig følgende:

Tilleggsforslag: Kunst og kultur —.

«Det må hegnes og vernes om den nasjonale kunst- og kulturarven vår, som er bygd på egenarten vår som folk. Forflating og utvanning motvirkes. Den folkelige kunsten og kulturen stimuleres og styrkes. Aktivitet og innleving må være grunnleggende og bærende krefter i kulturarbeidet vårt.»

Jeg vil samtidig be om at arbeidsprogrammet får en fin utforming. Jeg vil i den sammenheng fortelle at vårt kommuneparti laget en fin trykksak av programmet ved kommunevalget og det gjorde et meget godt inntrykk på våre velgere.

Ida Tronsen, Vest-Oppland, pekte på at vi hadde mange uløste oppgaver. Vi må bl. a. bygge ut våre helsestasjoner. Vi må gi veiledning i preventiv teknikk, i forplantningslære og det som kvinnen ellers trenger av opplysning. Et godt utbygget helsestell og et nett av helsestasjoner er påkrevet i et velferdssamfunn. Men vi skal ikke yte bidrag uten at man har folk til å ta seg av arbeidet. I den forbindelse er det hyggelig å se at også mannen har tatt fatt i dette yrket. De skal være hjertelig velkomne. Vi må også få utbygd husmorkontrollen. Husmødrene er grunnlaget for en økt produksjon. Også et godt utbygd kreftforskningsinstitutt er påkrevd.

Bjørn Brotangen, fylkessekretær i Buskerud, ville særlig komme inn på spørsmålet om demokrati på arbeidsplassen. Det var kanskje ikke så enkelt for velgerne å se skillelinjene, fordi alle partier erklærer at de vil gå inn for demokrati på arbeidsplassen. Derfor må vi helt konkret peke på midlene. Det er uklokt å vise til forhandlingene med Arbeidsgiverforeningen. Det bør komme som et siste punkt i arbeidsprogrammet, samtidig som vi må si at hvis man ikke når fram, må vi gå lovvegen. Taleren opptok følgende forslag:

Innledningen foreslås uendret. Deretter:

Nye framstøt for demokratiet i arbeidslivet bør skje gjennom disse virkemidler:

1. Bedriftsorganisasjonen må endres. Den nåværende bedriftsorganisasjon har fra et demokratisk synspunkt overlevd seg selv, og det må i større selskaper gis plass for en bedriftsforsamling som gir de ansatte mer innflytelse innenfor bedriften.

2. Samfunnet må legge forholdene til rette for et målbevisst opplæringsarbeid, slik at medbestemmelsesretten kan bli reell. Det opprettes videre et fond for videreutdanning av arbeidstakere i norsk næringsliv som et ledd i arbeidet med å gi de enkelte muligheter til å kunne få bedre og mer ansvarsfulle stillinger innen arbeidslivet. Fondet finansieres gjennom årlige ytelser fra overskuddene i personlige bedrifter, aksjeselskaper og statens og kommunenes innteksgivende virksomheter.

3. Forskningen nyttes for å øke tempoet i demokratiseringen av arbeidslivet.

4. Den nåværende samrådsordning, som har hjemmel i hovedavtalen mellom Landsorganisasjonen og Norsk Arbeidsgiverforening, utvikles videre. Oppnåes ikke resultater som kan aksepteres, finner en fram til normer for arbeidslivet gjennom lovregler.»

— — —
Han foreslo en komité for undersøkelse av forholdet mellom ledelse og de ansatte i de offentlige bedrifter.

Aksel Fenstad, Østfold, kom inn på skatte- og prisspørsmålet. Vi har søkt å få en bedre lovgivning på dette område, vi har prøvd å få bedre og mer rettferdig beskatning, men sannheten er at vi ikke har nådd særlig langt her. Lovene er kanskje gode nok, men de blir ikke fulgt opp. Vi må sette på fler kontrollører, vi ser hvordan de næringsdrivende klarer å unndra store beløp fra beskatning. Hvis det røyner sterkt på og skattemyndighetene går hardt på, går de til departementet og hevder at sysselsettingen vil bringes i fare såframt de må betale etterliknede skattebeløp, og så får de fritaking. På denne måten blir våre skattelover uthulet.

En annen form for skatteunndragelse er de såkalte representasjonsutgifter. Vi burde gå strengere til verks, som de f. eks. gjør i Sverige. Jeg syns det blir litt for mye spising på bedriftenes bekostning og litt for mange gaver. Vi er også vitne til at offentlige tjenestemenn blir spandert på. Jeg viser i denne sammenheng både til Sverige og Danmark. Der går myndighetene strengt til verks overfor skattesnytere.

Også når det gjelder prisene har det skjedd en utglidning. I varehandelen burde vi ha mer overvåking. Jeg peker også på nødvendigheten av mer kontroll med tomteprisene. Kommunene oppnevner de lokale prisenemnder, men vi vet at alle prisfastsettelse blir anket inn for ankeinstansene, og der sitter bare høyrefolk. Og der blir prisene alltid høynet. Jeg vil be partiet om sentralt å ta seg av hele problemet, bl. a. når det gjelder tomtepriser.

Aslaug Strønen, Bergen: Vi kvinner slåss som furier for grøntarealer. Vi vil ha lekeplasser, vi vil at barna skal vokse opp i et vakkert miljø, men vi vet at når reguleringene blir fastsatt, forsvinner mye av grøntarealene. Vi bør imidlertid av hensyn til trivselen ikke glemme grøntarealene. Det kan synes å være en detalj, men etter min mening er det en stor sak.

Jan Tønning, Bergen, ville peke på betydningen av å tilrettelegge mulighetene for at flest mulig fikk kunstopplevelse. Skjønnhetsinntrykk er noe vesentlig i livet, men det er ennå ofte mye snobberi i forbindelse med kunstopplevelse. Vi må forsøke å «avsnobbe» dette område, slik at flest mulig kan få del i dette livsnødvendige.

Når det gjelder avsnittet om demokrati i arbeidslivet kommer det ikke tilstrekkelig klart fram at vi med dette tiltak vil skape det sosialistiske samfunn. Det bør sterkere presiseres.

Avsnittet om utdanningen er heller ikke klart nok formulert. Det var bedre og klarere formet i vårt forrige program. Dette punktet bør derfor redaksjonskomitéen se nærmere på.

Ase Dokken, Akershus, ville gi kvinnekomitéen honnør for instillingen. Men alle forslag som kvinnekomitéen har fremmet må utredes. Det norske Arbeiderparti må når det først har sagt A også si B. Hun opptok forslag om å velge en komité for utredning av forslag som kvinnekomitéen foreslår.

Gerhard Michelsen, Bergen, kunne ikke godta Konrad Nordahls uttalelser i hilsningstalen på fagkongressen om «klatresamfunnet». Vi kan ikke godta «klatresamfunnet». Våre idéer kan ikke innpasses i et slikt samfunn. Vi møter disse problemer ikke bare i samfunnet, men også inne på bedriftene, kanskje særlig der. Partiet må nå markere sin holdning ved å gå inn for en utjevning. Som et første skritt bør en ta opp spørsmålet om en lik sykelønnsordning for alle ansatte. Vi har hatt vanskelig for å markere et skille i vår politikk vis à vis de borgerlige. Her har vi et område hvor vi kan markere skille. Taleren opptok dette forslag:

I løpet av valgperioden gjennomføres en generell ordning med sykelønn i 3 måneder for alle arbeidstakere. Bedriftslegeordningen utvides og effektiviseres.

Øyvind Granli, Akershus, pekte på at vi i sterkere grad enn før måtte planlegge fritiden. Vi i Akershus har fremmet en bred plan på dette område. Det er kanskje ikke noe nytt vi er kommet med, og det er kanskje ikke noe banebrytende idéer vi kommer med, men vi har reist hele spørsmålet. Vi foreslår bl. a. at vi får et eget departement for alt som vedrører fritidsspørsmål, mens programarbeidet har pågått har det skjedd noe på dette felt. Vi har fått nye kontorer og et nytt direktorat. Vi mener at denne oppdelingen ikke er av det gode. Denne oppspaltingen fører til at for mange næringsinteresser kommer inn i bildet. Jeg vil derfor oppta følgende forslag:

Det oppnevnes et råd for samordning av interessene innen for fritidssektoren.

Samtidig vil jeg oppta forslag om følgende tilføyelse til avsnittet om idrett, side 16 i forslaget:

Hjalmar Joleik, Sogn og Fjordane, pekte på at det i gårsdagens debatt var framkommet mange kritiske merknader om amerikanerne. Vi måtte imidlertid ikke glemme at USA har vært vår redningsplanke. USA har skaffet oss Marshallhjelp, ja USA skaffet oss først og fremst friheten da det knep som verst. Vi må ikke glemme den hjelp vi alltid har fått av Uncle Sam. Vi angriper amerikanerne for rasediskriminering, men vi bør ikke lukke øynene for at fagforeningene i Amerika i mange tilfeller nekter de fargede å organisere seg sammen med de hvite.

Mathilde Kjærland, Bergen: Arbeiderpartiet lover å gi utdanning til alle uansett økonomisk evne. Vi vet at det er et sterkt press på skoleverket, og særlig beklagelig er presset på yrkesskolene. Mange ungdommer kommer ikke inn på yrkesskolene, og det blir store problemer for foreldrene. Det gjelder både for håndverksfag, handel og kontor. Vi har nå en ventetid som betyr både et problem for de enkelte og for samfunnet. Yrkesutdanningen som bys jentene er særlig dårlig. Her må det gjøres noe. Utbyggingen av yrkesskolene har ikke skjedd i samme takt som for gymnasene.

Tor Dagre, Akershus, mente at fellesforbruket må økes. For at dette skal kunne gjennomføres må hele vårt skatte- og avgiftssystem omlegges. En større del av nasjonalinntekten må dirigeres til de offentlige kanaler. Bærum arbeiderparti har hatt et utvalg som har studert disse problemer. Konklusjonen av dette arbeidet, er at vi bør omlegge skattesystemet i indirekte retning. Skattesystemet er av avgjørende betydning, og jeg anbefaler derfor at partiet starter en grundig utredning.

Wermund Skyllingstad, Vest-Agder, var enig med Arvid Johanson i at det nå var større enighet om de utenrikspolitiske spørsmål enn noen gang før. På et par punkter burde imidlertid arbeidsprogrammet ha en annen formulering. Han ville oppta følgende forslag:

«Ungdom som av samvittighetsgrunner nekter sivilforsvarstjeneste bør søkes overført til annet samfunnsgagnlig arbeid.»

«Forsvarsbudsjettets relative andel av statsbudsjettet vil ikke bli økt i kommende periode. Arbeidet med rasjonalisering innen forsvarssektoren fortsettes.»

«Spørsmålet om fortsatt NATO-medlemskap legges fram til rådgivende folkeavstemning ved paktens utløp i 1969.»

Harry Schille, Bergen, tok opp forslag nr. 36 fra Sandvikens Arbeidersamfunn, Bergen, som peker på 4 hovedoppgaver, nemlig folkepensjonen, boligbyggingen, utdannelsen og den fulle sysselset-

ting. Disse spørsmål bør komme i forgrunnen ved det kommende valg. Når det gjaldt utdanningen burde yrkesskolene få en bredere plass. Vi måtte demokratisere vårt skoleverk. Vi må få vekk klasse-sketlet i vårt skoleverk.

Evelyn Andersen, Østfold, pekte på behovet for større friluftsområder. Nå møter vi overalt forbudsplakater. Vi må trygge fri ferdsel overalt. Taleren pekte i den sammenheng på det forslag som Fredrikstad arbeiderparti har fremmet og som foreslår at arbeidet med ferie-, fritids- og friluftspolene blir koordinert. Det fins mange små og fattige kommuner som ikke har evne til å sikre disse goder for folket.

Taleren kom også inn på yrkesutdanningen for jenter. De har vanskelig for å få arbeid hvis de velger et fag som tradisjonelt ikke hører til jentene. Vi bør også opprette linjer ved yrkesskolene i fag der det er mangel på tilgang av folk, f. eks. sykepleien.

Ivar O. Hansen tok opp forslag nr. 5, nr. 6 og nr. 35. Det siste forslaget peker på nødvendigheten av å redusere forsvarsbudsjettet. Jeg syns Hauge-komiteéns forslag var godt, og dens innstilling bør snarest mulig effektueres.

Først en merknad om den nye vegloven og dens bestemmelser. Den pålegger omegnskommunene store utgifter til ekspropriasjon av grunn. Vi skal huske på at omegnskommunene i regelen er meget kapitalfattige, og vanskelig kan bære disse utgifter.

Når det gjelder forslaget om demokrati på arbeidsplassen er det meget godt, men opprettelsen av bedriftsforsamlinger blir begrenset til bedrifter på 200 ansatte og derover. Vi bør gå atskillig lenger ned.

I avsnittet om fred og samarbeid bør vi få en formulering som er mye klarere og som gir oss et ansikt. Her blir våre meninger pakket inn i bomull.

Birger Pedersen, Ofoten, tok opp forslag nr. 13. Mange ungdommer har fått sosialismen inn med morsmelken, men det er også mange som ikke skjønner noe av det moderne samfunn. Derfor må vi få samfunnskunnskap inn i skolen, og på et tidlig tidspunkt.

Marinius Holand, Sør-Troms, pekte på behovet for økte bevilgninger på samferdselssektoren. Særlig nordpå var det mye tilbake å ønske. I talerens egen kommune var det en bygd som har 70-årsjubileum for en utstukset, men ubygd veg. Skal det fortsette i samme tempo?

Kjell Bohlin, Telemark, var glad for den utbygging som hadde funnet sted på skolesektoren. Vi er glad for den 9-årige grunnskolen. Det ofres millioner i skolesektoren. Vi er enig i prinsippet om at all ungdom uansett økonomisk evne bør få muligheter til utdanning. Men på ett område har vi forsømt oss. Det gjelder utdanningen av de evneveike. Utdanningen for disse grupper i samfunnet faller mellom to stoler, mellom to departementer — Kommunaldepartementet og Sosialdepartementet — og resultatet er at vi ikke er kommet særlig langt. Vi burde ofre større oppmerksomhet på denne sektor av utdanningen.

Kjell Dankertsen, Nordland, pekte på det uheldige i at Regjeringens langtidsprogram kom før vedtakelsen av arbeidsprogrammet. Vi føler oss noe bundet av denne grunn, og vi bør sørge for en forandring på dette forhold.

Når det gjelder de 10 punktene — de 10 bud — burde vel også dette med egenkapitalen komme med der. Det fins imidlertid ikke i avsnittet om boligbyggingen i selve programmet. Dette er vel en lapsus som bør rettes opp.

Det heter også at «all ungdom må ha lik rett til utdanning, uansett hvor den enkelte bor i landet osv.» Ja, dette bør sannelig etterleves. I dag er ulikheten skrikende stor. I 1963 var det i Nordland fylke 6,1 prosent av ungdommen som gikk i gymnaset, i Sogn og Fjordane 9,8 prosent, mens det i Oslo var hele 36,8 prosent. Det betyr at bare en liten del av ungdommen i utkantene av Norge har høve til å få høyere utdanning.

For å bøte på disse forhold må vi utvide rammen for Utbyggingsfondets lånevirkosomhet. Det må også bli adgang til å bevilge lån til å bygge skoler. Bare i Nordland er det et oppsamlet behov på skolesektoren på 171 millioner kroner.

Gunnar Berge, Rogaland: LO's nyvalgte formann, Mentsen, ga et resymé av de viktigste vedtak på LO-kongressen. Så vidt jeg forsto kom punktet om industrielt demokrati langt ut i rekken av viktige saker, men etter min mening bør nettopp dette spørsmålet settes i første rekke. Det snakkes så mye om skolering, men jeg tror man overdriver dette. Den beste skolering en får er den erfaring en skaffer seg på den enkelte arbeidsplass.

Da Nygaardsvold dannet regjering i 1935, stilte de seg da det spørsmål om de var skikket nok til å styre land og folk? Nei, de tok fatt på oppgavene og klarte sin jobb like godt som noen tidligere regjering.

Aspengren brukte uttrykket «foreløpige målsettinger». Vi mener vi bør gjennomføre demokratiet på arbeidsplassene gjennom lov. Det må være målet for oss sosialister. Jeg vil ta opp forslag nr. 74.

Ordstyreren nevnte at det var innsendt i alt 64 forslag, og av dem gjelder 56 programmet. De øvrige 8 forslag foreslo han oversendt redaksjonskomitéen for andre saker.

Vi gjengir her de forslag som var kommet inn:

Tar opp forslaget fra Tåsen krets lag (nr. 23). *Josef Larsson*.

Kristiansands forslag (nr. 30) i tillegg til saklista tas opp. *Aage Bjorland*.

Forslag nr. 78, Oslo Arbeidersamfund, tas opp. *Aase Lionæs*.

Forslag nr. 65 fra NSB-personalets partigruppe av DNA, Ringerike, tas opp. *Per Henrik Rooth*.

Forslag nr. 64 fra Kongsberg Arbeiderungdomslag tas opp. *Arne O. Lofthus*.

Forslag nr. 61 og 62, begge fra Buskerud Arbeiderparti.

Ragnar Christiansen.

Forslag nr. 58 fra partilagene i Numedal, nr. 59 fra Nore og Uvdal Arbeiderparti, nr. 60 fra Uvdal Småbruker- og Arbeiderlag. *Knut Brekke*.

Forslag nr. 73 fra Fredrikstad Arbeiderparti. *Aksel W. Fenstad*.

Forslagene nr. 5, nr. 6 og nr. 35. *Ivar O. Hansen*.

Forslagene nr. 27 og 47 i tilleggshæftet. *Gudmund Gjengaar*.

Forslag til tilføyelse i ungdomsavsnittet på side 8:

Følgende setning føyes til Arbeidsprogrammet: «Stemmerettsalderen ved stortings- og kommunevalg bør senkes.» *Einar Førde*.

Felles plan og felles innsats.

På side 9, siste avsnitt, annen setning, står:

«Kostnadene må dekkes ved direkte skatter, avgifter og trygdepremier.»
Forslag: Ordet «direkte» går ut. *Bjarne Holen*.

Forslag nr. 67, Lørenskog Arbeiderparti, tas opp. *Bj. Haugen*.

Linjen på side 10 i landsstyrets forslag, «Folkepensjonen er en sosial sak», går ut.

Isteden: «Folkepensjonen er en av de største sosiale merkesaker partiet vil gjennomføre. Den skal sikre alderdommen for alle.» *Per Ryanes*.

Forslag: «Det henstilles til redaksjonskomitéen å gi programposten om arbeidstid en slik utforming at det går klart fram at ikke alle arbeidstakere

kan få 5-dagers uke i form av lørdagsfri. Videre bør programposten gi uttrykk for at arbeidstiden må tilpasses behovet i de forskjellige grupper av arbeidstakere.» *Gudmund Gjengaar.*

Forslag nr. 15, Papirarbeidernes Forening, Halden, tas opp.

Forslaget: «Papirarbeidernes Forening, avd. 15, Halden, ber på sitt årsmøte om at fire ukers ferie må bli effektivt for skiftarbeiderne, slik at ikke fri-skiftene blir lagt til ferietida.

Foreningen ber om at en bestemmelse som sikrer dette blir tatt inn i loven dersom saken ikke kan ordnes ved tariff-forhandlinger. Østfold Arbeiderpartis årsmøte gir forslaget sin tilslutning. Forslaget oversendes Arbeiderpartiets landsmøte med anmodning om at denne endring forsøkes innpasset i Arbeidsprogrammet. *Aksel Lettenstrøm.*

Harmonisk utbygging av hele landet.

På side 13 i programforslaget er foreslått:

«Det må skapes nye vekstsentra ute i distriktene. En aktiv lokalisering-politikk . . . osv.»

Forslag: Etter første setning innsettes følgende nye setning:

«De eksisterende lokale sentra gis muligheter til videre ekspansjon.»

Bjarne Holen.

Under kapitelet: Planlegging for vekst og trivsel, foreslås følgende tilføyelse (jfr. forslag fra Uvdal Småbruker- og Arbeiderlag, pkt. B):

«Utbygging av turistnæringen bør skje med sikte på å skaffe bygdefolket sysselsetting og inntekter.»

Forslag i forbindelse med sentra:

«I forbindelse med spørsmålet om vekstsentra må det være riktig å utnytte de områdene og bysamfunnene som allerede eksisterer, men som på grunn av rasjonalisering og omlegging av driftsmetoder står i fare for å bli avfolket. Disse sentra er bygd opp i en tid da det ikke var mulig å overføre kraft over lengre avstander. Kraften bør derfor fortsatt utnyttes mest mulig på disse stedene.» *Henry Finrud.*

God utdanning for alle.

Nytt avsnitt under kapitlet «God utdanning for alle»:

Oppdragelsen til demokrati er en viktig målsetting ved vår skole. Det bør derfor satses på oppbyggingen av et aktivt elevdemokrati i alle skoleslag fra ungdomsskoletrinnet og oppover. *Bjørn Skogstad Aamo, repr. nr. 291, Oslo.*

5. avsnitt, 2. linje: «bør» utelates.

5. avsnitt, 3. linje: «bør også» utelates.

8. avsnitt, 2. linje: «hvor» sløyfes, «der det øvrige» settes inn i stedet.

12. avsnitt, siste linje, setningen «I alle . . .» sløyfes og erstattes av:

«Samfunnsfag gis bred plass i alle skoleslag. Representanter for de ulike sider av samfunnslivet trekkes aktivt med i undervisningen. Kontakten mellom skole og arbeidsliv utbygges. De estetiske fag tillegges større betyd-

ning. Kunstnere og kulturarbeidere må i større grad knyttes til skolemiljøet.»

Kapitlet «Kunst og . . .»

Avsnitt 3, slutten: «. . . kulturbygg, konserthus, musikkhøgskole og kunstakademi», nest siste avsnitt, siste linje: «-mulig, utdanningen av lærere i kropsøving må økes. *Bjørn Skogstad Aamo, repr. nr. 291, Oslo.*

4. avsnitt, fra setningen «. . . den tekniske utvikling» forandres programmet til: «I yrkesskolene må det skapes stimulerende skolemiljøer, og det må legges vesentlig større vekt på undervisningen i allmenndannende fag. Utdanningen av yrkesskolelærere styrkes. Gymnaset bør gi et mer variert tilbud av allmennutdanning. All utdanning, praktisk såvel som teoretisk, må gis full likeverdighet. Det bør være reelle muligheter for overgang mellom de ulike skoleslag. Skolene bør organiseres slik at det ikke vokser fram sosiale skiller som følge av forskjell i utdanning.»

Bjørn Skogstad Aamo, repr. 291, Oslo.

Forslag nr. 21 fra Sosialistisk Skolelag er tatt opp og foreslås oversendt til redaksjonskomitéen for arbeidsprogrammet.

Bjørn Skogstad Aaamo, repr. 291, Oslo.

Fra Evenes Arbeiderparti.

God utdanning for alle.

Forslaget er til Arbeidsprogrammet for 1966—69. Her heter det bl. a.: «I alle skoleslag må elevene få innføring i samfunnsfag.» Som fortsettelse foreslår vi:

«Og disse samfunnsfag må også gi en omfattende innføring i de politiske partienes rolle i samfunnsfag. Denne undervisning må komme inn tidligst mulig.» *Birger Persen.*

Norsk Bygdekino gis muligheter til å se film på de mange små steder som ikke har fast kino, og ofte svært lite av andre kulturgoder.

John O. Berg, AOF.

På linje med kulturgoder som Riksgalleriet og Riksteatret foreslo Regjeringen opprettet Norsk Bygdekino. Forslaget ble vedtatt av Stortinget i 1948. Stortinget uttalte at selskapet får som oppgave på beste og mest praktiske måte å ta seg av den ambulerende kinodrift, slik at avstengte bygder får del i de goder filmer kan by.

Det er berettiget krav at de avsidesliggende bygder får en beskjeden del i disse goder. Norsk Bygdekino har vunnet alminnelig anerkjennelse både for sitt filmutvalg og sitt gode tekniske utstyr. Behovet er trolig større enn noen gang i de mest avsides strøk der fjernsynet ikke har nådd fram.

John O. Berg — AOF.

Forslag nr. 70 fra Nittedal Arbeiderparti tas opp. *Eirik Sekkelsten.*

Forslag fra avd. 182 av Norsk Kraftstasjons- og Elektrikerforbund tas opp.

Forslag: «Avd. 182 av NKEF foreslår at det på land og fylkesplan opprettes et ungdoms- og idrettsutvalg. Dette utvalg bør arbeide for å samordne de forskjellige tiltak innen land og fylke på det politiske plan.

Da vi stadig leser i pressen om kritikk mot det offentlige når det gjelder bevilgninger til ungdom og idrettsarbeid og ofte med rette, så kommer dette av at det er et forsømt felt innen politikken. Forslaget ble behandlet på Askim Arbeiderpartis årsmøte 6. mars 1965. Det ble besluttet å oversende forslaget til Fylkespartiets årsmøte. Styret foreslår: Østfold Arbeiderparti er enig i at dette spørsmål må vies stor oppmerksomhet. Forslaget oversendes Arbeiderpartiets landsmøte med anmodning om at det søkes innarbeidet i Arbeidsprogrammet. *Arne Aasvistad.*

Tillegg til hovedpunkt 9:

«Demokratiet i arbeidslivet fremmes gjennom politiske og faglige organisasjoner osv.» *Per Ryanes.*

«I arbeidsprogrammet bør de prinsipielle argumenter for industrielt demokrati mer framheves, og det må konkret foreslåes en rammelov for gjennomføring av industrielt demokrati.» *Tor Nordskog.*

Forslag fra Arbeiderpartiets Studentlag, nr. 45, tas opp. *Einar Førde.*

Forslag: «Det skal bygges 150 000 leiligheter i perioden.» *Frode Svendsen.*

Pensjon for hele folket — sosial trygghet.

Avsnittet Pensjon for hele folket, s. 19, 3. avsnitt: Setningen «Retten til helsetjeneste . . . osv.» gis følgende tilføyelse:

«Den mentalhygiene service må bygges ut.» *Bernt H. Lund.*

Side 19, etter 11. linje ovenfra, tilføy:

«En vesentlig faktor her er en raskere utbygging av det offentlige helse-stellet.» *Kristian Sandvik.*

Tilleggsforslag:

«Det må satses mer på den praktiske forskning for å finne fram til metoder og masseundersøkelse som kan konstatere kreftsykdommer på et tidlig stadium.» *Ida Tronsen.*

«Det bør snarest utarbeides forslag til en rammelov om innføring av bedriftsdemokrati i de private bedrifter i Norge. Loven bør gi adgang til opprettelse av en demokratisk bedriftsforsamling med den høyeste myndighet i alle de bedrifter over en viss størrelse hvor de ansatte arbeidere og funksjonærer gjennom vedtak uttrykker ønske om det. I disse forsamlinger må eierinteressene være representert, men de ansatte bør, der hvor de selv ønsker det, kunne være i flertall, og så vel offentlige som forbrukerinteresser bør kunne være representert.

Et bredt anlagt opplysningsarbeid om hele denne sak bør settes i gang, i første rekke innenfor arbeiderbevegelsens egne organisasjoner.»

Einar Førde.

Forslag nr. 74 fra Jernarbeidernes Partilag, Stavanger, tas opp.

Gunnar Berge.

«Hvis det ikke ad avtaleveien er mulig å realisere demokratiske bedrifts-forsamlinger i den form som Aspengren-komiteén har utformet, bør lov-veien tas i bruk.» *Gunnar Berge.*

Jordbruk og skogbruk.

Forslag:

«Staten og kommunene bør fortsette å kjøpe opp skog, fjell og mark og strandtrekninger der dette er hensiktsmessig av sysselsettingsmessige og/eller driftsøkonomiske grunner, eller for å sikre friluftsområder.»

Foranstående forslag trer i stedet for som foreslått på side 23, 3. kapitel, annen linje, f. o. m. «Staten og kommunene bør . . .» t. o. m. «. . . særlig i nærheten av byer og tettgrender.» *Bjarne Holen.*

Forslag nr. 63 fra Øvre Eiker Arbeiderparti tas opp. *Alfred Sønju.*

Forslag nr. 49 tas opp. *Kåre Stokkeland.*

Distriktsutbygging.

4. Fra Skarnes Arbeiderlag:

Vårt lag besluttet enstemmig i årsmøtet den 2. februar i år å sende følgende forslag, som vi ønsker tatt opp på landsmøtet i mai i år:

1. Distriktsutbyggingen må ikke skje slik at i de kommuner som tas ut vil vekstsentra bli til skade for nabokommunene. Bli vekstsentret favorisert ved en for rask utbygging, kan det skade nabokommunen ved at den avfolkes, og taper muligheten til å fortsette som en økonomisk forsvarlig enhet.

2. I byer og landkommuner som fra før er i vekst og utvikling, og har kommet langt i arbeid med å trekke til seg ny industri, skulle det være unødvendig for staten å gripe inn med forsering av oppgavene.

3. Nye vekstsentra som utpekes av Regjeringen bør legges i kommuner som: a) har stor arbeidsledighet, b) har et stadig synkende folketall, c) har mange arbeidere utenbygds som gjerne vil tilbake til hjembygda, hvis arbeid kan skaffes der.

Utenriks- og forsvarspolitik.

Fra Gudmund Harlem:

Side 28, tilføyes til 3. avsnitt:

Alternativ I: Arbeidet med å rasjonalisere og effektivisere forsvaret fortsetter. Ledelsesapparatet forenkles. I alle ledd av forsvaret skal det være en betryggende forvaltning og en virksomhet som klart tar sikte på å trykke freden.

Alternativ II: Arbeidet med å rasjonalisere forsvaret fortsetter. Ledelsesapparatet forenkles med sikring av Stortingets og Regjeringens fulle kontroll og ledelse av en forsvarlig og effektiv virksomhet i alle ledd av forsvaret.

Vårt medlemskap i NATO bør tas opp til grundig debatt innen alle avdelinger av vårt parti.

Er motsetningene innen vårt eget parti altfor markante, blir saken om fortsatt medlemskap i NATO etter 1969 å avgjøre ved folkeavstemning.

K. Taanevig, Tune, Østfold.

1. Programforslagets avsnitt om forsvarspolitikken bør inneholde en mer konkret målsetting for det norske forsvar.

2. Organisasjonsformen for vårt nasjonale forsvar tas opp til vurdering for å finne fram til en mer effektiv utnyttelse av de midler som stilles til disposisjon.

3. Kontrollapparatet (Riksrevisjonen) og de militære samarbeidsutvalg bør utbygges og effektiviseres for derigjennom å gi trygghet for effektiv utnyttelse av forsvarsmidlene.

Med henvisning til foranstående tør jeg be om at Redaksjonskomitéen tar saken opp til behandling med sikte på at forslaget kan komme til uttrykk i partiets valgprogram for 1966—69. *Asmund Karstensen, Bodø, Salten.*

Forslag 68. Fra Nittedal Arbeiderparti.

«Forsvarets målsetting tas opp til fornyet vurdering med tanke på et forsvar avpasset etter norske forhold og landets økonomi.» *Eirik Sekkelsten.*

Forslag fra repr. 152, Tor Nordskog, Sør-Trøndelag:

Som nytt ledd i programmet:

Vi må i vårt eget land skape den økonomiske styrke som innen 1968 gjør det mulig å bringe de offentlige og private tiltak for hjelp til U-land opp til samlet 1 prosent av vår nasjonalinntekt.

Forslag fra Gudmund Hernes, repr. nr. 290, Oslo:

Jeg fremmer forslag nr. 80: i tilleggsheftet fra Sosialistisk Juristforening til Arbeidsprogrammet.

Innenfor NATO må Norge føre en politikk som gjenspeiler den avspenning som har kommet i stand mellom Øst og Vest. Som før er vår målsetting avspenning, total nedrustning og avvikling av kolonistyre. Som første skritt må Norge støtte og ta aktiv del i arbeidet for å opprette atomfrie og rustningsbegrensete soner, spesielt i Sentral-Europa. Norge må fortsatt motarbeide forsøkene på å organisere en atlantisk atomstyrke og spredning av atomvåpen.

Arbeiderpartiet vil fordele de midler som landet anvender til fremme av fredspolitikken på den mest effektive måte mellom den nasjonale militære beredskap, sivilforsvar, opplæring av FN-styrker, utviklingshjelp, fredskorps, fredsforskning, forskning omkring nedrustning og ikke-voldsmetoder i det nasjonale forsvar og andre oppgaver med et klart fredsmål.

Repr. nr. 290, Gudmund Hernes, Oslo.

Landsmøtet oppfordrer myndighetene til å overføre midler fra det væpnede forsvars budsjett til sivilforsvaret, slik at dette kan bli utbygd i samvar med den store betydning denne institusjon har i en væpnet konflikt.

Motivering: I forslaget side 28, 3. avsnitt, de to siste punktene, heter det, «Arbeiderpartiet holder fast ved at fremmede militære styrker og atomvåpen ikke skal plasseres på norsk jord. Dette standpunkt gjør det nødvendig å holde et effektivt beredskap av konvensjonelle styrker», sitat slutt.

Dette er et syn som jeg fullt ut deler, og som dessverre er nødvendig i dagens situasjon. Men det er en gren av vårt forsvar som jeg vil henlede de bevilgende myndigheters oppmerksomhet på, nemlig vårt sivilforsvar. Så langt jeg har kunnet bringe i erfaring har ledelsen av denne gren måtte tilbringe en økonomisk kummerlig tilværelse. Sivilforsvaret og/eller heimevernet har i sitt navn en misjon som i en angrepsituasjon utenfra er av

særdeles stor viktighet. — Nemlig å ta vare på og beskytte det enkelte liv, samt dets eiendeler, enn videre beskytte offentlige administrasjons-sentra inntil vervede styrker er innkommandert og gjort kampdyktige.

I krig er det uerstattelige verdier som står på spill, nemlig enkeltindividet, dette burde være i tråd med den fredspolitik vi fører. Ved å bygge ut vårt sivilforsvar i langt større grad enn hittil, vil dette også være av meget stor moralsk betydning for de væpnede styrker om de skulle bli nødsaget til å gå i kamp. A vite at ens familie, kone og barn blir tatt hånd om på den beste måte som kan oppdrives, vil kunne bidra til å gjøre kampgruppene mer effektive.

PPP-kursene som ble avviklet i vinter, viser hvor liten oppmerksomhet dette spørsmål er behandlet med. I studieringenens prioritering av forskjellige oppgaver ligger forsvaret som nr. 10 i gjennomsnitt. Dette synes meg å være noe forstemmende, da det er livet som skal dra nytte av alle de andre sakene som er stilt opp på arbeidsprogrammet. Norge har ikke lengre noen geografisk unnskyldning for å slippe av på det væpnede forsvar. I enda høyere grad har vi ingen unnskyldning for å undervurdere sivilforsvarets betydning i en væpnet konflikt.

De representantene som opplevde 9. april 1940, vil kunne ha grunnlag for å vurdere hvor påkrevet et slikt sivilforsvar er. Vi kan gå til vårt naboland Sverige, som under siste krig ytet oss uvurderlig hjelp, eller vi kan gå til den motsatte kanten fra den tiden, Tyskland. Disse land har i største grad forstått betydningen av et sivilforsvar og innrettet seg deretter. Det er også andre land som har høstet samme erfaringer.

Det er selvsagt at de væpnede styrker trenger materiell som koster store summer. I relasjon til disse er sivilforsvarets materiell ikke av den økonomiske størrelsesorden at det burde by på store problemer.

Repr. Halvor Strømnes, Oslo.

Ettermiddagsmøtet fredag 28. mai.

Ordstyrer: Nils Langhelle.

Møtet tok til kl. 15.00.

Fortsatt debatt om arbeidsprogrammet.

Rasmus Engstad, Nord-Troms, hevdet at distriktsutbyggingen måtte komme ut i terrenget i Nord-Norge. Det nyttet lite å leve på teorier. En av de ting som man trengte nordpå var en industriell bedrift som kan utnytte lauvskogen. En annen ting som er påkrevd nordpå er å erstatte ferjeforbindelsene med bruer. Det er gjort mye på samferdselssektoren, men mer må gjøres. Flaskehalsen ved Lyngsfjorden må først og fremst korkes. Også utbyggingen av skolene må fortsette. Det er stor forskjell på Oslo og byer og bygder nordpå. Det må bli en raskere utbygging av den 9-årige skolen, og i Troms må det reises et gymnas. Ellers ser vi valgkampen forhåpningsfullt i møte. Folket nordpå har sett at det er bare Arbeider-

partiet som har gjort noe for oss i de nordlige fylker. Det gjør at vi står sterkt.

Frithjof Jahnson, Vestfold: Debatten her må bli litt hulter til bulter. Jeg vil imidlertid bare ta for meg ett emne, nemlig våre yrkesskoler. Jeg vil gjerne peke på at våre yrkesskoler ligger 50 år tilbake i tiden. Vi har vært stolte av dem, og vi kan glede oss over den innsatsen som er gjort på dette område. Men de må bygges videre ut. Dessuten er det en viktig ting vi må sørge for — nemlig å gi yrkesskolene prestisje. Her må det skje en mentalitetsendring. Det gjør seg gjeldende mye snobberi, slik at vi mister mye av den dyktige ungdommen som vi burde ha som elever ved våre yrkesskoler. Nå søker de annen utdannelse. Vi får håpe at mødre og fedre vil legge vekk denne snobbismen. Men for å kunne ta mot all den ungdommen som søker til yrkesskolene trenger vi større tilskudd. Vi må ha flere maskiner og mer utstyr. Hvis ikke, må vi stenge tilgangen til yrkesskolene.

Simon Strøm, Nord-Troms: Vi har oppnådd mye. Takket være de nye kommunikasjoner ligger vi i dag bare 6 timer fra hovedstaden. Vi ser med glede på det arbeidsprogrammet som er lagt fram. Programmet er i sin helhet både godt og riktig. En ting gleder meg spesielt, nemlig at distriktsutbyggingen har fått en så bred omtale. Det er et håndslag særlig til vår landsdel. Men jeg vil gjerne legge til at også *midlene* må foreligge. Vi må ikke sitte med en plan som ikke kan realiseres på grunn av manglende midler. — Vi har hatt full sysselsetting, men vi har også distrikter som er tilbake-liggende, og som har stor sesongledighet. Vel, vi har arbeidsledighetstrygden, men for å kunne få det må man ha minst 30 uker i trygdepliktig arbeid. Disse bestemmelsene samsvarer ikke med de øvrige trygdeordninger. Fiskerne faller således utenfor. Med dette har jeg ikke sagt eller ment at vi ser med pessimisme på valget. Arbeiderpartiet står sterkt i Nord-Norge.

Aase Lionæs, Oslo, knyttet en kommentar til det forslaget som Oslo Arbeidersamfunn har sendt inn, forslag nr. 78. Hun framhevet spesielt forslaget til nytt avsnitt om kvinnens stilling. Vi peker på at hele den tradisjonelle oppfatning av manns- og kvinnearbeid må endres, og dette må følges opp av en rekke konkrete lovforslag som kan få bort mange av de diskriminerende bestemmelser vi har nå. Også ellers fremmer Oslo Arbeidersamfunn en rekke forslag. Skatte-spørsmålet behandles og boligspørsmålet. Vi hevder at vi må finne fram til nye boformer. Den sosiale boligbyggingen må følges opp av en sosial tomtopolitikk. Vi må få en slutt på tomtespekulasjonen.

Derfor foreslår vi at kommunene ikke skal selge videre de tomter som blir ekspropriert. Kommunene skal sitte med tomtearealene, de bør bortfestes, men ikke selges. En annen stor sak er fornyelse av den gamle boligmasse, en hurtig sanering av den gamle og forfalne bebyggelse. Og for å få gjennomført dette må det åpnes muligheter til nye lån i statens banker.

Elida Johansen, Vest-Agder, etterlyste en mer harmonisk utbygging av landet. I alle småbyene står vi på stedet hvil. Vi har tilbakeliggende distrikter. Distriktenes utbyggingsfond bør her komme sterkere inn i bildet. Vi må hindre at folk flytter ut av småbyene og distriktene ute i landet. Skoleutbyggingen må forsterkes ute i distriktene. Vi bør ikke bygge flotte, men skikkelige skolelokaler. Da bør man heller ikke forsømme utsmykkingen. De behøver ikke derfor være luksuriøse. Realskoler må vi også få fler av, og den 9-årige skolen må utbygges i et hurtigere tempo ute i distriktene.

Eirik Sekkelsten, Akershus: Det er blitt sagt her at Arbeiderpartiet burde være litt skarpere i kantene, og det er jeg enig i. Det er særlig et par punkter jeg vil hefte meg ved. Før det første gjelder det boligbyggingen. Ingen her i salen er i tvil om målet eller midlene. Men jeg tror at vi overfor velgerne må peke på konkrete ting hvis det skal oppfattes som «en ny giv». Jeg tar opp forslagene nr. 68 og 70. I det sistnevnte forslaget har vi et tillegg til arbeidsprogrammet, side 28, 3. avsnitt, der vi foreslår at arbeidet med å rasjonalisere forsvaret fortsettes. Vi burde hatt en debatt på landsmøtet om Forsvaret, ikke minst om målsettingen.

Reidar Nielsen, Vest-Finnmark: Distriktenes utbyggingsfond har gjort et stort arbeid. Arbeiderpartiet og regjeringen Gerhardsen har fått æren for denne innsats, og med rette. Vi er imidlertid ikke helt fornøyd med det arbeid som er gjort på dette område. Det står fremdeles mange oppgaver igjen. I vår del av fylket har vi opplevd at vegbudsjettet synker, til tross for at mangelen på kommunikasjoner er skrikende stor. Statsbankene torpederer også planer i fiskerinæringen. Vi er i ferd med å bygge ut en moderne fiskeflåte, men Statens Fiskarbank har ikke fått utvidet sin utlånsmasse utover 60 millioner. Utlånsbehovet er i dag oppe i 150 millioner. To av våre store prosjekter er torpedert, og vi er kommet inn i en prekær situasjon. Vi vil be redaksjonskomitéen å sette opp en uttalelse til Regjeringen om å heve utlånsmassen i Statens Fiskarbank.

Ebba Lodden, landsstyret: Vi må alle være glade for at vi nå står foran gjennomføringen av folkepensjonen. Ingen sosial reform er av større betydning. Imidlertid er det fortsatt mange problemer for mange av våre eldre. Det er derfor vi i Vestfold har foreslått at pensjonsalderen skal være lavere enn 70 år. De økonomiske mulighetene er ikke til stede, men vi bør vel ha en bestemmelse som åpner adgang for enkelte grupper av yrkesbefolkningen til å få folkepensjon noe tidligere. I årene mellom 65 og 70 år er det mange som faller ut av sin arbeidsplass, enten fordi yrket er så slitsomt at de ikke holder ut lenger eller ved innskrenkninger. Også ved sykdom kan disse aldersgrupper komme ut av arbeidslivet, og de faller da mellom to stoler. Vi burde åpne adgang til at slike individer kan oppnå folkepensjonering, kanskje etter en individuell prøving.

Bjarne Holen, Hedmark, tok opp de forslag som er referert foran. Når det gjaldt forslaget om avsnittet om jordbruk og skogbruk, pekte han på at skogen egner seg for sosialisering. Samlet gir skogen et godt overskudd. Staten bør derfor kjøpe mest mulig skog. Stat og kommuner ville på den måten kunne skaffe arbeidsfolk sikrere og mer stabile arbeidsplasser.

Asbjørn Lillaas, Vestfold, var stort sett fornøyd med formuleringene i arbeidsprogrammet, men det var enkelte punkter som kanskje kunne formes noe klarere. I punkt 4 burde idretten også nevnes. I hovedpunkt 8 burde det stå at ulikheten i arbeidslivet burde fjernes. Det burde også presiseres at det skal være lik arbeidstid for alle lønnstakere. — Taleren støttet forslag nr. 69 om rasjonalisering av Forsvaret, og også statsråd Harlems personlige forslag. Han tok for øvrig opp forslag nr. 34. Forslag nr. 72 fra Larvik burde redaksjonskomitéen avvise.

Hans Olsen, Vestfold, ville i likhet med andre talere ta opp bare ett spørsmål, da tiden var så knapp. Han ville peke på skatte-spørsmålet. Her var det nå blitt så mange lover at det faktisk var litt av et villnis, og rettsvesenet strekker ikke til ved behandlingen av skattesaker. Vi må snarest mulig få en annen ordning i vårt skattesystem. Taleren ville støtte forslaget fra Fredrikstad arbeiderparti, der det blir krevd en mer presis utforming av avsnittet om skatte-spørsmålet i Arbeidsprogrammet.

Elsa Rastad-Bråthen, Oslo: Kvinnen er fortsatt «den stygge anden», men det er hyggelig å kunne konstatere at svaneflokken omsider har oppdaget oss. Ennå er det riktignok så at svanene syns

vi er litt pjuskete, men vi må være fornøyd med at vi er blitt oppdaget. Den innstilling som foreligger fra den såkalte kvinnekomitéen er et lyspunkt, men vi vet at det ennå vil ta lang tid før kvinnene blir vurdert på samme måten som mennene. Det er ikke minst tilfelle i Stortinget. Kvinnene blir tatt til å stille med typiske kvinnesaker. Kvinnene blir satt inn i sosialkomitéen. I samferdselskomitéen er et lyspunkt, men vi vet at det ennå vil ta lang tid før representant. Men selv i typiske «kvinnekomiter» som sosialkomitéen eller kirke- og undervisningskomitéen kan man ikke tenke seg å velge en kvinne til formann. Nei, i sosialkomitéen er det en representant for Kristelig Folkeparti og i kirke- og undervisningskomitéen en høyremann.

Tor Nordskog, Sør-Trøndelag, syntes ikke det kom klart nok fram i avsnittet om industrielt demokrati at det er et skritt mot det sosialistiske samfunnet. Vi bør skjerpe formuleringen her. Jeg tror det ville være en fordel for LO. Hvis ikke de når fram ved forhandlinger, vil vi måtte bruke lovveien. En skarpere formulering i programmet vil virke som et pressmiddel overfor arbeidsgiverne.

Et par ord om utenrikspolitikken. Vi bør få en uttalelse som presiserer vårt standpunkt til Sør-Afrika og til USA's aksjoner i Vietnam og Domingo.

Forsvarsavsnittet burde også konkret utformes. I dagens situasjon med avspenning burde det kunne sies noe om mulighetene for en nedskjæring av utgiftene. Endelig burde vi vel også si at vi nå ville yte 1 prosent av nasjonalinntekten til utviklingshjelp, slik vi tidligere har lovet.

Statsråd *Olav Gjærevoll* rettet en skarp kritikk mot Arbeiderbladet for en tittel avisen hadde brukt på stoffet om folkepensjonen. Den røpet en total mangel på kjennskap til denne sosiale reformen.

Så å si hele pressen, også de borgerlige aviser, har mottatt folkepensjonen med stor tilfredshet. De borgerlige har lært litt av det som foregikk i Sverige. På ett punkt har imidlertid de borgerlige tatt et annet standpunkt, nemlig i spørsmålet om fondsforvaltningen. Det er en stor fordel at vi får visse skillelinjer her. Dette punktet er da også av avgjørende betydning. Pensjonsfondene skal gi grunnlaget for en sterk økonomisk vekst, og etter vår mening bør det norske folks sparepenger forvaltes av folket, gjennom Stortinget. Det er sikkert et standpunkt vi står sterkt på.

Vi har valgt å ha et sentralt fond. I Sverige har de desentralisert fondene. Vi mener det er visse fordeler med et sentralt fond og ett felles fondsstyre. Det innebærer på ingen måte at pengene skal

brukes bare i Oslo og i de sentrale strøk. Her i landet har vi jo en rekke statsbanker, som vi kan kanalisere fondsmidlene gjennom, og det er Stortinget som fastsetter lånerammen for disse bankene og som har hånd om hvordan pengene anbringes.

Erland Mikkelsen, Oslo, hadde lyst til å snu seg og takke for de 30 års arbeiderstyre. Vi er takknemlige for disse 30-åra. Både de unge og de litt eldre har all grunn til å være takknemlige for det som er utrettet i denne perioden. Ellers syns jeg, sa Mikkelsen, at programmet som er lagt fram her er godt og dristig. Men for å gjennomføre programmet må vi vinne valget. Stemningen er ikke den aller beste akkurat i øyeblikket, men vi må sørge for å snu stemningen, akkurat som vi gjorde ved «Kings Bay-valget».

Det er et par punkter jeg har heftet med ved. Vi bør understreke klart og tydelig at vi skal fjerne ulikhetene på arbeidsplassen. Det bør bli lik arbeidstid, vi bør satse på 5 dagers uke og en lik sykkeløynnsordning. Vi har i dag et bedre samarbeid enn noen gang før mellom arbeidere og funksjonærer. Derfor er atmosfæren gunstig for en utjamning.

Voksenopplæringen er en meget viktig sak, og vi må satse betydelig for å bringe den i havn.

Ella Strømsnes, Sør-Trøndelag: På landsmøte etter landsmøte er det blitt vedtatt å sette flere kvinner inn i offentlige ombud, men i praksis ser vi lite til dette. I denne sammenheng vil jeg også understreke noe Gerhardsen sa til de unge: Hvor har dere gjort av jentene. Dere må ikke være så opptatt av politikk at dere glemmer å ta jentene med dere.

Per Ryanes, Oslo, var skuffet over forslaget fra Aspengren-komiteén om at bedriftsforsamlinger bare skulle opprettes i bedrifter med et arbeiderantall på 200 og derover. Vi burde gå ned til et arbeiderantall på 50.

Når det gjelder folkepensjonen har det lenge gått store ord om den saken, men nå er det blitt så stille. Taleren ville vise til sitt forslag (tidligere referert), der det blir presisert at folkepensjonen er en av de største merkesaker partiet gjennomfører.

Til slutt tok han opp forslaget fra Sør-Trøndelag D/lag av AUF om faste programposter i fjernsyn og radio om norsk fagbevegelse.

Gudmund Hernes, Oslo, mente at vi snakket alt for lite om fredspolitikken. Vi bør ikke være på defensiven i et så viktig spørsmål. Våre framste menn, utenriksminister Lange og vår FN-ambassadør

Sivert Nielsen har tatt avstand fra en utvidelse av atom-klubben, og har også på en rekke områder gitt uttrykk for en selvstendig politikk. Hvorfor skal vi ikke si at dette er vår norske linje? Det ville uten tvil styrke vårt partis stilling. Han tok opp forslag nr. 80 og for øvrig et forslag som tidligere er referert.

Sekretær *Gudmund Gjengaar*, Sør-Trøndelag, pekte på at det ennå var store forskjeller når det gjaldt arbeidstiden. Vi har 40 timers arbeidsuke i gruve og anlegg, vi har 42 timer i skiftarbeid i helkontinuerlig drift og vi har 45 timer i annet arbeid. Landsstyrets forslag følger ikke helt opp det som er fremmet i arbeidstidsspørsmålet fra fagorganisasjonens side. Programmet burde klart si at ikke alle arbeidstakere kan få 5-dagers uke i form av lørdagsfri og dessuten at arbeidstiden må tilpasses de forskjellige grupper av arbeidstakere. Han viste til det forslag han tidligere hadde fremmet, og som var referert.

Einar Førde, Oslo, understreket at kapitlet om demokrati i arbeidslivet var en av våre store merkesaker, et sentralt krav som nok ville ha stor appell til velgerne. — Gudmund Hernes hadde pekt på det nye klasseskillet, skillet mellom ekspertene på den ene siden og arbeiderne og funksjonærene på den annen. Dette burde vel også komme til uttrykk i vårt arbeidsprogram.

Når det gjaldt utenrikspolitikken viste taleren til forslag nr. 81, fra Arbeiderpartiets studentlag.

Bjørn Skogstad Aamo, Oslo, pekte på at man manglet en klar formulering i Arbeidsprogrammet med sikte på en demokratisering av hele vårt skoleverk. Det eksisterer i dag en veldig forskjell i den status en gymnasieutdannet får i forhold til en som er utdannet ved en yrkesskole. Tok opp et tidligere referert forslag på dette punkt om et aktivt elevdemokrati.

Kapitlet om utdanning og kultur burde etter talerens mening få en litt annen utforming og viste til et forslag han hadde satt fram for dette punkts vedkommende.

Samfunnsforskning er et felt vi burde interessere oss mer for. Vi må støtte denne forskningsgren mye sterkere. I Sverige har de opprettet et institutt med toppkrefter. Her i landet bevilger vi bare kr. 90 000.00. Den tid kommer da vi vil trenge en bredt anlagt samfunnsforskning.

Arne O. Lofthus, Buskerud, pekte på at staten i sterkere grad burde gå inn for en rasjonell skogsdrift. En nasjonal skogsdrift ville kanskje motvirke avfolkingen av bygdene våre. —

Når det gjelder det industrielle demokrati må vi først undersøke om vi er modne til å gjennomføre det. Det norske Arbeiderparti må sørge for større utdanning på dette felt. Og dessuten må vi få en fullstendig mentalitetsforandring.

Kåre Myhre, Oslo, hevdet at vi måtte få en økt produktivitet for å kunne få gjennomført det industrielle demokrati. En stor del av vår industri er avhengig av utlandet, og mulighetene for å sabotere våre krav er til stede. Å få det industrielle demokrati gjennomført i statsbedriftene er ikke noe stort problem. Det er i den private industri vi må gjøre framstøt, og våre tillitsmenn må dyktiggjøres. Voksenopplæringen er derfor en meget viktig sak.

Sverre Juvik, Sogn og Fjordane, var i tvil om dette med bedriftsforsamlinger ville føre fram. De folk vi møter har ingen forståelse for vårt syn. Vår skole må skape det nye miljø før vi kan bli modne for det industrielle demokrati.

Erling Guttormsen, Buskerud, ville fylle litt malurt i begeret. Det var skrytt av hvor mye godt vi hadde gjennomført. Når det gjelder samferdselen er forholdene alt annet enn tilfredsstillende. Det er en hard konkurranse som ingen er tjent med. Etter krigen fikk vi en samferdselslov som skulle koordinere samferdselen, men den har ikke ført fram. Forholdene har etter hvert glidd ut. Mens man i Vest-Europa har gjennomført atskillig regulering har vi gått den andre vegen og fått stadig større liberalisering. Og det er samfunnet og forbrukerne som må ta støyten. Samferdselsproblemene må imidlertid løses på samfunnsmessig basis og til befolkningens beste.

Et misvisende landsmøtereferat i Dagbladet.

Isak Havstad fikk ordet til forretningsordenen. Han nevnte at Dagbladet hadde et fullstendig misvisende referat fra landsmøtet. Han ville gjerne vite om borgerlige journalister hadde adgang til møtet.

Trygve Bratteli opplyste at landsmøtet hadde lukket dørene ved behandlingen av arbeidsprogrammet. Dagbladets referat var sikkert bare et oppkok av Arbeiderbladets referat. Vi som daglig leser denne avisen blir ikke særlig oppskaket av et slikt referat. Det er vanlig kost der i gården.

Ingen flere forlangte ordet til denne saken, og ordskiftet om arbeidsprogrammet fortsatte.

Inger Halvorsen, Oslo, pekte på nødvendigheten av å sikre barnas trivsel i velferdssamfunnet. På lang sikt er dette en av de største samfunnsoppgaver. Vi må få flere lekeplasser og daginstitusjoner for barna.

Josef Larsson, Oslo, ville gjøre merksam på forslag nr. 23, fra Tåsen kretslag av DNA, og spesielt forslaget om at medlemskapet i NATO blir tatt opp til drøftelse og til ny prøving. Når det gjelder demokratiet i arbeidslivet har det vært nevnt at vi ikke skulle være modne nok og at vi kanskje manglet den nødvendige erfaring. Jeg tror vi har dyktige nok folk. Vi har da alt plassert mange av fagbevegelsens folk i styrer, og de har klart å hevde seg.

Når det gjelder gjennomføringen av 40 timers uke bør dette kravet få en klarere utforming, slik at det kan bli en sterkere appell.

Asmund Karstensen, Salten, pekte på de store forsvarsutgifter. Riktignok bruker vi «bare» 4,2 prosent av nasjonalproduktet, Belgia, Danmark, Italia og USA bruker 11 prosent, Sovjet-Samvel-det hele 18 prosent, mens Sverige bruker 4,7 prosent. Selv om vi altså ikke bruker forholdsvis så mye, så er det likevel store kostnader, og vi burde gjøre et forsøk på å skjære utgiftene ned. Statsråd Harlems forslag og innstillingen fra Hauge-komiteén er skritt i riktig retning. Ved det sistnevnte forslag kan det innspares 30 millioner. Han viste for øvrig til det forslag han hadde satt fram og som er gjengitt tidligere.

Ragnhild Eriksen, Sentralstyret, viste til forslag nr. 46, fra Arbeidernes Avholdslandslag, der det bl. a. blir pekt på at ettervernet må få en sentral plass. Staten og kommunene må satse mer på denne viktige siden av edruskapsarbeidet. Også problemet med ettervern for de narkomane må tas opp. De anstalter vi har nå har liten kapasitet. Ventelistene for disse pasienter er så store at vi vanskelig kan komme gjennom dem. Narkomani er blitt litt av et problem, ikke bare i Oslo, men også i andre byer.

Ragnar Kalheim, Oslo, trodde vi burde reise et klart krav om gjennomføring av 5 dagers uke i løpet av de nærmeste årene. Det ville være en bredere appell i dette krav enn å reise krav om 42 timers eller 40 timers uke.

Når det gjaldt det industrielle demokrati trodde taleren at det ville bli akseptert av de moderne industriledere, men forutsetningen for gjennomføringen eller rettere sagt et resultat av en slik reform måtte være økt produktivitet. Dette måtte vi ikke glemme.

Takk fra Sigrd Syvertsen.

Dirigenten, *Nils Langhelle*, refererte følgende telegram fra Sigrd Syvertsen:

«Takk for innbydelsen, takk for vakre blomster, til lykke med landsmøtet.»

Harald Johnsen, Namdal: Det klages over at partiet er blitt for gammelt. Jeg tror ikke akkurat det. Det sies også at ungdommen og funksjonærene ikke vil følge oss. Jeg syns hverken ungdommen eller funksjonærene har grunn til å klage over forholdene i dag. Hvis noen skulle klage, måtte det være industriarbeiderne. De har nok ikke fått sin andel av kaka fullt ut. Likefullt ser vi at industriarbeiderne fortsatt slutter opp om partiet. Vi må imidlertid forsøke å få de nye gruppene med. Vi må ikke bygge opp nye klasse-skiller. — Når det gjelder Aspengren-komitéens forslag til bedriftsforsamlinger er jeg ikke enig i at man setter grensen ved 200 ansatte. Vi bør gå helt ned til 50.

Hanne Marie Tjensvoll, Kvinnesekretariatet, syntes man var kommet et godt stykke på vei i retning av utjamning av forholdene mellom mann og kvinne. Men det var én gruppe som i grunnen må holde for, nemlig de ugifte kvinner. De deltar riktignok ikke i barneproduksjonen, men skattemessig og på annen måte må de bære byrdene. Jeg syns, sa Hanne Marie Tjensvoll, at samfunnet ikke tenker særlig på de ugifte kvinner. De får ikke husleiestønad selv om de har lave inntekter. De ugifte er melkekuer uten at de får noe igjen. Også de ugifte skal stemme ved stortingsvalget. Montro om det ikke ville lønne seg å ta litt hensyn også til denne gruppe? Deres stillingtagen kan bli avgjørende ved høstens valg. Vi burde derfor ha et kapittel i Arbeidsprogrammet om denne gruppe.

Eilif Dahl, Akershus, mente at man måtte sette mer inn på å demme opp for den folkeflytting vi er vitne til. Vi må også interessere oss for de mer perifere områder. Vi ser hvordan Senterpartiet fisker i rørte vann nettopp på dette feltet. Det forslag som Uvdal småbruker- og arbeiderlag hadde fremmet har pekt på en rekke tiltak for å bekjempe folkeflyttingen.

Ola Teigen, Sentralstyret, pekte på det løfterike innledningsavsnittet i programmet, der det sies at all ungdom må ha rett til utdanning uansett hvor de bor i landet og uten hensyn til foreldrenes økonomi. Det er en revolusjon som har skjedd og skjer på utdanningsfronten, og det er en revolusjon vi kan være stolt av.

Men denne stoltheten må ikke overskygge de store og ofte uverdige urettferdigheter som den intensiverte skoleutbyggingen har vært preget av.

Vi har fire utdanningsmuligheter, der en har forskjell mellom teoretisk og praktisk opplæring, mellom kvinne og mann, problemene for de evneveike og handikappede og den distriktsvise forskjell. Den aller største urettferdigheten i utdanningstilbud ligger i variasjonen mellom distriktene, de rike og de fattige kommuner. Mens gymnasiefrekvensen er mellom 6 og 10 prosent i Nord-Norge, er den oppe i 40 prosent i Oslo og Bergen. Denne uverdige ulikhet må vårt parti sette alt inn på å få ryddet bort. Når vi er i ferd med å realisere planene om en 9-årig skole for alle, må vi vokte oss for at den distriktsmessige ulikhet skal komme til å prege også dette skoleslag. Uten å ville komme inn på detaljer i den sammenheng ville taleren vise til forslaget fra Salten, der det blir sagt at det må gjøres en ekstraordinær innsats for å hjelpe de fattige kommuner. Forslaget antyder også at distriktenes utdanningsfond må mobiliseres i denne sammenheng.

Borgny Aamodt, Oslo, trodde at partiet også denne gangen ville bringe seieren i havn og at vi ville få et flertall på Stortinget. Vi kan peke på store framskritt. Ikke minst de unge må være klar over framgangen. Alle som har evner og vilje kan få utdanning. Vi har fått gjennomført kortere arbeidstid, og så fremt LO og partiet opprettholder sin innflytelse, vil arbeidstiden komme ytterligere ned. Det er selvsagt avhengig av økt produksjon og god avsetning på verdensmarkedet.

Jeg vil komme med en honnør til Aase Bjerkholt for det arbeid hun har utført i kvinnekomiteén. Vi har fått fastslått likestilling mellom mann og kvinne, og står det til oss, skal vi også få gjennomført denne likestilling.

Men denne likestilling må selvsagt ikke skyve kvinnens hovedoppgave i bakgrunnen. Alle vil at det skal bli barn i verden, og vi må legge forholdene til rette, slik at kvinnene fortsatt setter barn i verden.

Knut Brekke, Buskerud, viste til det forslag som Nore og Uvdal arbeiderparti hadde fremmet. Her blir det pekt på at kraftutbyggingen må fortsette i høyt tempo. Det må også legges vekt på at man får den samme enhet økonomisk som man tilstreber teknisk. Det er ikke noen mening i at kraftprisene skal være forskjellige i de forskjellige deler av landet. Vi må bygge på solidaritet også på dette område.

Gudmund Grytøyr, Nordland, mente programmet var svakt når det gjaldt avsnittet om jordbruket, og særlig var punktet om småbrukerne svakt. En løser ikke småbrukernes problemer gjennom jordbruksavtalen alene. Det er et sosialt problem, som må løses på lang sikt.

Martha Johannessen, Østfold, syntes det var gledelig med utviklingen på skolefronten, at vi nå hadde fått den 9-årige skolen og i det hele tatt styrket grunnutdanningen. Det var imidlertid en gruppe vi burde ofre større oppmerksomhet — de skoletrøtte elever. Vi må gjøre noe med disse elevene, slik at de ikke ødelegger miljøet for de flinke. Vi må få spesielle institutter for disse.

Vi må også ofre kulturlivet større oppmerksomhet. La oss sette kulturspørsmålene under debatt i våre lag.

Leif Wold-Karlsen, Oslo, mente at boligspørsmålet var det mest brennende utover landet, og i den sammenheng også tomtespørsmålet. Det trengs en sterkere kontroll, slik at vi unngår spekulasjon i tomtesalg. Vi har sett hvordan gamle rønner i Oslo stiger i pris. Med denne begrunnelse vil jeg ta opp forslaget fra Oslo Arbeider-samfunn. Vi har i dette forslaget bl. a. tatt opp et avsnitt, der det heter at stat og kommune bør eie all grunn. Det forundrer oss at dette ikke er kommet med i landsstyrets forslag. Det ble vedtatt på forrige landsmøte, men nå er det altså falt bort. Vi sier i vårt forslag:

«En bør ta sikte på at all grunn skal være i samfunnets eie.»

Jeg tror det bør hete *skal*, slik at det er låst fast.

Marit Svarva Henriksen, landsstyret, støttet forslaget fra Oslo Arbeidersamfunn. Vi bør også i vår boligreising ta sikte på å bygge alle rent samfunnsmessig og servicebetonte bygninger samtidig. Når det gjelder skoler må vi ikke glemme spesialskolene.

Arne Nilsen, Hordaland, konstaterte at arbeidsprogrammet var framtidsrettet og positivt. Det var en djerv målsetting. Det var særlig distriktsutbyggingen og folkepensjonen som ble de to store sakene vi gikk til valg på. Et annet spørsmål som riktignok ligger på siden av aktuell politikk er vårt partis stilling til kristendoms-undervisningen i skolene. For å skape klarhet burde vi imidlertid vedta en uttalelse, og han viste i den sammenheng til forslag nr. 32 fra Hordaland arbeiderparti.

Rolf Hellem, landsstyret, sa at Nord-Norge hadde vært i en kolossal utvikling i de siste 20 årene, men likevel var det denne landsdelen vi burde konsentrere oppmerksomheten mot når det gjelder

distriktsutbyggingen. Folk flytter fra flere distrikter. Og de gjør ikke dette på grunn av klimaet, men fordi arbeidsforholdene er så dårlige at de ikke kan skaffe seg utkomme der. Vi har fått et samarbeid når det gjelder utbyggingen av den såkalte Nordkalotten, og på svensk side er det alt gjort mye. Her må vi komme etter. Politisk står vi sterkt i Nord-Norge, og vi kan styrke vår stilling ytterligere hvis vi kan gjøre en innsats for utbygging av Nordkalottområdet.

Kåre Renmælmo, Østfold, mente at Grunnlovens § 105 om full erstatning skapte store vanskeligheter i forbindelse med ekspropriasjoner. Takket være denne grunnlovsbestemmelsen kunne folk uten å legge to pinner i kors tjene seg rike. Vi må få en endring på denne grunnlovsbestemmelsen. Den samsvarer ikke med vår tids oppfatning.

Bernt H. Lund, Oslo: Vår politikk må ta sikte på å utvikle et samfunn med harmoni og trivsel. Hvordan skal vi planlegge med sikte på trivsel? Det er jo faktisk et mentalhygienisk problem, og vi vet at selv i det mest ideelle samfunn vil det være folk som ikke trives. Vi må derfor være forberedt på alltid å måtte rette søkelyset på skjevheter i samfunnet. Det må slås alarm hvis våre sosiale tiltak ikke strekker til eller at noen faller utenfor. Det må bestå en intim kontakt mellom planleggerne på det sosiale felt.

I denne sammenheng er det maktpåliggende å stoppe utflyttingen fra utkantstrøkene og den kolossale tilflytting til de sentrale strøk. Dette er en av våre viktigste oppgaver. Det er nemlig opphopingen i de sentrale strøk av vårt land som skaper de største sosiale problemer.

Når det gjelder utbyggingen av skolene, må vi kanskje samle oss om reisingen av yrkesskolene. Her bør vi legge oss på minne det Bratteli sa i sitt innledningsforedrag om dette spørsmål.

Trygve Brattelis sluttinnlegg.

Trygve Bratteli hadde dette sluttinnlegget:

Jeg må da først og fremst konstatere med tilfredshet den enorme saklige interesse en slik lang debatt med 70 deltakere gir uttrykk for. Det kan jo ikke være tale om her å gå inn på alle de temaer og de punkter som har vært behandlet. Det er bare noen få punkter dels av saklig art og dels av behandlingsteknisk art jeg for min del skal stoppe ved et øyeblikk.

En var oppe her for kort tid siden og syntes at det i denne lange debatten ble sagt lite om jordbruket. Jeg forstår den refleksjon. Nå vet vi jo at det er svært vanskelig å få en spesiell næring grundig behandlet i en landsmøtedebatt av denne karakter. Det har vi jo også tatt konsekvensen av. Det er bare noen få uker siden at vi hadde en ganske stor spesialkonferanse, som på partigrunnlag drøftet jordbrukspolitikken, og det har i løpet av ca. et års tid vært hele tre slike konferanser. Når det ikke har vært flere her i dag som har uttalt seg om jordbrukspolitikken, så kan det vel kanskje også henge sammen med at Stortinget nettopp har behandlet en meget utførlig Stortingsmelding om retningslinjene for jordbrukspolitikken, hvor jo Regjeringens melding i det store og hele fikk tilslutning fra et praktisk talt samlet Storting.

Jeg er helt ut enig i det som har vært sagt av enkelte om at en må prøve å kunne forenkle skolebyggingen, så en får mest mulig igjen for pengene. Det henger sammen med det synspunkt jeg selv var inne på, nemlig å få flest mulig elevplasser, flest mulig skoleplasser for den innsats som blir gjort i de nærmeste årene. Der sier i dag kirke- og undervisningsministeren — jeg har spurt uttrykkelig for å bringe på det rene at han mente hva han sa: Jeg har i minne at det var en periode av skolebyggingen at det var farlig for de lokale skolemyndigheter å la tegningene komme innom Kirkedepartementet, for der ble de i et hvert fall ikke billigere. Men nå forsikrer kirke- og undervisningsministeren om at de som i dag er interessert i å få rettledning for å finne fram til høvelige og rimelige skolebygg, vil de kunne få hjelp fra Kirkedepartementet. Det har jo vist seg — uten at jeg skal inn på sånne eksempler her — at en har faktiske erfaringer for at det går an å bygge fullt brukbare, pene og ordentlige skoler for en langt lavere pris enn den som truet med å bli den alminnelige for noen år siden.

Det var en her som spurte om det var rimelig at Regjeringen allerede hadde lagt fram et langtidsprogram nå når landsmøtet sitter her og behandler Arbeidsprogrammet. Jeg tror ikke det er noen annen måte å gjøre det på, og det jeg kan si om det er at hvis behandlingen f. eks. av arbeidsprogrammet fører fram markerte oppfatninger på bestemte områder, så er jo også Regjeringens melding om langtidsprogrammet bare et forslag. Det er under behandlingen i Stortinget og senere under behandlingen av de konkrete saker full anledning til også der å foreta de tilpasninger det måtte være ønske om.

Enkelte har etterlyst — og jeg har også hørt det før — at det ikke står noe nærmere i programmet om reduksjonen av egenkapitalen ved boligbyggingen. Når det ikke er sagt i arbeidspro-

grammet så er det fordi det ble skrevet i bevisstheten om at denne saken skal avgjøres i Stortinget i vår. Det ligger jo allerede en innstilling i Stortinget — det vil foreligge en innstilling i de nærmeste dager — og Stortinget vil allerede før det går fra hverandre vedta de nye regler, som bl. a. innebærer en reduksjon av egenkapitalen ved Husbank-bygg. Da ville det neppe være nødvendig å ha det i programmet. Når en har tatt det med i siste punkt av de 10, så er det for å ha det klart stående akkurat der for å slå fast at dette er noe som vil bli satt i verk.

I forbindelse med skattene var det også en som pekte på at vi også her har sagt i mange år at vi ønsker de og de prinsipper som vi vil utrede osv. — og det har han helt rett i. Han sa også at dette burde vært gjort for mange år siden. Det er jeg enig i. Jeg vil der bare si at det nå er mange år siden partiet og LO nedsatte en slik skattekomité. Når den ikke førte til de resultater en hadde ventet, henger det sammen med to ting — og det er ikke grunn til å legge skjul på noen av dem. Den ene er at av rent praktiske grunner kom dessverre den komitéen ikke til å gjennomføre sitt oppdrag. Jeg skal ikke gå nærmere inn på hvorfor. Det annet er at vi noen år kom inn på en nokså ufruktbar debatt om visse sider av den alminnelige omsetningsskatt, og som faktisk gjorde det svært vanskelig å kunne ta hele vårt skatte- og avgiftssystem opp til virkelig fordomsfri behandling. Men nå vurderes da situasjonen sånn at grunnlaget burde ligge til rette for å oppnevne en slik komité, og da i rimelig tid virkelig gjennomføre en slik grunnleggende utredning, som kan avklare arbeiderbevegelsens syn på de skattepolitiske retningslinjer vi bør følge i årene framover.

Når det gjelder industrielt demokrati, vil jeg her bare si to ting. Det ene er at vi bør etter mitt skjønn legge vekt på, med basis i erfaringer fra nokså mange år nå, at vi her marsjerer i rimelig takt med fagorganisasjonen, at ikke vi opererer i en etasje med bestemte tanker om løsningen av dette, mens LO, fagorganisasjonen, opererer i en helt annen etasje og på et helt annet plan. Jeg tror det er uhyre viktig nå at LO og partiet blir enig om en felles plan hvor en kan nå synbare og praktiske resultater, komme i gang med hele denne saken. Så kan en selvfølgelig etter hvert som utviklingen går, på en langt tryggere måte trekke opp linjene for de videre perspektiver i den saken. I spørsmålet om antall ansatte ved bedrifter som bør ha bedriftsforsamling, så er det ikke nevnt noe sånt tall i programmet. Jeg tror heller ikke vi bør nevne noe slikt tall i programmet. Det må være blant de ting som vi kan avklare under den videre konkrete behandling av spørsmålet om bedriftsdemokrati.

Noen her har også vært inne på rekkefølgen av de 10 punktene.

Det hørte jeg også i landskvinnekonferansen, hvor de syntes kvinnene som vanlig var plassert nederst ved bordet, i punkt 10. Jeg kan bare si det her at alle de 10 punktene innebærer en meget vidtgående prioritering. En finner 10 × 10 oppgaver og krav videre utover i programmet. Det er 10 utvalgte punkter som er plassert her, og for meg spiller i og for seg rekkefølgen ikke noen stor rolle selv om det nok er litt av en bevisst tanke bak den rekkefølgen de nå har.

Enkelte har vært inne på dette med å utjamne arbeidsvilkårene, faren ved det sosiale skille som kan følge med utdanningssamfunnet osv. Jeg vil gjerne der si at når disse ting tas opp til alminnelig prinsipiell debatt, så går i regelen synspunktene i en bestemt retning — som det også har gjort her — og kan bidra til å forundke de enorme praktiske vanskeligheter vi står overfor, hvis en reelt skal slå inn på en mer aktiv utjammingspolitikk enn den som har preget de siste årene. Det var derfor jeg uttrykte håpet om at våre unge og vordende akademikere her vil fastholde de idéer de har gitt uttrykk for i dette landsmøte om virkelig å gå inn for et ide-miljø, fordi — det vet de sikkert bedre enn meg — at går en inn i Akademikersambandet og dets publikasjoner, så er det ikke mye av denslags utjammingsidéer å finne. En vil her bli stående overfor grupper — det gjør vi i samfunnet med den utvikling som skjer — som stiller ganske klare og bastante krav om særstilling, det stikk motsatte av den utjamningstendens de fleste tenker på, og som vi snakker om i forbindelse med utjamning av arbeidsvilkårene. Jeg vil gjerne si det sånn at jeg tror ikke vi skal la oss provosere til å drive alminnelig kjegl med sånne grupper. Vi skal heller ta den litt langvarige, men sannsynligvis mer positive oppgave på oss og prøve å få også slike grupper, som mener de har krav på og som synes ved bl. a. sin utdanning å ha muligheter til å komme i en særstilling, å prøve å opparbeide hos dem hele dette rettferdssynet, som jo ligger bak alle utjammingsbestrebelse, slik at vi i et hvert fall kan oppnå en velvillig nøytralitet, og ikke bare et åpent bikkjeslagsmål mellom de som i lavtlønnsgrupper er særlig interesserte i en sterkere utjamning og de gruppene som nå legger opp en politikk som fører i stikk motsatt retning.

Ellers om slike punkter vil jeg bare si at Kalheim og et par andre stilte godt og veldig klart selve problemet og de valg en må treffe når en skal trekke opp retningslinjer. Og det er klart at velger en, som i programmet, 5 dagers arbeidsuke, så velger en der, som jeg også var inne på i mitt innledningsforedrag en form for standardbedring som i et hvert fall i perioden for dens gjennomførelse utelukker eller begrenser mulighetene for visse andre former for standardøking.

Så er det noen av mine venner i stortingsgruppa som har bedt meg å bringe en særlig hilsen fra den del av barnehagen — om forlattelse, barnehagen var ikke er riktig uttrykk — nei, fra den del av dokkestua til Elsa Rastad-Braathen, og de har med varierende indignasjon gjort oppmerksom på at i Stortinget er det kvinner i dag i følgende komitéer: Utenrikskomitéen, finanskomitéen, sosialkomitéen, samferdselskomitéen, justiskomitéen, kirke- og undervisningskomitéen, administrasjonskomitéen, protokollkomitéen, landbrukskomitéen, fiskerikomitéen og kommunalkomitéen. Dette da bare for å si at jeg er helt enig i at det i denne periode og også i neste vil bli relativt alt for få kvinner i landets nasjonalforsamling, men jeg håper at den lista jeg her har referert gjør det klart at vi tar meget vel imot de kvinner som først kommer der.

Ordstyreren: Debatten er dermed slutt, og alle de forslag som er lagt fram her går til redaksjonskomitéen for arbeidsprogrammet.

Innstillingen om årsberetningene for 1963 og 1964.

Formannen i beretnings- og protokollkomitéen, *Jon Vraa*, la fram følgende innstilling:

Innstilling til DNA's 40. landsmøte.

Beretnings- og protokollkomitéen har gjennomgått Sentralstyrets beretning for 1963 og 1964 og legger fram følgende innstilling for landsmøtet:

Den innenrikspolitiske situasjon som var forholdsvis stabil i de to første år av stortingsperioden inntil forrige landsmøte, tilspisset seg sterkt høsten 1963 ved de borgerlige partiers misbruk av Kings Bay-ulykken. Dette førte som kjent til det Lyng'ske mellomspill ved SF's hjelp.

Dette betød imidlertid en vekker for arbeiderbevegelsen. Arbeiderpartiets moterklæring var en stimulans, og kommunevalget 1963 ble mer enn noensinne tidligere et riksvalg hvor problemstillingen var forenklet til for eller imot arbeiderstyre.

Arbeiderpartiet økte sitt stemmetall med 140 000 stemmer, det største stemmetall som partiet noensinne har oppnådd ved et kommunevalg, og det er også første gang at en ved et kommunevalg har mønstret flere stemmer enn ved et stortingsvalg, nemlig ca. 10 000 flere enn ved stortingsvalget 1961.

Den stemingsbølge som 1963-valget utløste, hadde tapt seg ved «det lille kommunevalg» i 1964 som var en skuffelse.

Av beretningene går det fram at den økonomiske vekst i landet vårt har fortsatt og har lagt grunnlaget til en sterk ekspansjon så å si på alle områder i samfunnet.

Beretnings- og protokollkomitéen vil gjerne peke på at en i løpet av denne to-årsperiode har fått satt sluttsteinen på det store sosiale reformprogram som vår første sosialminister etter krigen, Sven Oftedal, trakk opp retningslinjene til, at hele folket skulle være trygdet fra vuggen til

graven ved de nye trykdeordninger som er innført, og videre at det blir tatt hånd om det enkelte menneskes personlige problemer ved loven om sosial omsorg.

Et nytt avsnitt i vår sosialpolitiske historie er da oppfølgingen av moterklæringen om folkepensjonen for hele folket.

Den økonomiske vekst har ført til sterkt økte bevilgninger innen alle sektorer på statsbudsjettet, men beretnings- og protokollkomiteén vil særlig peke på den løftning som er gitt undervisning og forskning, som kan gi muligheter til å utnytte landets næringsgrunnlag.

I det hele tatt viser beretningene at de retningslinjer som har vært trukket opp av det siste landsmøte i partiets arbeidsprogram og senere møter av landsstyre og sentralstyre er fulgt opp av regjering og stortingsgruppa, og at en ikke bare har nådd de mål som en hadde trukket opp, men satt milepelene lenger fram.

På det utenrikspolitiske område er det all grunn til å gi vår utenriksledelse honnør for det arbeid som ikke minst i den siste periode er nedlagt for å spille meklerens rolle mellom supermaktene og derved gjøre sitt til å virke for avspenning.

Når det gjelder det rent organisasjonsmessige arbeid, vil beretnings- og protokollkomiteén vise til den sterke aktivitet som det har vært sentralt med alle de utvalg som har vært i virksomhet.

Samarbeidet med LO har vært intimt, og kontakten mellom partiet og fagbevegelsen er ytterligere utdypet ved det faglig/politiske utvalg.

Komiteén syns også det er all grunn til for landsmøtet å uttale sin tilfredshet med at en igjen har fått et nytt sosialistisk tidsskrift i «Sosialistisk Perspektiv».

Komiteén syns også det er uhyre verdifullt de tiltak som er gjort for å engasjere de grupper som er spesielt knyttet til kulturlivet på de ulike områder som kunst og forskning m. v.

Det som beretnings- og protokollkomiteén ikke er tilfreds med, er medlemstilgangen. I forrige landsmøteperiode kunne det pekes på en medlemstilgang på 5000 medlemmer, men siden 1962 har det vært en medlemsnedgang på vel 4100.

En rekke fylkespartier kan vise til en pen vekst i løpet av de siste to år, mens andre er nærmest status quo, og Oslo viser en markert nedgang med 4600 medlemmer på to år.

Det er sikkert ingen tvil om at partiets grunnorganisasjoner landet rundt etter krigen har lagt hovedvekten på de lokale aktuelle spørsmål når det gjelder kommune- og fylkeskommunalpolitikken, og at det rent organisasjonsmessige arbeid har vært mer eller mindre forsømt.

Forhåpentlig vil de intensjoner som organisasjonskomiteén kommer med til dette landsmøte gi grunnlag til effektivisering av grunnorganisasjonene, og dermed føre til økt tilslutning til partiet.

Komiteén viser her til den store politiske brakkmark som en har i de store funksjonærgrupper og blant de stadig voksende ungdomskull i alle våre skoleslag utenom grunnskolen.

Komiteén vil likeledes vise til at ved siste kommunevalg var det trass i alle kommunesammenslutninger fortsatt 44 kommuner hvor ikke partiet stilte liste. Organisasjonsapparatet må utbygges slik at det blir en selvfølge at DNA stiller lister i alle landets kommuner.

Når det gjelder kvinne- og ungdomsbevegelsen, vitner deres beretninger om sterk aktivitet, men ungdomsbevegelsen har som vanlig store økonomiske problemer å slåss med.

Ikke minst de lokale partiorganisasjoner bør aktivt medvirke til at ungdomsbevegelsen må få midler til å drive sin organisasjons- og opplysningsvirksomhet.

Når det gjelder partipressen, vil beretnings- og protokollkomitéen vise til at i løpet av landsmøteperioden har en nådd det ettertraktede mål om et nettoopplag på over 400 000, og at partipressen har økt sin prosentvise andel av landets samlede avisopplag.

Beretnings- og protokollkomitéen vil til slutt vise til at partiets virksomhet har vært godt tilrettelagt og ledet i de to år som beretningen omfatter, og at det er nedlagt et stort arbeid i forberedelsene med årets stortingsvalg, og innstiller til landsmøtet å gjøre dette vedtak:

Det norske Arbeiderpartis beretning for årene 1963 og 1964 godkjennes.

Oslo i beretnings- og protokollkomitéen, 27. mai 1965.

Jon Vraa. Finn Lund. Marit Nordli.
Kjell Bohlin. Asbjørn Jordahl.

Gudmund Gjengaar, Sør-Trøndelag, pekte på en feil i partiberetningen på side 37 for 1963. Der står det en omtale av valgene i fylkestingene, og feilaktig blir det oppgitt at vi ikke fikk flertall i fylkestinget i Sør-Trøndelag. Det fikk vi imidlertid, og det bør rettes.

Vraa: Jeg går ut fra at dette blir rettet.

Med denne merknaden ble innstillingen enstemmig vedtatt.

Fra komitéen forelå følgende tilleggsforslag:

Beretnings- og protokollkomitéen vil henstille til det nye sentralstyre om mulig å få sendt ut beretningen for landsmøteperioden til landsmøtedeltakerne på forhånd.

Ved voteringen ble tilleggsforslaget enstemmig vedtatt.

Møtet sluttet kl. 18.45.

Kveldsmøtet fredag 28. mai.

Ordstyrer: Aase Lionæs.

Møtet tok til kl. 20.00, og til behandling forelå dagsordenens punkt 7.

Organisasjonskomitéens innstilling.

Innstillingen fra Organisasjonskomitéen av 1963 var sålydende:

Innledning.

Partiets landsmøte i 1963 vedtok å sette ned en komité med det mandat å foreta «en fordomsfri analyse av partiets ledelse, administrasjon, økonomi, saksbehandling og virksomhet i det hele». I Sentralstyrets møte den 7. oktober 1963 ble følgende komité oppnevnt:

Ragnar Christiansen, Buskerud Arbeiderparti, formann. Paul Engstad, partikontoret, sekretær. Bjørg Bergh, Kvinnesekretariatet. Reulf Steen,

Arbeidernes Ungdomsfylking, Guttorm Hansen, Namdal Arbeiderparti, Georg Moe, Sør-Trøndelag Arbeiderparti, Rolf Hellem, Ofoten Arbeiderparti, Aase Bjerkholdt, Kvinnesekretariatet, Harry Jørgensen, Norsk Bygningsindustriarbeiderforbund, Otto Totland, Norges Handels- og Kontorfunksjonærers Forbund, Rolf Hansen, Oslo Arbeiderparti, Bjartmar Gjerde, Arbeidernes Opplysningsforbund, Bjørn Skau, Framfylkingen, Arvid Dyrendahl, Vest-Oppland Arbeiderparti, Ingeborg Evensen, Telemark Arbeiderparti, Leiv Revheim, Hordaland Arbeiderparti, Ragnvald Støyva, Sunnmøre Arbeiderparti, Nils Ørvik, Oslo Arbeiderparti.

Arbeidsutvalget har bestått av de sju førstnevnte.

Leiv Revheim har vært forhindret fra å delta i komitéens arbeid. Tryggve Aakervik deltok som representant for distriktssekretærene på det avsluttende møte i komitéen.

Ragnar Christiansen, Reulf Steen og Paul Engstad har fungert som redaksjonsutvalg.

Komitéen har vært samlet til fem plenumsmøter. Arbeidsutvalget har hatt en rekke møter, og det ble dessuten satt ned arbeidsgrupper som skulle utrede de forskjellige sider av organisasjonsarbeidet.

Før komitéen avga endelig innstilling, fant den det riktig å innhente partiavdelingenes syn på en rekke spørsmål. Det ble derfor 1. september 1964 avgitt en foreløpig innstilling. Den inneholdt prinsipielle synspunkter og en rekke alternative forslag som en ba partiavdelingene ta opp til drøfting. Avdelingene ble spesielt bedt om å ta standpunkt til følgende spørsmål:

1. Om grunnorganisasjonenes organisasjonsform.
2. Om representantskap i distriktpartiene.
3. Om partiet skal ha én eller to nestformenn.
4. Om sammensetningen av Sentralstyret og landsstyret.
5. Om landsmøteperiodens lengde.
6. Om kvinnebevegelsens organisasjonsform.
7. Om kontingenten.
8. Om opprettelse av landsmøtefond.

Den foreløpige innstilling var meget omfangsrik og inneholdt fyldige utredninger og vurderinger. Den foreliggende innstilling er kortfattet og har konsentrert seg om de konkrete forslag. Vi ber derfor om at de to innstillinger blir studert og vurdert i sammenheng. Der det ikke er gjort særlige merknader, opprettholdes synspunktene fra den foreløpige innstilling.

Pr. 2. mars 1965 hadde 340 partiavdelinger besvart det tilsendte spørreskjema. Partiet har registrert ca. 3370 avdelinger. I forbindelse med utendelse av den foreløpige innstilling uttalte komitéen at den ville legge avgjørende vekt på partiavdelingenes syn. Komitéen har hatt betydelig veiledning av svarene, og har i vesentlig grad tatt hensyn til dem. Innstillingen står imidlertid for komitéens regning.

PERMANENT ORGANISASJONSKOMITE

Komitéen vil sterkt understreke at partiets organisasjonsmessige virksomhet og organisasjonsformer må være undergitt løpende vurdering. Debatten om vårt organisasjonsarbeid må aldri anses avsluttet.

En rekke utvalg bistår partiets Sentralstyre på bestemte arbeidsområder. For behandling av organisasjonssaker har vi i dag agitasjonsutvalget. Dette utvalgets oppgave er å ta seg av den lange rekke løpende saker som melder seg fra dag til dag. Det blir liten anledning til en grundig behand-

ling og vurdering av de mer langsiktige organisasjonsopplegg, av organisasjonsformene og tiltak som kan stimulere den organisasjonsmessige aktiviteten på alle trinn i partiet.

Organisasjonskomitéen vil foreslå at det etableres en permanent organisasjonskomité i partiet, foreløpig som en prøveordning for kommende landsmøteperiode. I de følgende forslag vil vi komme nærmere tilbake til de oppgaver dette organet skal ta seg av. Her nevner vi bare at det vil være naturlig at komitéen utarbeider forslag til ajourføring av partiets lover.

PARTIARBEIDET I KOMMUNENE

Grunnorganisasjonene.

Komitéen reiste i den foreløpige innstilling spørsmålet om hvorvidt det nåværende organisasjonsmønster i grunnorganisasjonene fungerer tilstrekkelig hensiktsmessig i vår tid. Det ble redegjort for to alternative hovedsynspunkter:

1. Partilagene og fagforeningsgruppene i sin nåværende form oppløses, og det etableres i stedet et gruppesystem. Dette vil innebære at alle partiets lag og grupper vil komme til å bestå av enheter på 3—10 medlemmer. Kvinnenes plass i dette organisasjonsmønsteret vil avhenge av hvilket alternativ for organisering av kvinnene som blir valgt (se kapittel 8, «Vår kvinnebevegelse»). De kollektivt tilmeldte fagforeninger opprettholder sin nåværende organisasjonsform, mens imidlertid fagforeningsgruppene organiseres som mindre grupper. Ungdomslagene har besluttet å bygge på gruppesystemet.

2. Den ytre organisasjonsform med partilag, ungdomslag, kvinnelag, kollektivt tilmeldte fagforeninger og fagforeningsgrupper som partiets grunnorganisasjoner, beholdes som nå. Det satses imidlertid mer på å få partilagene organisert på geografisk grunnlag, og det inspireres til mer utstrakt gruppevirksomhet innenfor rammen av partiavdelingens arbeid.

Av de 340 avdelinger som hadde svart pr. 2. mars, gir 82 prosent sin tilslutning til alternativ 2, mens 8 prosent har valgt alternativ 1. 10 prosent har ikke svart på dette spørsmål.

De fleste som har gitt kommentarer til sine svar, sier imidlertid at forholdene må legges til rette for valg av de organisasjonsformer som er best egnet på det enkelte sted. Mange av dem som går inn for alternativet med partiavdelinger, understreker imidlertid at gruppesystemet må bygges ut innenfor rammen av det bestående organisasjonsmønster.

Komitéen foreslår at partiets ledelse innenfor rammen av det nåværende organisasjonsmønster gjennomfører et systematisk opplegg for å stimulere til økt gruppeaktivitet i partiet. Det må utarbeides materiell om hvordan utbyggingen av gruppene skal skje, og gruppene må gis arbeidsoppgaver som kan holde dem virksomme.

Arbeidersamfunn.

Organisasjonskomitéen foreslo i den foreløpige innstilling at en går til en planmessig dannelse av arbeidersamfunn som fora for alle partimedlemmer innenfor bestemte geografiske områder, fortrinnsvis stemmekretsene. Arbeidersamfunnene skulle dekke behovet for et felles forum for medlemmer av partilag, ungdomslag, kvinnelag, kollektivt tilmeldte fagforeninger og fagforeningsgrupper. Dette forslaget har fått en positiv mottaking i partiavdelingene, og komitéen foreslår at en tar opp et systematisk arbeid for å danne arbeidersamfunn etter dette mønster.

Direkte medlemskap i kommunepartiene.

I den foreløpige innstilling sa komitéen at det bør åpnes adgang for direkte medlemskap i kommunepartiet for dem som måtte ønske det. På grunnlag av reaksjonene fra partiavdelingene finner komitéen at den på det nåværende tidspunkt ikke vil fremme dette forslag. Derimot bør det åpnes adgang for de kommunepartier som selv ønsker det, til å gjennomføre ordningen. Kontingenten for de direkte tilsluttede medlemmer må ikke settes lavere enn det som ordinært betales av de som er tilsluttet gjennom partiavdelingene.

Kommunepartiene som grunnorganisasjon.

Ofoten Arbeiderparti har brakt fram forslag om at kommunepartiene skal være de egentlige grunnorganisasjoner og skal få adgang til selv å bestemme sitt organisasjonsmønster, tilpasset forholdene i den enkelte kommune. Forutsetningen er at partiets lover ikke skal inneholde bestemmelser om hvordan grunnorganisasjonene skal organiseres, men at kommunepartiene selv avgjør om en skal basere seg utelukkende på gruppesystemet, om en skal ha partiavdelinger som nå, om en vil ha en kombinasjon av disse ordninger eller andre ordninger som fins hensiktsmessig. Forslaget innebærer at kommunepartiene også kan avgjøre om de skal ha representantskapsordning, om hvordan samarbeidet med kommunegruppen skal organiseres o. l. Komitéen viser til merknad i neste punkt.

Organisasjonsmessig forsøksvirksomhet.

Idet vi viser til forslaget om opprettelse av en permanent organisasjonskomité, tilrår komitéen at det gjennomføres en systematisk forsøksvirksomhet med forskjellige organisasjonsmønstre og aktivitetsformer i partiet. Komitéen må gjennomføre forsøk med grunnorganisasjonenes organisasjonsform, direkte medlemskap, arbeidetsamfunn, kommunepartiene som grunnorganisasjoner og andre aktivitets- og organisasjonsformer. Forutsetning for slik forsøksvirksomhet må være at det på forhånd er utarbeidet en fullstendig plan for partiarbeidet i vedkommende kommune.

De erfaringer som blir høstet på grunnlag av denne forsøksvirksomhet, danner utgangspunktet for den videre behandling av organisasjonsformene.

PARTIETS DISTRIKTSORGANISASJONER

Det er stor tilslutning til forslaget om at distriktpartiene oppretter representantskap. 140 avdelinger gir sin tilslutning til en slik ordning, mens 25 går imot, og 10 er usikre.

Komitéen tilrår at distriktpartier beslutter å opprette representantskap som kan være partienes besluttede organer mellom årsmøtene. Representantskapet skal bestå av representanter for kommunepartiene (valgt av disse), distriktpartiets styre, partiets stortingsrepresentanter fra distriktet, partiredaktørene og distriktets medlem i landsstyret. Dessuten må en sørge for at partiets fylkestingsgruppe, kvinnebevegelsen og AUF blir representert.

Det er et behov for å styrke distriktpartiernes administrasjonsapparat med sikte på bedre å løse alle de organisasjonsmessige og politiske oppgaver som skal løses av distriktpartiene.

Hvert distriktparti bør ha minst en fastlønt sekretær. Organisasjonskomitéen vil peke på betydningen av at stillingene som partisekretærer

fortrinnsvis besettes av yngre, mobile og innsatsvillige partifeller som er innstilt på å yte maksimum av innsats. Det er også en oppgave for distrikts-partiene å søke sikret partisekretærens mulighet for overgang til annen stilling når han slutter som sekretær.

LANDSPARTIET

En eller to nestformenn.

Trondheim forente Arbeiderparti foreslo for landsmøtet 1963 at partiet skulle velge to nestformenn, én for politiske saker og én for organisasjons-saker. Organisasjonskomitéen fastslo som sin oppfatning at det ikke er riktig å trekke et skarpt skille mellom organisasjonsarbeidet og det politiske arbeidet i Det norske Arbeiderparti. Dette syn har fått sterk tilslutning fra de partiavdelinger som har uttalt seg om det.

Organisasjonskomitéen fant likevel at det var grunn til å drøfte om det kan være behov for to nestformenn som arbeider etter en nærmere fastsatt ansvarsfordeling. Svarene fra partiavdelingene gir ingen sterk veiledning på dette punkt. 131 avdelinger har uttalt seg i favør av alternativet én nestformann, 167 avdelinger mener vi bør ha to. Hele 42 avdelinger av 340 har altså ikke villet ta standpunkt til dette spørsmålet.

Komitéen vil foreslå at vi opprettholder ordningen med én nestformann.

Sentralstyret og landsstyret.

Den foreløpige innstilling reiste spørsmålet om en ny sammensetning av Sentralstyret og landsstyret. Landsstyret består nå av 37 medlemmer, 22 representanter fra de ulike landsdeler utenfor Oslo samt Sentralstyrets 15 medlemmer. Den foreløpige innstilling lanserte den tanke at landsmøtet skulle velge et partistyre på 20—24 medlemmer, sammensatt av representanter fra alle landsdeler. Blant disse skulle velges et arbeidsutvalg på f. eks. 7 medlemmer med ansvar for den daglige ledelse.

Av de partiavdelinger som har svart, holder 210 på at den nåværende ordning skal opprettholdes, mens 68 avdelinger går inn for opprettelse av et partistyre slik komitéen foreslo.

Komitéen vil foreslå at den nåværende ordning opprettholdes. Vi legger vekt på at Sentralstyret må gi representasjon til alle viktige grupperinger innenfor partiet: fagbevegelsen, småbrukerne, fiskerne, ungdommen, kvinnene osv. Vi legger også stor vekt på at en så langt det er praktisk mulig, lar distriktene utenfor Oslo være representert i Sentralstyret.

Komitéen er videre av den oppfatning at det bør legges vekt på å gjøre landsstyret til et mer aktivt organ i partiet. Det bør nøye overveies hvorvidt det er mulig å kalle landsstyret sammen til flere møter, f. eks. til fellesmøter med stortingsgruppen før åpningen av hver høstsesjon i Stortinget.

2-årige eller 4-årige landsmøteperioder.

202 avdelinger mener vi bør opprettholde den nåværende ordning med 2-årige landsmøteperioder, 102 avdelinger mener vi bør gå over til 4-årige perioder.

Komitéen har, når det gjelder landsmøteperiodens lengde, delt seg i et flertall og et mindretall.

Flertallet, Ragnar Christiansen, Rolf Hansen, Harry Jørgensen, Otto Totland, Bjartmar Gjerde, Aase Bjerkholt, Ingeborg Evensen, Ragnvald Støyva, Guttorm Hansen, Nils Ørvik og Paul Engstad, går inn for 2-årige landsmøteperioder.

Landsmøte hvert 2. år.

Hovedargumentet for å beholde 2-årige landsmøteperioder er at kontakten mellom den sentrale ledelse og representantene for grunnorganisasjonene blir styrket. Med det tempo begivenhetene har i vår tid, vil behovet for en slik kontakt være sterkere enn før.

Med sjeldnere landsmøter vil det kunne oppstå fare for at ledelsen blir mer sentralisert og at flere viktige avgjørelser må tas av den sentrale ledelse, uten at det skjer på grunnlag av en avklarende debatt på landsmøtet.

Landsmøtedrøftingene bør ikke utelukkende konsentreres om behandlingen av arbeidsprogrammet. Også en rekke andre saker er av en slik betydning at de bør gjøres til gjenstand for landsmøtebehandling. Med landsmøte hvert 4. år er det fare for at man må konsentrere oppmerksomheten om arbeidsprogrammet i en slik grad at det ikke blir tid til å behandle andre saker. Et kommunevalg i vår tid har stor rikspolitisk betydning. Saker som angår distriktsutbygging og fylkeskommunale spørsmål representerer viktige politiske oppgaver. Det er derfor viktig at et landsmøte får anledning til å drøfte hele den politiske situasjon og strategien for valgkampen også foran et kommunevalg. Landsmøtene i kommunevalgår vil gi tid og høve til å diskutere organisasjonsproblemer og andre emner som det er vanskelig å innpasse i det strenge tidsskjema for et landsmøte som skal behandle arbeidsprogrammet.

Et landsmøte representerer ikke først og fremst en belastning på organisasjonen, men er tvert imot en stimulans for aktiviteten i partiet. Forberedelsene, utarbeidelsen av forslag og behandlingen av landsmøtesakene gir grunnlag for aktivitet med mening og mål. Et landsmøte er altså et sterkt arbeidsgivende element for alle ledd innen partiét. Deltakelse på et landsmøte gir inspirasjon og informasjon for det videre arbeid. Med landsmøte hvert 2. år kan det skapes sterkere rotasjon, og dermed får flere partimedlemmer høve til å møte.

I en tid hvor public relation spiller en så stor rolle på alle områder, har et landsmøte også stor betydning som et middel til å rette opinionens oppmerksomhet mot partiet. Partiet oppnår aldri en slik omtale i radio, fjernsyn og presse som i forbindelse med et landsmøte. Det må også tas hensyn til den praksis som følges av andre partier i Norge. Høyre har tre landsmøter i en 4-årsperiode, Senterpartiet har landsmøte hvert 2. år og Venstre hvert år.

Det økonomiske argument mot hyppige landsmøter kan ikke tillegges for stor vekt. De midler som nyttes i forbindelse med landsmøtene, er investeringer i aktivitet. Det er tvilsomt om de samme midler investert på andre områder kan utløse en større aktivitet enn den som finner sted i forbindelse med et landsmøte.

Spørsmålet om å endre karakteren av de landsmøter som holdes i kommunevalgårene, har vært reist. Endringene skulle gå ut på å gjøre disse til mer typiske arbeidsmøter, der en ikke innbyr gjester og for øvrig sløyfer åpnings-seremoniellet og landsmøtefest. Dermed ville det være mulig å holde dette møtet over 2 dager. Landsmøtene før stortingsvalg burde da holdes over 4 dager, slik at det blir bedre tid og større anledning til en bredere drøfting av retningslinjene for arbeidet i stortingsperioden.

Flertallet finner ikke å ville ta opp spørsmålet om en slik omlegging. Mindretallet, Reiulf Steen, Arvid Dyrendahl, Bjørg Bergh, Rolf Hellem, Bjørn Skau og Georg Moe, går inn for 4-årige landsmøteperioder.

Landsmøte hvert 4. år.

Hele organisasjonskomitéen mener at partiets organisasjonsmessige hovedproblem er aktiviteten i grunnorganisasjonene. Både med sikte på å styrke livskraften i det indre partidemokrati og for å øke den organisasjonsmessige slagkraft, er det avgjørende at vi oppnår økt aktivitet i avdelingene og kommunepartiene.

Organisasjonskomitéens mindretall er av den oppfatning at større krefter må konsentreres om løsningen av denne oppgaven, og at det kan oppnås ved at de ressurser som i dag nyttes i forbindelse med landsmøtet foran kommunevalg, settes inn i det lokale og fylkeskommunale partiarbeid.

Landsmøtets viktigste oppgaver er å vedta partiets politiske program, trekke opp linjene for det organisasjonsmessige arbeid og velge tillitsmenn.

En av hovedsvakhhetene ved landsmøtene i partiet har vært at de i så stor grad har vært engasjert i spørsmål som var aktuelle nettopp på det tidspunkt møtene ble holdt, at det er blitt liten anledning til å drøfte de mer langtrekkende perspektiver i vårt arbeid. Også programbehandlingen har vært skjemet av at en eller to punkter av aktuell interesse fullstendig har dominert debatten. Ved å ha 4-årige landsmøteperioder og dermed landsmøter av lenger varighet, kan man råde bot på dette.

Landsmøtene blir nå avvirket i løpet av tre dager. Erfaringene har vist at tidspresset blir så stort at det er vanskelig å sikre en grundig og forsvarlig behandling av sakene på selve landsmøtet. Det er forutsetningen for overgang til 4-årige perioder at landsmøtet utvides med minst en dag.

Forberedelsene til et landsmøte vil — om landsmøtet skal tjene den hensikt å være et mest mulig representativt uttrykk for medlemmenes vilje — kreve meget lang tid. Da vi spurte partiavdelingene om hvorvidt de hadde sendt forslag til landsmøtet, svarte flere at de ikke hadde det, fordi det var for kort tid til behandlingen av sakene. Organisasjonskomitéens mindretall mener at det aldri vil bli anledning til en grundig forhåndsbehandling av sakene tvers igjennom hele partiet når vi skal ha landsmøter så ofte. Et landsmøtes demokratiske karakter vil svekkes hvor det ikke i størst mulig grad er et representativt uttrykk for medlemmenes oppfatninger. Landsmøtets 300 representanter møter ikke som enkeltpersoner, men som representanter for grupper av partimedlemmer.

Ved overgang til 4-årige landsmøteperioder vil vi kunne ta i bruk nye metoder i arbeidet med forberedelsene av sakene. Grupper i partiavdelingene kunne på grunnlag av brevkurs og annet materiale sette seg grundig inn i forskjellige sakskomplekser og på det grunnlag fremme forslag for landsmøtet. Distrikts- og kommunepartiene kunne få anledning til å arrangere spesielle landsmøtekonferanser, slik at et størst mulig antall medlemmer på forhånd kunne være med i direkte drøftinger om landsmøtesakene.

Gjennom en så grundig forhåndsbehandling av sakene vil man også på selve landsmøtet sikre en mer allsidig behandling av sakene enn hva tilfellet er i dag.

Vi vil også feste oppmerksomheten ved det faktum at fylkeskommunene kommer til å spille en mye større rolle i vår forvaltning. Regionalpolitikken og distriktspolitikken må i årene framover vises langt større oppmerksomhet av distriktsorganisasjonene og kommunepartiene. Siste halvpart av møtesesongen foran kommunevalgene burde brukes til arbeidet med utformingen

av kommuneprogram og fylkeskommunale program. En slik grundig bearbeidelse av fylkeskommunale programmer er også et økonomisk spørsmål. En del av de store utgifter distriktpartiene har i samband med landsmøtene vil kunne benyttes for dette formålet.

Å holde landsmøte hvert 4. år vil også lette både landspartiets og distriktpartiens økonomi. Landspartiets utgifter løper opp i kr. 75 000.00. Til dette kommer distriktpartiens utgifter til reisefordeling, diett og eventuell tapt arbeidsfortjeneste. Reisefordelingen alene løper opp i ca. kr. 20 000.00.

Landsmøtene påfører også partikontoret en ekstra stor arbeidsbyrde, samtidig som det skal planlegge valgkampen. Ved å sløyfe landsmøter i år med kommunevalg og gå over til 4-årige perioder, kan partikontoret ofre mer tid på å legge til rette bakgrunnsmateriale for kommunevalgprogrammer og fylkesprogram, og så vel landspartiet som distriktsorganisasjonene vil få lettere for å finansiere distriktskonferanser som et ledd i forberedelsen til utarbeidelse av kommuneprogrammer og et fylkesprogram. I et kommunevalgår bør den politiske aktivitet i første rekke konsentres om distriktpolitikken. I år med kommunevalg bør en også ta sikte på å utvide årsmøtene i distriktsorganisasjonene til å vare i 3 dager.

«Det lille landsmøtet» — representantskap.

Etter stortingsvalget 1961 ble landsstyret, partiets stortingsgruppe, partiets distriktssekretærer, partiavisenes redaktører, Kvinnesekretariatet, sentralstyret i AUF, Regjeringens medlemmer og Sekretariatet i Landsorganisasjonen innkalt for å drøfte den situasjonen som var oppstått i forbindelse med valget.

Vestfold Arbeiderparti har foreslått at det opprettes et representantskap for partiet. Distriktpartiet går samtidig inn for forslaget om et partistyre, og foreslår at representantskapet skal bestå av partistyret samt 2 representanter fra hvert fylke (27 + 40 = 67 representanter).

Den foreløpige innstilling reiste tanken om hvorvidt en med jevne mellomrom skulle holde konferanser av den type som har fått navnet «det lille landsmøtet».

Komiteén foreslår at slike konferanser blir innkalt når det er formålstjenlig, fortrinnsvis etter valg, slik at retningslinjene for arbeidet kan bli drøftet i lys av valgresultatet.

KVINNEBEVEGELSEN

Organisasjonskomiteén skisserte tre alternativer for organisering av kvinner i tilknytning til partiet.

1. Kvinnebevegelsen i sin nåværende form nedlegges og medlemmene overføres til de respektive partiavdelinger. Hvis kvinnebevegelsen på denne måte smeltes sammen med partiet, kan det føre med seg at mange kvinner ikke vil finne seg til rette og vil tre ut av aktivt arbeid. Hvis partiavdelingene opprettholder den samme aktivitet som nå, vil man videre risikere at kvinner som før var på 10—15 sammenkomster i året, nå vil få anledning til å møte på 1—3 partisammenkomster.

På den annen side er det grunn til å anta at flere kvinner i partiavdelingene vil føre til større møteaktivitet. En viktig side ved den ordning som foreslås er at kvinnene, i hvert fall på noe lengre sikt, vil få muligheter til å bli vurdert i kraft av sine egne forutsetninger og kvalifikasjoner, og ikke bare som «kvinnerepresentanter». Det er en forutsetning for valg

av dette alternativ at man opphever Kvinnesekretariatet og ikke holder landskvinnekonferanser etter samme opplegg som et landsmøte. Partiets landsmøte må velge en kvinnenemnd som arbeider på samme måte som alle andre komitéer og nemnder som partiet velger. Det samme gjøres på fylkes- og kommuneplanet.

2. Det dannes et eget, selvstendig kvinneforbund. Det er en selvsagt forutsetning at et selvstendig kvinneforbund, slik som ungdomsbevegelsen nå, arbeider i intim kontakt med partiet. På samme måten som ungdomsbevegelsen vil det imidlertid ha sine egne landsmøter, velge sin ledelse og på et selvstendig grunnlag trekke opp retningslinjene for sitt arbeid. Det forutsettes at kvinneavdelingene tilsluttes partiet gjennom kommune-partiene.

3. Det tredje alternativ, som vi ikke finner grunn til å utrede nærmere her, vil være at vi beholder kvinnebevegelsen som nå. Det måtte da settes i gang et større arbeid for en mer effektiv verving, særlig av yngre kvinner, og virksomhetsformene innenfor den bestående ramme må bli inngående drøftet.

Foreløpig har om lag 8 prosent av avdelingene gitt uttrykk for synspunkter om kvinnenens organisasjonsform. 183 avdelinger holder på det tredje alternativ, 39 har valgt alternativ 2, og 65 alternativ 1. — De fleste svar understreker sterkt et utstrakt vervearbeid for å senke gjennomsnittsalderen i kvinnebevegelsen og dermed skape en bedre balanse mellom generasjonene.

Komitéen vil ut fra dette foreslå at en opprettholder den nåværende organisasjonsform.

Den foreslåtte permanente organisasjonskomité må imidlertid grundig drøfte framgangsmåter som kan gi kvinnebevegelsen en sterkere rekrutteringskraft enn i dag.

Vi viser for øvrig til innstillingen fra partikomitéen som har behandlet kvinnenens stilling i vårt samfunn.

PARTIETS ØKONOMI

Kontingenten.

Den foreløpige innstilling reiste spørsmålet om hvorvidt det ikke vil være riktig å foreta en sterk øking av kontingenten, slik at en større andel av partiets utgifter kunne bli finansiert ved hjelp av medlemmenes egen innsats. Kr. 50.00 som årlig kontingent ble nevnt.

Bare 10 avdelinger gir sin tilslutning til dette synet, mens hele 259 går imot. En del av de som går imot, peker imidlertid på at kontingenten gradvis bør justeres oppover, slik at den holder tritt med den alminnelige pris- og lønnsutvikling.

Komitéen innstiller på at kontingenten til enhver tid holdes noenlunde à jour med den alminnelige pris- og lønnsutvikling. Da kontingenten ble forhøyet i 1963, finner komitéen det ikke rimelig å foreslå en ny øking nå.

Landsmøtefond.

I partiavdelingene er det stor tilslutning til forslaget om å reise et landsmøtefond basert på en øking av prisen på Arbeiderkalenderen. Komitéen foreslår at prisen på Arbeiderkalenderen settes til kr. 10.00, og at overskuddet settes av til et landsmøtefond for partiet.

SAMMENDRAG AV KOMITEENS FORSLAG

Komiteens hovedkonklusjon er at det må legges opp til et effektivt og målbevisst arbeid for å sikre større tilslutning til partiets organisasjoner, skape økt politisk og organisasjonsmessig aktivitet og bedre kvaliteten av det arbeid som utføres.

Som et bidrag til å nå dette mål, vil komiteén på bakgrunn av synspunktene i den foreløpige innstilling, reaksjonene fra partiets avdelinger og det som er sagt foran i denne innstilling, fremme følgende forslag:

1. Sentralstyret nedsetter en organisasjonskomité som i kommende landsmøteperiode skal bistå Sentralstyret i arbeidet med de organisasjonsmessige oppgaver.

2. Samtlige kommunepartier anmodes om å sette ned egne organisasjonskomitéer som får i oppdrag å foreta en analyse av kommunepartiets ledelse, administrasjon, økonomi, organisasjonsform og virksomhet for øvrig, og legge fram en plan for partiarbeidet i kommunen.

3. Etterat det er utarbeidet en plan for partiarbeidet som nevnt i punkt 2, gis de kommunepartier som ønsker det, adgang til å drive forsøk med andre organisasjonsformer enn de som i dag er vanlige. Det gjøres forsøk med organisasjonsformer basert på gruppesystemet, partiavdelinger som nå, en kombinasjon av begge deler eller andre former.

4. Det gjøres opplegg for økt gruppevirksomhet innenfor rammen av vårt nåværende organisasjonsmønster.

5. Det går til planmessig dannelse av arbeidersamfunn som felles fora for partimedlemmer bosatt innenfor bestemte geografiske områder innen en kommune.

6. De kommunepartier som ønsker det, kan åpne adgang til direkte medlemskap i kommunepartiet.

7. Kommunepartiene anmodes om, så langt det er praktisk mulig, å utarbeide et register over alle partimedlemmer i kommunen. Partikontoret legger til rette materialet for en slik registrering.

8. Kommunepartiene bør et par ganger i året sende samtlige medlemmer et meldingsblad hvor det gjøres rede for planene for partiarbeidet i tiden som kommer.

9. Kommunepartiene skaffer seg fullstendige oversikter over befolkningen og dens sammensetning i de enkelte kretser i kommunen. Oversiktene skal danne grunnlaget for et organisasjonsmessig utbyggingsarbeid.

10. Kommunepartiene gjør i samarbeid med avdelingene opplegg for en mer systematisk planlegging av møtevirksomheten.

11. Kommunepartiene søker å legge til rette behandlingen av de største kommunale saker på en måte som gjør det mulig for flest mulig av partifellene å ta del i behandlingen.

12. Utarbeidelsen av kommunepartiens valgprogram søkes lagt opp etter mønster av landspartiets programbehandling. Arbeidet må ta til i god tid, og et større antall partifeller må trekkes med ved utarbeidelsen av grunnlagsmaterialet for programmet.

13. De største kommunepartier anmodes om å knytte til seg sekretærer som mot en viss godtgjørelse får hovedansvaret for administrasjon og forretningsførsel i partiet.

14. Hvert distriktsparti anmodes om å sette ned en organisasjonskomité med det mandat å foreta en analyse av distriktspartiets ledelse, administrasjon, økonomi, organisasjonsform og virksomhet for øvrig, og legger fram en plan for partiarbeidet i distriktet.

15. Alle distriktspartier bør organiseres som fylkespartier. Bare når de geografiske og kommunikasjonsmessige forhold er til hinder for en slik organisasjonsform, kan en organisere flere kretspartier i et fylke.

16. Distriktspartiene anmodes om å etablere et representantskap som blir distriktspartiets høyeste myndighet mellom årsmøtene.

17. Distriktspartiene bør en gang årlig (etter årsmøtene om våren) innkalle kommunepartiens formenn og sekretærer til en konferanse hvor en drøfter kommende periodes arbeid.

18. Distriktspartiene bør bygge ut et nett av politiske utvalg som gis konkrete arbeidsoppgaver innen sine områder. Oppgavene løses i samarbeid med styret.

19. I alle fylker utarbeides det fylkeskommunale handlingsprogrammer for hver 4-årsperiode.

20. Landskommunalutvalget blir heretter oppnevnt av Sentralstyret på samme måte som andre utvalg.

21. Landsmøteperiodens lengde. Et mindretall i komitéen fremmer forslag om at partiet går over til 4-årige landsmøteperioder. Flertallet går inn for 2-årige landsmøteperioder som nå.

22. På neste landsmøte gjøres forsøk på å dele landsmøtet inn i seksjoner som behandler spesielle spørsmål. De endelige vedtak gjøres i plenum på grunnlag av innstillingene fra redaksjonskomitéer.

23. Når det er behov for det, fortrinnsvis etter valg, innkalles landsstyret, stortingsgruppen, partiets distriktssekretærer, partiavisenes redaktører, Kvinnesekretariatet, sentralstyret i AUF, Regjeringens medlemmer og Sekretariatet i LO for å drøfte situasjonen.

24. Det nedsettes en spesiell komité som grundig utreder partiets arbeid blant funksjonærgruppene.

25. Alle arbeiderbevegelsens fastlønte tillitsmenn innkalles etter valget 1965 til en konferanse for å drøfte opplegg til en aksjon for økt tilslutning av kollektivt tilmeldte fagforeninger.

26. Det går til systematisk dannelsen av partigrupper på arbeidsplassene.

27. Kommunepartiene får i oppdrag å utarbeide fullstendige oversikter over det totale antall fagforeninger, alle bedrifter og arbeidsplasser og sysselsatte LO-medlemmer i kommunen.

28. Det legges opp en kampanje der en i samarbeid med fagbevegelsen søker å skape økt tilslutning til kvinnebevegelsen. Alle partiets avdelinger engasjeres i kampanjen.

29. Det utgis en håndbok for partiets tillitsmenn.

30. I samarbeid med AOF tar partiet opp spørsmål om utgivelse av en skriftserie som behandler aktuelle faglige, politiske og kulturelle spørsmål.

31. Det legges vekt på at det materiell partiet gir ut blir solgt, ikke delt ut gratis.

32. Det opprettes et landsmøtefond der midlene skaffes til veie med øking av prisen på Arbeiderkalenderen.

Ragnar Christiansens innledningsforedrag.

Ragnar Christiansen holdt dette innledningsforedraget:

Landsmøtet i 1963 vedtok å sette ned en komité som skulle foreta *en vurdering av partiets oppbygging og virksomhet*. Bakgrunnen var et forslag fra Trondheim forente Arbeiderparti om at det skulle velges to nestformenn i partiet.

Landsmøtet mente at dette spørsmål måtte ses i en større sammenheng. Med utgangspunkt i den fare det på lengre sikt innebærer at den organisasjonsmessige vekst og aktivitet ikke har holdt tritt med den tilslutning partiets politikk har fått ute i folkets brede lag, fikk organisasjonskomitéen i oppdrag å foreta *en fordomsfri analyse av partiets ledelse, administrasjon, økonomi, saksbehandling og virksomhet i det hele*.

Den komité som Sentralstyret valgte den 7. oktober 1963, fikk således en meget vid ramme for sitt arbeid. Vi som ble medlemmer av komitéen kom imidlertid meget fort overens om at vi ikke kunne ta opp alle de i og for seg meget interessante og viktige spørsmål som har tilknytning til partiets organisasjonsmessige virksomhet. Vi satte oss som mål å vise det vi kalte et realistisk måtehold, og så det som vår oppgave å ta for oss sentrale spørsmål av vesentlig betydning for den organisasjonsmessige aktivitet.

Komitéen har avgitt to innstillinger. Den første og mest omfattende var en foreløpig innstilling som ble avgitt 1. september 1964. Her ble prinsipielle synspunkter og en rekke alternative forslag lagt fram til debatt i samtlige partiets avdelinger. Da komitéen den 3. mars 1965 avga den endelige innstilling, hadde den betydelig veiledning av de merknader og forslag som på det tidspunkt forelå fra i alt 340 av partiets avdelinger. På samme måte hadde vi for øvrig hatt stor nytte av de 616 svar som vi våren 1964 hadde fått inn fra partiavdelingene før den foreløpige innstilling ble avgitt: Disse svar gjaldt en rekke spørsmål vedrørende aktiviteten i partiets grunnorganisasjon.

Videre minner jeg om at det også i 1958 ble satt ned en organisasjonskomité i partiet. Komitéen av 1963 har også hatt nytte av det arbeid som ble utført av den.

Med den tid som står til rådighet, må jeg ta utgangspunkt i at representantene kjenner de to innstillingene fra komitéen og begrense meg til en del synspunkter på det omfattende sakskompleks vi her har for oss.

Partiorganisasjonen er ikke noe mål i seg selv, men et redskap for å nå våre politiske mål. Skal vi nå disse mål, må vi skaffe oss

politisk makt og vi må ha mot og vilje til å bruke denne makten. Her kommer organisasjonene inn med en dobbelt oppgave.

I et folkestyrt land kan politisk makt bare vinnes ved oppslutning fra velgerne. Det er derfor en viktig oppgave for organisasjonen å arbeide for at flest mulig gir sin stemme til partiet. Vår organisasjon skal kunne settes inn i valgarbeidet med dette for øye.

Men all erfaring forteller oss at det er en klar og direkte sammenheng mellom vårt politiske arbeid og vårt organisasjonsmessige arbeid, mellom vår politiske styrke og vår organisasjonsmessige styrke. Personlig vil jeg gå enda lenger og si at partienes politiske styrke på lengre sikt avhenger av den organisasjonsmessige oppslutning og aktivitet.

I lengden vil den politiske virksomhet ikke kunne hvile bare på parlamentarisk arbeid og valgkamper. Selv om den politikk som føres er aldri så god, må den ha som grunnlag aktive organisasjoner med tilstrekkelig bredde og tyngde. Hvis ikke vil tilbakeslaget melde seg før eller senere.

Selvsagt er det her en vekselvirkning: Godt politisk arbeid åpner også store muligheter for organisasjonsmessige framstøt. Høsten 1963 er noe av et skoleeksempel på det, men vi var ikke flinke nok til å nytte mulighetene.

Skal våre organisasjoner fylle sin oppgave må alle ledd i organisasjonsapparatet bli preget av aktivt politisk arbeid. Hver eneste partiavdeling må gjøres til et forum for politisk debatt, slik at medlemmene har mulighet for å fremme sine synspunkter, sine forslag, tanker og idéer og sin kritikk. Bare derved får medlemmene adgang til å nytte de rettigheter som partimedlemskapet gir. Den fornemste av disse rettigheter er retten til å være med å utforme partiets politikk så vel lokalt som på riksplanet.

Partiets organisasjon skal således både være en valgkamporganisasjon og et organ for kontinuerlig politisk virksomhet. Vi må prøve å få til at *alle* medlemmer blir brukt til arbeid i og for partiet. De krefter vi rår over i våre organisasjoner, må bli brukt på en mest mulig effektiv måte.

Vi må likevel være innstilt på å godta flere grader av aktivitet, også de som vil ha medlemskap uten å delta aktivt.

Landsmøtevedtaket av 1963 gir uttrykk for en kritisk vurdering av den organisasjonsmessige tilslutning og aktivitet. Organisasjonskomitéen er enig i denne kritiske vurdering.

For så vidt gjelder tilslutningen, har vi klare tall for at den ikke har holdt tritt med oppslutningen om partiet ved valgene. Fra partisamlingen i 1927 til krigsutbruddet gjennomgikk partiet en rik vekstperiode, ikke bare ved valgene, men også i medlemstil-

slutningen. I 10-året fra 1928 til 1938 økte partiets medlemstall med 100 000 — fra ca. 71 000 medlemmer til ca. 171 000 medlemmer. I det noenlunde tilsvarende tidsrom økte partiets stemmetall fra 375 000 (1930) til 619 000 (1936). Medlemstallet i 1938 utgjorde over 29 prosent av det stemmetall partiet oppnådde i 1936. Et liknende samsvare mellom vekst i medlemstallet og tilslutning fra velgerne har vi ikke opplevd etter krigen. Siden 1945 har landets folketall økt med ca. ½ million, partiets stemmetall med ca. ¼ million, mens partiets medlemstall praktisk talt har stått stille. I stedet for å ha 29 prosent av våre velgere som medlemmer, har vi nå ca. 19 prosent.

I 1962 ble det betalt kontingent for ca. 172 000 medlemmer. Det er antakelig det høyeste tall som det noe år er betalt kontingent for, men konklusjonen må nødvendigvis bli at tilslutningen ikke er tilfredsstillende.

Aktiviteten i organisasjonene er det vanskeligere å vurdere. Konklusjonen en må trekke av den rundspørring vi har foretatt blant partiavdelingene og på grunnlag av de iakttagelser hver enkelt av oss har gjort, er imidlertid at aktiviteten ikke holder mål med mange hederlige unntak.

Organisasjonsmessig vekst og aktivitet skaper seg ikke selv. Men i dag er vi for få i aktivt organisasjonsarbeid, vi er for få som føler ansvar for gode organisasjoner. Kvaliteten er heller ikke god nok. Det gjelder både kunnskapsnivå og organisasjonsevne.

Dette er alvorlig, særlig sett på bakgrunn av at våre motstandere nå gjør et langt bedre arbeid enn de gjorde for 10—12 år siden.

Vi skal ikke starte noen pessimistisk svartmaling, men være ærlige nok overfor oss selv til å se i øynene at slik er det.

Vi har i partiets organisasjon en rekke partiavdelinger som fører en sovende tilværelse mellom hvert årsmøte. På årsmøtet foretas de obligatoriske valg, hvorav de til kommunepartiets representantskap er de fornemste. Annen virksomhet forekommer ikke i en rekke partiavdelinger, bortsett fra at de hvert fjerde år har et møte i tillegg til årsmøtet: Da skal nemlig kandidatene til kommunevalglista bringes i forslag overfor Representantskapet!

Det ligger nær å spørre om selve organisasjonsmønsteret er årsak til den utilfredsstillende tilslutning og aktivitet. Olav Nordskog uttrykte seg temmelig kategorisk på dette punkt da han på landsmøtet i 1959 la fram innstillingen fra organisasjonskomitéen av 1958. Han ga uttrykk for at det ikke var mulig å nå fram til større aktivitet ved å endre den organisasjonsoppbygging vi har.

Utviklingen går fort, og selv om ingen motsa Olav Nordskog i 1959, så vet jeg at mange ser annerledes på dette i dag. For min

del vil jeg ikke påstå at den organisasjonsmessige oppbygging generelt sett bør belastes for den manglende aktivitet, men det forekommer nok at det er så. Vi står her overfor både et aktiviserings spørsmål og et organisasjonsspørsmål. La meg likevel minne om at vi har en rekke eksempler på *godt* organisasjonsmessig arbeid og på *slett* arbeid på forskjellige steder som meget godt kan sammenliknes, men hvor det er helt tydelig at tillitsmennes vilje og evne, deres interesse og dyktighet, respektive manglende egenskaper i denne retning som gjør utslaget.

Generelt syns det å være enighet om at det er behov for en oppvurdering av partiarbeidet. Det kan ikke skje ved å fatte vedtak om det. Det kan bare skje ved å gi partiavdelingene større politisk innflytelse. Folk ønsker å få noe gjort, de vil sette ting ut i livet. Følgelig foretrekkes de politiske tillitsverv i kommune, stat og fylke framfor arbeid i partiets organisasjoner. Men vi må sørge for å tildele partiorganisasjonene funksjoner som gir innflytelse, både i kommunalpolitikken, i distriktpolitikken og rikspolitikken.

Det snakkes så ofte om status og statussymboler. Det gir status å sitte i formannskapet. I grunnen burde det være like gjevt å være medlem av kommunepartiets styre. Så komplisert som det moderne samfunn er blitt, vil det være vanskeligere enn før å gi brede grupper av medlemmer medinnflytelse og medansvar. Dette er imidlertid en oppgave som må løses hvis det indre partidemokrati skal bevares i den forstand at medlemmene på et bredt grunnlag skal være med og øve innflytelse på politiske avgjørelser, så vel på riksplenet som på det lokale plan.

For å sikre partiavdelingenes politiske innflytelse er det nødvendig at partiarbeidet legges slik opp at informasjonene blir tilgjengelige for medlemmene, og slik at medlemmene blir stimulert til å nyttiggjøre seg de informasjonen som blir gitt. Videre må organisasjonsapparatet fungere slik at de oppfatninger medlemmene danner seg, kan komme de styrende organer til kunnskap og være med å påvirke de vedtak som skal gjøres. Det må være en god vertikal kontakt gjennom hele vårt apparat.

Komiteén tror at alle medlemmer av partiet vil være enig i den målsetting som her er beskrevet. Det skal imidlertid innrømmes at det er lettere å sette opp en slik målsetting på papiret enn å gjennomføre den i praksis.

Hvilke rent organisasjonsmessige endringer kan så komme på tale? Når vi skal besvare det spørsmålet, tror jeg bestemt vi skal ta utgangspunkt i at det ikke er mulig å finne fram til et bestemt organisasjonsmønster og så anbefale det som det eneste saliggjørende som alle partiets organisasjoner vær så god skal holde seg til.

Tvert imot ser jeg det som en viktig oppgave å peke på alternative organisasjonsformer alt etter de forhold en arbeider under på de forskjellige steder. Vi må få større elasticitet, smidigere bestemmelser, muligheter for å velge. Det som er tjenlig i en større by, behøver ikke å være tjenlig i en mindre landkommune, det som passer i tettbygde industrikommuner, behøver ikke passe i grissgrente fiskeridistrikter osv.

Vi står ikke overfor en opprivning av vårt nåværende organisasjonsmønster. Det er mer spørsmål om aktivisering og effektivisering, om justeringer og suppleringer i vårt organisasjonsmessige arbeid.

Dette bør være en fortløpende prosess. Vår organisasjonsmessige virksomhet og de former den skjer i må være undergitt en løpende vurdering.

Komiteén foreslår derfor at det etableres en permanent organisasjonskomité i partiet. Den skal være Sentralstyrets organ for arbeidet med organisasjonsspørsmålene og ta seg av en rekke oppgaver som vi har summert opp i den endelige innstillingen.

Mange av disse oppgavene har tilknytning til partiarbeidet innen den enkelte kommune. Det gjelder arbeidet i grunnorganisasjonene og i kommunepartiene. Komiteén har sagt det så sterkt at det er aktiviteten i kommunepartiene og kommunepartiens avdelinger som er alfa og omega for partiets styrke og slagkraft. Svikter det her, hjelper det lite om det formelle apparat i andre ledd fungerer aldri så knirkefritt.

I kommunene må våre anstrengelser i tida som kommer rettes inn mot to hovedområder: *bostedene* og *arbeidsplassene*.

For dette arbeid må det legges en plan. Det foreslås derfor at samtlige kommunepartier setter ned egne organisasjonskomitéer som etter en forutgående vurdering setter opp en plan for partiarbeidet i kommunen.

Planen kan ta sikte på en rekke tiltak som kan innpasses i vårt nåværende organisasjonsmønster, men også på å drive forsøksvirksomhet med nye organisasjonsformer.

«Den lille gruppa» vil komme sterkt inn i bildet. Det vil bli spørsmål om mer gruppearbeid innen rammen av partiavdelingene, på tvers av partiavdelingene, og på å forsøke gruppa som grunnorganisasjon.

Vi foreslår at en går til en planmessig dannelse av arbeidersamfunn som fora for alle partimedlemmer innenfor bestemte geografiske områder, fortrinnsvis stemmekretsene. Arbeidersamfunnene skal dekke behovet for et felles forum for medlemmer av partilag, ungdomslag, kvinnelag, kollektivt tilmeldte fagforeninger og fagforeningsgrupper.

Ellers vil jeg nevne ytterligere fire forslag vedrørende kommune-partiene:

Kommunepartier som ønsker det, kan åpne adgang til direkte medlemskap.

Kommunepartiene bør anmodes om, så langt det er praktisk mulig, å utarbeide et register over alle partimedlemmer i kommunen.

Kommunepartiene bør et par ganger i året sende samtlige medlemmer et meldingsblad hvor det gjøres rede for planene for partiarbeidet i tiden som kommer.

De større kommunepartier anmodes om å knytte til seg sekretærer som mot en viss godtgjørelse får hovedansvaret for administrasjon og forretningsførsel i partiet.

For øvrig viser jeg til punktene 2 t. o. m. 13 i sammendraget av komitéens forslag.

Også distriktpartiene anmodes om å sette ned organisasjonskomitéer med det mandat å foreta en analyse av distriktpartiets ledelse, administrasjon, økonomi, organisasjonsform og virksomhet for øvrig, og legge fram en plan for partiarbeidet i distriktet.

Gjennom omorganiseringen av fylkeskommunene har vi skaffet oss et nytt og bedre organ for løsningen av viktige samfunnsoppgaver.

Etter hvert vil fler og fler betydningsfulle politiske saker bli reist i den fylkeskommunale sammenheng. Jeg behøver bare å nevne stikkordet: distriktsutbygging. Dette betyr at det er nødvendig å styrke distriktpartiens politiske apparat og virksomhet.

En naturlig konsekvens av dette er at alle distriktpartier bør organiseres som fylkespartier. Bare når de geografiske og kommunikasjonsmessige forhold er til hinder for en slik organisasjonsform, kan en organisere flere kretspartier i fylket.

Distriktpartiene bør videre etablere et representantskap som blir distriktpartiets høyeste myndighet mellom årsmøtene.

Dessuten anbefales det at distriktpartiene bygger ut et nett av politiske utvalg som gis konkrete arbeidsoppgaver innen sine områder.

Ellers viser jeg til sammendragets punkter 14 til 19.

Når det gjelder landspartiet, vil jeg først nevne hva vi ikke foreslår.

Vi foreslår ikke å velge to nestformenn, ikke å erstatte Sentralstyret og landsstyret med et partistyre (med et arbeidsutvalg), og flertallet foreslår ingen endring av landsmøteperiodens lengde. Jeg viser til den forholdsvis utførlige begrunnelse for dette i innstillingen.

Etter stortingsvalget 1961 ble landsstyret, partiets stortingsgruppe, Kvinnesekretariatet, sentralstyret i AUF, Regjeringens medlemmer og sekretariatet i Landsorganisasjonen innkalt for å drøfte den situasjon som var oppstått i forbindelse med valget. Denne konferansen ble betegnet som «det lille landsmøtet», og komitéen foreslår at slike konferanser blir innkalt når det er formålstjenlig, fortrinnsvis etter valg, slik at retningslinjene for arbeidet kan bli drøftet i lys av valgresultatet.

Videre foreslås at vi på neste landsmøte gjør forsøk med å dele landsmøtet inn i seksjoner som behandler spesielle spørsmål. De endelige vedtak gjøres i plenum på grunnlag av innstillingene fra redaksjonskomitéer. Kanskje kan dagens debatt føres som eksempel på nødvendigheten av en slik ordning.

Etter en omfattende vurdering av forskjellige alternativ foreslås at vi for kvinnebevegelsen opprettholder den nåværende organisasjonsform, men grundig drøfter framgangsmåter som kan gi kvinnebevegelsen en sterkere rekrutteringskraft enn i dag.

Det er også konklusjonen på landskvinnekonferansen søndag.

AUF har behandlet sin organisasjonsform. Det ble her vedtatt å organisere aktivgrupper.

Det kollektive medlemskap og forholdet til de fagorganiserte lønntakere er et helt sentralt spørsmål. Partiets organisasjonssekretær vil komme nærmere inn på dette i debatten. Jeg må innskrenke meg til å si at vi må besvare angrepene på det kollektive medlemskap med å søke å gjøre det mer effektivt. Idéen bak det kollektive medlemskap — også i dag — er jo at fagforeningene gjennom sitt medlemskap i partiet skal være med å forme partiets politikk på samme grunnlag som andre tilsluttede partiavdelinger. På dette grunnlag må vi levendegjøre prinsippet om at DNA er fagbevegelsens parti.

Komitéen foreslår at alle arbeiderbevegelsens fastlønte tillitsmenn innkalles etter valget til høsten til en konferanse for å drøfte opplegg til en aksjon for økt tilslutning av kollektivt tilmeldte fagforeninger.

Når det gjelder andre spørsmål som er reist, må jeg få henvise til de foreliggende innstillinger.

Komitéen har fremmet til dels sterkt kritiske synspunkter.

Vi har gjort det i forvisningen om at vi har et sunt parti med et sterkt grunnlag for sin fortsatte virksomhet. Trofaste tilhengere står klar til å ta fatt. Vi skal fortsatt bygge på tro, på idéer, men arbeidet må settes i system etter moderne prinsipper. Vi kan ikke holde på Kongsberg-stilen i en tid da den aerodynamiske stil er en forutsetning for å nå toppresultater. I fellesskap skal vi legge opp

til et effektivt og målbevisst arbeid for å sikre større tilslutning til partiets organisasjoner, skape økt politisk og organisasjonsmessig aktivitet og bedre kvalitet av det arbeid som utføres.

Innberetningen fra revisjonsnemnda.

Før man tok fatt på ordskiftet om organisasjonsspørsmålet fremmet *ordstyreren* innberetningen fra Revisjonsnemnda.

Nemdas formann, *Alfred Nilsen*, refererte beretningen fra Revisjonsnemnda for regnskapene for årene 1963 og 1964. Disse regnskaper blir etter partiets lover godkjent av landsstyret, men innberetningen fra Revisjonsnemnda skal forelegges for landsmøtet.

Innberetningen ble vedtatt enstemmig og uten merknader.

Ordsiftet om organisasjonskomitéens innstilling.

Ordstyreren opplyste at det hadde tegnet seg 20 talere og foreslo taletiden begrenset til 5 minutter.

Ordstyrerens forslag ble enstemmig vedtatt.

Egil Haugsnes, Rogaland, sa at Christiansens innledningsforedrag i grunnen dekket hans syn. Han hadde imidlertid en idé som han gjerne ville luften her på landsmøtet. Vi har i løpet av de siste årene fått en rekke nye kommunalenheter, som et resultat av vår politikk. Våre organisasjoner arbeider svært tungt, fordi de i mange tilfeller holder på det gamle organisasjonsapparat. Ville det ikke være en tanke å lage storavdelinger? Landsstyret har utspillet.

Trygve Aakervik, Akershus, fortalte om de gunstige resultater de hadde hatt ved å organisere et intimt samarbeid mellom fylkespartiets styre og fylkestingsgruppen. Vi har hatt regelmessige møter med fylkestinggruppen til drøfting av fylkeskommunale og andre politiske problemer. Fylkespartiets arbeidsutvalg har møtte en gang i måneden med fylkestingsgruppens styre. Vi har også etablert en gjensidig representasjon, fylkesordføreren tiltrer fylkespartiets styre, og vi har til gjengjeld en representant i fylkestinggruppen.

Jeg vil anbefale at man gjennomfører en liknende ordning i andre fylker i vårt land. Vi har erfart at dette samarbeid har en god virkning nedover på kommunalplanet. Det skaper tillitsfullhet, lojalitet og gjensidig respekt. Det er et rent tilfelle at denne ordningen er opprettet nå, etterat vi fikk John Lyng som fylkesmann. Den har i grunnen ikke noen direkte sammenheng. Ordningen kom

i stand før han kom, men den kan jo bidra til å klippe klørne på den nye fylkesmannen. Aakervik tok opp følgende forslag:

«Som et nytt punkt etter punkt 17 i sammendraget og organisasjonskomitéens innstilling foreslås:

Det anbefales at de samarbeidsformer vi har mellom kommunepartier og kommunegrupper danner mønster for samarbeidet mellom fylkestingsgruppe og distriktsparti.»

Asbjørn Lillaas, Vesfold: Vi i Vestfold har satt i gang et liknende samarbeid som Aakervik har nevnt, med fylkestingsgruppe, og vi har de samme gode erfaringer.

Organisasjonskomitéens innstilling gir et bredt grunnlag for drøfting. Komitéen anbefaler representantskap på fylkesplanet, men forbi går med taushet Vestfold arbeiderpartis forslag om representantskap på landsplanet. Jeg tror dette er en ting som vil komme. Jeg er enig i det som Christiansen sa om det kollektive medlemskap, men jeg vil på ny peke på at komitéen har gått litt lett forbi det forslaget som Vestfold-partiet fremmet om et representantskap for landspartiet. Jeg kan ikke se at forslaget er vurdert av komitéen.

Når det gjelder det kollektive medlemskap, burde vi ha fått en oversikt over hvordan det fordeler seg på fylkene. Forholdet er nemlig at bypartiene i alt for sterk grad tar kollektivt tilsluttede medlemmer. Vi vet at bypartier har hengt med nebbet når fylkespartiene krevde de medlemmer man var berettiget til. I Vestfold har vi gjennomført en rettferdig fordeling av medlemmene, og det har vært en ubetinget fordel. Jeg kan nevne at en forening som Tønsberg Jern- og Met. har medlemmer fordelt på 7 kommune-partier.

Ivar Mathisen, Oslo: Vi hører mye syt og klage over at bypartiene tar medlemmer fra fylkespartiene og de omliggende kommune-partier. Jeg for min del tror det overdrives mye i dette spørsmål. I Oslo har vi 45 000 kollektivt tilsluttede medlemmer, og de har dette medlemskap fordi de gjennom sine representanter i Oslo arbeiderpartis representantskap kan øve innflytelse på den politikk som føres. Vi i Oslo-partiet er glad for det intime samarbeid vi har med fagforeningene. Istedenfor å angripe Oslo-partiet, burde parti-avdelingene rundt om i landet gå inn for et økt kollektivt medlemskap. Han satte fram følgende forslag:

«Det nye Sentralstyret gis i oppdrag å planlegge og gjennomføre en aksjon for å styrke det kollektive medlemskapet og samarbeidet mellom fagbevegelsen og kommune- og fylkespartier. Aksjonen gjennomføres i løpet av landsmøteperioden, og landsmøtet i 1967 forelegges resultatet. Brin-

ger ikke denne aksjon en vesentlig styrkelse av det kollektive medlemskapet, forelegges landsmøtet spørsmålet om en omlegging av det organisatoriske samarbeidet mellom partiet og fagbevegelsen på det lokale plan.»

Jan Tønning, Bergen, var klar over at organisasjonskomitéen hadde henstillet til distriktpartiene å opprette representantskap, men dette burde fastslås mer konkret. Han opptok derfor følgende forslag, der det også bør stå at ungdommen skal være representert:

«Om partiets distriktsorganisasjoner. Komitéen tilrås at distriktpartiene beslutter å opprette representantskap som kan være partienes besluttende organer mellom årsmøtene. Representantskapet skal bestå av representanter for kommunepartiene, kvinnebevegelsen, AUF (valgt av disse), distriktpartiets styre, partiets stortingsrepresentanter fra distriktet, partiredaktørene og distriktets medlemmer av landsstyret. Dessuten må en sørge for at partiets fylkestingsgruppe blir representert.»

Arvid Jacobsen, AUF, syntes innstillingen fra organisasjonskomitéen var meget god og klok. Det er ikke noen problemer mellom partiet og AUF på landsplanet. Derimot ser vi at overgangen fra Fylkingen til partiet ikke er god nok på det lokale plan. Partiet har et stort ansvar overfor ungdomsbevegelsen, fordi den skal representere fornyelsen og rekrutteringen. Derfor bør den økonomiske støtte økes betraktelig. Vi har nå en ordning som gir ungdomsbevegelsen en støtte på kr. 87 000 00, men det er behov for atskillig større støtte. Men partiets ansvar begrenser seg selvsagt ikke til det økonomiske. Krets- og fylkespartiene må komme fram til et bedre samarbeid med ungdomsbevegelsen. Det må opprettes en bedre kontakt, slik at overgangen fra ungdomsbevegelsen og partiet kan lettes. En vesentlig forutsetning er imidlertid at de unge får slippe til og få større innflytelse.

Ordstyreren foreslo strek for de inntegnede talere, og dette ble vedtatt.

Lage Haugness, Sentralstyret, ville si et par ord om landsmøtet, hvorvidt man skulle ha to-årige eller fire-årige. På grunnlag av gårdsdagens og dagens debatt kan man nok si at landsmøteordningen som vi har den i dag, er lite tilfredsstillende. Mange saker blir drøftet samtidig. Vi arbeider under stor tidsnød, og vi får ikke den brede debatt om enkeltsaker som vi kunne trenge.

Jeg vil gi min ubetingede tilslutning til det forslaget Ivar Mathisen har fremmet. Vi bør få utredet hele spørsmålet om det kollektive medlemskap. Hensikten bør være å få den størst mulige aktivitet, enten den kommer fra den faglige fronten eller fra ungdommen.

Yngve Halvorsen, Akershus: Mange av våre ungdomslag gir opp på grunn av de økonomiske vanskeligheter. Ofte er det bare en liten håndfull gruppe som tar seg av arbeidet. Vi vet imidlertid at vi har ca. ½ million ungdommer her i landet, i alderen 15—25 år. Skal vi kunne oppnå noe i arbeidet blant ungdommen må det gjøres noe mer og noe effektivt. Vi må satse økonomisk og organisatorisk på dette område. Han satte fram følgende forslag:

Det bør søkes å finne en løsning slik at det kan ansettes en fastlønt sekretær ved de enkelte D/lag av AUF.

Det menes at hvis de enkelte D/lag skal få utført det som blir pålagt dem, samtidig som det skal bli drevet effektivt politisk ungdomsarbeid, bør det ansettes en/ei som har politisk innsikt, samtidig som den er eller har vært engasjert i ungdomsarbeidet. Der hvor det er mulig, kan denne stilling samordnes med annet arbeid på fylkespartikontoret. Det er da meningen at den som innehar denne stilling skal være forretningsfører og reisesekretær.

I organisasjonskomitéens innstilling blir det pekt på at hvert distriktparti og de større kommunepartiene bør ha fastlønte sekretærer. Jeg kan ikke se at det er noe større forskjell her enn for de enkelte D/lags vedkommende.

Det er klart at dette vil være et økonomisk spørsmål, men med villighet fra enkelte grupper skulle dette ikke være vanskelig.

Björg Bergh, Kvinnesekretariatet, syntes Ragnar Christiansen ofret for få ord på kvinnebevegelsen. Vi har ennå mange steder i landet hvor vi ikke har noen kvinneorganisasjon. Vi bør arbeide mer for å få kvinnene med i partiarbeidet. Men skal vi ha håp om å få kvinnene med, må de også brukes til annet arbeid enn det mennene ikke ønsker selv. Vi bør overlate langt mer ansvar til kvinnene. Kall på kvinnene, så vil vi oppleve at de kommer. Det ville være til glede for partiet om flere kvinner kunne få overlatt offentlige ombud. Vi kunne ønske at kvinnene ble tatt mer med i det alminnelige partiarbeidet. Det å få kvinnene med vil bety en stimulans.

Gerd Hagen Schei, Kvinnesekretariatet, ville fortsette der Björg Bergh slapp, og pekte på nødvendigheten av en god kontakt mellom kvinneavdelingene og de øvrige partiavdelinger. Vi har alt for lett for å isolere oss. Vi bør derfor i større utstrekning søke å oppnå kontakt om felles studiearbeid. Gerd Hagen Schei nevnte et grelt eksempel på mangelen på kontakt. Et kommuneparti hadde sendt inn en uttalelse om kvinnes organisasjonsform. I samme forbindelse kom det melding om at kvinnegruppen i denne kommunen var nedlagt, var avgått ved en stille død.

Da vi fikk vår organisasjonsform i 1923 var forutsetningen at kvinnene etter hvert skulle vokse seg sammen med partiet. Det har dessverre ikke skjedd. De kvinner som søker til partiet får selv velge den bås de vil stå i.

Hanne Marie Tjensvoll, Kvinnesekretariatet, trodde ikke organisasjonsformen var avgjørende for kvinnene og deres stilling til partiet. Vi bør også komme bort fra den udifferensierte vurdering av kvinnene. Vi har mange kategorier kvinner, vi har husmødre, ugifte, enslige. Vi må ikke bare satse på mødre og husmødre. Vi har yrkeskvinner. Det fins kvinner som ikke er begeistret for de organisasjonsmønster vi har i dag. Jeg for min del ser fram til den dag da det er en felles organisasjon for menn og kvinner. Kvinnene kan godt legge ned sine spesielle kvinnegrupper.

Gustav Skjebstad, Oslo, sluttet seg til Ivar Mathisens uttalelser og hans forslag i forbindelse med det kollektive medlemskap. Ivar Mathisen har gjort en glimrende innsats for å organisere det kollektive medlemskap i Oslo, og han fortjener ros for det.

På ett punkt er jeg uenig i innstillingen, nemlig når det gjelder landsmøtene. Flertallet vil opprettholde den nåværende ordning med to-årige landsmøter, mens mindretallet vil gå over til fire-årige. Etter min mening ville det være riktig å gå over til fireårige landsmøter. Utgiftene til et landsmøte løper opp i 100 000 kroner, og vi kunne altså spare atskillig ved å innskrenke dem til hvert 4. år. Jeg vil derfor henstille til representantene å stemme for fire-årig landsmøteperiode.

Harald Løbak, landsstyret, var enig med organisasjonskomitéen i at partiets medlemstall er alt for lite. Vi ansetter sekretærer, men vi kan ikke bare fortrøste oss til at de skal utføre alt arbeid. Vi som arbeider ellers i partiet må ta vår tørn. Og vi vet at det lar seg gjøre å verve nye medlemmer. Da vi holdt vår jubileumsfest i anledning av fylkespartiets 60-årsjubileum, besluttet vi å foreta en vervingsaksjon på festen om kvelden. Vi klarte å verve mellom 30 og 40 medlemmer. Vi tegnet nøyaktig 36 nye medlemmer. Det er ikke så vanskelig som man tror, bare man vil gjøre en innsats. Vi må ikke i og med at vi har fått lønnet hjelp frita oss selv for gratisarbeid. Organisasjonsarbeidet er overmåte viktig, og et godt organisasjonsapparat vil alltid være et godt grunnlag for en valgseier.

Paul Engstad jr., partikontoret: Først et par ord om selve landsmøtet. Jeg syns at slik som dette møtet har artet seg, så tror jeg at den nye komitéen bør tenke alvorlig på at det landsmøtet som holdes i det året vi har kommunevalg bør strekke seg over 3 dager.

Så om organisasjonsformene: Betyr de noe for økt tilslutning? Ja, erfaringene fra de nordiske land viser at de politiske ungdomsorga-

nisasjonene går tilbake i medlemstall, mens de andre organisasjoner går fram. Dette kan ikke først og fremst skyldes organisasjonsformene, men det må være andre årsaker. Og det samme gjør seg vel gjeldende i de politiske og faglige organisasjoner. Det er vel bedre økonomi, utvidet fritid og andre interesser som trekker folk vekk fra politisk og faglig arbeid, men dette ville det være veldig nyttig å få analysert på liknende måte som LO har fått undersøkt forskjellige ting når det gjelder faglig virksomhet.

For øvrig må jeg her bare ganske kort si at det synes ikke som om den ytre organisasjonsform betyr mest. Det er det indre liv som betyr mest for virksomheten. «Når det gjelder aktiviteten så ser det ut til at den holder på å gli over på et annet plan, som studieringer, weekend-kurs og kontaktmøter som spesielle saker. Disse formene er etter vår mening like verdifulle som de gamle, og gir den enkelte bedre muligheter for personlige kontakter og for utfoldelse», het det i et svar i Brevkurset: Søkelyset på organisasjonen. Altså må vi være elastiske i vår organisasjonsform, elastiske i vår aktivitet, og det mener vi i komitéen at vi har lagt opp til. bl. a. i vår oppfordring til en utvidet prøvevirksomhet.

Og så noen ord om det kollektive medlemskap. Der ser vi at både de borgerlige og de som befinner seg til venstre for oss politisk, går til angrep på det kollektive medlemskap. Og de bruker tall og oppgaver som skaper misoppfatning ute blant folk. Den arbeiderundersøkelsen som LO har vært med i og som ble offentliggjort for noen få dager siden, gir oss veldig mye stoff å behandle og tenke på. Der viser det seg at av LO-medlemmer som er blitt spurt, så var det 35 prosent som svarte at de visste med bestemthet at deres fagforening var kollektivt tilmeldt partiet. Det var 25 prosent som sa at de trodde foreningen var medlem, altså 60 prosent av de som ble spurt var visse på at deres fagforening var medlem av partiet. Ja, hadde det bare vært så greitt, men vi i partiet har nå en fullstendig fortegnelse over det kollektive medlemskap, og der viser det seg at det er mellom 16 og 17 prosent av alle LO-medlemmer som står tilsluttet partiet kollektivt. Av de foreninger som er tilmeldt, så betaler de for 43 prosent av sitt medlemstall. Undersøkelsen viser også at 85 prosent av de meget sikre DNA-folk, som var medlemmer av en fagforening, mente det var riktig med kollektivt medlemskap, og 61 prosent av de som var med i fagforeningene som ikke var tilmeldt kollektivt, mente også at det var riktig. Jeg bare refererer disse tall for å understreke akkurat det Ivar Mathisen her sa: Her er det store oppgaver, for vi vet at de kollektivt tilmeldte foreninger befinner seg i Oslo og Østlandsområdet. Her må det være et stort arbeidsfelt for foreningene utover i landet.

Og så to ord om individuelt medlemskap. Jeg vil gjerne her gi honnør til Østfold fylkesparti, som i et positivt arbeid gjennom to år, har klart å bli det største medlemspartiet utenfor Oslo. Jeg sier til alle andre: Gå hen og gjør likedan!

Rolf Hellem, landsstyret, pekte på at interessen omkring organisasjonskomitéen har vært svært liten. Spørreskjema ble sendt til 340 avdelinger. Av disse var det over 300 som ikke svarte. Over 80 prosent vil bibeholde den nåværende organisasjonsform. De små avdelinger har ikke reagert på spørreskjemaet.

Av de 512 avdelinger landspartiet hadde i 1962 var det 290 som hadde et medlemstall på under 100 medlemmer. Etter min mening er dette for små enheter til å kunne drive effektivt. Jeg tror det er riktig å nytte tiden framover til forsøk og eksperimenter på organisasjonsfronten. Ofoten arbeiderparti har foreslått at vi på hver vår kant bør finne fram til et organisasjonsmønster som passer for oss. Vi bør ikke låse oss fast til bestemte organisasjonsformer.

Inge Stålesen, Rogaland, var også av den mening at man ikke burde låse seg fast i et bestemt organisasjonsmønster. AUF fastslo på sitt landsmøte at de ville opprette såkalte aktivgrupper. Uansett hva man kaller dem er dette sikkert et mønster vi også kan bruke i partiet. Faglig-politiske utvalg som kan koordinere fagforeningenes og partiets arbeid var med fordel blitt brukt.

Leif Fornes, Inn-Trøndelag, var ikke stemt for fire-årige landsmøteperioder. Vi burde fastholde den ordning vi har nå, med to-årige landsmøter. Når det gjelder forslaget i punkt 22 i sammendraget om å dele opp landsmøtet i seksjoner, stilte han seg nokså tvilende. Nei, da burde vi heller ha flere dager til rådighet, så vi kan få bedre tid til ordskiftene og slik at vi kunne få mer oppdelte diskusjoner i stedetfor det rotet vi faktisk har nå.

Ellers syns jeg det er rart at ingen har snakket om forholdet til småbrukerne. I punkt 24 blir forholdet til funksjonærene behandlet, men som sagt er det ikke nevnt et eneste ord om småbrukerne. Tok opp dette forslaget:

«Det settes ned et utvalg som får i oppdrag å finne former for et best mulig samarbeid og kontakt med bonde- og småbrukerlaga.»

Ole Nilsedal, Buskerud: Det er vanskelig å finne fram til organisasjonsformer som passer over alt i vårt land. I enkelte bygder kan vi ha vellykkede møter i stua hos en partifelle, mens vi på andre steder kanskje foretrekker en annen form for partiarbeidet. — Når

det gjelder det kollektive medlemskap, så kjenner vi det også utenfor Oslo. Jeg representerer en kommune der bare én fagforening står utenfor partiet.

Det er en ting jeg gjerne vil nevne, og som jeg tror vil øke aktiviteten. De eldre bør trekke seg tilbake på et tidligere tidspunkt. Her sitter vi ofte i kommunale ombud til vi er 80 år! Nei, la oss slippe de yngre til. Ved fylte 70 år skulle vi trekke oss tilbake.

Harry Schille, Bergen, trodde det ville bety et stort tilbakeskritt hvis vi skulle gå over til landsmøter hvert 4. år. Dette med hyppige landsmøter betyr en stimulans, det er en stor politisk begivenhet. Vi kunne kanskje klare oss med noe mindre pompøse åpninger, og kanskje også holde landsmøtene utenfor Oslo av og til. Vi kunne legge dem til Kristiansand S., Trondheim eller Bodø. Han satte fram følgende forslag:

«Landsmøtene holdes som nå hvert 2. år. «Det lille landsmøte» legges utenfor Oslo det år det er kommunevalg.»

Sverre Løberg, stortingsgruppen, var enig i organisasjonskomitéens innstilling m. h. t. det kollektive medlemskap. Det betyr en stor styrkelse av partiarbeidet å ha fagforeningene med. Samarbeidet mellom partiet og LO er en torn i øyet på de borgerlige. De vil helst ha dette samarbeidet forbudt. Nå ser vi også at SF og «Orientering» er begynt å bekjempe det kollektive medlemskap og forsøker å få fagforeningene til å gå ut av Arbeiderpartiet. De oppretter sine celler i fagforeningene og gjør alt for å ødelegge det gode forhold mellom fagforeningene og partiet.

Jeg tror Oslo-partiet kan være et eksempel for de andre fylkespartier. Det er splittelse SF spekulerer i, å så splid mellom fagorganisasjonen og partiet. La ikke SF få noe tak på dette område. Vi trenger enda flere fagforeninger med i partiet.

Asbjørn Lillaas, landsstyret, ville presisere overfor Ivar Mathisen at i Vestfold hadde man gjennomført en fordeling av de kollektive medlemmer på de respektive kommunepartier, og det har gått svært så greitt. Det er en sak som kan løses på en kameratslig måte og uten at man kommer i klammeri.

Tor Simonsen, Akershus, ville nevne et eksempel fra det parti han representerte, nemlig Nesodden arbeiderparti. Vi har 5 fagforeninger tilsluttet vårt parti, med et medlemstall på 350. Ca. 262 er kollektivt tilsluttet vårt parti. Dette eksempel taler for seg. Ifølge våre oppgaver er det 41 prosent som arbeider i Oslo.

Ragnar Christiansens sluttinnlegg.

Ragnar Christiansen avsluttet debatten med følgende innlegg:

Organisasjonskomitéen har fått en meget pen behandling i ordskiftet, og jeg innskrenker meg til å gjøre noen få merknader.

Asbjørn Lillås spurte hvor det var blitt av forslaget om representantskap i landspartiet. Det er ikke forbigått i taushet, det er behandlet i den endelige innstillingen i samband med «det lille landsmøte», og vi har funnet den type konferanser som er karakterisert som «det lille landsmøte» som en mer tjenlig form enn å opprette en representantskapsordning i egentlig forstand i Det norske Arbeiderparti.

Björg Bergh sa at det var sagt lite om kvinnebevegelsen i innledningen. Ja, det er riktig det, men alle er vi jo enig om at under de nåværende samfunnsforhold så må vi bygge på å ha en egen kvinnebevegelse i Det norske Arbeiderparti. Men vi må sterkt understreke at partiets kvinnebevegelse består jo ikke bare av de medlemmer som er tilmeldt de egentlige kvinneavdelinger. På like linje deltar kvinnelige medlemmer i alle partilag, i kollektivt tilmeldte fagforeninger, i fagforeningsgrupper og i ungdomslaga. Og jeg tror at vi har mange kvinner, særlig i kollektivt tilmeldte fagforeninger, som vi ved et bevisst arbeid kan trekke aktivt med. Det er alle disse kvinnene som utgjør Det norske Arbeiderpartis kvinnebevegelse, og vi bør opprettholde den under de nåværende samfunnsforhold på samme måte som negrene i Amerika ennå opprettholder sine borgerrettighetsorganisasjoner.

Når det gjelder forslaget om en endret landsmøtorepresentasjon, så har organisasjonskomitéen vist til partiets lover som klart slår fast det prinsipp at reglene for valg av utsendinger til partimøter, representantskap og liknende, skal gi like rett for alle partiavdelinger i forhold til medlemstallet. Det er full enighet i komitéen om at dette er et godt prinsipp, som bør fastholdes også ved valg av utsendinger til landsmøtet.

Ellers er det det kollektive medlemskapet som er blitt vist sterk interesse i debatten. Jeg vil uten videre gi Asbjørn Lillås den konsesjon at det er naturlig at man ordner det slik at medlemmer av kollektivt tilmeldte fagforeninger kan få muligheter til å få delta aktivt i kommunalpolitisk arbeid i den kommunen hvor de hører hjemme, og det betyr jo ikke noen uoverstigelige vanskeligheter, men som Ivar Mathisen var inne på, der må initiativet tas fra det kommuneparti hvor disse folkene bor. Og kan man registrere dem til å være villige til å være medlemmer av partiet i sin hjemsteds-kommune, så er jo resten bare en ekspedisjonssak. For øvrig vil jeg

om det kollektive medlemskapet si at jeg syns at «Næringsrevyen» — Norsk Handel», som vel ikke kan beskyldes for å stå Det norske Arbeiderparti nær, har gitt en god karakteristikk av det kollektive medlemskapet og samarbeidet mellom Det norske Arbeiderparti og fagbevegelsen. I det nummer som utkom for 8 dager siden heter det — og jeg tillater meg å sitere det:

«Arbeiderbevegelsen i Norge har to ansikter — et faglig og et politisk. På en mesterlig måte har lederne i norsk arbeiderbevegelse utviklet og utnyttet dette. Har situasjonen krevd det, har vi bare sett det ene ansiktet — det faglige eller det politiske. Men i de store slag har enkeltdelene smeltet sammen til en massiv formasjon. Lederne av dette perfekte holdings-selskap gjennom den siste generasjon kan være stolte av sitt verk. Virksomheten har stadig økt i omfang og innflytelse, og det har vel vært øyeblikk da enkelte utenfor dette maktsentrum og dets innflytelsessfære har spurt seg selv om og når denne mektige organisme vil ha tatt opp i seg det meste av samfunnet vårt.»

Det er ord som vi bør tiltre og sørge for at «Næringsrevyen» i neste generasjon kan skrive i samsvar med de synspunkter som her er kommet fram.

Ellers vil jeg for min del si at vi for all del nå, i og med framleggelsen av innstillingen fra organisasjonen og debatten på dette landsmøte, ikke må se oss ferdige med disse spørsmål og dette arbeidet. Det er nå det for alvor skal begynne, det er nå i tur og orden de konkrete tiltak skal settes ut i livet.

De innsendte forslag:

1. Fra Vest-Agder Arbeiderparti:

Representasjonen til landsmøtet. Vest-Agder fylkes Arbeiderparti tillater seg herved å fremme følgende forslag til landsmøtet 1965:

Partiets lover § 7, punkt 2, gis følgende tilføyelse: Dog kan ingen distriktsorganisasjon møte med mer enn femteparten av det samlede antall representanter.

Motivering: Det er vedtatt at landsmøtet skal bestå av i alt 300 representanter.

På grunn av den store tilmelding av kollektive medlemmer gjennom fagforeningene i Oslo, hadde Oslo ved siste landsmøte langt over 100 representanter til landsmøtet.

Dette gir ikke noe riktig bilde av Oslo-partiets politiske styrke, hverken i absolutte tall eller relativt andel av de avgitte stemmer ved de politiske valg i Oslo. Det kommer bl. a. av at mange tusen av de kollektivt tilmeldte medlemmer i Oslo-partiet hører hjemme utover hele Østlandsområdet. Det er bare det faktum at fagforeningskontoret ligger i Oslo som gjør at Oslo-partiet nyter godt av hele kontingentinnbetalingen.

I norsk demokrati er det et alminnelig prinsipp at den forholdsmessige representasjon har en fallende skala. Vi kan vise til reglene for valg til Fagkongressen. Hvert enkelt forbund får ikke representasjon i forhold til sitt medlemstall. Ved en viss størrelse i medlemstallet faller representasjonen. Det samme prinsipp kommer også klart til uttrykk ved valg til

Stortinget. Utkantdistriktene i Norge har en forholdsvis langt sterkere representasjon enn Oslo — og det mener vi er et sunt prinsipp.

Det er et syn som kan overføres på vårt parti. I Oslo sitter hele parti-administrasjonen, her er Sentralstyret plassert og stortingsgruppen og regjering. Oslo-partiet kan gjennom regelmessig kontakt med disse instanser få gitt sitt syn til kjenne på sentrale politiske spørsmål. Samme muligheter for kontakt har en ikke ute i distriktene. For disse partimedlemmer er det landsmøtet som gir mulighet for kontakt med de sentrale partiledde og distriktpartiens representanter seg imellom. Distriktpartiene ute i landet har derfor et langt større behov for å få en rikelig landsmøte-representasjon enn Oslo-partiet.

Vi ber om at vårt forslag må bli tatt opp til fordomsfri behandling.

2. Fra Reinsvoll Arbeiderlag:

Representasjon til landsmøtet. Reinsvoll Arbeiderlag har med stor interesse gått gjennom «organisasjonskomitéen av 1963» sin innstilling og lagets kommentarer til de forskjellige spørsmål er sendt inn.

I denne innstilling kom det fram at økonomien var dårlig og at landsmøtene hvert annet år — med 300 representanter — var en stor utgiftspost. I denne forbindelse vil vårt lag henstille til Det norske Arbeiderparti å ta opp til drøfting om ikke denne representasjon ved landsmøtene kan skjæres ned. Vi kunne tenke oss at et antall representanter på 200 ville være tilstrekkelig.

Utgiftene ved landsmøtene ville da bli vesentlig mindre og vi tror at tross et mindre antall representanter så vil distriktene likevel få en god og rettferdig representasjon.

Forretningsutvalget i Vest-Oppland Arbeiderparti har behandlet saken og vil ikke gå inn for forslaget.

3. Fra Valle-Hovin kretslag:

Medlemmers plikt til å stå i LO. Valle-Hovin kretslag ønsker at følgende forslag blir tatt opp på partiets landsmøte:

«Landsmøtet tar opp til drøftelse hvilke tiltak som kan settes i verk for at partiets lover § 14, punkt 4, kan bli overholdt.»

Motivering: Vi går ut fra at det er meningen at medlemmene skal overholde partiets lover.

I dag kan vi sette opp lange lister med navn på aktive partimedlemmer som ikke bryr seg om å overholde denne bestemmelse, men står tilsluttet organisasjoner som er i direkte konkurranse med bestående LO-forbund, altså det vi kan kalle splittelsesorganisasjoner.

Det er her aktive partimedlemmer vi snakker om. Tillitsmenn i partiavdelinger eller medlemmer som representerer partiet i offentlig verv. Hvis landsmøtet mener at ikke noe kan gjøres med dette, foreslår vi følgende:

«Denne bestemmelse (§ 14, punkt 4) går ut av partiets lover, slik at den ikke står som et unødige irritasjonsmoment.

Hvis den strykes vil også de aktive medlemmene vi sikter til få «god samvittighet» igjen.»

Ordstyreren refererte de framsatte forslag, og foreslo dem sendt over til redaksjonskomitéen for organisasjonssaker.

Møtet sluttet kl. 22.25.

Formiddagsmøtet lørdag 29. mai.

Ordstyrer: P. Mentsen.

Møtet tok til kl. 9.05.

Jon Vraa la fram innstillingen fra protokoll- og beretningskomitéen, om fredagens møter. De foreliggende protokoller var innstilt til godkjennelse.

Innstillingen ble enstemmig vedtatt.

Telegram fra Sjørfold arbeiderparti.

Ordstyreren refererte følgende telegram fra Sjørfold arbeiderparti:

«Sjørfold Arbeiderparti mener at den oppsigelse av vegarbeidere som nå skal settes i verk på anlegget Kvitblik Sommersein virker svært uheldig både faglig og politisk. Arbeidsløse jernbanearbeidere bør skaffes beskjeftigelse uten at det blir nødvendig å gå til denne drastiske form for å skaffe arbeidsplasser.»

Valgkomitéens innstilling

som var enstemmig, ble lagt fram og den var sålydende:

SENTRALSTYRET:

Trygve Bratteli, formann.

Reiulf Steen, nestformann.

Reidar Hirsti, redaktør.

Haakon Lie, sekretær.

Øvrige medlemmer:

Einar Gerhardsen, statsminister.

Tor Aspengren, nestformann i LO.

Liv Østlie, husmor.

Ivar Mathisen, partisekretær, Oslo.

Lage Haugness, formann, Norsk Bygningsindustriforbund.

Halvard Lange, utenriksminister.

Harry Evjen, jernarbeider.

Sonja Ludvigsen, kontordame.

Kåre Hansen, sekretær, Handel og Kontor.

Til Sentralstyret for øvrig kommer:

Formannen i AUF. Formannen i Kvinnesekretariatet. Formannen i Arbeiderpartiets stortingsgruppe.

Varamenn:

1. Einar Haugen, nestformann, Norsk Sjømannsforbund.
2. Bjartmar Gjerde, sjefsekretær, AOF.
3. Bjørg Johansen, Oslo Telefonanlegg, fullmektig.
4. Ragnar Christiansen, Stortinget.
5. Odvar Nordlie, Stortinget.
- — —
6. Einar Førde, student.
7. Thorbjørn Berntsen, jernarbeider.
8. Arne Strøm, distriktssjef.

LANDSSTYRET:

Østfold:

Evelyn Andersen. Varamann: Arvid Johansson.

Akershus:

Eilif Dahl. Varamann: Åse Dokken.

Hedmark:

Harald Løbak. Varamann: Kr. Gundersen.

Oppland:

Leif Kristiansen. Varamann: Dagfin Aaberg.

Buskerud:

Guri Johannessen. Varamann: Knut Jagland.

Vestfold:

Andreas Honerød. Varamann: Inga Engebretsen.

Telemark:

Oddvar Berrefjord. Varamann: Elna Kabbe.

Aust-Agder:

Osmund Faremo. Varamann: Jørgen Ålia.

Vest-Agder:

Anders Salvesen. Varamann: Knut B. Strisland.

Rogaland:

Hans Frette. Varamann: Peder Sæthre.

Stavanger:

Svenn Aasen. Varamann: Odlaug Kristiansen.

Hordaland:

Margit Tøsdal. Varamann: Steffen I. Toppe.

Bergen:

Nils Langhelle. Varamann: Aslaug Strønen.

Sogn og Fjordane:

Halvard Njøs. Varamann: Sverre Juvik.

Møre og Romsdal:

Asbjørn Jordahl. Varamann: Asbjørn Bortne.

Sør-Trøndelag:

Roald Bye. Varamann: Ingrid Sandvik.

Trondheim:

Eigil Gullvåg. Varamann: Rigmor Hegle.

Nord-Trøndelag:

Harald Johnsen. Varamann: Olav Stavrum.

Nordland:

Sven Olsen. Varamann: Aksel Sjøfving.

Rolf Hellem. Varamann: Elnar Bårdsen.

Troms:

Helge Jacobsen. Varamann: Magne Jønsson.

Finnmark:

Annemarie Lorentzen. Varamann: Ronald Bye.

Revisjonsnemnda:

Alfred Nilsen, Kåre W. Larsen og Gustav Strøm.

Varamenn:

Signe Sulutvedt og Gustav Skjebstad.

Landskommunalutvalget oppnevnes av Sentralstyret.

Aspengren motiverer valgkomitéens innstilling.

Tor Aspengren knyttet disse merknader til valgkomitéens innstilling:

Jeg fikk det ærefulle, men også vanskelige oppdrag å være formann i valgkomitéen. Jeg vil også gjerne fra denne plass få takke hver enkelt av medlemmene i valgkomitéen for det arbeidet de har nedlagt og for den positive innstilling de har vist for å løse denne saken og fram for alt løse den til partiets beste! Jeg vil også gjerne i forbindelse med den lista som er lagt fram når det gjelder Sentralstyret, i første rekke meddele landsmøtet at når det gjelder vår partiformann Einar Gerhardsen, så har han meddelt oss i valgkomitéen at han nå ønsket å trekke seg tilbake som formann i partiet. Samme beskjeden ga for så vidt også Konrad Nordahl. På bakgrunn

av hans situasjon i Landsorganisasjonen, ba han seg fritatt for vervet som medlem av Sentralstyret.

Når det gjelder nåværende formann i Landsorganisasjonen, Mentsen, ga han uttrykk for at han mente at han fikk — så å si — sitte i ro, at andre tok plass i Sentralstyret.

Erik Brofoss har også gitt uttrykk overfor valgkomitéens formann at han helst så at han slapp fri i Sentralstyret.

Som dere vil se av lista er det også andre personer som er skiftet ut, og la meg med en gang få presisere overfor landsmøtet at det har ingen ting med kvalifikasjoner å gjøre. Her er det spørsmål om å ta hensyn både til en fornyelse og en noe annen struktur i sammensetningen i Sentralstyret. Og som dere vil se gjelder det ikke minst når det gjelder å få en representasjon utenfra og fordi Stortinget nå nærmest er helårsarbeid. Av den grunn har man tatt hensyn til dette bl. a. ved å få inn i den faste varamannsrekka — for å nevne det — to representanter fra stortingsgruppa.

Blant de navnene som framkommer på lista etter det jeg her har gitt uttrykk for, når partiformannen ba seg fritatt, så var det en forholdsviss enkel sak for valgkomitéen å sette opp Trygve Bratteli som partiets formann. Når det gjaldt nestformannen, så var det selvfølgelig navn å diskutere, men når det gjaldt ungdommens representant — eller fornyelsen — så falt det naturlig for valgkomitéen enstemmig å innstille på Reiulf Steen.

Reidar Hirsti og Håkon Lie er det vel ikke nødvendig for meg å gi noen nærmere presentasjon. Når det gjelder de øvrige medlemmene i Sentralstyret — for å begynne med Einar Gerhardsen — skulle det være helt unødvendig å kommentere det.

Mitt navn må jeg få lov til å hoppe over. Liv Østlie er det vel heller ingen nødvendighet med noen kommentar om hennes innsats i partibevegelsen. Det samme gjelder vel for så vidt Ivar Mathisen, og Halvard Lange. Som arbeidsplassens representant har man så valgt Harry Evjen, som var den tidligere formann i jernarbeidernes stedlige styre og som nå er den nye formann i den nye storavdelingen innenfor Jern- og Metall i Oslo. Han kommer inn som arbeidsplassens plass i Sentralstyret. Sonja Ludvigsen blir også tatt med som en fornyelse i Sentralstyret og representerer for så vidt funksjonærene og kvinnene, i og med at hun er nyvalgt nestformann i Kvinnesekretariatet. Kåre Hansen er «et pust utenfra», tidligere representant fra Troms så vidt jeg husker, og er nå nyvalgt sekretær i Handel og Kontor.

Når det gjelder varamennene er det Einar Haugen, Bjartmar Gjerde og Bjørg Johannesen som har sittet tidligere og som heller ikke skulle kreve noen nærmere presentasjon. Så kommer de to

som møter i hvert sentralstyre-møte, Ragnar Christiansen og Odvar Nordli, som vi har tatt med som distriktsrepresentanter. De er stortingsrepresentanter begge to, helårsarbeid som jeg nevnte. Vi fant at det var riktig at man fikk utvidet dette med distriktsrepresentantene, og vi syntes Ragnar Christiansen og Odvar Nordli måtte være egnede representanter i Sentralstyret. Vi har også foretatt visse endringer når det gjelder de to første varamennene som ikke møter hver gang. Det gjelder en ung representant — det står her student. — Han er vel alt nå kjent ved sin deltakelse på dette landsmøte, og det gjelder Torbjørn Berntsen, så er også det en fra arbeidsplassen, tidligere klubbformann på Akers mek. Verksted, en ung, dyktig jernarbeider. Arne Strøm er den som har stått i varamannsrekka tidligere.

La meg så få si noen ord om landsstyret. For Østfold har vi plassert Arvid Johansson som varamann og satt opp en kvinne som representant.

Det er ikke mulig å tilfredsstille alle på alle plan. Når det gjelder kvinnene, så vil jeg frita valgkomitéen for det resultat vi er kommet til her. Vi har nå et mindre antall kvinner enn i det sittende landsstyre. Når man ikke på fylkesplan kan greie å følge opp med kvinner i sine respektive innstillinger, så er det helt umulig for valgkomitéen å skifte sol og vind mellom en mann eller en kvinne eller å trekke ut en mann som er satt opp fra fylket og plassere en kvinne i stedet. Det er ikke mulig over hodet. Derfor har vi i stor utstrekning fulgt innstillingen som er kommet fra fylkene. På ett punkt i et hvert fall har vi for å få flest mulig kvinner med gått imot fylkets innstilling, men det skyldes at man hadde en mannlig representant og en kvinnelig varamann. Der var det noe enklere syntes vi, og der skiftet vi altså, slik at de kom i omvendt orden.

Når det gjelder Revisjonsnemnda, er det bare foretatt en opprykking, idet Gustav Strøm som tidligere var varamann er rykket opp som fast medlem, og som ny varamann er foreslått Gustav Skjebstad fra typografene.

Når det gjelder landskommunalutvalget, foreslår valgkomitéen at det gis fullmakt til Sentralstyret å velge det. Vi tror det vil være både det riktigste og det heldigste at man foretar dette valget i Sentralstyret enn å gjøre det her på landsmøtet.

Med dette vil jeg legge fram valgkomitéens innstilling og tar den opp. Jeg håper at vi her på landsmøtet får enstemmige vedtak på samme måte som valgkomitéen er kommet fram til enstemmighet. Jeg kan på ny forsikre om at valgkomitéens medlemmer har hatt bare ett for øye, nemlig å få en innstilling som kan gagne partiet.

De enkelte valg.

Det ble foretatt valg som etter lovene forutsetter særskilte voter-inger over formann, nestformann, redaktør og sekretær. De innstilte ble valgt enstemmig.

Også de øvrige sentralstyremedlemmer ble enstemmig valgt. Det samme var tilfellet med varamennene til sentralstyret.

Landsstyret ble også valgt etter innstillingen.

Tre dissenser.

På tre punkter var det dissenser.

Stavanger-representanten

Aase Bjerkholt foreslo at Odlaug Kristiansen ble representant fra Stavanger i stedet for Svern Aasen som av valgkomitéen var foreslått som representant.

Tor Aspengren henstilte til landsmøtet å følge innstillingen.

Ved skriftlig votering ble Svern Aasen valgt som representant med 153 stemmer, Odlaug Kristiansen fikk 124 stemmer, Hun ble enstemmig valgt til varamann.

Varamannen fra Møre og Romsdal

Agnes Bugge, Nordmøre, foreslo Klara Hegstad i stedet for Asbjørn Bortne, som varamann.

Asbjørn Bortne ble valgt med stor flertall.

Nordland

Elsa Rastad Bråten, Oslo, foreslo Margit Munkebye i stedet for Rolf Hellem.

Kjell Dankertsen, Nordland, gikk ikke mot dette forslaget, fordi han på noen måte mislikte Margit Munkebye. Hun er en meget dyktig kvinne, men her kommer distriktshensynene inn. Også den andre representanten fra Nordland er fra Bodø.

Ved voteringen ble Rolf Hellem valgt med stort flertall.

Innstillingen ellers ble enstemmig vedtatt.

En hilsen fra Gunnar Ousland.

Møtet ble avbrutt i ca. 10 minutter, og etter pausen refererte dirigenten følgende hilsen fra Gunnar Ousland:

•Hjertelig takk for den gode hilsen og den vakre blomsterbukett. Jeg håper at landsmøtet setter alle krefter i full virksomhet over hele landet. For nå gjelder det for alvor mer enn noensinne før å få et sikkert flertall i Stortinget.

Sett alle krefter i virksomhet, få Landsorganisasjonen og alle fagforeninger og forbund i virksomhet for å bevilge de millioner som må til for å vekke alle arbeidsfolk i byene, i bygdene, blant småbrukerne, fiskerne, sjømennene, alle som kan og må vekkes —. Send vekkelsesbrev til dem, opprop og stemmesedler osv.

La hele tiden fra nå og til valget klinge av opprop til hele det arbeidende folk om å slutte seg til Det norske Arbeiderparti. Alt annet er ødeleggende for arbeiderklassen, hvilket som helst navn de har satt på sitt parti.

Fra nå og til valget må alle krefter innen vårt parti bruke hele sin styrke til valgarbeid. Da får vi seier!»

Gunnar Ousland.

Innstillingene fra redaksjonskomitéen for organisasjonsspørsmål.

1. Landsstyrets forslag til uttalelse om Organisasjonskomitéens innstilling.

Redaksjonskomitéen innstiller:

Landsmøtet tiltrer forslaget fra landsstyret, sålydende:

Landsstyrets forslag til uttalelse om organisasjonskomitéens innstilling.

Landsmøtet vil understreke betydningen av å ha en godt utbygd organisasjon, og en nær kontakt mellom ledelse og medlemmer i alle ledd. Det er Arbeiderpartiets styrke at vi har organisasjonsledd hvor vi kan få behandlet de sakene som skal fremmes, og hvor vi kan stake ut de retningslinjer partiet skal følge. Aktive og levende organisasjoner er en forutsetning for demokratiet. Det er gjennom organisasjonen at medlemmene skal engasjeres i utformingen av partiets politikk.

Særlig i grunnorganisasjonene er det behov for ytterligere aktivisering. For alle tillitsmenn som er satt til å føre partiets politikk i stat og kommune må det være en forpliktelse å delta aktivt i grunnorganisasjonene.

De forskjellige forhold som rår i vårt mangeartede land gjør det nødvendig å ha et variert organisasjonsmønster. Det er høve til å finne fram til de former som passer for hvert enkelt sted innen de vedtekter vi har i dag. Svarene til organisasjonskomitéen viser også at de alt overveiende av våre partiavdelinger ønsker å opprettholde de mønster vi har. Men det er like klart at det er et behov for å utvide gruppevirksomheten innen grunnorganisasjonene. Dette er et arbeid som gjøres både av det sentrale partikontor og av distrikts- og kommunepartiene.

Også kommunepartiene må engasjere seg aktivt i organisasjonsarbeidet og ikke begrense virksomheten til behandling av kommunale saker. Der hvor det er mulig, bør vi tilstrebe at kommunepartiets administrasjon styrkes.

I noen fylker har en av geografiske grunner ansett det nødvendig å opprettholde kretspartier. Med den omlegging av fylkestingene vi har fått, vil det imidlertid bli mer og mer nødvendig med en samordnet fylkespolitikk.

Derfor bør en i hvert fylke drøfte om det er hensiktsmessig å opprettholde ordningen med kretspartier.

Når det gjelder den sentrale ledelse og administrasjon, slutter landsmøtet seg til organisasjonskomitéens innstilling.

Forslag til vedtak:

Landsmøtet slutter seg til hovedlinjene i organisasjonskomitéens innstilling og pålegger Sentralstyret å arbeide videre med saken.

Organisasjonskomitéens innstilling gir et godt utgangspunkt for å drøfte organisasjonens oppbygging også for distriktsorganisasjonene og kommune-partiene. Landsmøtet er enig i at disse organisasjonsleddene bør sette ned komitéer for å gjennomgå virksomheten i hele sin bredde og prøve å finne fram til de former som en mener er de mest hensiktsmessige etter dagens krav.

Landsmøtet er enig i at det blir satt ned en ny organisasjonskomité for å arbeide videre med de oppgaver som organisasjonskomitéen har pekt på. Arbeidet bør legges opp slik at en får en parallell behandling med komitéene i distriktpartiene. Komitéen bør også finne veier og midler til å realisere de forslag som er fremmet.

2. Forslag fra Vest-Agder Arbeiderparti om landsstyreprerentasjonen.

Redaksjonskomitéen viser til at et tilsvarende forslag er behandlet av organisasjonskomitéen og vurdert i den foreløpige innstilling side 43, der det blant annet heter:

«Partilovenes § 14, punkt 6, har en prinsipiell bestemmelse om at «reglene for valg av utsendinger til partimøter, medlemmer av representantskap o.l. skal gi like rett for alle partiavdelinger i forhold til medlemstallet.»

Dette er et godt prinsipp som bør fastholdes også ved valg av utsendinger til landsmøtet.»

Redaksjonskomitéen innstiller:

Landsmøtet slutter seg til organisasjonskomitéens oppfatninger.

3. Forslag fra Reinsvoll Arbeiderlag om landsmøtereprerentasjonen.

Redaksjonskomitéen er av den oppfatning at en reduksjon av tallet på representanter ikke automatisk medfører en tilsvarende reduksjon av utgiftene. Av økonomiske grunner anses det ikke påkrevet å redusere tallet på landsmøtereprerentanter.

Redaksjonskomitéen innstiller:

Den nåværende landsmøtereprerentasjon bibeholdes.

4. Forslag fra Valle-Hovin krets lag om medlemmers plikt til å stå i Landsorganisasjonen.

Redaksjonskomitéen viser til at dette problemet er tatt opp av organisasjonskomitéen som i den foreløpige innstillingen har uttalt følgende (s. 45—46):

«Organisasjonskomitéen vil nevne et spesielt forhold som betyr mye for LO-forbundene i funksjonærsektoren. Vansker som henger sammen med at partifeller opprettholder medlemskap i faglige organisasjoner utenfor LO — eller ganske enkelt nekter å LO-organisere seg. Forbundene i den statlige og kommunale sektor ville bedre sine rekrutteringsmuligheter vesentlig dersom slike partifeller organiserte seg. Det dreier seg i stor utstrekning om folk i overordnede stillinger som derfor ved sin holdning kunne medvirke til at underordnede funksjonærer tok positiv stilling. — I noen grad gjør det samme seg gjeldende innenfor det private næringsliv.

Funksjonærenes forhold til arbeiderbevegelsen er et tema som kunne gjøres til gjenstand for meget omfattende betraktninger og inngående analyser. Organisasjonskomitéen har funnet at et slikt arbeid faller utenfor dens mandat. Landsorganisasjonen har imidlertid, i samarbeid med Institutt for samfunnsforskning, foretatt en grundig undersøkelse av funksjonærenes holdning til fagbevegelsen, herunder deres syn på det faglig-politiske samarbeid. Organisasjonskomitéen vil understreke betydningen av at det blir foretatt et inngående studium av de foreliggende undersøkelser. På dette grunnlag må vi gjennomdrøfte hvordan vi skal legge opp et politisk og organisasjonsmessig arbeid som kan ha appell til denne «nye» og stadig voksende folkegruppe. Organisasjonskomitéen anser denne oppgaven som så viktig, at vi vil anbefale at den gjøres til gjenstand for utredning i en egen komité, eventuelt av partiets funksjonærutvalg. Innstillingen bør behandles på et bredt grunnlag både i partiets og fagbevegelsens organisasjoner.»

Redaksjonskomitéen innstiller:

Landsmøtet slutter seg til organisasjonskomitéens forslag.

5. Forslag fra *Ivar Mathisen*:

«Det nye Sentralstyret gis i oppdrag å planlegge og gjennomføre en aksjon for å styrke det kollektive medlemskapet og samarbeidet mellom fagbevegelsen og kommune- og fylkespartier. Aksjonen gjennomføres i løpet av landsmøteperioden, og landsmøtet i 1967 forelegges resultatet. Bringer ikke denne aksjon en vesentlig styrkelse av det kollektive medlemskapet, forelegges landsmøtet spørsmålet om en omlegging av det organisatoriske samarbeidet mellom partiet og fagbevegelsen på det lokale plan.

Redaksjonskomitéen viser til at forholdene vedrørende det kollektive medlemskap er tatt opp i organisasjonskomitéens innstilling, og at forslaget er i tråd med organisasjonskomitéens synspunkter.

Redaksjonskomitéen innstiller:

Forslaget sendes Sentralstyret.

6. Forslag fra *Jan Tonning*:

«Partiets distriktsorganisasjoner.

Komitéen tilrår at distriktpartiene beslutter å opprette representantskap som kan være partienes besluttede organer mellom årsmøtene. Representantskapet skal bestå av representanter for kommunepartiene, kvinnebevegelsen, AUF (valgt av disse), distriktpartiets styre, partiets stortingsrepresentanter fra distriktet, partiredaktørene og distriktets medlemmer av landsstyret. Dessuten må en sørge for at partiets fylkestingsgruppe blir representert.»

Redaksjonskomitéen forutsetter at distriktpartiene selv bestemmer sammensetningen av representantskapet, og går ut fra at det da vil bli tatt de nødvendige hensyn for å sikre en bredest mulig representasjon.

Redaksjonskomitéen innstiller:

Forslaget sendes Sentralstyret.

7. Forslag fra *Tryggve Aakervik*:

Som et nytt punkt etter punkt 17 i sammendraget for organisasjonskomitéens innstilling foreslås:

«Det anbefales at de samarbeidsformer vi har mellom kommunepartier og kommunegrupper danner mønster for samarbeidet mellom fylkestingsgruppe og distriktparti.»

Redaksjonskomitéen mener at dette spørsmål bør gjøres til gjenstand for drøfting i distriktpartiernes organisasjonskomitéer.

Redaksjonskomitéen innstiller.

Forslaget sendes Sentralstyret.

8. Forslag fra *Yngve Halvorsen*:

«Det bør søkes å finne en løsning slik at det kan ansettes en fastlønt sekretær ved de enkelte D/lag av AUF.»

Redaksjonskomitéen slutter seg til tanken og mener den bør gjennomføres i den utstrekning det kan skaffes økonomisk grunnlag på distriktsplanet. Den videre behandling må skje i nærkontakt med AUF.

Redaksjonskomitéen innstiller:

Forslaget sendes Sentralstyret.

9. Forslag fra *Harry Schille*:

Landsmøtene holdes som nå hvert 2. år.

«Det lille landsmøte» legges utenfor Oslo det år det er kommunevalg.»

Redaksjonskomitéen innstiller:

Som hittil må det tilligge Sentralstyret og landsstyret å bestemme stedet for landsmøter og landsomfattende konferanser.

10. Forslag fra *Leiv Fornes*:

Tillegg til punkt 24:

- b) Det settes ned et utvalg som får i oppdrag å finne former for et best mulig samarbeid og kontakt med bonde- og småbrukarlag.»

Redaksjonskomitéen er av den oppfatning at det er viktig for partiet å ha et godt samarbeid med bonde- og småbrukarlaget og andre organisasjoner som står arbeiderbevegelsen nær, som for eksempel fiskarlaget og forbrukerkooperasjonen.

Komitéen går ut fra at partiets landsbruksutvalg til enhver tid sørger for den nødvendige kontakt og samarbeid med bonde- og småbrukarlaget og kan ikke tilrå at det settes ned et eget utvalg for dette formål.

Innstillingen fra redaksjonskomitéen for organisasjonsspørsmål enstemmig vedtatt.

Ragnar Christiansen la fram innstillingen og knyttet følgende kommentar til denne:

Redaksjonskomitéen for organisasjonsspørsmål har hatt en forholdsvis enkel oppgave. Det var et beskjedent antall forslag som ble overlatt oss.

Det gjelder i alt 10 framlegg, og innstillingen er på samtlige 10 punkters vedkommende enstemmig.

Under pkt. 1 har vi tatt opp landsstyrets forslag til uttalelse om organisasjonskomitéens innstilling. Det er den innstilling som fra landsmøtets første dag har ligget stensilert i representantenes mappe. Komitéen foreslår:

Landsmøtet tiltrer forslaget.

Det ble votert med en gang over dette punkt i innstillingen, og forslaget ble enstemmig vedtatt.

Det ble deretter votert over de øvrige punkter, som også ble vedtatt enstemmig og uten debatt.

Innstillingen fra redaksjonskomitéen for Arbeidsprogrammet.

Komitéen la fram disse forslag til endringer i Arbeidsprogrammet:

Forslag til innledning av arbeidsprogrammet 1966—1969.

NYE MULIGHETER — NYE MAL

Vårt mål er å bygge et Norge med trygge og gode kår for alle. Vi vil fortsatt føre en politikk som tar sikte på full sysselsetting, en sterk økonomisk vekst, rettferdig fordeling av produksjonsresultatet og en harmonisk utvikling av alle landsdeler.

Under arbeidet med å bygge ut et nytt Norge ser vi det som en av våre største oppgaver å lede utviklingen bort fra gamle klasseskiller. Vi vil at framtidens Norge skal være preget av sosialistiske idealer: Frihet, likhet, brorskap. I utenrikspolitikken vil Arbeiderpartiet virke for fred og samarbeid mellom nasjonene og for internasjonal og kontrollert nedrustning. Fred er et grunnleggende vilkår for vekst og framgang i vårt eget land.

I perioden 1966—1969 vil Det norske Arbeiderparti, i samsvar med denne målsettingen, stille følgende oppgaver i forgrunnen:

Landet bygges ut etter en samlet plan for å sikre en god fordeling av arbeidsplasser og boligområder med vekstkraftige sentra i landsdeler og distrikter.

Sterk innsats i alle næringer for rasjonell produksjon, som mer og mer må bygge på faglig dyktighet, god utdanning, forskning og vitenskap.

Folkepensjonen føres ut i livet. Samfunnet skal forvalte pensjonsfondet.

Utbygging av den 9-årige skole i hele landet, så alle barn så snart som mulig får likeverdig utdanningsgrunnlag. Rask takt i reisingen av yrkesskoler og gymnas, høgskoler og universiteter. Større innsats i vitenskapelig forskning.

Boligbyggingen økes vesentlig. Kravet til egenkapital skal reduseres.

Økt innsats i moderne vegbygging. Samordning av transporten etter rasjonelle kommunikasjonsplaner.

For å gi folket bedre muligheter i ferier og fritid må stat, fylker og kommuner sikre fjellvidder, skog og strandstrekninger.

Gjennomføring av fem dagers arbeidsuke innen 1970. Arbeidstiden forkortes i takt med utviklingen i våre naboland.

Demokratiet i arbeidslivet fremmes gjennom de faglige organisasjoner — om nødvendig gjennom de politiske organer. Vi vil gå veien om en utvidet samrådsordning, et målbevisst opplæringsarbeid og demokratiske bedriftsforsamlinger i de større bedrifter.

Nye tiltak for å gjennomføre kvinnenes likestilling i samfunnet.

Menneskene har fått friere og tryggere forhold ved at mange av Arbeiderpartiets tidligere programposter er gjennomført. Vi møter dem igjen i hjem og skole og på arbeidsplass som realiteter i vårt daglige liv. Våre sosiale trygder og institusjoner, den frie utdanning i godt utbygde skoler, den kortere arbeidsdag, de stadig mer demokratiske omgangsformer på arbeidsplassen, tryggingen av lønnstakernes rettigheter — alt dette har

sitt utspring i våre sosialistiske idéer. Og alt dette er skritt på vegen fram mot et samfunn uten klasser.

Arbeiderpartiet vender seg nå til alle grupper av folket, og i alle landsdeler, om samarbeid og støtte til å løse en ny tids store felles oppgaver.

Side 7, tilføyes etter siste avsnitt:

Arbeiderbevegelsen har ansvaret for at kvinnene i langt sterkere grad kommer med i organisasjonenes ledelse og i offentlige tillitsverv.

Side 8, første avsnitt. De to siste setningene i avsnittet går ut. De erstattes med:

Ungdommen skal møte samfunnet som en utfordring. Ungdommens egen holdning og innsats vil være bestemmende for hva framtiden kan bringe menneskene.

Arbeiderpartiet vil gå inn for å senke stemmerettsalderen.

Side 11, tilføyes femte avsnitt:

De skiller som fordommer har skapt mellom mannsarbeid og kvinnearbeid, må fjernes.

Side 12, annet avsnitt, tilføyelse etter setningen: «Det stiller store oppgaver som en ny tid krever løst på en ny måte.»:

Her må vi gi plass for skapende fantasi, samtidig som vi tar omsyn til de resultater den moderne samfunnsforskning innenfor sosiologi og byplanlegging etter hvert kommer fram til.

Side 13, første avsnitt. De to første setningene foreslås gitt denne form:

Det må skapes nye vekstsentra ute i distriktene. I disse sentra er det viktig å sørge for en harmonisk oppbygging av arbeidslivet med arbeidsplasser både for kvinner og menn.

Side 13, første avsnitt. Tilføyelse etter «investerings- og driftskapital»:

De større og mindre sentra vil også styrke den sosiale, kulturelle og økonomiske standard i videre områder omkring. Samfunnet må dessuten sikre forsvarlige sosiale forhold for folk i tynt befolkede strøk.

Side 13, første avsnitt. Ny setning etter «moderne turisme kunne gi betydelig økte inntektsmuligheter»:

Samfunnet bør hjelpe til å utvikle turisme og reiseliv i distrikter hvor forholdene ligger til rette for det.

Side 13, sjette avsnitt. Ny setning som innledning på avsnittet:

Naturvernet og friluftssinteressene må bli tillagt stor betydning ved disponering av grunnarealene.

Side 14, fjerde avsnitt gis denne form:

All ungdom må ha lik rett til utdanning, uansett hvor den enkelte bor i landet, og uten hensyn til foreldrenes økonomi. Denne rett må også gjelde de handikapte.

Side 14, sjuende avsnitt: De to siste setningene går ut. De erstattes med:

Praktisk og teoretisk utdanning må vurderes som likeverdig. Det må være

reelle muligheter for overgang mellom de ulike skoleslag. Skolesystemet må være slik at det ikke skaper sosiale skiller som følge av forskjell i utdanning.

Side 14, siste avsnitt:

Ordene «bør» og «bør også» i de to siste linjene går ut.

Side 15, annet avsnitt, tilføyes:

Institusjonene for utdanning av småbarn-pedagoger må utbygges.

Side 15, femte avsnitt: Siste setning formuleres slik:

Det må sikres tilfredsstillende opplæringsmuligheter for dem som i voksenalder ønsker å skaffe seg større kunnskaper eller vil utdanne seg for et nytt yrke.

Side 15, sjuende avsnitt gis denne form:

Undervisningssystemet må være i pakt med den tekniske, økonomiske og sosiale utvikling. Pensum og arbeidsmetoder må være i samsvar med vår tids krav. Utdanningen skal gjøre elevene best mulig skikket til den situasjon de etter skoletiden møter i hjemmet og i yrkes- og samfunnslivet. Skolen skal også være med å gi den enkelte innhold i livet, hjelpe til å utvikle allsidige interesser og til å vurdere og handle selvstendig. De estetiske fag må tillegges større betydning. Skolen må gjennom sin undervisning og sitt miljø søke å utvikle toleranse, sosialt ansvar og mellomfolkelig forståelse. Undervisning i fredsprosjekt må styrkes.

Oppdragelse til demokrati er en viktig målsetting for skolen. Samfunnsfag må derfor gis bred plass i alle skoleslag. Kontakten mellom skole og arbeidsliv må utbygges. Et aktiviserende elevdemokrati må innføres fra og med ungdomsskoletrinnet.

Side 15, siste avsnitt om utdanningen får denne form:

Målet er å sikre gode muligheter til utdanning for alle. Ordningen med studielån, stipend og andre tiltak bygges ut. *Det innføres en ordning med spesielle stipendier i de videregående skoler for elever som må ta sin utdanning utenfor hjemstedet.* Det må reises boliger og elevheimer for studenter, skoleungdom og lærlinger som må bo utenom hjemmet.

Side 15, siste avsnitt på siden — innledningen til kapitlet om kunst og kultur formuleres slik:

I det moderne samfunn har den økonomiske og sosiale utviklingen skapt et nytt grunnlag for åndelig frigjøring og kulturell utfoldelse. Kunsten må få sin selvfulgelige plass i menneskenes tilværelse. Vi trenger kunsten. Kunstnerne bør få stimulerende arbeidsforhold. Innsatsen for kunst- og kulturformål må økes vesentlig.

Side 16, Tilføyelse første avsnitt:

Musikkundervisning på høgskolenivå etableres snarest mulig. Det tas sikte på å skape et felles utdanningsentrum for kunstnere.

Side 16, tredje avsnitt: Tilføyelse etter setningen «Tanken om rikskonserter bør settes ut i livet»:

Det organiseres brukskunstutstillinger med offentlig støtte. Det må satses sterkt for å skape en høyverdig norsk filmproduksjon.

Side 15, femte avsnitt: Tilføyelse etter setningen «Skolene må gi plass for teoretisk og praktisk opplæring i fysisk trening»: Idrettshøgskolen må komme i virksomhet så snart som mulig.

Side 16, siste setning formuleres slik:

Ungdoms- og idrettsorganisasjonene bør få økt støtte fra stat, fylker og kommuner.

Side 16, tilføyelse til siste avsnitt:

I nært samarbeid mellom de kommunale myndigheter og folkeorganisasjonene — og med støtte fra staten — bør det opprettes alkoholfrie ungdomssentra.

Side 17, tredje avsnitt, tilføyelse etter «aldersboliger og boliger for enslige»:

Når det gjelder det spesielle boligbehov for bevegelseshemmede, tas spørsmålet opp om en spesiell finansieringsordning gjennom Husbanken.

Side 17, tilføyelse til tredje avsnitt:

Forsøk med nye boformer som kan gjøre husarbeidet lettere, oppmuntres og støttes.

Side 17: Nytt sjette avsnitt:

Statens boligbanker må få en vesentlig økt utlånsramme. Kravet til egenkapital reduseres.

I kredittavtalene som inngås mellom myndighetene og de private kredittinstitusjonene må boligbyggingen gis høy prioritet.

Side 17, tilføyelse til femte avsnitt:

Behandlingen av ekspropriasjonssaker må endres med sikte på hurtigere avgjørelser og for å sikre at verdier som skyldes samfunnets innsats og utvikling kommer hele folket til gode.

Side 18, de to første avsnittene går ut. De erstattes med:

Kommunene må sette i gang en systematisk og metodisk kvalitetsbedømmelse som ledd i forberedelsene til sanering og byfornyelse. Det må foretas ombygging og modernisering av eldre boliger og leiegårder som er fullt brukbare, og som ennå i mange år må påregnes benyttet som boliger. Det må gjennomføres en samordning av offentlige tiltak med sikte på å bedre standarden i den eldre boligmasse.

For å bane veien for sanering, boligreising og regulering gis kommunene forkjøpsrett til bebygget grunn. Kommunene skal også ha forkjøpsrett til leiegårder med sikte på overdragelse til borettslag.

Side 18, ny formulering av fjerde avsnitt:

Alderstrygdens satser vil bli økt vesentlig når folkepensjonen trer i kraft. De vil svare til grunnpensjonen i den nye pensjonsordningen. Både grunnpensjonen og tilleggspensjonene reguleres i takt med den alminnelige inntektsutvikling.

Side 19, nytt femte avsnitt:

Folketannrøkten bygges videre ut. En større del av utgiftene til tannpleien innpasses i vårt trygdesystem.

Side 19, sjette avsnitt formuleres slik:

I edruskapsarbeidet må opplysningsvirksomheten bli tillagt stor betydning. Arbeidet med å hjelpe de alkoholskadde og de narkomane effektiviseres. En må ta sikte på å reise spesialinstitusjoner i distriktene. Ettervernet og attføringsarbeidet bygges ut.

Side 20, annet avsnitt formuleres slik:

Demokratiet i arbeidslivet fremmes gjennom de faglige organisasjoner — om nødvendig gjennom de politiske organer. Nye framstøt bør skje etter tre parallelle linjer:

Side 25, første avsnitt, tilføyes:

Det må settes i verk effektive tiltak som kan øke trafikksikkerheten.

Side 25, nest siste avsnitt:

Flytrafikken utvikles videre ved at utbyggingen av flyplassene i det nåværende rutenett fullføres og ved anlegg av nødvendige nye flyplasser for rutetraffikk.

Side 27, siste avsnitt går ut.

Setningen «Folkerepublikken Kina bør opptas som medlem» flyttes til tredje avsnitt, for «FN må settes bedre i stand . . .»

Side 28, tredje avsnitt, tilføyelse etter «konvensjonelle styrker»:

Arbeidet med å rasjonalisere og effektivisere Forsvaret fortsetter. Det må være en sikker kontroll og en forsvarlig forvaltning i alle ledd av Forsvaret.

Side 28, annet avsnitt, etter ordene «styrkebalansen ikke blir forrykket», tilføyes:

Arbeiderpartiet vil at Norge skal medvirke til en fordomsfri prøving av ordninger med soner hvor bestemte våpentyper holdes utenfor og omfanget av militære styrker blir begrenset. Slike ordninger forutsetter at landene i sonene er enig og sone-avtaler må gå inn som ledd i omfattende avtalte ordninger for rustningsbegrensning.

Side 29, siste avsnitt gis denne form:

De velstående landene i vest kjøper råvarer fra utviklingslandene i store mengder. Vi vet at de mennesker som lager dem, lever i stor sosial nød. Fall i råvareprisene kan få katastrofale skadevirkninger for utviklingslandenes økonomi og levestandard. Vi må gå inn for at utviklingslandenes råvarepriser stabiliseres i den internasjonale samhandel, og at disse landene får muligheter for å bygge opp en moderne industri.

Side 30, annet avsnitt:

Første setning flyttes ned som avslutning på avsnittet. Ordene «etter hvert» sløyfes i tredje linje. I linje 6 og 7 går disse ordene ut:

«for å komme vanskelig stillede mennesker til hjelp og for å oppnå bedre kontakt med dem.»

Reiulf Steen redegjør for innstillingen.

Innstillingen fra redaksjonskomitéen for Arbeidsprogrammet ble lagt fram av *Reiulf Steen* som uttalte følgende:

Da redaksjonskomitéen forlot hverandre ved 5-tida i dag morges, følte vi alle lettelse over at programmet senere skal gjøres til gjenstand for en språklig gjennomgåelse. Dere vil alle når dere leser redaksjonskomitéens innstilling forstå *hvorfor* vi følte en sånn lettelse. Jeg vil derfor be om at dere ikke fester dere ved rene formuleringer, som ikke har betydning for realitetene. Når vi måtte sitte sammen i ett fra kl. 7 i går kveld til kl. 5 i dag morges, så hadde det sammenheng med den mengde av forslag som denne gang er fremmet til Arbeidsprogrammet. Vi hadde til behandling ca. 70 forslag av høyst forskjellig karakter. En rekke forslag inneholdt presise formuleringer som skulle føyes inn i avsnitt eller erstatte avsnitt i landsstyrets forslag. Andre var til dels meget lange kommentarer til Arbeidsprogrammet, og dessuten forelå det også til dels meget lange forslag til helt nye avsnitt i programmet.

Gjennom en periode av ca. 1½ år har man nå arbeidet med utformingen av det forslag som landsstyret sendte ut til organisasjonene. Først utarbeidet man et omfattende materiale, som i form av arbeidsdokumenter ble sendt distriktpartiene og behandlet der og kommentert der. Deretter sydde man det hele sammen i det forslag som så har vært ute i alle våre organisasjoner til behandling.

Jeg kan forsikre om på vegne av redaksjonskomitéen for Arbeidsprogrammet at hvert eneste av de ca. 70 forslag har vært meget nøye vurdert, og det har i redaksjonskomitéen vært vist stor vilje til å redigere inn i utkastet forslag til formuleringer som redaksjonskomitéen har funnet å kunne fremme forslag om. Jeg vil gjerne i den forbindelse si at redaksjonskomitéen har sett det som sin oppgave å være en redaksjonskomité og ikke en politisk kommisjon. Det har vært vår oppgave å søke å redigere inn, på grunnlag av de forslag som har vært fremmet og på grunnlag av den debatt som har funnet sted, de forslag som vi har hatt inntrykk av at landsmøtet ønsker å få med. Når vi ikke har tatt hensyn til alle de forslag som har vært fremmet, så er det ikke fordi vi forkaster tanker og synspunkter som her er kommet til uttrykk. Det har allerede fra mange vært beklaget at programmet er for langt, og alle forslag som er satt fram, er forslag til tilføyelser. Vi har også måttet ta dette hensyn under vårt arbeide.

Jeg vil da gå over til å behandle de enkelte forslag. Først vil jeg be dere om å ta fram det dokument som behandler programmets

innledningsavsnitt: Nye muligheter — nye mål. Her er det relativt små endringer som er gjort, til dels av språklig karakter.

Punkt 2 i denne oppregningen av saker som skulle stilles i forgrunnen foreslår vi formulert slik: «Sterk innsats i alle næringer for rasjonell produksjon, som mer og mer må bygge på faglig dyktighet, god utdanning, forskning og vitenskap.»

Det 3. avsnittet foreslår vi formulert slik: «Folkepensjonen føres ut i livet. Samfunnet skal forvalte pensjonsfondet.»

Det 4. avsnittets utforming er foretatt i et nært samarbeid med Landsorganisasjonens fremste tillitsmenn, bl. a. med formannen i Aspengren-komitéen: «Demokratiet i arbeidslivet fremmes gjennom de faglige organisasjoner, om nødvendig gjennom lovveien.» Det er forlangt en konkret målsetting for boligbyggingen.

Det ble i den forbindelse fortalt en historie fra den politiske debatt i Sverige, der det svenske sosialdemokrati gjennom en nokså lang periode hadde satt opp konkrete målsettinger for boligbyggingen, og så hadde de borgerlige partier alltid kommet og plusset på disse målsettinger med 3—4—5 tusen boliger. Så hadde våre svenske venner til slutt sagt at «det skal gjøres størst mulig innsats i boligbyggingen», og i en TV-debatt hadde de så sagt til en av de borgerlige: Hva er nå deres overbud?

Det vi er redde for her er at hvis vi satte en slik konkret målsetting som Langtidsprogrammet antyder og som Arvid Jacobsen ønsker å få med, så opplever vi ikke noe annet enn at våre politiske motstandere ganske snart i sine programmer vil øke denne målsettingen, uansett hvilken målsetting vi her fastsetter, med 3 eller 5 tusen boliger årlig. Og en slik programmessig kappkjøring med de andre partiene fant redaksjonskomitéen ikke å ville gi oss inn på.

Voteringen over de enkelte punkter.

Innledningen med oppsummeringen av de 10 punkter ble først tatt opp til votering.

Bjørn Brotangen, Buskerud: Det står at «femdagers arbeidsuke gjennomføres innen 1970». Ville det ikke være bedre å bruke uttrykket «i løpet av neste stortingsperiode»?

Punktet ble vedtatt slik det var foreslått.

Deretter ble det votert punktvis over innstilling. Forslagene til endringer for side 7, side 8, side 11 ble enstemmig vedtatt.

Forslaget for side 12.

Knut Brekke, Buskerud, tok opp følgende forslag til tilføyning side 12 — etter den tilføyede setning foreslo han inntatt:

Det settes i gang undersøkelser der vitenskapsmenn (forskere) søker å belyse årsaker og virkninger når det gjelder bosetting, folkeflytting og vareproduksjon, sett både fra et økonomisk og sosialt synspunkt.

Trygve Bratteli var ikke mot tanken i Brekkes forslag. Jeg foreslår at vi sender dette forslaget til Sentralstyret.

Ordstyreren: Kan Brekke gå med på det?

Brekke: Ja.

Ragnar Christiansen, Buskerud: Jeg vil antyde at man på side 12 sløyfer ordene «innenfor sosiologi og byplanlegging».

Reiulf Steen: Det er slik at Arbeidsprogrammet etter landsmøtet skal bearbeides rent språklig av Sentralstyret. På den annen side kan vi godt ta med de forandringer som blir tatt på sparket her. Jeg for min del har ikke noe mot Christiansens forslag.

Christiansen tok opp forslag om en forandring, slik han hadde antydnet.

Ved voteringen ble Christiansens forslag vedtatt med stort flertall. Brekkes forslag ble vedtatt sendt Sentralstyret.

Side 13.

Sverre Løberg, stortingsgruppa, hadde ikke noe å utsette på formuleringen av dette avsnitt, men i denne sammenheng vil jeg peke på det som har foregått oppe på Rjukan. Her går en statsbedrift av gårde og river opp forholdene på et industristed, uten å konferere med vedkommende fagforbund, arbeiderne eller kommunen. Jeg vil be regjeringen og Sentralstyret å være oppmerksom på dette forhold.

Forslaget til forandringen side 13 ble enstemmig vedtatt.

Uten merknader ble forslagene til endringer for sidene 13, 14, 15 og 16 vedtatt enstemmig.

Side 17, Boligbygging.

Arvid Jacobsen, AUF, var ikke uenig i formuleringen av dette punkt. Etter min mening bør landsmøtet si tydelig fra om volumet i vår boligbygging. Regjeringen har i sitt langtidsprogram operert med tall. Hvorfor skal ikke vi i Arbeidsprogrammet nevne et tall.

Reiulf Steen: Selvsagt kan vi gjøre som de borgerlige partiene, velge et tall, men vi må være klar over at hvis vi setter 40 000 boliger, vil de borgerlige komme med overbud. Det er dette vi har tenkt å unngå med vår formulering.

Rakel Sewerim, Stortingsgruppa: Når det gjelder akkurat innholdet, så er jeg enig med det Reiulf Steen sa nå, men jeg vil be dirigenten om å få komme til med en merknad om overskriften. Det kan høres som pirk, men vi som driver med politisk agitasjon er klar over at vi drasser med en del klisjeer som vi går ut fra alle forstår, men det er ikke sikkert at de alltid gjør det. Det at Høyre og nå også Aftenposten har tatt opp dette ordet med en ny «giv», synes ikke jeg for min del endrer spørsmålet. Det som er viktigere er at jeg har vært på noen møter hvor man har spurt: Hva betyr en ny giv? Jeg vil be om at de som skal gjennomgå språket her, forsøker å finne en ny overskrift som kanskje rett og slett innebærer: Et nytt stort løft i rasjonell boligbygging. Dette kan kanskje høres som pirk, men dette er jo ett av hovedpunktene, derfor ville jeg så gjerne man skulle få en formulering som folk kan forstå.

Tor Nordskog, Sør-Trøndelag: Jeg vil gjerne få støtte de tankene som Arvid Jacobsen la fram. Jeg tror at for den delen som nå kanskje ser ut til å svikte oss — i et hvert fall har vi forskjellige Gallup-tall som viser det — det er folk som er blitt rammet av bolignøden. Unnskyld uttrykket *bolignøden* — det er det sjølsagt ikke — men vanskelighetene med å få boliger i sentrale strøk av landet. Jeg kan derfor tenke meg at det kommer inn som en setning her at det bygges 40 000 leiligheter pr. år. Det er som Reiulf Steen sa at de borgerlige da kommer til å by over. Vel, det kan være mye i det, men likevel tror jeg det er nødvendig at vi mer konkret fastslår ikke bare at vi skal ha større og økt boligbygging, men at vi har et tall å gå ut fra. Så får vi heller møte de borgerlige med den argumentasjon som den også ble møtt med i Sverige.

Arvid Jacobsen, AUF: Jeg forstår de innvendigene som Reiulf Steen anførte. Det som imidlertid er styrken ved dette partiet og som vi kan ta ut med i valgkampen er og det vil folk vite, at dette partiet er det eneste partiet som kan få gjennomført sitt program, og jeg tror da at ved en konkret målsetting på boligsektoren, vil vi stå meget sterkt i valgkampen.

Tryve Bratteli: Jeg legger en større vekt på en annen side ved et program for Det norske Arbeiderparti, og det er at det vi setter opp skal vi være sikker på at vi greier. Og bruker vi den formulering

som nettopp ble sagt her, minst 40 000 i året, så vet en hver at de par første årene i perioden, er det ikke praktisk mulig å nå opp i det tallet. Da vil en komme opp i hele den diskusjonen om å tallfeste en målsetting som ikke blir fulgt opp. Det vi tar sikte på gjennom regjeringens langtidsprogram er jo å nå 40 000 i slutten av perioden. Her kan en selvsagt vedta hva en vil, men jeg vil fraråde denne tallfestingen. Når vi nå vet at Høyre kommer til å kjøre, etter hva de har varslet fra Bergen, — de blir riktignok aldri ferdig med programmet sitt, så man får ikke se hva det står der — at de skal sette opp 40 000 boliger i året. Hvis vi da setter inn tallene fra langtidsplanen som er et lavere tall, nemlig 140 000 boliger i fireårsperioden, mot $4 \times 40\,000 = 160\,000$ — så er det vanskelig for meg å skjønne den propagandamessige effekt av det.

Det som er realiteten i boligprogrammet er det som står der: En mer aktiv reguleringspolitikk, en mer aktiv tomtepolitikk, en ny finansieringsordning, en gjennomgripende rasjonalisering av hele byggevirksomheten. Det er det som er de konkrete punktene i et program for å øke boligbyggingen, ikke i og for seg en gjetning om hvorvidt tallet på boliger blir det ene eller det annet. Jeg synes sånn som situasjonen ligger an at det riktige ville være å fastholde et program for en sterkt økt boligbygging, slik som det her er og slik langtidsplanen bekrefter, men uten å sette inn noen tallstørrelse, som jeg tror den propagandamessige effekt av ville være ytterst tvilsom.

Isak Havstad, Telemark, mente at problemet egentlig ikke lå i det pengemessige når det gjalt boligbyggingen. Det er arbeidskraften som bestemmer hvor stort volumet skal være. Jeg er enig med Bratteli i at det er uklokt å sette opp en målsetting vi ikke klarer. Ellers mener jeg vi bør sette mer inn på bygging av skoler og sykehus.

Tor Nordskog tok opp dette forslaget:

Det bygges 40 000 leiligheter pr. år.

Det ble votert over hvorvidt det skulle fastsettes noe konkret tall for boligbyggingen. Nordskogs forslag ble forkastet med stort flertall. Punktene side 17 ble ellers vedtatt.

Tomtespørsmålene.

Leif Wold-Karlsen, Oslo, etterlyste redaksjonskomitéens reaksjon på forslaget fra Oslo arbeidernesammfunn om at all grunn burde eies av stat og kommuner. Han tok opp dette forslaget som et tillegg til avsnitt 5.

Trygve Bratteli: Jeg vil nødig være lyseslukker, men slik dette forslaget er formulert kan vi ikke vedta det. Vi må huske på at vi også er et parti for bygdene, og vi kan ikke presentere et program der det står at all grunn skal tilhøre det offentlige.

Ved voteringen ble Wold-Karlsens forslag nedvotert med stort flertall, og innstillingen vedtatt.

Sosialprogrammet.

Ebba Lodden, Vestfold, pekte på de tanker som var nevnt i forslag nr. 34 som sosialpolitikken og folkepensjonen og foreslo at dette spørsmålet ble tatt opp av Sentralstyret.

Forslaget ble enstemmig vedtatt.

Simon Strøm, Nord-Troms etterlyste et forslag fra Tromsø arbeiderparti. Ba om å få det oversendt Sentralstyret.

Reiulf Steen tilrødde det, og det ble vedtatt.

Side 19 og 20, Demokratiet i arbeidslivet.

Bjørn Brotangen, Buskerud, savnet i dette avsnitt noe om voksenopplæringen og i samme forbindelse noe om Aase Lionæs-komitéen. Vi har i det hele tatt hørt svært lite om denne innstillingen.

Gunnar Berge, Rogaland, syntes det var gledelig med tilføyelsen vi her hadde fått, men han savnet likevel en prinsipiell målsetting. Derfor ville han ta opp følgende forslag:

«Vårt mål er at hele den økonomiske virksomhet skal ledes av folkets valgte representanter, og at resultatet av vår felles innsats må forvaltes av oss alle i fellesskap.

Innføring av de ansattes medbestemmelsesrett i bedriftene er et ledd i arbeidet for å nå dette målet, som for oss står som en virkeliggjøring av den sosialistiske oppfatning om menneskenes likeverd.»

Reiulf Steen: Det konkrete spørsmål om demokratiet i arbeidslivet er behandlet her. Demokratiet i arbeidslivet må selvsagt utvikles i pakt med vårt politiske arbeide. Brotangen etterlyste Lionæs-komitéens innstilling. Den er ikke nevnt, men spørsmålet om voksenopplæringen er generelt behandlet.

Ved voteringen ble det votert alternativt mellom innstillingen og Gunnar Berges forslag, og innstillingen ble vedtatt med stort flertall.

Utbygging av industri og kraftverk.

Knut Brekke, Buskerud, pekte på det forslaget som Nore og Uvdal hadde sendt inn og som gikk inn for like kraftpriser over hele lan-

det. Han tok opp forslaget om at prisen på elektrisk kraft blir lik over hele landet.

Trygve Bratteli: Hvis Brekke vil endre sitt forslag noe, vil jeg anbefale at det blir tatt inn en tilføyelse i denne retning. Jeg foreslår at ordene «blir lik over hele landet» utgår av hans forslag og at det i stedet kommer: «etter hvert blir mer ensartet over hele landet».

Brekke: Ja, jeg kan godt godta denne formulering.

Ved voteringen ble Brekkes forslag med den endring Bratteli hadde foreslått vedtatt.

Våre telekommunikasjoner.

Marit Svarva Henriksen, Sentralstyret, tok opp dette forslaget:

«Våre telekommunikasjoner utbygges til en tidsmessig standard. Det bør tas sikte på å få bort ventelistene så snart råd er.»

Reinulf Steen: Det foreligger forslag fra Oslo Arbeidersamfund om å føye til et punkt om dette i de «10 bud», men jeg vil si som Bratteli at det selvsagt var mye vi gjerne kunne ønske å få med der, 10×10 oppgaver, men det forbyr seg selv. Imidlertid er det spørsmålet som her er reist av stor betydning, og jeg vil foreslå at forslaget blir sendt programutvalget.

Ved voteringen ble det vedtatt å sende forslaget fra fru Svarva Henriksen til programutvalget.

Fred og samarbeid.

Til forslaget side 28, tredje avsnitt forlangte *Wermund Skyllingstad*, Vest-Agder, ordet og opptok følgende forslag:

«Side 28, 3. avdeling, ytterligere tilføyelse:

Forsvarsbudsjettets relative andel av statsbudsjettet bør ikke økes kommende stortingsperiode.»

Trygva Bratteli: Jeg tror ikke vi bør vedta en formulering som binder oss for sterkt. Dette er et program som skal gjelde i 4 år, og vi vet ikke hva utviklingen på det utenrikspolitiske felt vil innebære.

Innstillingen til forandringer for dette punkts vedkommende ble vedtatt. Skyllingstads forslag ble forkastet.

De øvrige punkter ble vedtatt i samsvar med innstillingen.

Hjalmar Joleik, Sogn og Fjordane, hadde egentlig forsømt seg. Han ville hatt inn et avsnitt om demokratisering av byråkratiet.

Vi bør få en viss oppmyking av forholdene rundt om på våre offentlige kontorer.

Normann Sand, Oslo, hadde også forsømt seg ved behandlingen av boligbyggings-avsnittet.

Josef Larsson, Oslo, etterlyste det forslaget som var satt fram av Tåsen kretslag. Vi kan ikke se noe om det i de foreliggende dokumenter.

Trygve Bratteli: Det er ikke til disse forslagene, men hvis man ellers er ferdig, vil jeg foreslå formelt, som vanlig, at landsmøtet gir Sentralstyret fullmakt til å la det vedtatte Arbeidsprogram bli språklig gjennomarbeidet. Det er det ikke tid til å gjøre under selve landsmøtet. Det må gjøres etterpå. Vi har tenkt på at en komité bestående av Olav Larssen, Helge Sivertsen, og Reiulf Steen, sammen med programkomitéens sekretær, Egil Helle, skal foreta en slik gjennomgåelse, like etter landsmøtet. Det vil da være en rent språklig gjennomgåelse. Men jeg har lyst til såfremt denne fullmakt blir gitt, at det også blir gitt en fullmakt til spesielt å se på det i og for seg helt nye avsnittet som *Normann Sand* nettopp var opptatt av. Det forekommer meg at det kanskje kan strammes noe inn, når en får gått gjennom det. Jeg vil gjerne at fullmakten også skal omfatte det.

Reiulf Steen: Det var nettopp for å imøtekomme de innvendinger vi regnet med ville komme i forbindelse med de første avsnittene på side 18, det var nettopp derfor jeg gjorde spesielt oppmerksom på at vi ville be om den fullmakt som *Trygve Bratteli* her nå har bedt om særlig for dette avsnittets vedkommende.

Når det gjelder forslaget fra Tåsen kretslag av DNA så oppfattet vi det — det går jo ut på en henvendelse om å ta opp spørsmålet om fortsatt medlemskap i NATO til drøftelse i partiet— slik at man ville ha en debatt, og vi har foreslått det i likhet med alle de som er fremmet i forbindelse med Arbeidsprogrammet oversendt Sentralstyret til fordeling på de av Sentralstyrets faste utvalg, som arbeider med disse spørsmål. Etter vår oppfatning er det ikke noen programsak, men en partisak at vi i partiet skal ta opp en gjennomgående drøfting om medlemskapet i NATO.

Fullmakt til en språklig finpussing av programmet.

Det ble votert over forslaget fra *Trygve Bratteli* om å gi Sentralstyret fullmakt til å finpusse programmet språklig, og slik fullmakt ble gitt enstemmig.

Ordstyreren: Takk for arbeidet som er nedlagt i forbindelse med Arbeidsprogrammet.
Sterkt bifall.

Innstillingen fra redaksjonskomitéen for andre saker.

Denne komitéen la fram følgende innstillinger:

REDAKSJONSKOMITÉEN FOR ANDRE SAKER

legger fram følgende forslag til uttalelser fra landsmøtet:

1. Politisk manifest.
2. Utenrikspolitisk resolusjon.
3. Uttalelse om forskningen.
4. Uttalelse om kunst og kultur.
5. Uttalelse om kristendoms-kunnskap i skolen.

Forslagene dekker etter komitéens mening mange av de forslag som er satt fram og uttalelser som er kommet fram i innlegg på landsmøtet. Komitéen mener at antallet uttalelser bør begrenses til dette.

Forslag til manifest.

Arbeiderpartiet legger fram et program for en ny epoke i norsk samfunnsliv.

De gamle klasseskiller faller. Teknikk, forskning og planøkonomi gir nye muligheter for velstand, trivsel og utfoldelse. Arbeiderpartiet vil bygge et harmonisk samfunn med full utnyttelse av disse mulighetene.

Arbeiderpartiet vil gjennomføre folkepensjonen fra 1. januar 1967. Den gir trygghet i alderdommen og sikrer de etterlatte når forsørgeren faller fra i yrkesaktiv alder.

Men Arbeiderpartiets alternativ for pensjonsordning omfatter mye mer. Den fondsopplegging under samfunnets forvaltning som Arbeiderpartiet går inn for, vil skape et trygt grunnlag for det største sosiale løft i vår historie. Fondene vil bidra til høy sparing og raskere økonomisk vekst. De vil også gi forutsetningen for økt innsats i boligreisningen og distriktsutbyggingen.

Det er en hovedoppgave å gjøre alle grener av næringslivet mer effektive og lønnsomme, og å utvikle ny virksomhet. Oppgaven krever en vel utbygd demokratisk planlegging og et nært samarbeid mellom stat, kommuner, forskning, arbeids- og næringsliv. Arbeiderpartiet går inn for at de lokale og sentrale myndigheter skal samarbeide om en grundig distriktsplanlegging. Målet er vekst og trivsel. Alle deler av landet skal bygges ut og få velutstyrte små og store sentra. Det er det eneste som kan redde bygdene fra en gradvis avfolkning.

For å styrke effektiviteten i all virksomhet og for å utløse skapertrang og trivsel hos den enkelte samfunnsborger, vil Arbeiderpartiet hjelpe fram faglig dyktighet, god utdanning, forskning og vitenskap. Dette er også et av motivene for vårt krav om større demokrati i arbeidslivet. Arbeidere og funksjonærer må få utfoldelse for sitt overskudd av innsikt og dyktighet.

Arbeiderpartiet vil aktivt medvirke til at det blir reell likestilling mellom kvinner og menn i vårt samfunn. Vi ønsker et demokrati som er bygd og ledet av kvinner og menn i fellesskap.

Kortere arbeidstid, fem-dagersuke innen 1970, sikring av friarealer, større innsats på kulturfronten og mange andre poster i programmet er ledd i det nye samfunnsmonster som Arbeiderpartiet søker å legge til rette.

Alt dette er en helhet. Arbeiderpartiets nye program er et opplegg til en samlet innsats over fire år — med bakgrunn i det som allerede er skapt og med perspektiver langt inn i framtiden. Arbeiderpartiet har en klar forståelse av at også nye samfunnsmonstre kan gli ut i sosiale misforhold og nye klasseskiller og vil være på vakt mot det.

Som før har Arbeiderpartiet sin forankring i sosialismens idéer om frihet, likhet og brorskap.

Ved valget i høst foreligger bare to alternativer: Enten en regjering av Arbeiderpartiet eller en borgerlig regjering.

Arbeiderpartiet ber om fullmakt fra det norske folk til å styre landet og lede utviklingen inn i et godt organisert velstandssamfunn med sosial rettferdighet og rike utfoldelsesmuligheter for alle mennesker både i arbeid og fritid.

Uttalelse om utenrikspolitikken.

Arbeiderpartiet vil at norsk utenrikspolitikk fortsatt skal være en aktiv fredspolitikk. De midler som landet anvender i sin fredspolitikk, vil Arbeiderpartiet skal fordeles på den mest effektive måte på det militære forsvar, opplæring av FN-styrker, sivilforsvar, fredskorps, fredsforskning, forskning omkring nedrustning og andre oppgaver med et klart fredsmål. Norge må arbeide for å bedre forholdene mellom nasjonene og for å styrke FN.

Ennå er FN på langt nær sterkt nok til at medlemskapet der alene kan sikre Norges fred og frihet. Derfor må vi fortsatt være med i forsvarsorganisasjonen som bygger på Atlanterhavspakten. Men samtidig gjelder det til enhver tid å utnytte de muligheter til nedrustning som foreligger. Innen NATO bør Norge arbeide for at organisasjonen legger avgjørende vekt på forhandlinger mellom øst og vest om sikkerhetsspørsmål, nedrustning, soner med rustningsbegrensning osv. Særlig må vi arbeide for en avspenning og for utvidet økonomisk og kulturelt samkvem mellom A-paktlandene og Warszawapakt-landene.

Nedrustingen må være internasjonal og kontrollert. Den mest umiddelbare oppgave er å hindre at vi får flere atommakter og at kjernefysiske våpen blir spredd. Som et ledd i denne politikk må Norge holde bestemt fast ved sin basepolitikk. Vi ønsker ikke fremmede styrker eller atomvåpen på norsk jord.

De alvorlige krisene i Vietnam og Den dominikanske republikk har skapt fare for en ny skjerpning av motsetningene og økte vansker i arbeidet for å styrke FN. Ved at stormaktene USA og Kina begge er involvert i Vietnam, kan striden der, om den ikke nå bringes under kontroll, føre til en større krig og økt fare. For om mulig å skape et bedre klima for å få forhandlinger i gang, må bombetoktene mot Nord-Vietnam stoppes. Likeledes må Kina og Nord-Vietnam stanse infiltrasjonen fra nord og oppgi sin negative holdning til forhandlinger.

I Den dominikanske republikk har USA uten å rådføre seg med de andre medlemmene i Organisasjonen av Amerikanske Stater intervenert militært. Det må være en ufravikelig regel at intet land, stort eller lite, har rett til å intervenere i andre land.

Norge må fortsatt bruke den innflytelse det har for å få stanset krigshandlingene og bidra til at forhandlinger kommer i gang om en fredelig løsning som sikrer fred og uavhengighet for folkene i kriseområdene.

Det er en selvfølgelig plikt for Norge å gi moralsk og politisk støtte til de folk som fører en kamp for full likestilling og for å overvinne fattigdommen. Norge må også etter hvert øke den økonomiske hjelp som det gir til utviklingslandene. Men på lengre sikt kan ikke dette problemet løses ved bevilgninger. For at utviklingslandenes problemer skal kunne løses, må de rike land legge om sin handels-, toll- og prispolitikk overfor de fattige deler av verden. Norge må aktivt gå inn for å fremme dette i internasjonal sammenheng.

Det er viktig at disse målsettingene får bred tilslutning i norsk opinion. Informasjon om norsk utenrikspolitikk og kontakten mellom norsk utenriktjeneste og folket må bli den best mulige. Ungdommen er særlig engasjert i disse spørsmål. Det bør derfor opprettes faste kontaktkonferanser mellom Utenriksdepartementet og de politiske ungdomsorganisasjonene.

Forslag til uttalelse om forskningspolitikken.

Forskningen spiller en avgjørende rolle for levestandarden og livsvilkårene i et moderne samfunn. Teknisk/naturvitenskapelig forskning har skapt stadig nye produkter, nytt utstyr og nye produksjonsmetoder. Den medisinske forskning har bidratt til den gode helsestandard. Samfunnsvitenskapene har økt forståelse av det enkelte menneske og samfunnet. Fredsforskningen kan peke på nye veier og midler og gi kunnskaper for fredsarbeidet.

Vi ser for oss nye perspektiver — lovende og forpliktende. Forskning og bedre utnyttelse av de forskningsresultater som allerede foreligger vil gi oss hittil ukjente muligheter for å bedre våre livsvilkår. Det norske Arbeiderparti vil aktivt støtte forskningen.

Praktisk utnyttelse av forskningens resultater betyr ofte at gamle oppfatninger og framgangsmåter må legges vekk. Det er ikke alltid lett, og det må skapes økt vilje og evne til omstilling. Det er en politisk oppgave å sørge for at omstillingen skjer slik at den leder til et bedre samfunn med større trivsel.

Fri og grunnleggende forskning utgjør en viktig del av et demokratisk samfunn og må gis gode vilkår. I årene framover vil det likevel være riktig særlig å øke forskningsinnsatsen i tilknytning til praktiske oppgaver i produksjonsliv og samfunnsliv. Det er de politiske organers ansvar å vurdere fordelingen på de forskningsmessige hovedfelter. Det bør bli opprettet et regjeringsutvalg med rådgivere for dette formål.

Forslag til uttalelse om kunst og kulturvern.

Det norske Arbeiderpartis landsmøte mener at arbeidet for kunst og kulturvern i årene som kommer er en sentral oppgave som må få høy prioritet. Det må tas et krafttak for å åpne nye veier for kunsten ut til publikum og for å utnytte de rikdomskilder som ligger i det skapende kunstneriske talent. En større del av våre økonomiske ressurser må settes inn for å løse denne oppgaven.

I det samfunn arbeiderbevegelsen vil skape, vil vi at kunsten så langt det er mulig skal bli en del av menneskenes liv, i erkjennelsen av at den gjør oss rikere og friere. I denne erkjennelsen ligger også at det er en viktig oppgave å vekke behov så vel som å dekke behov for kunst.

Vi vil at alle mennesker i landet skal ha adgang til de verdier kunst og kunstopplevelse kan gi. Også på dette område vil vi at alle skal ha de samme muligheter. Vi ser det som en viktig oppgave å gi våre miljøer en utforming som tilgodeser krav til kunstnerisk kvalitet, og som tar vare

på de enestående muligheter vi i Norge har til å skape en ramme av skjønnhet og trivsel om vårt dagligliv.

Vårt mål er på den ene side å forløse nyskapende kraft i grupper som er kulturelt passive, og en almen spredning av kulturverdier som hittil har vært forbeholdt en liten gruppe, geografisk og sosialt, på den annen side å gi kunstnerne frihet slik at de kan søke nye veier og utviklingsmuligheter.

Kristendoms-kunnskap i skolen.

Forslag i «Tillegg til saklista» nr. 28 (side 12) nr. 32 (side 15) nr. 72 (side 53). Forslag satt fram på landsmøtet av Arne Nilsen, Hordaland, og Kjell Steinsvåg, Rogaland, om kristendomsundervisningen i skolen.

Redaksjonskomitéens forslag til uttalelse:

Stortinget har enstemmig gitt sin tilslutning til FN's «Verdenserklæring om menneskerettighetene» og til «Europas menneskerettighetskonvensjon». Disse internasjonale dokumenter har til formål også å sikre religionsfriheten i de enkelte land.

I FN's erklæring heter det i artikkel 18:

«Enhver har rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett omfatter frihet til å endre religion eller tro og frihet til enten alene eller sammen med andre, og offentlig eller privat, å gi uttrykk for sin religion eller tro i lære, gjerning, utøving og etterleving.»

Og i Europa-konvensjonen heter det i artikkel 9, bl. a.:

«Frihet til å utøve sin religion eller tro skal ikke være gjenstand for andre begrensninger enn den som loven foreskriver, og som er nødvendige i et demokratisk samfunn for den offentlige sikkerhet, for opprettholdelse av offentlig orden, beskyttelse av helse eller moral, eller for beskyttelse av andres rettigheter og friheter.»

Etter at Norge ga sin tilslutning til disse avtaler har Stortinget enstemmig vedtatt en Grunnlovsendring som lovmessig sikrer alle borgere religionsfrihet, i tillegg til den tidligere bestemmelse om at den evangelisk-lutherske lære skal være statens religion.

I samband med den offentlige debatt som føres om kristendomsfaget i skolen vil landsmøtet understreke:

I pakt med Grunnlovens bestemmelse om statens religion, er den konfesjonelle undervisning i kristendoms-kunnskap fastlagt i vårt lovverk om skolene.

Det norske Arbeiderparti mener at undervisningen i kristendoms-kunnskap skal gå inn i undervisningsplanene for den 9-årige skole. I samsvar med Grunnlovens bestemmelse om religionsfrihet, må en også vise respekt for trosretninger som skiller seg fra statskirken.

Ved overgangen til 9-årig skole skal ingen kommune pålegges å redusere timer i kristendoms-kunnskap, eller andre fag hvor kommunene i sin 7-årige skole har praktisert høyere timetall enn minimumskravene. Men det må samtidig sørges for at minimumskrav for de øvrige fag opprettholdes.

Punkt 10: «Innsendte forslag».

Nr. 4 fra Skarnes arbeiderlag — om distriktsutbygging.

Redaksjonskomitéen henviser til arbeidsprogrammet og forslaget til politisk manifest.

Nr. 5 fra Skedsmo Arbeiderparti om boligbyggingen

Forslaget foreslås oversendt det nye sentralstyret.

Nr. 6 fra Skedsmo Arbeiderparti om mangelen på leger og tannleger.

Forslaget oversendes det nye sentralstyret.

- Nr. 7 fra Laksevåg Forente Arbeiderparti om refusjon for pleiepasienter.
 Forslaget oversendes det nye sentralstyret.
- Nr. 8 fra Lilleaker krets lag om indeksregulering av barnebidrag.
 Forslaget oversendes det nye sentralstyret.
- Nr. 9 fra Sentrum Arbeiderlag, Steinkjer, om skattepolitikken.
 Forslaget oversendes det nye sentralstyret.
- Nr. 10 fra Lier Arbeiderforening om grunntaking til motorveier.
 Forslaget oversendes det nye sentralstyret.
- Nr. 11 fra Salsbruket Arbeiderlag om Ferieloven.
 Forslaget oversendes det nye sentralstyret.

«TILLEGG TIL SAKLISTA»

Nr. 79 og 80 fra *Sosialistisk Juristforening* om demokrati på arbeidsplassen, og om egen statsråd for fredsspørsmål oversendes det nye sentralstyret.

Nr. 81 — forslag fra *Arbeiderpartiets Studentlag, Oslo*, om resolusjoner fra landsmøtet.

Redaksjonskomitéen henviser til de forslag til resolusjoner komitéen legger fram for landsmøtet.

Forslag satt fram på landsmøtet:

Nr. 1 fra *Bjørn Skogstad Aamo, Oslo*, om samfunnsforskningen.

Redaksjonskomitéen henviser til forslaget til uttalelse om forskningen som komitéen legger fram for landsmøtet.

Nr. 2 fra *Kjell Steinsvåg, Sandnes Arbeiderparti*, og *Arne Nilsen, Hordaland*, om kristendomsundervisningen i skolene.

Redaksjonskomitéen henviser til forslag til uttalelse som legges fram for landsmøtet.

Nr. 3 fra *Tor Nordskog, Sør-Trøndelag*, om utenrikspolitisk resolusjon.

Redaksjonskomitéen henviser til sitt forslag til uttalelse som legges fram for landsmøtet.

Nr. 4 fra *Finn Andersen, Oslo*, om uttalelse fra landsmøtet om bedrifts-demokratiet.

Redaksjonskomitéen henviser til arbeidsprogrammets post om «Demokratiet inn på arbeidsplassen», og den formulering om større demokrati i arbeidslivet som er gitt i forslaget til politisk manifest, og finner det ikke nødvendig å gi en egen uttalelse om bedriftsdemokratiet, men foreslår forslaget oversendt Sentralstyret (Samarbeidskomitéen DNA — LO).

Nr. 5 fra *Erling Guttormsen, Buskerud*, om samarbeidsutvalg for samferdselssaker.

Forslaget oversendes det nye sentralstyret.

Nr. 6 fra *Bjørn Brotangen, Buskerud*, om forholdet mellom ledelse og ansatte i de offentlige bedrifter.

Forslaget oversendes det nye sentralstyret.

Nr. 7 fra *Ase Dokken, Akershus*, om å sette ned et utvalg som kan følge opp og utrede de forslag som kvinnekomiteen har foreslått.

Forslaget oversendes det nye sentralstyret.

Nr. 8 fra *Øivind Granli, Akershus*, om et råd for samordning av interessene innenfor fritidssektoren.

Forslaget oversendes det nye sentralstyret.

Nr. 9 fra *Papirarbeidernes forening, Halden*, om ferieordningen for skiftarbeidere.

Forslaget oversendes det nye sentralstyret.

Olaf Watnebryn kommentar til innstillingen.

Olaf Watnebryn la fram innstillingen fra redaksjonskomitéen for andre forslag og uttalte i forbindelse med den følgende:

Redaksjonskomitéen for andre forslag legger fram enstemmig innstilling på alle punkter. Komitéen innbyr landsmøtet til å vedta 5 uttalelser. Noen vil vel mene at komitéen har vært noe raus ved å legge fram så mange forslag, og at noe mindre kunne vært på sin plass. Det er en forståelig innvending, men etter uttalelser fra møtet og synspunkter som er lagt fram i debatten og på bakgrunn av innsendte forslag og opptatte forslag, mener komitéen at de foreslåtte uttalelser er riktige.

De skulle etter vår oppfatning i det vesentlige dekke mange av de forslag som er satt fram og i de uttalelser som er kommet i innlegg på landsmøtet.

Til den første uttalelsen: *Politisk manifest* går jeg ut fra at alle er enig i at her må det komme en uttalelse fra landsmøtet. Om den utenrikspolitiske situasjon vil det vel også være samstemmighet om at det er riktig at landsmøtet gir en uttalelse, på bakgrunn av den situasjon som foreligger. Når det gjelder forkinga, kunst og kultur, minner jeg om de store og — etter min mening vellykte konferanser — som har vært holdt nettopp om disse spørsmål og som har fått en framskutt plass i det program som nå er vedtatt. Når det gjelder uttalelsen om kristendomskunnskap, vil vel noen kanskje være litt usikker på om det bør gjøres noen uttalelse fra landsmøtet. Selve det faktum at det legges fram en uttalelse, synes å være i en viss motsetning til det syn og den holdning Arbeiderpartiet har inntatt til spørsmålet om sammenblanding av religion og politikk, men komitéen viser der til de forslag som er innsendt, og til uttalelser som er falt i debatten, og på den bakgrunn er det da at uttalelsen blir fremmet. Den tar bare sikte på å konstatere det som er vårt partis politikk når det gjelder kristendomsundervisning i skolene, det vi i praksis har gjort, det vi gjør og det vi vil gjøre på dette punktet.

Jeg har to forslag til endringer i de framlagte utkast. Det er først til utkast til politisk manifest. Det er på første side, annet avsnitt nedenfra. Der skal første setning lyde: «Det er en hovedoppgave å gjøre alle grener av næringslivet mer effektive og lønnsomme og å utvikle ny virksomhet, respektive erstatte . . .

Til uttalelsen om kristendomskunnskap i skolen er det en rettelser på side 2. Det gjelder annet avsnitt ovenfra. Jeg leser setningen i sammenheng: «Det norske Arbeiderparti mener at undervisningen i kristendomskunnskap skal gå inn i undervisningsplanene for den ni-årige skole» og så strykes det som følger etter: «slik

som forsøksplanene forutsetter». Altså: Punktum etter «for den ni-årige skole». Det er de to endringene vi har.

En rekke av de innsendte forslagene vedrører meget aktuelle saker og det er mye interessant og verdifullt stoff i dem. Men felles for de fleste av dem er at de krever en ganske bred utredning. Komitéen mener derfor at det ikke er tilrådelig å innby landsmøtet til å gjøre vedtak konkret i disse saker nå på den mangelfulle bakgrunn som foreligger. Vi tilrår derfor at en rekke av disse forslag sendes over til Sentralstyret, og i det legger vi da også at vi regner med at disse forslag vil bli sendt over til Regjeringen eller vedkommende departement og til de respektive stortingskomitéer.

Enstemmighet over hele linjen.

Det ble først votert over forslagene til de 5 uttalelser, og de ble enstemmig vedtatt.

Deretter ble det stemt over innstillingen om de innsendte forslag. Også her var det enstemmighet.

Telegram fra det vest-tyske arbeiderparti.

Ordstyreren refererte følgende telegram fra det Vest-tyske arbeiderparti — SPD:

«Zum kongress der norwegischen arbeiterteil uebermittelt die spd ihre herzlichste wuensche und gruesse. Die verbundenheit der beiden parteien mit einander ist ein beweis fur die kraft der idee zu denen sich beide parteien bekennen. Die probleme der heutigen welt erfordern ein hoechstmass an bereitschaft und engagement damit die freiheit under frieden fuer die voelker bewährt bleiben.

Willy Brandt.

Fritz Erler.

Herbert Wehner.»

Møtet sluttet kl. 12.30.

Ettermiddagsmøtet lørdag 29. mai.

Landsmøtet gjenoptok sine forhandlinger etter en kort pause.

Haakon Lies foredrag om valgkampen 1965.

Haakon Lie fikk ordet og holdt dette foredraget:

1. Mangt og mye tyder på at stortingsvalget i år blir vårt vanskeligste valg siden 1930. Den gang var vi ikke klar over *hvor* vanskelig situasjonen var — ikke før resultatene begynte å strømme inn valg-

natta. Først 20 år etter fant vi ut statistisk hva som hadde skjedd! I år er partiets tillitsmenn fullt klar over alvoret. Utgangsstillingen er trolig den dårligste siden valget i 1949. Det politiske værslaget er avgjort ustabil. Situasjonen er flytende. Ingen vet hva som kan skje. Bare for noen uker siden var de borgerlige partienes ledere — og presse — helt overbevist om at de hadde seieren i havn. Nå brer tvilen seg.

Tvil rår på begge sider av frontlinjen. Vi *kan* vinne, men er ikke overbevist om det. De borgerlige *kan* vinne, men tror innerst inne ikke på det. *I en slik situasjon er det at en valgkamp kan spille en avgjørende rolle for utfallet.* Det vi ofte har sagt i retning av å redusere valgkampens betydning, fordi velgerne har gjort opp sin mening før den begynner, stemmer trolig ikke i år. Derfor er det så viktig at vi kjenner den slagmark vi skal slåss på.

2. Vår politiske slagmark har gått gjennom store forandringer i det siste 10-året. I godt og vel 25 år slo den politiske pendelen ensidig ut til vår fordel. I årene mellom 1930 og 1957 tok vi opp 5/6 av hele stemmeøkningen. Det var en utvikling uten sidestykke i den demokratiske verden.

Den hang sammen med den raske *industrialiseringen* av landet som førte til en sterk øking i arbeidertallet. Den hang også sammen med oppdelingen av motstanderfronten på fire *småpartier*. Tre av dem hadde i vanskelige år vist sin udugelighet i regjeringsstilling. Det fjerde drømte aldri om å få ta over en regjering.

Men veksten skyldtes framfor alt *resultatene* av arbeiderstyret. Ikke uten grunn lanserte vi slagordet: «Det er resultatene som teller». Fundamentale problem ble løst. Et samfunn preget av mangel på arbeidsplasser og små naturtilganger ble på tre årtier skapt om til et av verdens rike folk — med en produksjon og levestandard som svarer til den vi finner i de gamle industriland: Storbritannia, Frankrike og Tyskland.

3. 1950-årene kommer til å representere et omslag på et viktig område. Den økonomiske utvikling har nådd et trinn der den økte sysselsettingen ikke mer skjer i fabrikkene, gruvene, bygge- og anleggsplassene — for ikke å tale om skogen. Tallet på kroppsarbeidere går tilbake. Arbeidskraften søker inn i service-næringene, til kontorene, butikkene, skolene, hospitalene etc. Sysselsettingen i de tjenesteytende næringene går opp med rundt regnet 100 000 i løpet av 1950-årene, mens tallet på vareprodusentene synker tilsvarende, vesentlig i primærnæringene. Denne prosessen fortsetter i 1960-årene, og om få år vil tallet i de tjenesteytende næringer

være så stort alene som sysselsettingen i jordbruk, skogbruk, fiske, fangst, industri, bygg- og anlegg *tilsammen*.

4. DNA har i første rekke bygd på kroppsarbeiderne og deres familier. $\frac{2}{3}$ av arbeiderne stemmer A. Over halvparten av fiskerne og jordbrukerne fra Trøndelag og nordover stemmer A. Skogsarbeiderne stemmer A. Og mange småbrukere på Østlandet, særlig hvis de samtidig har skogsarbeid, stemmer A.

Men blant *funksjonærene* og i *de frie yrker*, som utgjør tyngden av sysselsettingen i de tjenesteytende næringene, har vi $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{3}$ av stemmene.

Det som da skjer i 1950-årene er at *vårt* velgerunderlag blir stadig smalere, mens de borgerlige partienes blir *bredere*. Og vår svakhet er at vi ikke har greidd å bryte inn i disse gruppene, til tross for at tyngden av dem er lønnsinntakere med felles interesser med arbeiderne. Alle er vi klar over at dette er vårt alvorligste langtidsp-problem som vi må finne en løsning på.

5. Den første kjenningen med at noe var skjedd, fikk vi ved kommunevalget i 1959. Det var et stagnasjonsvalg. I en rekke distrikter gikk vi tilbake; en nedgang som dog ble veid opp i andre.

Ved stortingsvalget i 1961 gikk vi så 5000 stemmer tilbake. Med et økt frammøte på 59 000 var nedgangen reelt ca. 30 000, hvis vi skulle tatt vår andel av de 59 000.

Kommunevalget i 1963 tydet på at et nytt omslag var inntrådt. Valget ble en strålende seier med en stemmeøkning på 140 000 i forhold til valget i 1959. Dette kommunevalget ble imidlertid på grunn av de to regjeringsskrisene et *rikspolitisk* valg, hvor Arbeiderpartiet mobiliserte sine velgere som om det var et stortingsvalg. Frammøtet ble 1 prosent høyere enn i 1961 ved stortingsvalget, og det høyeste vi noen gang har hatt i Norge, bortsett fra valget i 1936.

Valget var et mobiliseringsvalg som kom til å maskere den utviklingen vi hadde kommet inn i. I de følgende månedene faller våre Gallup-tall ned på 45 prosent, og ved «det lille kommunevalg» som holdtes den 28. september 1964, fikk vi et meget svakt resultat.

Etter valget faller Gallup-tallene ytterligere, og ligger nå bare litt over 43 prosent. Dette skyldes først og fremst en 6 prosents overgang til andre politiske partier. 3 prosent går til SF, ca. 3 prosent til de borgerlige partiene.

6. Hvor «smeller» det? På grunnlag av de fem siste Gallup-undersøkelsene kan jeg straks si: *Ikke blant kvinnene*. De er nå for

første gang i paritet med mennene i våre velgermasser — kanskje danner de flertallet.

Heller ikke blant *de eldre*. Der er det en klar framgang for DNA.

Svikten finner vi i to velgergrupper:

1. De unge (21—29 år).
2. Funksjonærene, som selvfølgelig også er å finne i gruppe 1.

Begge deler er så uheldig som det kan bli. Her er det nemlig at de nye velgerne blir å finne i årene som kommer.

Ved dette valget kan svikten blant funksjonærene bare få betydning for mandat-fordelingen i Oslo (neppe), Vest-Agder og Hordaland, hvor Høyre truer våre siste mandater. For det er til Høyre funksjonærene går.

7. Hvorfor denne svikten blant de unge, og blant funksjonærene? Vår stilling preges nå også av at vi har sittet med regjeringmakten i 30 år. Vi blir ansvarlige for alt som er skakt, og alt som går vrannt. Hva vi er stolt av: De store samfunnsendringene, tar de som en selvfølge.

Av 2,5 millioner velgere i 1965 er 900 000 mellom 21 og 40 år. Bort imot én million velgere har ikke noen personlig forestilling om hva en borgerlig regjering representerer. Særlig når skillelinjene mellom partiene blir visket ut, og når klassefølelsen svinner, faller det ikke unaturlig å spørre om det ikke er riktig å prøve andre personer og andre partier. (Time for change).

Men er det noen som helst grunn til at *ønsket om en forandring* ikke skulle kunne bli en drivkraft til seier for oss? Det er på denne grunninnstillingen — ønsket og viljen til forandring — at arbeiderbevegelsen har vokst fram. Ingen skal få meg til å tro at tyngden av de unge velgerne — de være seg arbeidere eller funksjonærer — er konservative, enn si reaksjonære. Velferdsstaten har de godtatt, og de tenker ikke et øyeblikk på å skru klokka tilbake. *De vil fram — fort*, og ofte uten tanke på fellesskapet. Vår oppgave er å vise at det er *vi* som best kan trygge en fortsatt rask økonomisk vekst, som åpner mulighetene for en høyere levestandard, en bedre utdannelse, og en friere utfoldelse av krefter og dyktighet. *Vi må tre fram som de der ønsker forandringene, som strever etter det moderne og effektive*. For det er det de vil se i landet.

8. Vår stilling forverres ved den deling vi vil få på vår side av streken ved dette valget. Nå er det fare for at vårt velgerunderlag

kan bli delt opp. Hvis en skulle spå etter Gallup-tallene i dag, vil de tre arbeiderpartiene få: 2 prosent til K, 4,5 prosent til SF, og 45 prosent til A. En slik tredeling kan få klare følger for mandatfordelingen i Stortinget. De borgerlige *kan* få flertall med 48—49 prosent av stemmene.

SF-folkene er fullt klar over dette. Men de sier de vil stille lister i 19 fylker, og tvinger derved NKP til å følge etter.

La oss bare gjøre én ting klinkende klart: Det blir sagt at man skal stemme SF og K for å sikre en radikalisering av norsk politikk. *Den sikreste måten å stanse en radikalisering av norsk politikk på er å gi stemmer til SF og K, som i 1965 kan komme til å bane veien for en borgerlig regjering.*

9. Samtidig med at SF og NKP splitter, foregår et samarbeid på den borgerlige siden. Det er av mindre omfang enn i 1961, men det kan like fullt få betydning for mandatfordelingen.

I 1961 møtte vi borgerlige felleslister i følgende valgkretser:

1. SP og V i Sør-Trøndelag, Oppland, Aust-Agder, Vest-Agder og Østfold.
2. H og Kr. F i Bergen.

Dessuten negativt samarbeid med Kr. F. og SP i Hedmark og Oslo (rettet mot kommunistene).

I 1965 ser vi følgende konstellasjon:

1. Felleslistene Sp pluss V er oppløst (bortsett fra Østfold).
2. Felleslisten i Bergen Kr. F. pluss H er uavgjort, men kommer nok.
3. Et negativt samarbeid er mulig, men ikke sikkert i Vestfold og Telemark mellom Sp. og Kr. F.

I 1965 er det Kr. F. som sørger for listekombinasjonene — ikke V. Kr. F. trer for første gang fram som et ren-borgerlig parti.

Den uhyggeligste form for liste-«samarbeid» har vi fått i Troms. Her hadde SP. nominert. Nominasjonen ble omstøtt fra Oslo. Kr. F. holdt sin liste tilbake. SP. fikk en prest som førstemann for å trekke Kr. F.-stemmer. Men presten er Høyre-mann! Et grovere eksempel på borgerlig opportunisme skal en lete lenge etter. Men det er jo ikke akkurat et vakkert skuespill vi har vært vitne til i Telemark heller, hvor Bondepartiet har nominert en emmisær på førsteplassen

for å kunne ta stemmer fra Kr. F., hvis mandat henger i en tynn tråd!

10. Jeg har villet tegne et så realistisk bilde som bare mulig, fordi vi står i en alvorlig situasjon. De unge velgerne er på vandring — de søker — de famler. Nå gjelder det å vise vei. Både i 1949 og 1963 rådde uvisshet. Vi snudde en uklar stemning til vår fordel. Nå gjelder det å gjenta det samme.

Hvordan?

11. *Først ved å vise at de borgerlige partiene ikke representerer noen «fornyelse».* Hva slags alternativ er det de borgerlige partiene legger fram? Hva er deres sosiale målsetting? Hva er deres økonomiske målsetting? Hva er deres kulturelle målsetting? Ingen av dem fins. De kan være rause i sin kritikk. Det kan ingen frakjenne de borgerlige politikerne. Men hvor er det konstruktive i deres politikk? Saken er den at de ingen misjon føler, og at de aldri har hatt en forestilling om det samfunn de vil skape. Men framtiden kan bare formes av de som prøver å se inn i framtiden for å kunne forme den i sitt helhetsbilde. Like lite som de borgerlige partiene i 30-årene hadde noen idé om hvordan krise og arbeidsløshet skulle bekjempes, har de i dag tanker om hvordan 1960-årenes problem skal finne sin løsning.

Et regjeringsprogram

eier de ikke. Fire borgerlige partier går til valg på fire program som til dels er motstridende. De har gitt opp å formulere en felles politisk plattform, og faller tilbake på Lyng-regjeringens erklæring fra september 1963. Ikke kan de gi beskjed om *hva slags regjering* de vil danne heller. Lyng sa det uten omsvøp på Høyres landsmøte. Han visste ikke om det ville bli en regjering av de fire partier, hvis de borgerlige fikk flertall i Stortinget. Han visste ikke om det ville bli en ren partiregjering med tre støttepartier. Han visste ikke. Ingen vet. *Dette er alternativet som bys det norske folk!*

12. I valgkampens slutfase blir *regjeringsspørsmålet* det sentrale og dominerende. Vi behøver ikke tvile på det. I siste omgang står valget mellom det borgerlige systemskiftet og fortsatt arbeiderstyre. Men før vi når dit, er det programmet vårt som skal skyves i forgrunnen.

Intet er viktigere her enn å få fram et enkelt helhetssyn som peker framover mot løsningen av morgendagens problemer. Vi kan ikke som i tidligere valgkamper konsentrere oss om hva som er ut-

rettet, om resultatene som teller. Vi må peke på de store problemene som menneskene møter i et samfunn i rask omdannelse, og som er av et annet slag enn de vi møtte for bare 15 år siden. Men om problemene er nye, så er det bare gjennom samfunnsmessig styring, planlegging og innsats at de kan finne sin løsning. Det har de felles med fattigdommens og arbeidsløshetens problemer at det enkelte individ står hjelpeløs overfor dem. Bare gjennom samlet innsats av samfunnets ressurser, brukt etter prioritering av de oppgavene som skal løses først, er det at vi kan bygge de nye tettgrendene som gir grunnlaget for en harmonisk tilværelse for menneskene, at vi kan løfte vårt skole- og utdanningsnivå til nye høyder, at vi kan gi forskning og vitenskap en ny fart, at vi kan skape et bredere demokrati i arbeidslivet, at vi kan skaffe kvinnene en reell likestilling, at vi kan gjennomføre en forkortet arbeidsuke og trygge våre friarealer, at vi kan skape en ny sosial trygghet gjennom folkepensjoneringen.

Disse oppgavene kan ikke løses med et snakk om kreftenes frie spill. *En sosialistisk planpolitikk må til!*

Vi skal ikke legge skjul på hva som er utrettet. Det norske Arbeiderparti er det eneste parti som tør tale om sin fortid, og vi skal ikke stikke vårt lys under en skjepp. Men vi skal heller ikke være redd for å si at vi på vesentlige områder er kommet til kort. Vi har saknet de ressursene vi trengte — framfor alt i bestrebelsene på å skaffe nye arbeidsplasser i utflyttingsområdene og for å bygge nye boliger i tilflyttningskommunene. Den store oppsparingen gjennom folkepensjoneringen vil gi oss de finansielle virkemidler vi har manglet. Forvaltet av samfunnet vil pensjonsfondet kunne settes inn for bygging av nye, moderne arbeidsplasser og for reising av nye moderne boliger. Folkepensjoneringen er en sosial rettferdssak for å avskaffe et økonomisk skille mellom de eldre. Det er viktig. Men like viktig er det at den vil åpne for en distriktsutbygging og en boligreising av store dimensjoner.

13. Så sterkt jeg kan, vil jeg understreke at vi må konsentrere vår politiske kampanje om et fåtall saker, som vi velger, og som peker framover. Snakk minst mulig om 30-årene. Snakk om årene som kommer. Om deres problemer, men også om deres muligheter.

Bak oss ligger år med sterk økonomisk vekst — en av de største vekstperioder i landets historie. Den har ikke bare ført til en bedring av vår levestandard, men også til en omfattende utbygging av våre realverdier — vårt produksjonsutstyr. Kunnskapsnivået er hevet. Fagutdanningen er bedret. Den yrkesaktive befolkningen er stigende. Nå skal landet dra fordelene av den planmessige økonomiske oppbyggingen og de store investeringene som er gjennomført. Langtids-

programmet forutsetter en 20 prosents øking av produksjonen i de kommende 4 år. Det svarer til en fordobling av produksjonen i løpet av 15 år. Blir programmet gjennomført, vil produksjonen pr. innbygger være en halv gang til så høy ved inngangen av 1970-årene som den var ved inngangen til 1960-årene. Denne produksjonsøkningen er det som skal gjøre vårt arbeidsprogram til noe mer enn en ønskeliste. Det er den som vil gi grunnlaget for nye sosiale reformer og kulturelle løft.

Nye muligheter åpner seg. Vi skal gjennom fast styre og planpolitikk sørge for at de blir nyttet.

14. Vi står sterkt på dette programmet for vekst og trivsel. Vi står sterkt av én grunn til: I hele partiet merker vi en sterk vilje til innsats. Alle er klar over vanskene, men ingen nederlagsstemning rå. De faglige tillitsmennene står skulder til skulder med oss. Der fins ingen svikt. På disse kadrene er det vi kan og skal bygge. De er det som må fram som våre reserver. Framfor alt disse to gruppene:

1. *De som er hjemmesittere når de føler at et valg ikke er viktig, men stemmer under politisk høyspenning som i 1963.*
2. *De som er fristet til å stemme SF for å gi oss en rakett bak, men som ikke mener at arbeiderstyret bør vike for en borgerlig regjering.*

Visst blir dette valget vanskelig. Men det var det i 1949 og 1963 også. *Da snudde vi strømmen mot oss. Aldri vant vi større seire. Vi kan gjøre det igjen.*

Glem ikke vinst-mulighetene i Oppland, Telemark, Nordland og Bergen. Til dels dreier det seg om ubetydelige forskyvninger i vår favør for at nye mandater skal kunne erobres.

Situasjonen er flytende. Men hvis den er flytende, så er det mulig å skape en strømning — i vår retning. La oss skape den ved å føre en målbevisst valgkamp fra nå til kl. 21.00 mandag 13. september. *La oss sørge for at valget i 1965 — som valget i 1963 — blir et nei til systemskifte og et rungende ja til fortsatt arbeiderstyre.*

Foredraget ble mottatt med langvarig bifall.

Ordstyreren: I tilslutning til forsamlingen vil jeg takke Håkon Lie for foredraget. For to år siden holdt Lie et liknende foredrag like optimistisk og inspirerende. Resultatet ble da også godt. Også i år gir han uttrykk for optimisme foran valget. La oss reise hjem og gjøre en god jobb. Takk for foredraget, Håkon Lie!

Avslutningen.

Ordstyreren foreslo at Sentralstyret fikk fullmakt til å godkjenne den siste møtedagsprotokollen.

Denne fullmakt ble enstemmig gitt.

Ordstyreren: Dirigentene og de øvrige funksjonærer på landsmøtet anser seg ferdig med sin oppgave og takker for seg. Vi takker møtets deltakere for god og lojal innstilling til vårt arbeid. Dette har bidratt til å gjøre jobben lett for oss. Jeg vil dermed overlate klubba til vår nyvalgte formann, Trygve Bratteli, og ønske ham tillykke.

Trygve Bratteli ble møtt med langvarig bifall da han overtok formannsklubba. Han uttalte følgende:

Partifeller! Landsmøtets sakliste er nå slutt. Jeg ber om at vi holdet plassene en stund til, slik at vi kan få en passende avslutning på dette gode landsmøte.

Jeg vil gjerne først få takke de som har hatt et spesielt arbeid på dette landsmøte. Det gjelder dirigenter, sekretærer, det gjelder komitéene, som delvis har måttet arbeide i sene nattetimer. Jeg vil gjerne også fra denne plass rette en takk til partikontoret og dets sekretærer, som jo i mange måneder har hatt forberedelsen av dette landsmøte, som vi vel alle har følelsen av teknisk sett har gått meget godt. Jeg føyer til spesielt en takk til partikontorets funksjonærer, til kontordamene og visstnok et par menn som er blant den staben. Jeg har lyst til å si akkurat her nå at vi har en uvanlig stab, som arbeider dag og natt, når arbeidet krever det, og det har det vært krevd, bl. a. i forbindelse med dette landsmøtet hvorunder kontordamene har måttet arbeide etterat komitéene har vært ferdig på natta. Jeg takker også innlederne som har tilrettelagt stoffet på dette møtet — Gerhardsen, Aase Bjerkholt, Aspengren, Ragnar Christiansen og Haakon Lie. Jeg vil gjerne også her ved landsmøtets avslutning rette en takk til de mange som har vært med på å forberede sakene og arbeidsstoffet til dette landsmøte.

Når jeg nå ser tilbake på det, tror jeg man med rette må kunne si at vi kanskje ikke har hatt noe landsmøte før hvor det har vært gjort et så bredt arbeid, både med organisatoriske og med politiske spørsmål som det har vært gjort foran dette møte; hvor det alt i alt opptil hundretalls mennesker, som har vært med i disse forberedelser og kanskje er det meg der tillatt å nevne et par av gjennomgangsfigurene i dette arbeid. Det er Olav Larssen og Egil Helle.

Så en takk til møtedeltakerne og de som har deltatt i debattene her. Jeg syns alltid — selv om jeg har deltatt i en del landsmøter, etter hvert — at hvert eneste landsmøte er en eneste stor opplevelse, og det har også dette møte vært. Det er klart at det som til sjuende og sist avgjør det er den brede deltakelse i et slikt landsmøte fra representantenes side.

Så har vi hatt en rekke av innenlandske og utenlandske gjester her, som med noe varierende tålmodighet har overvært landsmøtets forhandlinger, men som har vært her med en forbløffende stedighet — og vi syns jo det alltid er hyggelig at de er til stede her — og følger landsmøtets forhandlinger. Jeg vil i tilslutning til dette få en representant for våre utenlandske gjester, nemlig Sigurdur Gudmundsson, til å si noen ord til landsmøtet ved avslutningen.

Gjestene takker for seg.

Sigurdur Gudmundsson, Island, uttalte følgende: Når Arbeiderpartiet i Norge holder sitt landsmøte, er det en begivenhet som arbeidsfolk og sosialdemokrater, ikke bare i Norge, men også i Danmark, Island, Finland og Sverige, følger med stor interesse, for arbeiderbevegelsen og arbeiderpartiene i disse 5 landene står så nær hverandre i den politiske kamp, at de nærmest kan sammenliknes med de fem fingre på én og samme hånd.

Det har vært oss fra det øvrige Norden en stor glede å delta i deres landsmøte. Vi er blitt sterkt inspirert av deres håp og tillit til framtiden. Vi er sikker på at med de tillitsmenn dere har valgt og med de vedtak som dere har gjort har dere lagt et godt grunnlag for en seier ved det kommende valg, slik at man kan ha fortsatt arbeiderstyre i Norge, til gagn for det norske folket og det øvrige Norden.

Kurt Mosbakk, AUF, takket på vegne av de innenlandske gjestene og uttalte følgende:

Det er vel riktig å si at vi har et ungt landsmøte på mange måter. Vi har hatt unge folk her på talerstolen. Vi har fått vedtak både når det gjelder valg og når det gjelder de formuleringer i programmet og uttalelser vi har gjort som tydelig gir uttrykk for at den nye, den unge generasjon har kommet sterkere fram innenfor partiet. Jeg tror jeg kan si at jeg har alle de innenlandske gjestene med meg når jeg gir uttrykk for gleden ved å se den utviklingen vi har hatt. Jeg tror at jeg også har alle de innenlandske gjestene med meg når jeg sier at vi vil gå aktivt inn i den valgkampen vi har foran oss, og at vi vil gjøre alt vi kan, hver på vår plass, — enten vi nå

representerer ungdommen, kvinnene eller andre institusjoner og organisasjoner som har tilknytning til Arbeiderpartiet — for at vi får et godt resultat ved valget den 13. september. Og her har jo ikke minst Håkon Lies inspirerende tale til slutt gitt oss et godt utgangspunkt for vår innsats. Med disse ord vil jeg på vegne av de innenlandske gjestene få takke for at vi ble innbudt hit og takke for det gode landsmøtet vi har fått anledning til å overvære.

Den nye partiformannen takker dem som fratrer ledelsen.

Trygve Bratteli: Får jeg da lov til, forat det ikke skal være glemmt, å be samtlige som har representert andre organisasjoner — både våre utenlandske og våre innenlandske gjester — å bringe dette landsmøtes hilsen tilbake til sine respektive land og sine respektive organisasjoner.

Jeg vil også fra denne plass på partiets vegne få lov å sende via mine kolleger tilbake til stortingsgruppens medlemmer en takk for det valgbidrag på kr. 25 000.00 som forrige dagen ble overbrakt partiet her på landsmøtet.

Vi står da i den situasjon at det også denne gang går ut av Sentralstyret og landsstyret en rekke medlemmer, og det er ved valgene kommet en rekke nye til. Det viktigste som skjedde ved valgene var vel det forhold at Einar Gerhardsen denne gang trådte tilbake som formann, men han er ikke gått ut av Sentralstyret. Av Sentralstyret har imidlertid disse trådt ut: Konrad Nordahl, Erik Brofoss, Jørgen Lier og Ragnhild Eriksen, dessuten Jahrman Mangen og Olaf Watnebryn. Av landsstyret har disse denne gangen trådt ut: Ragnar Fosberg, Trygve Lie, Ebba Lodden, Edv. Edvardsen, Sivert Haltbakk og Marit Svarva Henriksen.

Må jeg først helt generelt få lov til å takke alle dem som i kortere eller lengre perioder har vært med i Sentral- eller landsstyret for det arbeid de der har vært med på. Jeg håper at de har vunnet både erfaringer og gode minner i dette arbeidet når de nå forlater det, og andre overtar det.

Så vender jeg tilbake til det, som på landsmøter er nokså uvanlig, nemlig at det denne gang har vært et formannsskifte. Jeg har så å si prøvd om jeg kunne finne et ritual for hva som foregår ved en slik anledning. Det har dessverre ikke vært mulig. Det er nesten sånn når vi ser på partiets historie, som jo ellers er nokså oversiktlig, at et formannsskifte i de former som det skjer her på dette landsmøte, må vi tilbake helt til 1911 for å finne parallellen til.

Det var den gangen da Oscar Nissen ble erstattet av Christian Holtermann Knudsen, som tiltrådte for tredje gang, og da fortsatte som formann til 1918. I 1918 ble det også, som vi vet, formannskifte i Det norske Arbeiderparti. Det var da Holtermann Knudsen ikke ble gjenvalgt, men hele landsmøtet i 1918 og de valgene som fant sted var jo under så helt ekstraordinære forhold — uten at jeg her skal gå nærmere inn på det — at en der vanskelig kan finne noe ritual av hvordan et slikt skifte skjer. Da Oscar Torp tiltrådte i 1923, var det etterat Kyrre Grepp var død — hadde vært død i noen tid — og det siste formannsskifte foregikk ved krigs avslutningen, og det skjedde også på en noe annen måte enn det som normalt skjer på et landsmøte.

Nå når dette begivenhetsforløpet har kommet, vil jeg gjerne først på egne vegne få takke for den tillit som ligger i et slikt valg. Jeg skal ikke gå særlig inn på den side av saken. Det er nok å si at det fyller en med ærbødighet, men også med uro — personlig uro — å overta et verv som det å være formann i Det norske Arbeiderparti. Men for meg som for de andre nye som er valgt inn i Sentralstyret og landsstyret, så er det en stor fordel at vi har fått oppdraget av et samlet landsmøte. Når en skal gå til et slikt krevende arbeid som dette, er det en overmåte viktig forutsetning. Vi vet jo at det er en meget uklar situasjon nettopp nå, men langtidstendensene så vel i vårt land som i de skandinaviske land i utviklingen går i retning av det vi vil kalle et sosialt demokrati. Så vi skal vel også komme over de forbigående vansker vi opplever og sliter med akkurat nå.

Men oppe i denne situasjon er det da at det er foretatt et skifte. Jeg vil gjerne understreke at jeg i dag ikke i noen form vil ta avskjed med Einar Gerhardsen. Det er ikke det som er situasjonen. Han har trukket seg tilbake som formann. Han er stadig statsminister — den hardeste jobb partiet kan stille et medlem på — han er fremdeles medlem av vårt landsstyre, vårt Sentralstyre, og det er overhodet ikke en situasjon til å ta noen avskjed i. Men det er klart at det er en høyst spesiell begivenhet, når Einar Gerhardsen nå har trukket seg tilbake som formann etter 20 år, etter 1945.

Jeg vil kort si at Einar Gerhardsen har i særlig grad vært kalt til krevende oppgaver av norsk arbeiderbevegelse — i partiet, i Regjeringen, i Stortinget, på kontorer og på reiser. Og i denne vel-dige aktivitet har Einar Gerhardsen kommet til i særlig grad å stå som representant for de siste 20 års politiske arbeiderbevegelse. Ja, i virkeligheten mer enn det. Som sjef for Regjeringen det meste av denne tiden er han også blitt stående som representant for landet, for det norske folk i den rikeste vekstperiode vårt land har hatt.

Når det gjelder dette arbeid og denne vekst, så vet alle — og ikke minst Einar Gerhardsen selv i all den kontakt han har hatt med mennesker — at det er mange som har vært med i dette arbeid om disse oppgavene. Men i den framskutte stilling Einar Gerhardsen hele tiden har hatt, har han i særlig grad stått for hele vårt folk som den første representant for dette arbeid og for hele denne rike utvikling.

Dette er altså ingen avskjed. Det er bare en konstatering av at Einar Gerhardsen går fra et av de mange verv han har hatt i en lang tid, og jeg er ganske sikker på at hver eneste en som sitter innenfor disse veggene og hver eneste en av de tusener over hele landet som er representert her, hver eneste enkelt av dem vil i dag si Einar Gerhardsen et hjertelig takk for det store arbeidet han har gjort i en meget lang periode som formann i Det norske Arbeiderparti.

Forsamlingen reiste seg og hyllet den avgåtte partiformann med langvarig bifall.

Einar Gerhardsen takker.

Einar Gerhardsen mottok på ny stor hyllest da han besteg talerstolen. Da han omsider kom til orde, sa han:

Ja, dette syns jeg var litt hardt. Enda så glad og takknemlig jeg er, så hadde jeg ikke akkurat tenkt meg det sånn.

Jeg er glad for at jeg får denne anledning til å si en takk til landsmøtet, en takk til partiet og partimedlemmene for tillit og for samarbeid i de år jeg nå har vært formann i Det norske Arbeiderparti.

Jeg tok over akkurat i frigjøringsdagene. De som opplevde de tidene, slik at de husker dem, vil erindre at det var rare dager. Det var noe visst uvirkelig over det hele, men en av de merkeligste ting som skjedde var at etter 5 år i ufrihet, da nok mange av oss kunne ha kontakt med hverandre ad illegale veier, men da hadde vi en annen oppgave, — da var det ikke partiet vi tenkte på, da var det friheten og landet vi tenkte på og det som samlet oss. Når så den situasjonen var slutt, så skulle partiet og arbeiderbevegelsen igjen begynne å leve og gjøre sin gjerning i et fritt land. Og så dukket de opp, gamle og kjente, først og fremst også mange nye og unge. Så var vi der igjen og var en bevegelse, var et parti, var en fagorganisasjon og kunne begynne i samdrektighet, å kunne ta til med de nye, veldige oppgavene vi da sto overfor.

Å du verden for en rik tid det var! Nå er det gått 20 år siden da, og akkurat i dette øyeblikk må vi kanskje ha lov til å stoppe opp og se oss litt tilbake på de 20 årene. Så kan vi vel som parti og som arbeiderbevegelse konstatere at etterat vi vel etter det første valget i 1945 fikk et arbeiderflertall på Stortinget for første gang, og gjennom 16 år hadde et slikt flertall, så brukte vi det — vi alle i fellesskap — brukte det på en slik måte at vi må ha lov til å si at vi har bak oss noen av de rikeste år i vårt lands historie. Rike år for Arbeiderpartiet og gjennom Arbeiderpartiets gjerning og innsats har det vært rike år for landet.

Og så har vi bak oss et godt landsmøte. Om igjen og om igjen — slik Trygve Bratteli sa det — så opplever vi dette, hver enkelt av oss som har vært på så mange slike landsmøter. Denne underlige opplevelsen av samhörighet med representanter fra hele landet, og så vet vi at det dreier seg ikke bare om de som sitter i salen, men hver enkelt representerer hundrer og tusener, slik at vi på en måte kan si at vi er en veldig hær av meningsfeller og kampfeller, som opplever akkurat det man i alle fall opplever i en sosialistisk arbeiderbevegelse etter arbeidssomme dager.

Vi får tro at den stemningen og den interessen en opplever under et slikt landsmøte avspeiler en stemning og en interesse som gjør seg gjeldende i hele vårt parti, i hele vår bevegelse.

Jeg vil også gjerne få lov til å ønske Trygve Bratteli all lykke i det ansvarsfulle arbeid han nå skal til med. Jeg har sagt iblant — og det svarer omtrent til det Trygve Bratteli sa nå — at det mest ærefulle oppdrag et partimedlem kan få er nettopp det å være formann i Det norske Arbeiderparti. Jeg er lykkelig for de år jeg har fått være det. Vi er sikkert alle glade for at vi nå har kunnet velge som ny formann en mann som Trygve Bratteli, som vi kjenner, som vi vet vi med trygghet kan gi dette ansvarsfulle oppdrag. Og vi er glade for at vi som nestformann har fått en god representant for den unge generasjon i vår bevegelse — den yngre generasjon skal jeg kanskje si. Og jeg vil tro at det er ei god beite vi har fått i Trygve Bratteli og i Reiulf Steen.

Det har vært sagt fra et bestemt hold: Det er ingen forskjell på en arbeiderregjering og en borgerlig regjering. Pussig nok er det et parti som kaller seg et arbeiderparti som har gitt uttrykk for det, — i all fall dets leder. Ja, det er vel derfor de borgerlige satser så mye for å få en forandring! Jeg har tenkt på det i blant, om de skulle få sitt ønske oppfylt, om det skulle bli et borgerlig stortingsflertall og en borgerlig regjering i dette land, ja, da skulle vi få bevis for forskjellen! Det er bare det at *da* ville det være for sent å rette på det — i all fall i den første 4-årsperioden.

Det var vel flere enn meg som noterte med interesse den uttalelsen som Tage Erlander kom med i sin hilsningstale, da han pekte på Sveriges og Norges spesielle stilling i Europa. To land, sa han topper listen i Vest-Europa når det gjelder økonomisk vekst, to land topper listen når det gjelder størrelsen av investeringene — Sverige og Norge. Sverige har gått og går foran, men med Norge hakk i hel. Sverige skapte begrepet velferdssamfunnet. Det tok litt tid før vi aksepterte det, men det er litt etter hvert blitt et internasjonalt anerkjent uttrykk — skapt og realisert i de skandinaviske eller nordiske land under arbeiderregjeringer. De er blitt mønstersamfunn i verden, de tre skandinaviske land. Og jeg tenker særlig på dem vi i blant får besøk av, også fra de nye stater i Afrika og Asia — de kommer lange veier, men de har hørt om velferdssamfunnene i Norden og vil gjerne bruke de samfunnene som mønster når de skal grunnlegge sine egne, nye samfunn. Og velferdssamfunnet i Norden er nøye knyttet sammen nettopp med arbeiderstyret, med sosialistiske regjeringer. Også dette er et motiv for oss når vi nødig vil at Norge skal falle ut av det bilde mange ute i verden har gjort seg av Norden. Og det er jo så riktig det som Håkon Lie sa, at det valget vi står foran — er et vanskelig valg. Kanskje er det et godt utgangspunkt. En gjør den erfaring i mange land at hvis en synes at resultatet er oppgjort på forhånd, hvis en synes seieren er selvsagt, ja, da setter man aldri inn de siste reserver, da setter en aldri inn alle sine krefter. Nå vet vi inderlig vel at vi greier det bare hvis vi er istand til å mobilisere de aller siste reserver. Men gjør vi det, så greier vi også oppgaven.

Jeg synes dette landsmøtet i seg selv, særlig gjennom denne siste del av møtet, kunne gi oss både tro og krefter til å bære dette fram. Vi skal føre videre vår politikk. Nye muligheter — nye mål, og under vårt arbeide alltid: Visjonen om det nye sosialistiske samfunn!

Talen ble mottatt med langvarig bifall.

Trygve Bratteli: Blant den lange rekke gode partifeller og markante mennesker som nå trekker seg ut av Sentralstyret og landstyret, er det en til som jeg ville ha presentert nå. Det er Konrad Nordahl som har vært med i Sentralstyret i mange, mange år. Dessverre har han sykdomsforfall. Han befinner seg i sengen, og det kan ikke vi gjøre noe ved. Jeg vil gjerne da bare kort gjenta den takk som Gerhardsen uttalte til Nordahl ved møtets begynnelse, for den verdifulle medarbeider og kontaktmann han har vært mellom Arbeiderpartiet og vår største og mektigste våpenbror, nemlig Lands-

organisasjonen, i alle disse årene. Siden han nå ikke kan være her og vi kan ta avskjed med ham, slik vi hadde tenkt det, vil jeg be om bemyndigelse til at vi ved møtets avslutning sender ham en hilsen på annen måte.

Denne bemyndigelse ble gitt med akklamasjon.

Bratteli (fortsatte): Det er imidlertid en til som jeg synes man med rette kan kalle for senior blant de som forlater landsstyret og som jeg synes det også ville være riktig at vi tok avskjed med på en litt annen måte enn bare med et par ord fra meg. Jeg gir ordet til Trygve Lie.

Trygve Lie takker for seg.

Trygve Lie ble hilst med langvarig bifall da han steg opp på talerstolen. Han uttalte følgende:

Partifeller! Jeg er redd for at dette blir et antikklimaks på bakgrunn av alle de gode og utmerkede taler vi har hørt, men jeg sa ja til Trygve Bratteli, da han bad meg om at jeg på vegne av de som trådte ut av landsstyret, ville bringe en takk for samarbeidet i alle de år vi har sittet der.

For meg er ikke den siste takk- og avskjedsforestilling. Jeg står foran noen til (bifall), og dessuten har jeg opplevet mange før. Jeg gjør bare oppmerksom på det — for nå å bruke Morgenbladets frase om at Trygve Lie liker å snakke om seg selv.

Fra 1913 til nå har jeg utelukkende tilhørt Det norske Arbeiderparti, verken sett til høyre eller til venstre. For meg har Det norske Arbeiderparti alltid vært det samlende, det store og det som jeg har vært knyttet til. Så drev jeg det så langt en gang at jeg ble viseformann i Norges sosialdemokratiske Ungdomsforbund, men det er ikke blitt omtalt i bøkene selvsagt (latter). Ellers har jeg jo gått inn og ut av Sentralstyret og inn og ut av landsstyret, og nå har jeg vel nådd den alder at det er siste gang jeg opptrer som landsstyremedlem her i partiet. Og det er jeg enig i. Fornyelse, foryngelse — det skal være partiets mål, og den linje skal vi kunne fortsette med.

Men jeg vil jo si på vegne av oss som nå trer ut av landsstyret og av Sentralstyret, at hvis man skulle ha bruk for våre arbeidskrefter og vi er i stand til å utføre en oppgave, så stiller vi oss til partiets disposisjon. (Bifall).

Jeg har vært med i endel regjeringer også — i Nygaardsvolds 4 regjeringer, så var jeg utenlands en del år, men det var alltid: *Norge i mine tanker*. Våken eller i drømme, og om natten tenkte jeg på

alle hjemme. Og jeg ble derfor ikke den store, vellykkede mannen som de ville ha meg til ute i verden, fordi jeg var alt for mye nordmann. Nå har jeg altså vært med i Gerhardsens 4. regjering, og jeg vil si til landsmøtedeltakerne at jeg har aldri sett en regjering arbeide så hårdt som den regjering jeg nå er medlem av. Og vi er inspirert, Einar Gerhardsen, fordi vi har en statsminister som arbeider fra tidlig om morgenen og som regel til sent på kvelden, kanskje av og til en lørdag eller en søndag når statsministeren ellers kan ta seg litt fri.

Og der er jeg kommet akkurat til det punkt som jeg vil slutte med. Jeg er enig med Håkon Lie i at vi står foran et vanskelig valg, en vanskelig situasjon, men jeg liker, slik jeg sa på fylkesmøtet i Akershus og på Aulaplassen, å sitere med mine egne ord Fritjof Nansen, da han sa om det vanskelige: Det kan løses, men det tar noen tid. Det umulige kan også løses, men det tar noe lengre tid. Nå står vi ikke i den situasjon at vi over hodet behøver tenke på det umulige. Vi kan tenke på det vanskelige, og da trenger vi noen tid, — vi har 3½ måned igjen til valget — og de 3½ månedene er nok til å løse det vanskelige spørsmål, slik at vi kan få det flertall som er nødvendig for Arbeiderpartiet. Og om Einar Gerhardsen som er den mest nedrakkede mann er det valget vil komme til å dreie seg. Men under Einar Gerhardsens ledelse skal vi vinne dette valget. Det er vanskelig, men under hans ledelse og under hans førerskap skal vi sette vårt inn, slik at den 13. september ingen av oss har noe mer å yte enn vi har ytet. Derfor: Einar Gerhardsen, vi følger deg, og du vil bli den mest omdiskuterte i disse 3½ måned. Bare helsa holder hos deg, er jeg sikker på at vi skal vinne seieren.

Aktietrykkeriet skjenker et bilde av Einar Gerhardsen.

Trygve Bratteli: Jeg gir ordet til formannen i Aktietrykkeriet, P. Mentsen!

P. Mentsen: Herr formann, partifeller. Ja, det var ikke så langt fra sannheten det partiformannen sa nå. La meg gjøre oppmerksom på at vårt parti foruten ren politisk virksomhet også driver en del forretningsmessig virksomhet. Vi har også en ganske stor bedrift, et trykkeri, en grafisk bedrift som er en av de største og mest moderne i landet. Men jeg gjør oppmerksom på, for ikke å bli misforstått, at all forretningsmessig virksomhet som partiet driver har nøye tilknytning til, og er et ledd i den politiske virksomhet som drives.

For å si det ganske kort — i Aktietrykkeriet har Einar Gerhardsen, ved siden av at han har representert aksjemajoriteten av aksjekapitalen, som formann i partiet har han også i ganske mange år vært formann i styret for denne bedrift. Jeg har hatt gleden av å ha vært nestformann i dette styre og å sitte ved siden av Einar Gerhardsen, og da det ble så noenlunde klart at Einar nå skulle takke av på dette landsmøte, drøftet vi dette i styret — uten at formannen visste om det, — så å si bak formannens rygg — at vi skulle vise ham en oppmerksomhet, men denne oppmerksomhet skulle i like stor grad være til Det norske Arbeiderparti. Vi gjorde det på den måten at vi lot male et portrett av Gerhardsen. Dette portrett skal jeg vise fram her, slik at alle får se det. (Mentsen lot sløret falle).

Trygve Bratteli: Jeg takker Aktietrykkeriet og dette bilde skal bli hengt opp i Sentralstyrerommet, hvor vi har bilder av riktignok forskjellig kvalitet av enkelte av de tidligere formenn. Vi kommer nå til slutten.

Får jeg lov til å ønske de som er valgt inn i det nye Sentralstyre og landsstyret vel møtte til arbeidet. Også der håper jeg det vil bli forstått at jeg bare nevner ett navn, nemlig den nye viseformann, Reulf Steen, som jeg ønsker spesielt velkommen til dette teamet. (Bifall).

Det har vært et godt og inspirerende landsmøte, og det har vært en av milepelene på veien til valgoppgjøret. Styrken ved det er at vi nå kan gå videre i fornyet visshet om at vi er et sterkt og enig parti. En borgerlig avis skrev i en overskrift over noe som skulle være en reportasje fra dette landsmøtets første dag, at det var preget av kritikk og pessimisme. Jeg kunne ha lyst til å si at hvis det er på grunnlag av slike analyser de borgerlige partier bygger sine seiersforventninger til høsten, så kan vi se valget rolig i møte. Men det er riktig, som det har vært understreket av flere — ikke minst av Håkon Lie — at vi står foran en virkelig alvorlig prøve, og det er en oppgave som er pålagt oss alle. Mange oppgaver ligger og venter oss etter de vedtak som er gjort her — det gjelder på det organisatoriske området og det gjelder på det politiske området — men i de kommende 15 uker er det en oppgave som dominerer alt annet, og det er å vinne valget.

Det blir ingen lett oppgave, men det er som Trygve Lie sa, en mulig oppgave. Vi vet også at stillingen er vanskeligere enn foran valgene tidligere, og av det følger at det bare er en innsats ut over det vanlige som gjør at vi kan vinne dette valget til høsten. For å vinne det må vi styrke kontakten med alle årsklasser i landet. Hvert kvartal og hver gren, hver arbeidsplass og hvert sted folk møtes er

et avsnitt i denne politiske front. Overalt må vi være aktive, overalt er det noe å vinne. Jeg vil gjerne understreke dette foran denne dyst, at et parti som vårt, er et fellesskap. Fra et synspunkt kunne jeg være fristet til å si at det er et brorskap. Det er den brede felles innsats som gir et parti som Arbeiderpartiet dets styrke. Det er det kollektive arbeide i alle ledd som kan føre til en full maktutfoldelse av vårt parti. Det er summen av alles innsats som tilslutt gir resultatene.

Men jeg sa at vi også var et brorskap. Har dere merket at hvis en reiser rundt i verden, og møter sosialister, så har alle jeg har truffet, spontant gått over til å si *du*. Det gjelder også i vårt parti hvis vi møter mennesker vi tror er helt fremmede, i det øyeblikk vi oppdager det er partifeller, så er alle *dus*, da er alle med i dette merkelige brorskap. Og i dette ligger det en nødvendig og veldig verdi. Åpenhet, og åpen og uredd tale, vennskap, samarbeide og samhold må alltid være levende i et Arbeiderparti.

Alle har her sitt å bidra med i alle organisasjonsledd. Og alle må få prøve sine krefter ved å være med i arbeidet. En oppgave som nok tar noen tid, men også i dag er aktuell, er å få en tilstrekkelig samling om Arbeiderpartiet. Jeg er overbevist om at det er en fundamental villfarelse når noen tror at de kan styrke sosialismen i et land ved å svekke arbeiderbevegelsen. Det er bare ved å samle seg om og styrke arbeiderbevegelsen at en kan styrke sosialismen i et land. Og det første skritt på denne samlingens vei, det er et levende vennskap, et åpent samarbeide et ubrytelig samhold og en sterk aktivitet i Arbeiderpartiets egne rekker.

Til det kommer samarbeidet med våre venner i fagorganisasjonen i første rekke, men også med jordbrukerne, med fiskerne og andre grupper. Hver gang vi greier å sette denne veldige folkereising i ordentlig bevegelse, da seirer vi. Det er derfor det som nå er oppgaven å få denne organiserte reising i skikkelig bevegelse.

Jeg synes dette landsmøte på en veldig god måte har bekreftet at Arbeiderpartiet er et vitalt og livskraftig parti, intenst engasjert i dagens og morgendagens samfunnsoppgaver. Med sitt sosialistiske grunnsyn har Arbeiderpartiet særlige forutsetninger for med åpent sinn å møte nye situasjoner og en ny tid. Og dyptgående endringer i den sosiale struktur er ikke og må ikke være noe hinder for en kontakt med de brede folkegrupper. Vi skal møte det folk som lever i landet her og nå, ikke de grupper vi kan lese ut av statistikken fra folketellinger mange år tilbake. Vi har i vårt land et grunnlag befolkningsmessig, historisk og politisk, som gir oss større sjanser enn i de fleste andre land til virkelig å bygge opp et samfunn en kan kalle et sosialt demokrati.

Vi vet selvsagt ikke hva resultatet i september vil bli. Men det må vi vite med oss selv at ingen anstrengelser skal være uprøvd for å vinne dette valget. Vi skal vite hver med oss selv når valgdagen kommer at vi har gjort det vi evner, og da kan vi også se valget rolig i møte. Kan vi bringe tonen fra dette landsmøtet ut til våre partifeller over landet, ut til det norske folk, da går vi sterke ut i den tiden som nå forestår.

Med dette er dette landsmøte slutt.

Og så ble første vers av «Internasjonalen» og første vers av «Ja, vi elsker» sunget unisont.

Deretter avsluttet Bratteli Det norske Arbeiderpartis 40. landsmøtet lørdag kl. 16.30.

